

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

TÜRKMEN HALK DESTANI NECEP OGLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emrah YILMAZ

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

TÜRKMEN HALK DESTANI NECEP OGLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emrah YILMAZ

Tez Danışmanı:

Yrd. Doç.Dr. G. Selcan Sağlık ŞAHİN

ANKARA-2016

TEZ ONAY SAYFASI

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

TÜRKMEN HALK DESTANI NECEP OGLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. G. Selcan Sağlık ŞAHİN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜMÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	i
İçindekiler	ii
Ön Söz	vii
GİRİŞ.....	viii
1.Destan.....	viii
2.Destanların Tasnifi	x
3.Türkmenlerde Destan İcracıları.....	xiii
3.1.Bahşı.....	xiii
3.2.Ozan.....	xvi
3.3.Kıssaçı.....	xviii
4.Türkmen Destan Geleneği	xix
5.Bahşılık Eğitimi ve Çıraklıktan Ustalığa Geçiş Evreleri	xxi
6.Türkmen Bahşılarının Kullandıkları Müzik Aletleri	xxiii
6.1.Dutar.....	xxiii
6.2.Gıcak.....	xxiv
6.3.Tüydük.....	xxv
Kısaltmalar.....	xxvi
İşaretler.....	xxvii
1. Bölüm: Türk Dünyasında Necep Oğlan Destanı, Varyantları ve Konusu... 1	
1.1 Türk Dünyasında Necep Oğlan Destanı.....	2
1.2. Necep Oğlan Destanı'nın Derlenen Varyantları ve Farklılıkları	3
1.3. Eserin Konusu	5
2. Bölüm: Necep Oğlan Destanının Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri	7
2.1. Ses Bilgisi Özellikleri.....	8
2.1.1. Ünlüler.....	8
2.1.1.1. Uzun Ünlüler	10
2.1.1.1.1. Birincil Uzun Ünlüler.....	10
2.1.1.1.2. Birincil Olmayan Uzun Ünlüler	12
2.1.1.2. Ünlü Uyumu	18
2.1.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	19
2.1.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	20
2.1.1.3. Kelime Tabanlarında Görülen Düzlükler	21
2.1.1.4. Eski Türkçeden Beri Düz Ünlü Taşıyan Ekler.....	21

2.1.1.5. Ünlü Türemesi.....	23
2.1.1.6. Ünlü Düşmesi.....	24
2.1.1.7. Ünlü Değişmesi.....	26
2.1.1.7.1. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	26
2.1.1.7.2. Dar Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	26
2.1.1.7.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	26
2.1.1.7.4. Geniş Ünlülerin Daralması.....	27
2.1.1.7.5. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	27
2.1.1.7.6. İnce Ünlülerin Kalınlaşması.....	28
2.1.1.7.7. Kalın Ünlülerin İncelmesi.....	28
2.1.2. Ünsüzler.....	28
2.1.2.1. Ünsüz Değişmesi.....	35
2.1.2.1.1. Tonlulaşma.....	36
2.1.2.1.2. Tonsuzlaşma.....	40
2.1.2.1.3. Sızıcılaşma.....	40
2.1.2.1.4. Sürekli Ünsüzlerin Gösterdiği Değişmeler.....	41
2.1.2.2. Ünsüz Düşmesi.....	41
2.1.2.2.1. /b/ Düşmesi.....	41
2.1.2.2.2. /g/ Düşmesi.....	41
2.1.2.2.3. /h/ Düşmesi.....	42
2.1.2.2.4. /k/ Düşmesi.....	42
2.1.2.2.5. /l/ Düşmesi.....	42
2.1.2.2.6. /n/ Düşmesi.....	42
2.1.2.2.7. /t/ Düşmesi.....	42
2.1.2.2.8. /‘/ Sesinin Düşmesi.....	43
2.1.2.3. Ünsüz Türemesi.....	43
2.1.2.3.1. /g/ Türemesi.....	43
2.1.2.3.2. /y/ Türemesi.....	43
2.1.2.3.3. /v/ Türemesi.....	43
2.1.2.4. Benzeşme.....	44
2.1.2.5. Ünsüz Tekleşmesi.....	45
2.1.2.6. Ünsüz İkizleşmesi.....	46
2.1.2.7. Göçüşme.....	46

2.1.2.8. Hece Yutumu.....	46
2.1.2.9. Hece Kaynaşması	46
2.2. Şekil Bilgisi Özellikleri.....	47
2.2.1. Yapım Ekleri.....	47
2.2.1.1. İsimden-İsim Yapım Ekleri	47
2.2.1.2. İsimden-Fiil Yapım Ekleri	51
2.2.1.3. Fiilden-Fiil Yapım Ekleri	52
2.2.1.4. Fiilden-İsim Yapım Ekleri	54
2.2.2. İsim.....	56
2.2.2.1. Çekim Ekleri.	56
2.2.2.1.1. İsim Çekim Ekleri	57
2.2.2.2. Hal Ekleri	57
2.2.2.2.1. Yalın Hâl	57
2.2.2.2.2. İlgi Hâli	57
2.2.2.2.3. Yükleme Hâli	58
2.2.2.2.4. Yönelme Hâli	58
2.2.2.2.5. Bulunma Hâli	59
2.2.2.2.6. Ayrılma Hâli.....	60
2.2.2.2.7. Eşitlik Hâli.....	60
2.2.2.2.8. Vasıta Hâli.....	61
2.2.2.2.9. Yön Gösterme Hâli.....	62
2.2.2.3. Çokluk Eki	62
2.2.2.4. İyelik Ekleri.....	63
2.2.2.5. Zamir n'si	65
2.2.2.6. Aitlik Eki	65
2.2.3. Zamir.....	66
2.2.3.1.Şahıs Zamirleri	66
2.2.3.2. Şahıs Zamirlerinin Çekimi	67
2.2.3.3. Şahıs ve Dönüştülük Zamirlerinin Edatlara Bağlanması	68
2.2.3.4. İşaret Zamirleri	68
2.2.3.5. İşaret Zamirlerinin Çekimi	69
2.2.3.6. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması	70
2.2.3.7. Dönüştülük Zamirleri	70
2.2.3.8. Birliktelik Zamirleri	71

2.2.3.9. Belirsizlik Zamirleri	71
2.2.3.10. Olumsuzluk İfade Eden Belirsizlik Zamirleri	72
2.2.3.11. Soru Zamirleri	72
2.2.4. Sıfat.....	72
2.2.4.1. Niteleme Sıfatları	72
2.2.4.2. Belirtme Sıfatları	73
2.2.4.2.1. Sayı Sıfatları	73
2.2.4.2.1.1. Asıl Sayı Sıfatları	73
2.2.4.2.1.2. Sıra Sayı Sıfatları	73
2.2.4.2.2. İşaret Sıfatları	74
2.2.4.2.3. Soru Sıfatları	74
2.2.4.2.4. Belirsizlik Sıfatları	74
2.2.4.2.5. Sıfatların Derecelendirilmesi.....	75
2.2.5. Zarf.....	75
2.2.5.1. Nitelik Zarfları.....	75
2.2.5.2. Zaman Zarfları.....	76
2.2.5.3. Yön Zarfları.....	78
2.2.5.4. Miktar Zarfları.....	78
2.2.5.5. Soru Zarfları	79
2.2.6. Edat	79
2.2.6.1. Bağlama Edatları	80
2.2.6.2. Kuvvetlendirme Edatları	80
2.2.6.3. Çekim Edatları.....	81
2.2.6.4. Soru Edatları.....	81
2.2.6.5. Şüphe Edatı	81
2.2.7. Bağlaç.....	81
2.2.8. Ünlem.....	82
2.2.9. Fiil	82
2.2.9.1. Fiil Çekim Ekleri.....	83
2.2.9.1.1. Şahıs Ekleri	83
2.2.9.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri.....	83
2.2.9.1.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	84
2.2.9.1.1.3. Emir Kökenli Şahıs Ekleri.....	85

2.2.9.1.2. Şekil ve Zaman Ekleri.....	86
2.2.9.1.2.1 Bildirme Kipleri	86
2.2.9.1.2.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	86
2.2.9.1.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman	87
2.2.9.1.2.1.3. Şimdiki Zaman	88
2.2.9.1.2.1.4. Gelecek Zaman.....	90
2.2.9.1.2.1.5. Geniş Zaman	91
2.2.9.1.2.2 Tasarlama Kipleri.....	92
2.2.9.1.2.2.1. İstek Kipi	92
2.2.9.1.2.2.2. Şart Kipi	93
2.2.9.1.2.2.3. Emir Kipi.....	94
2.2.9.1.2.2.4. Gereklilik Kipi.....	95
2.2.9.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri.....	96
2.2.9.3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	96
2.2.9.3.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	97
2.2.9.3.3. Geniş Zamanın Hikâyesi	98
2.2.9.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti	98
2.2.9.3.5. Şimdiki Zamanın Rivayeti	100
2.2.9.3.6. Gelecek Zamanın Rivayeti	100
2.2.9.3.7. Geniş Zamanın Rivayeti.....	101
2.2.10. Soru Eki.....	101
2.2.11. Olumsuzluk Eki.....	101
2.2.12. Fiilimsi	102
2.2.12.1. Sıfat-Fiil Eki.....	102
2.2.12.2. Zarf-Fiil Eki.....	103
2.2.12.3. İsim-Fiil Eki	104
2.2.13. Bildirme Eki.....	105
3. Bölüm: Kril Harfli Metnin Latin Harflerine Aktarımı	106
4. Bölüm: Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı	139
Sonuç	174
Dizin.....	183
Kaynakça.....	255
Özet.....	260
Abstract	261

ÖN SÖZ

Necep Oglan Destanı, Türkmen bahşılarının eğitim süreçlerini ve icra ortamlarını diğer destanlara nispetle çok daha ayrıntılı sunan, tamamen sözlü gelenekte oluşmuş ve aktarılmış bir destandır. Bu eserde, destan icrasının vazgeçilmez bir unsuru olan bahşılar ve Türkmen bahşılık geleneği hakkında önemli bilgiler sunulmaktadır. Destanda, bahşıların çıraklıktan ustalığa geçiş evreleri ve imtihanları, alınan sembolik hediyeler ve sanatlarını icra ettikleri alanlarla ilgili ayrıntılı bilgiler aktarılmaktadır. Türkmenlerde bahşılara ve bahşılık geleneğine toplumun her kademesinde itibar edildiğini *Yurda bela geler bolsa, töre bilen tozan geler; Yurda döwlet geler bolsa, bağış bilen ozan geler* “Toz, toprak görüldüğünde ülke için felaketi bekle; Bahşı, ozan görüldüğünde ülke için mutluluğu bekle” (Kadı 2008: 5) atasözü ile Mahtumkulu’nun *Döwlet ile geler bolsa, başdan burun ozan geler* “Bir ülkeye mutluluk gelse öncelikle ozan gelir” (Aşirov 2013: 215) mısraları en güzel şekilde ifade eder.

Bu çalışmaya kaynak teşkil eden eser; Türkmenistan’da ilk olarak 1939 yılında Ata Atamirat tarafından derlenmiş ve Baymuhammet Atalyeviç Garriyev’in editörlüğünde Nepes Hocayev ve Pena Agaliyev’in çalışmalarıyla ilk defa 1943 yılında Aşgabat’ta “*Necep Oglan*” adıyla Kril harfli Türkmen alfabesinde yayımlanmıştır. Bu çalışmada, konusu itibarıyla Türkmen destanları arasında ayrı bir tasnife tâbi tutulan Necep Oglan Destanı, ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından incelenmeye çalışıldı. Birinci bölümde destanın Türkmenistan sahasındaki derleyicilerinin kimler olduğu ve varyantları arasındaki farklılıklara ve eserin konusuna kısaca değinildi. İkinci bölümde; destan metninin dil incelemesi yapıldı. Dil incelemesi kısmında verilen örnekler parantez içinde sayfa ve satır numaraları ile gösterildi. Sayfa ve satır numaralarındaki sayılardan ilki örneğin (15/12)’de on beş = metindeki sayfa numarasını, on iki = metindeki satır numarasını göstermektedir. Üçüncü bölümde; 1943’te yayınlanan destan metni sayfa ve satır numaraları belirtilerek Latin alfabesine transkripsiyonlu olarak aktarılmıştır. Üçüncü bölümdeki metinde ise köşeli parantez içindeki sayı sayfa numarasını, yay parantez içindeki sayı ise satır numarasını göstermektedir: [15] (12) gibi. Dördüncü bölümde metnin Türkiye Türkçesine aktarımı yer almaktadır. Bu bölümden sonra metnin dizini yapılarak sözcüklerin kökeni ve anlamları hakkında kısa açıklamalara yer verildi. Tez sonunda kaynakça, Türkçe ve İngilizce özet yer almaktadır.

Çalışmanın hazırlanması sırasında yardımlarını gördüğüm kıymetli hocalarım Prof.Dr. F. Sema Barutcu Özönder’e, Prof.Dr. Melek Erdem’e, Doç.Dr. Berdi Sarıyev’e ve tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. G. Selcan Sağlık Şahin’e şükranlarımı sunarım.

Emrah YILMAZ
Nisan, 2016 - Ankara.

GİRİŞ

1. Destan

Köken olarak Farsça olan destan sözcüğünün aslı dâstândır. İran tesiriyle divân edebiyatına, oradanda halk şiirine, halk diline geçtiği¹ varsayılmaktadır. Konu sınırlaması olmaksızın âşık tarafından destan yapılmaya değer bulunan vakayı, bir cismi veya kavramı hikâyeye ederek ve sözlü kültür ortamında âşığın ele aldığı konuyu anlatım tutumuna bağlı olarak geleneksel âşık havaları eşliğinde icrâ ettiği nazım türüne destan denilmektedir².

Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsânelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekân içinde cemiyetin irâdesini ellerinde tutan “*Kahraman-Bilge*” şahsiyetlerin menkıbevî ve hakikî hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir³.

Türk edebiyatının destanla başladığını ifade ederek, destanı *bir milletin eski zamanlarda başından geçen büyük hadiselerin halk dilinde edebî bir dilde şekil alması* şeklinde tanımlayan H. Nihal Atsız, kavramın henüz bir milletin yazısı yokken yaşadığı büyük savaşlar ve ün almış kahramanlardan hareketle teşekkül ettiği, şiir ve hayal unsurlarıyla da beslenerek babadan oğula geçtiği ve nihayet müşterek edebî mahsul haline geldiği düşüncesindedir⁴. Destanların teşekkülü konusunda Naciye Yıldız ise şu ifadeleri kullanır: “Türk destan geleneğini, yaratma dönemi açısından değerlendirdiğimizde, ‘*bir millet yazılı edebiyata geçtikten sonra, destan yaratmaz*’ düşüncesinin Türk destan geleneğinde geçerli olmadığı görülmektedir”⁵. Destan; bir milletin tarihinde gerçekleşmiş, unutulması mümkün olmayan bir olay üzerine söylenmeye başlayıp gelişmesini asırlarca devam ettiren millî eserlerdir. Başkaca söylersek bir milletin, kederini, sevinç ve coşkularını heyecanlarını, bütün duygu ve düşünce yapısını oluşturan edebî türlerdir. Milletlerin geçmişlerindeki diri ve canlı hedeflerini belirli amaçlar doğrultusunda geleceğe aktarılmasında birinci derecede önem taşıyan yazılı ve sözlü belgelerdir. Her milletin millî destanı yoktur. Millî destanın oluşması için *destan çekirdeği* dediğimiz çok büyük bir olayın vuku bulması ve uzunca bir sukûnet döneminin yaşanması gerekir⁶.

¹ Ş. Elçin, *Halk Şiiri Antolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayımları, Ankara, 1988, s. 34.

² Ö. Çobanoğlu, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ yayımları, Ankara, 2000, s. 3.

³ Ş. Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayımları, Ankara, 1986, s. 72.

⁴ H. N. Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İrfan yayınevi, İstanbul, 1997, s. 31.

⁵ N. Yıldız, “*Türk Destancılık Geleneği*”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2009, C. 6, S. 1, s. 13.

⁶ A. Güzel, *Türk Halk Edebiyatı El kitabı*, Akçağ yayımları, Ankara, 2015, s. 235.

Destan, halk edebiyatının en eski ürünlerinden olup bir milletin tarihinde büyük önem arz eden bir olayı beyan eden eserdir. Bu olay büyük bir zafer, savaş, toplu göç, tabiat olaylarıyla ilgili olabilir⁷. Türkmen Türkçesinin izahlı sözlüğünde (TDS), dar bir kapsamla tanımlanan *dessan* kelimesi için, Türkmen folklor araştırmacısı Garrıyev, Türkmenlerde *dessan* sözünün, halk ağzında sözlükte yer aldığı gibi dar bir çerçevede ‘meydana gelen bir olay’, ‘tarihî vaka’, ‘hikâye’, ‘şiiir’ vs. karşılığında kullanımının yanı sıra daha geniş olarak bir edebî tür ifade etmek üzere iki farklı anlamda kullanıldığını belirtmektedir. Bu nedendir ki, Türkiye literatüründe “*halk hikâyesi*” olarak nitelendirilen türler de Türkmenistan literatüründe “*destan*” olarak nitelendirilmektedir⁸.

Türkiye’de “*destan*” sözcüğüyle karşılanan metinler, Türkiye dışındaki Türk toplulukları arasında aynı sözcüğün farklı şekilleri veya başka sözcüklerle de ifade edilir. Destan türünü karşılamak için Türkmen Türkleri arasında, “*dessan*”, “*epos*”, “*gahrımançılık epos*”, “*gahrımançılıklı dessan*”, “*erteki epos*”, “*avtorlı dessanlar*”; Kırgız Türkleri arasında, “*comok*”, “*epos*”, “*dastan*”, “*epik dastan*”, “*batırdık epos*”, “*batırdık comok*”, “*miiftik könö batırdık epos*”, “*könö epos*”, “*arhaik epos*”; Kazak Türkleri arasında, “*epos*”, “*arhaik epos*”, “*könö epos*”, “*batırlık epos*”, “*kahramandık köne epos*”, “*liro epos*”, “*romandık epos*”, “*ğışıktık cır*”, “*tarihi cır*”, “*batırlar cırı*”; Yakut Türkleri arasında, “*olongho*” veya “*olonho*”; Altay Türkleri arasında, “*çörçök*”, “*kay çörçök*”; Tuva Türkleri arasında, “*tool*”, “*toocu*”; Hakas Türkleri arasında, “*alıptığ nımah*”; Başkurt Türkleri arasında, “*koyabır*”, “*georik poema*”, “*batırlar turahıdğı poema*”, “*ekiyet poema*”, “*epic poema*”, “*epos*”, “*dastan*”, “*kıssa*”; Uygur Türkleri arasında, “*dastan*”; Özbek Türkleri arasında, “*dastan*”, “*epos*”; Azerbaycan Türkleri arasında, “*dastan*”; Tatar Türkleri arasında (Sibirya, Kazan, Kırım ve Dobruca) “*dastan*”, “*epos*”, “*kıssa*” gibi terimler kullanılmaktadırlar⁹.

Türkmen destan geleneğinde bazı anlatımlar “*epos*”, bazıları da “*dessan*” olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, ister istemez Türkmenistan’daki destan tanımını da etkilemektedir. Seyit Garrıyev, Türkmenistan’da “*dessan*” sözünün “*nazım ve nesir halde yazılan, bir olay örgüsüne sahip, geçmişin sözlü ve yazılı eserleri*” anlamına geldiğini söyler. Ona göre “*halk dessanı*” olarak da adlandırılan bu eserlerde genellikle birbirini seven kız ve erkeğin kavuşmak için karşı koydukları engeller, bu engellerin aşılarak maksatlarına ulaşmaları anlatılır. Ayrıca Garrıyev’e göre “*halk dessanları*” eposlara nazaran daha sonra teşekkül etmiştir. Garrıyev, bu görüşüyle “*dessan*” terimini Türkiye’deki “*halk hikâyesi*”ne

⁷ H. Goçmıradov, *Türkmen Halk Dörediciligi*, Türkmen Dövet Neşriyat Gulluğı, Aşgabat, 2010, s. 99.

⁸ M. Erdem, “Türkmen Halk Edebiyatında Destan Geleneğı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002, C. 19, s. 1422.

⁹ M. Aça, *Oğuznamecilik Geleneğı ve Andalıp Oğuznamesi*, Kömen yay., Konya, 2013, s. 4-5.

yaklaştırmakta ve terimi sadece aşk konulu hikâyeleri karşılamak için kullanılmaktadır. Babış Mämmedyazov, S. Garrıyev'in "dessan" anlayışını destekler ve kahramanlık konulu anlatıları "epos"la, aşk konulu anlatıları ise "dessan" terimiyle ifade eder¹⁰. Naciye Ata Yıldız da, Türkmen geleneğinde diğer geleneklerden farklı olarak *lirö-epos/gâşııgtık epos* gibi terimlerin olmadığını ve dessan teriminin daha kapsayıcı olduğunu, aşk ve sosyal konulu destanların epos olarak adlandırılmayacağını belirtir. Bu sebeple dessan teriminin kapsadığı alanın eposa göre daha geniş olduğu kanaatindedir¹¹.

2. Destanların Tasnifi

Türk destanları hakkında yapılan araştırmalarda, Türk destanları genellikle "İslam öncesi ve İslam sonrası" şeklinde kronolojik bir sıralamaya göre tasnif edilmektedir¹². Türk destanlarının tarihî ve coğrafi çok boyutluluğun getirdiği dil ve kültür dairelerine paralel olarak çeşitlendiğini belirten Umay Günay; Türk destanlarını ana hatlarıyla kültür dâirelerine, kronolojik ve içinde teşekkül ettikleri veya muhafaza edildikleri siyâsî birliklere göre şöyle sınıflandırır:

A) İlk Türk Destanları:

1-Altay -Yakut Yaradılış Destanı,

2-Sakalar Dönemi

a.Alp Er Tunga Destanı

b.Şu Destanı

3.Hun Dönemi Oğuz Kağan Destanı

4.Köktürk Dönemi

a.Bozkurt Destanı

b.Ergenekon Destanı

5.Uygur Dönemi

a. Türeyiş Destanı

b. Göç Destanı

¹⁰ H. İ. Şahin, *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği*, Kömen yay., Konya, 2010, s. 58-59.

¹¹ N. A. Yıldız, *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*, Akçağ yay., Ankara, 2015, s. 74.

¹² Ş. Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara, 1986, s. 72.

B) İslamiyetin Kabulünden Sonraki Türk Destanları:

1. Karahanlı Dönemi Satuk Buğra Han Destanı
2. Kazak-Kırgız Kültür Dâiresi Manas
3. Türk-Moğol Kültür Dâiresi Cengiz-name
4. Tatar-Kırım Timur ve Edige Destanları
5. Selçuklu-Beylikler ve Osmanlı Dönemleri
  - a. Seyid Battal Gazi Destanı, b. Danişmend Gazi Destanı,
  - c. Köroğlu Destanı¹³.

Metin Ekici, böylesi bir tasnifin eldeki destan metinleri ve hâlen yaşamakta olan destan geleneklerine sahip çeşitli Türk boyları göz önüne alındığında tatmin edici bir sonuç vermediğini belirtir. Bunun yerine her Türk boyunu esas alan ve Türk boyları arasında ortak olan destanlara göre genel bir tasnif yapmanın yerinde olacağını düşünür. Ona göre; 1-Türk boyları arasında ortak olarak sahiplenilen ve bilinen destanlar; *Oğuz Kağan ve Dede Korkut, Alpamış Destanı, Köroğlu Destanı*; 2-Sadece bir Türk boyu tarafından sahiplenilen ve bilinen Türk destanları: *Manas Destanı, Kırk Kız Destanı, Ötegen Batır Destanı, Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı* gibi destanları da belli bir Türk boyuna ait destanlar olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu tasnif dışında Türk destanlarını “kahramanlık konulu” ve “aşk konulu” olmak üzere tasnif etmenin de mümkün olduğunu izah eder¹⁴. Türkmen destanlarının tasnifi konusunda ise Baymuhammet Ataliyeviç Garrıyev, Rahman Recebov, Seyit Garrıyev başta olmak üzere birçok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılmıştır. İlk tasnif denemelerinde, farklı ölçütleri bir arada kullanmaktan kaynaklanan bazı karışıklıklar vardır¹⁵. Baymuhammet Ataliyeviç Garrıyev, Türkmen Folklorından *Usuli Gollanma* adlı çalışmasında Türkmen halk edebiyatı türlerini tasnif etmiş, tasnifinde destanlara da yer vermiştir. Destanları nesir türler arasında gösteren Garrıyev, muhteva açısından Dede Korkut ve Köroğlu’nu “Kahramanlık Eposu”, “Şasenem-Garıp” ve “Hüyrlukga-Hemra” gibi anlatıları ise “Dessanlar” başlığı altında değerlendirmiştir. Garrıyev’in tasnifi şu şekildedir: Nesir Türler: **A. Kahramanlık Eposı**: 1. Gorkut Ata Kitabı, 2. Göroglı Eposı, **B. Ertekiler, Hekayalar**: 1. Ertekiler, legendalar, 2. Totuniñ hekayaları, **C. Dessanlar**: 1. Hüyrlukga-Hemra, 2. Aslı-Kerem, 3. Şasenem-Garıp, 4. Melike-Dilaram, **D. Anekdotlar, Şorta Sözlər**: 1. Mıralı ve Soltansöyün, 2. Ependi¹⁶.

¹³ F. Bayat, *Oğuz Destan Dünyası-Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*, Ötüken yay., 2006, s. 182.

¹⁴ M. Ekici, “Epik Dönem Destanlar”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür Bak., yay., Ankara, 2006, C. 1, s. 109.

¹⁵ N. A. Yıldız, *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*, Akçağ yay., Ankara, 2015, s. 75.

¹⁶ H. İ. Şahin, a.g.e., s. 67.

Hocamırat Goçmıradov ise, Türkmen destanlarını konuları açısından iki gruba ayırır.

1-Konusunu Türkmenlerden alan destanlar:

“Şasennem-Garıp, Aslı-Kerem, Zöhre-Tahir, Sayatlı-Hemra, Necep oğlan”.

2- Konusunu Fars Edebiyatından alan destanlar:

“Şabährem, Melike Dilaram, Yusup-Züleyha, Hüyrlukga-Hemra, Gül-Bilbil”.

Goçmıradov, Türkmen destanlarını muhteva açısından da şöyle tasnif eder:

1. Aşkî-Günlük Hayata Dair Destanlar:

Leyli-Mejnun, Zöhre-Tahir, Şasennem-Garıp, Sayatlı- Hemra, Aslı-Kerem, Necep Oğlan Destanı .

2. Aşkî-Fantastik Destanlar:

Seypelmelek-Methalcemal, Melike-Dilaram, Gül-Senuber, Hüyrlukga-Hemra.

3. Aşkî-Kahramanlık Destanları:

Yusup-Ahmet, Alıbeg-Balıbeg, Hocamberdi han.

4.Tarihî Kahramanlık Destanları:

Dövletyar (Magrupı), Batır Nepes (Misgingılıç), Emir-Zerli (Mollamurt).

5. Tercüme Destanlar:

Goşa pudagım (Seydi), Talıbı ve Sahıpcemal (Talıbı).

6. Dini İçerikli Destanlar:

Yusup -Züleyha, Zeynelarap, Babarövşen¹⁷.

Bayram Şamıradov, *Áşık ve Bahşı Gelenekleri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma* adlı doktora tezinde Türkmen destanlarının kahramanlık, aşk, fantastik, dinî, konularında şekillendiğini dikkate alarak bir destan tasnifine yer vermiştir. Kahramanlık destanlarıyla tarihî-kahramanlık destanlarını ayrı ayrı ele alan Şamıradov, aşk destanlarını da ikili başlık altında değerlendirmiş, Necep Oğlan destanını da “Bahşılık Destanı” adı altında müstakil olarak ele almıştır¹⁸. N. Yusupov ve C. Yusupova da Türkmen destanlarıyla ilgili bir tasnif çalışması yapmışlardır. Destanların muhteva özelliklerine göre yapılan tasnifi şöyledir:

1. Kahramanlık Destanları

“Göroglı Eposı”, “Yusup-Ahmet”, “Alı Beg-Balı Beg”, “Dövletyar”.

2. Aşk ve Lirik Konulu Destanlar

“Leyli-Mecnun”, “Zöhre-Tahir”, “Şasennem-Garıp”.

¹⁷ H. Goçmıradov, *Türkmen Halk Dörediciligi*, Türkmen Dövet Neşriyat Gulluğı, Aşğabat, 2010, s. 149.

¹⁸ B. Şamıradov, *Áşık ve Bahşı Gelenekleri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 265-267.

3. Bağşuların Hayatını Anlatan Destanlar

“*Necep Oglan*”.

4. Fantastik Destanlar

“*Seypelmelek-Medhalcemal*”, “*Gül-Bilbil*”, “*Gül Senuber*”¹⁹.

Bu tasnifte diğer tasniflerden farklı olarak “*Necep Oglan*” destanına ayrı bir başlık açılmıştır.

3. Türkmenlerde Destan İcracıları

3.1. Bahşı

Destan metinlerinin, *bahşı*, *jırav*, *akın*, *gayçı*, *olonghohut*, *ozan*, *şair* veya genel olarak *destancı* adı verilen sanatçılar tarafından ve çoğunlukla sözlü (şifahî) olarak yaratıldıkları, belli bir zaman sonra kesin şekillerini aldıkları ve son aşamada ise yazıya geçirildikleri yaygın bir kanaattir²⁰. *Bahşı* sözcüğü ve *bahşılık geleneğini* hakkında geniş bir araştırma yapan Mehmet Fuat Köprülü, “*bahşı*” sözcüğünün menşeinin henüz açıklığa kavuşmadığını ancak mana bakımından geçirdiği tekâmülü muhtelif coğrafi sahalarda takip etmenin de mümkün olduğunu belirttikten sonra “*bahşı*”nın destan yaratıcısı ve anlatıcısı olduğuna işaret ederek Tunguzlarda; “*şaman*”, Moğol ve Buryatlarda; “*bo*” veya “*bugue*”, Mançularda; “*bakşı*”, Yakut Türklerinde; “*oyun*”, Altay Türklerinde; “*kam*”, Samoyetlerde; “*tadibei*”, Finovalılarda; “*tietoejoe*” (bakıcı), Budist Uygur Türkleri arasında; Çince “*ho-şang*” ve Uygur Türklerinde; “*bakşı*”, “*toyın*”; Tibetçe “*lama*”; Kırgız Türklerinde; “*baksı-bahşı*”, Türkmen Türklerinde; “*bagşı*”, Oğuz Türklerinde; “*ozan*” adıyla anıldıklarını, bahşuların en eski Türk şairleri olduklarını, Azerbaycan ve Osmanlı sahalarında yerleşmemiş olan *bahşı* sözcüğünün yerini bilhassa 16.yy’dan itibaren “*âşık*” sözcüğünün aldığını izah eder²¹.

Talat Tekin’e göre “*Budist rahip, hoca*” manasına gelen *bahşı* sözü, Çince Eski Türkçeye geçmiş bir ödünç sözcüktür. Tekin, modern Çincesi *bo-şi* olan bu sözcüğün, Eski Çince biçiminin *pāk-si* olarak düşünüldüğünü, “*hoca, öğretmen*” anlamında Uygur Türkçesinde yaygın olarak kullanılmış olduğunu, hatta “*hekim*” anlamındaki Türkçe *otaçı* sözcüğü ile birlikte kullanılarak anlam değişmesine de uğradığını, Kazak Türkçesinde “*şaman, büyücü*” anlamında *baksı*, Kırgız Türkçesinde “*hekim, şaman*” manasında *bakşı*, Türkmen Türkçesinde “*saz şairi, ozan, destancı, masalcı*” manasını ihtiva eden söze *bagşı*,

¹⁹ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 68-69.

²⁰ M. Ekici, *a.g.e.*, s. 82.

²¹ M. F. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ yay., Ankara, 2012, s. 141-150.

Osmanlı sarayında “*Uygur yazısını bilen ve kullanan kâtip ve hattatlara*” da *bahşı* denildiğini izah eder²².

Melek Erdem, *Türkmen Bağışılık Mektepleri* adlı eserinde, *bahşı* sözcüğü hakkında ilk etimolojik tahlilin Quatremere’in *Camiü’t-Tavarih Tercümesi*’nde yapıldığını, Barthold ve Blochet başta olmak üzere birçok bilim adamının *bahşı* sözcüğünü “*dilenci ve gezginci Budist rahip*” manasındaki Sanskrit *bhikṣu* sözcüğünden geldiğini iddia ettiklerini, buna mukabil Ramstedt, Schmidt, Pelliot gibi bilim adamlarının da sözcüğün Çince “*din üstadı, ruhanî*” manasındaki *fa-şe* sözcüğünden veya “*bilgin, okumuş*” manasındaki *po-şe* sözcüğünden geldiği fikrini kabul ettiklerini beyan eder²³. Köprülü’ye göre, *bahşı* sözünün kökeni üç dilde aranmaktadır. İlk görüşe göre kelime Sanskritçe “*bhikṣu*”dan, ikincisine göre Moğolcadan Türkçeye geçen Çince “*boshi*”, “*fa-şe*” veya “*po-şe*” sözünden geldiğine inanırlarken W. Radloff gibi bazı araştırmacılar da sözcüğün, “*dikkatle bakmak, seyretmek, gözden geçirmek, su yüzeyinden geleceği okumak*” gibi anlamlara gelen “bakmak” fiilinden türediğini söylemektedirler²⁴. Karl J. Reichl, *bahşı* sözcüğünün Türk dünyasında eski bir söz olduğunu, Kazak Türklerinde “*şamana*” *bahşı* denildiğini; Uygur Türklerinde, *bahşı* sözünün anlamının “*bilge, ruhani adam*” olduğunu, Türkmen ve Karakalpak Türklerinde ise, *bahşı* sözcüğünün “*halk şairi*” manasına geldiğini belirtir²⁵. Türkmen folklorunun çeşitli alanlarında yaptığı çalışmaları ile dikkatimizi çeken, Rus folklor araştırmacısı A. N. Samoyloviç’e göre; “*bahşı*” sözcüğü, Sanskritçe bir kelime olup, “*ağalık eden, yol gösteren*” anlamlarına gelmektedir. *Bahşı* sözcüğü, Türk halklarına Budizm’den gelip daha sonra *muallim-öğretmen* manalarında da kullanılmıştır. Ayrıca, Uygur alfabesi ile yazı yazabilen kişiye de Türkmenler “*bahşı*” demektedir. İslamiyet’in kabulünden sonra da bu terim, varlığını devam ettirerek, “*halk aydıcısı/söyleyicisi*” anlamında kullanılmış olup; sonraki dönemlerde Türkmenlerin aydım(türkü)-saz hazinesini toplayıp, koruyan ve bu hazineleri halka ulaştıran kişi anlamlarında da kullanılmıştır²⁶. *Bahşı* terimi, Nogaylar arasında Türkmenlerde olduğu gibi, “*çalgıcı, türkücü*” anlamında kullanılmakla birlikte Türkçe yazan katiplerin de unvanı olmuştur. Hazer ötesi Türkmenlerin arasında ise *bahşı*; “*iki telli tanburaları ile koşuklar okuyan halk şairi*”ni adlandırmada kullanılmıştır. Kırgız ve Kazak Türkleri arasında *bahşı* sözcüğü, Şaman sözcüğünün kapsadığı anlamları ifade eder şekilde

²² T. Tekin, “Türkçedeki En Eski Ödünç Sözcükler”, (Haz.) Emine, Yılmaz; N. Demir, *Talat Tekin Makaleler II Tarihi Türk Yazı Dilleri*, Öncü Kitap yay. Ankara, 2003, s. 230.

²³ M. Erdem, *Türkmen Bağışılık Mektepleri*, A.Ü. D.T.C.F. Türkoloji Dergisi, C. 12, S. 1, s. 275; Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997, Ankara.

²⁴ M. F. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ yay., Ankara, 2012, s. 141-145.

²⁵ K. J. Reichl, “Karakalpak Destanlar: Gelenek Destancılar ve Destan Anlatımı”, *Türkbilgi*, 2008, S. 15., s. 67.

²⁶ İ. Kalenderoğlu, “Türkmen Bahşı Geleneğinde Tirmeci ve Destançı Bahşılar”, *Türkbilgi*, 2010, S.19, s. 51.

kullanılmıştır. İslam medeniyetinin yerleşmesi üzerine baksılara atfedilen rûhânîlik, kutsîlik mefhumları kalkmış ve baksı sadece kendisinden korkulacak bir sihirbaz, fena ruhlar ile münasebette bulunan bir büyücü, üfürükçü mahiyetinde kalmıştır. Bu haliyle baksı Şaman'dan farklı değildir²⁷. Türk boyları arasında fonetik varyantları mevcut olan *bahşı* sözcüğü, daha önceki dönemlerde farklı şekil ve anlamlarda kullanımlara sahip olmakla birlikte, günümüzde genel olarak iki anlamı ifade etmektedir: şamanlık devrinin bir kalıntısı olarak, Kazak ve Kırgızlar arasında “*sihirbaz, büyücü ve halk hekimi*” manasında *bakşı, baksı, bakşa* şekliyle, Türkmen ve Özbekler arasında ise, “*müzişyen ve destan anlatıcısı*” manasında *bagşı, bahşı* şeklinde kullanılmaktadır²⁸.

Terim anlamı ile ilgili olarak *Türkmen Diliniñ Sözlügi*'nde, “*bahşı*” için Türkmen millî aydım-sazlarını, destanlarını anlatarak halkın içinde bilinen, kendini gösteren *aydımcı* “*türkü söyleyen*” tanımı yapılmaktadır²⁹. Aşırpur Meredov ve Sapar Ahallı tarafından hazırlanan *Türkmen Klassıqı Edebiyatınıñ Sözlügi* adlı eserde *bahşı* sözcüğünün Çince'den geçmiş olabileceğinden bahsedilerek, sözcüğün manası şöyle izah edilmiştir: 1-Aydımcı “*türkü söyleyen kişi*”, âşık, baksı, ozan; 2-Katip; 3-Ruhani³⁰. Türkmen etnomüzikolojist Dzhamilya Kurbanova'ya göre *bahşı*: “*Destanı sadece icra eden değil aynı zamanda onu yeniden yorumlayan ve oluşturan kişidir*”³¹. Melek Erdem, Türkmen Sovet Ensiklopediyasında da “*bagşı*” sözünün, aşağı yukarı sözlükteki tanımına benzer şekilde; “*Türkmen millî aydımlarını (türkülerini), destanlarını dutar, gıcak, gargı tüydük, dilli tüydük, gopız gibi sazlar eşliğinde icra eden ve halk arasında bu özellikleriyle tanınan aydımcı*” olarak tanımlandığını ifade eder. Türkmenlerde üstad *bagşı*ların, adı geçen bu sazları, büyük bir ustalıkla çalma kabiliyetine sahip olduğunu, *bagşı*ların bir kısmının, sadece Türkmenlerin değil, komşu Türk boylarının ezgilerini ve sazlarını da bilmekte olduğunu izah eder. *Bahşı*ların, repertuarlarına ve bunları icra ediş tarzlarına göre, “*dessançı bagşılar*” ve “*tirmeçi bagşılar*” olmak üzere iki gruba ayrıldığına, *tirmeçi bagşıların*, daha çok halk aydımlarını (türkülerini) ve destanların içerisinde geçen aydımları, saz eşliğinde icra eden *bagşılar* olduğuna dikkat çeker³².

²⁷ M. Sever, *Türk Halk Şiiri*, Ankara Üniversitesi yayınevi, Ankara, 2013, s. 19.

²⁸ S. Fedakar, *Özbek Destan Geleneği ve Rüstem Han Destanı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2003, s. 35.

²⁹ M. Hamzayev, *Türkmen Diliniñ Sözlügi*, Türkmenistan SSR Ilımlar Akad. Neşr., Aşgabat, 1962, s.103.

³⁰ A. Meredov, S. Ahallı, *Türkmen Klassıqı Edebiyatınıñ Sözlügi*, Aşgabat, 1988, s. 40.

³¹ P. M. Taylor; W. B. Smith, *Turkmenistan Ancient Arts Today*, Smithsonian Institution Press, 2011, s. 35.

³² M. Erdem, “Türkmen Halk Edebiyatında Destan Geleneği”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002, C. 19, s. 1423-1424.

Tirme türküleri, genelde bahşılar tarafından, geniş katılımlı toylardaki misafirlere söylenebildiği gibi, üç-dört kişiden oluşan gruplara da söylenebilmektedir. Bazı durumlarda bahşı, tirme türkülerini sazsız bile söyleyebilmektedir³³. *Tirmeci bahşılar*, farklı destanların türkülerini, destanın kendini anlatmadan sadece okuyan, şairlerin koşmalarını, halk türkülerini söyleyen, kimi zaman da halk masallarını ve rivayetlerini anlatan bahşılardır. Tirmeci bahşılardan en önemli özelliği, destansız türkü söylemeleridir³⁴.

Türkmenistanda bir destanı baştan sona anlatabilen bahşıya “*dessançı bagşı*” adı verilmektedir. “*Dessançı*” sözü, sözlü geleneğe destan icra eden anlatıcılığı karşıladığı gibi destan yazmış şairler için de kullanılmıştır. “*Dessançı bagşı*” ve “*dessançı şair*” ifadelerinde de görüldüğü gibi “*dessançı*” sözü daha çok bir sıfat olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde Türkmenistan’da destan anlatanlara “*dessançı bagşı*” denmesine rağmen daha önceki dönemlerde “*ozan*” ve “*kıssaçı*”ların da destan anlattıkları hem yazılı hem de sözlü kaynaklardan takip edilebilir³⁵. Türkmen geleneğinde destan söyleyenler *dessançı* ve *bagşı* olarak adlandırılmakla birlikte, destan söyleyenleri sadece şair söyleyenlerden ayırmak üzere *dessançı bagşı* terimi kullanılmaktadır³⁶. Yüzyıllardır devam eden “Türkmen Bahşılık Geleneği” gerek *tirmeci*, gerekse *destancı bahşılardan* katkılarıyla günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Ancak, özellikle 1917 yılındaki Bolşevik devrimin etkilerinin Türkmenistan’a yansması, doğal olarak bahşılardan da etkilemiştir. Birçok bahşı, Bolşevik rejimin yöneticileri tarafından, Türkmenistan’ın her bölgesinde komünizm propagandası yapmak amacıyla görevlendirilmiştir. Bu durumun en önemli sebeplerinden birisi bahşılardan, halk arasından yetişmiş, halka birtakım mesajları verme yönünden etkili olmalarıdır³⁷.

3.2 Ozan

Dilimize Moğolca’dan geldiği düşünülen *ozan* sözcüğünün asıl anlamı “çok konuşan kimse” olup, “*saz şairi*” anlamını sonradan kazanmıştır. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde sözcük, bu iki anlamda kullanılmaktadır. Günümüz Türkçesi’nde *şair* yerine kullanılmaktaysa da yaygınlık kazanmamıştır. Dîvânü Lügâti’t-Türk’te “atını devamlı öne geçiren adam” anlamında *ozıtgan* sözcüğü ve “çok ileri giden, başkalarını geçen” anlamında *ozgan at* tamlaması yer almaktadır. Buradan hareketle *ozıtgan* > *ozgan* > *ozan* şeklinde bir etimoloji de

³³ B. Mämmedyazov, *Türkmen Folklorı Häzirki Zamanda*, İlim Akademiyası Neşr., Aşgabat, 1976, s. 101.

³⁴ İ. Kalenderoğlu, “Türkmen Bahşılık Geleneğinde Tirmeci ve Destancı Bahşılar”, *Türkbilig*, 2010, S. 19, s. 52.

³⁵ H. İ. Şahin, *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği*, Kömen yay., Konya, 2010, s. 153.

³⁶ N. A. Yıldız, *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*, Akçağ yay., Ankara, 2015, s. 77.

³⁷ İ. Kalenderoğlu, a.g.m., s. 57.

yapılmıştır. M. F. Köprülü, *ozan* sözcüğünün İbn Mühenna lügatında yer alan *ozmak* “*önce gelmek, ileri geçmek*” fiili, *ozgan* “*koşuda birinci gelen köpek*” ve *ozuş* “*kurtuluş*” sözcükleriyle ilişkili olduğunu, Oğuz Türkçesi’nde söz içi /-g-/ sesleri düştüğünden *ozan* sözcüğünün *oz+gan > oz+an* şeklinde oluştuğunu ileri sürmüştür³⁸.

M. F. Köprülü’ye göre; Oğuzların halk şairi-musikişinası manasında çok eskiden beri kopuzla destan anlatan kimselere *ozan* denmiştir. 15. yüzyıldan sonra *ozan* sözcüğü yerine Azerbaycan ve Anadolu sahalarında “*âşık*”, Türkmen sahasında da “*bagşı*” sözcükleri yer almıştır. Sözcüğün muhtelif coğrafya ve tarihlerdeki şekillerini tespit eden Köprülü, geleneğin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yer aldığını pek çok tarihî kayda dayanarak ifade etmiştir. *Bahşı* sözcüğünün başka Türk şubeleri arasında mevcut olmadığını, dolayısıyla Çağatay müelliflerinin bu sözü, Horasan Türkmenlerinden yahut Azerbaycan sahasında yazılmış eserlerden öğrenmiş olabileceğini ifade eder. Ayrıca *peşte*’deki lügatin ve Süleyman Efendinin *ozan* sözcüğüne verdiği mananın yanlış olduğunu ve Nevaî’nin bahsettiği *ozmag* sözcüğünün de, Horasan Türkmenlerinin halk edebiyatına mahsus bir ıstılah olduğunu izah eder³⁹.

Özkul Çobanoğlu ise, Oğuz Türklerinin bilinen en eski destan anlatıcılarına “*ozan*” dendiğini belirterek sonraki dönemlerde, “*âşık*”, “*kıssahan*” ve “*meddah*”ın da destan anlatıcısı anlamında kullanıldığını dikkat çekmektedir.. Etimolojik olarak *ozan* sözcüğünün, “*gelip, geçen, yetişen, yükselen, akan, uzayan*” anlamlarını taşıdığını ve “*ozmak*” fiilinden türetilmiş olabileceğini beyan eder⁴⁰. Toplumsal statülerdeki farklılaşmalar, işbölümünün gelişmesi gibi etkenlerle Şaman’ın, özellikle din adamlığı görevini icrâ eder duruma gelmesi ve şairlik mesleğini terk etmesiyle saz şairlerinin prototipi/atası olan “*ozan tipi*” ortaya çıkmıştır. Şiiri müzikle birlikte icrâ eden/sunan *ozan*, elinde kopuzu ile gezici bir tiptir ve dinî bir görevi, fonksiyonu yoktur. 15.yy’a kadar varlığını sürdüren “*ozan tipi*”, Azerbaycan ve Anadolu sahasında yerini “*âşık*”a bırakmıştır⁴¹. Köprülü, Dede Korkut Kitabı’nın “*ozanın mahiyeti ve Oğuz aşiretleri arasındaki yerini*” tayin etmek açısından çok mühim olduğunu hatırlatarak konuyu;

“ozanlar, Oğuz cemiyeti arasında hususî bir zümre teşkil ederler; ellerinde kopuzları ilden ile, obadan obaya gezerler; düğünlerde, ziyafetlerde bulunurlar; kopuzları ile eski Oğuz destanları, Dede Korkut Hikâyeleri söylerler; yeni hadiseler hakkında yeni

³⁸ N. Albayrak, “Ozan”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı yay. Ankara, 2007, C. 34, s. 18.

³⁹ M. F. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ yay., Ankara, 2012, s. 139.

⁴⁰ Ö. Çobanoğlu, *Türk Dünyasında Destan Geleneği*, Akçağ yay. Ankara, 2007, s. 66.

⁴¹ M. Sever, *Türk Halk Şiiri*, Ankara Üniversitesi yayınevi, Ankara, 2013, s. 20.

yeni yeni şiirler tanzim ederler; zenginler de onlara bâzan sırtlarındaki kıymetli elbiseyi çıkarır verirler; koyunlar, koçlar ihsan ederler; bununla beraber, Dede Korkut Kitabı'nda ozanların daha eski dönemlerdeki ehemmiyetlerine ait bazı işaretler vardır: bir yerde geçen alp-ozanlar tâbiri, alplar yani kahramanlar arasında da ozanlar yetiştiğini göstermektedir” şeklinde izah eder⁴².

20. yüzyılda sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler, Türkmenlerde ozanlık geleneğinin yakın dönemlere kadar yaşadığını göstermektedir. Ata Rahmanov, Daşoğuz bölgesinde yaşayan Çovdur Türkmenleri arasında dessançı bağşılar üzerine araştırmalar yaparken “Gurbangılıç Ozan” adına rastlar ve onunla görüşme imkanı bulur. Asıl adı Gurbangılıç Çakanoglu olan bu kişi, “Gorkut Ata”nın 16, “Göroglı”nın 25, “Şasenem - Garıp”ın da 7 kolunu bilmektedir. Gurbangılıç Çakanoglu’na göre ozan, “kahramanlık eposlarını, halk destanlarını, anlatan, atışma/aydışık yapmada ünlü, akıllı, danışman, akıl veren, sazende, şiir söyleyici, şair, halk arasında saygın” bir kişidir. Rahmanov, “Gurbangılıç Ozan”dan destanların yanı sıra çok sayıda efsane, rivayet, Çovdur ozanlarının ve bağşılarının adlarını, repertuarlarını da kaydetmiştir. Çakanoglu’ndan başka “ozan” adını taşıyan destancılardan da tespit edilmiş olması, ozanlığın yakın dönemlere kadar bu bölgede yaşadığını göstermektedir⁴³. Ozanlık geleneğinin oluşumunu ve gelişimini bütün olarak aydınlatacak tarihi kayıtlar bulunmasa da, bu geleneğin özellikle Oğuzlar arasında yaygın olduğunu destekleyen kaynaklar vardır. Elimizdeki bilgilerden hareketle ozanlık geleneğinin yayılma alanlarına Türkmenistan bölgesini de dahil etmek gerekmektedir. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklardan alınan bilgiler, bağşılık geleneğinin ozanlık geleneğiyle sıkı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Türkmenlerin ilk destancıları ozanlardır. Bugün bile Türkmenistan’da ozanlık geleneğinin tesirlerini görmek mümkündür⁴⁴.

3.3. Kıssaçı

Türkmen Diliniñ Sözlügi’nde kıssaçı terimi; “repertuarında bir hikâye, rivayet ya da kıssa bulunan ve bunları dile getiren veya edebî metin yazan kimse” şeklinde tanımlanmaktadır⁴⁵. Türkmen destancılık geleneğinde destanları okuyarak icra edenlere “kıssaçı” denmektedir. Bağşılardan yanı sıra profesyonel okuyucular olarak öne çıkan “kıssaçı”lar, halk arasında destan ve hikâye anlatmaları/okumaları ile meşhur

⁴² M. F. Köprülü, *a.g.e.*, s. 136.

⁴³ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 154.

⁴⁴ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 156.

⁴⁵ M. Hamzayev, *a.g.e.*, s. 816.

olmuşlardır. Türkmenlerde “*kıssaçı*” adı verilen anlatıcıların hepsi benzer özellikleri taşımaz. Örneğin bir gurup “*kıssaçı*”, destanın nesir kısımlarını anlatıp, şiirleri de yüksek sesle okurken bazıları hem nesir hem de nazım kısımları ezberden nakletmişlerdir. Hatta bazı “*kıssaçılar*”, destanların şiir bölümlerini çıkararak masal formunda destan anlatmışlardır. Sözcüğün kullanım alanının genişliğini gösterebilmek için bazı bağışlara da “*kıssaçı*” dendiğini belirtmek gerekir⁴⁶.

4. Türkmen Destancılık Geleneği

Türkmenlerin büyük bir bölümünün son yüzyıllara kadar göçebe hayat tarzını sürdürmeleri, sözlü geleneklerinin de canlılığını, dinamikliğini günümüzde dahi etkili bir şekilde sürdürmesine vesile olmuştur. Sözlü gelenek edebiyatının tür olarak zenginliği Türkmen kültürünün önemli bir özelliğidir⁴⁷. Türkmen Türkçesinde destan türünü ifade etmek için *dessan* ve *epos* terimleri kullanılmaktadır. *Dessan* başlığı altında hem kahramanlık hem de aşk ve sosyal konulu eserlerin yer alması, geleneğin adlandırılmasında Türkiye Türkçesinden ayrılan, Türk Dünyasının diğer gelenekleriyle de ortak olan bir özelliktir. Dolayısıyla diğer geleneklerde de olduğu gibi, Türkiye Türkçesinde *halk hikâyesi* olarak adlandırılan örnekler, Türkmen destan geleneğinde de *dessan* başlığı altında yer almaktadır⁴⁸.

Türkmen destancılık geleneğinde de diğer geleneklerde olduğu gibi, bahşılardan repertuarlarında yer alan destanlar, kullandıkları müzik aletleri, ağız özellikleri, ezgileri, üslupları, icra tarzları hatta geleneksel giysileri bakımından ustadan çırağa nakledilen özellikler nedeniyle ekolleşme söz konusudur. Türkmen geleneğinde bu ekollere *yol* adı verilir ve her yolun kendine ait bir özelliğinin olduğu söylenebilir⁴⁹.

Teke, Yomut, Ärsarı, Çovdur, Salır ve Gökleñ gibi çeşitli boylara ayrılmış olan Türkmenlerde bahşılık yolları da büyük oranda bu boy adlarını taşır. Bu durum, bahşılık mekteplerinin teşekkülünün Türkmen boy sistemine dayandığı görüşünü desteklemektedir⁵⁰. Türkmenistan’daki bahşılık yollarının sayısı ve adlandırılması konusunda bazı farklı yaklaşımlar vardır. Bazı kaynaklar, boy esasına dayalı bir tasnif verirken bazıları ise bölgeyi esas almışlardır. S. Z. Kominek’in verdiği bilgiye göre Türkmen bahşıları sekiz “yol”da toplanabilir:

---

⁴⁶ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 157.

⁴⁷ E. Artun, “Türk Dünyası Destan Söyleme Geleneğinde Türkmen Destanlarının Yeri”, *Nail Tan Armağanı*, Kültür Ajansı yay., Ankara, 2011, s. 107.

⁴⁸ N. A. Yıldız, *a.g.e.*, s. 74.

⁴⁹ N. A. Yıldız, *a.g.e.*, s. 77.

⁵⁰ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 183.

- 1-Yomut-Göklen Yolu
- 2-Çovdur Yolu
- 3-Ata Yolu
- 4-Ärsarı Yolu
- 5-Salır-Sarık Yolu
- 6-Ahal-Teke Yolu
- 7-Damana Yolu
- 8-Kazancık Yolu⁵¹.

Bu yolların hepsinde bahşılardan şiir söyleme geleneği olmakla birlikte, Ahal-Teke, Kazancık, Ata, Ärsarı yollarında destancılık geleneği yoktur⁵². Türkmen bahşılık yollarının/mekteplerinin oluşmasında ve bahşılardan icra yönüyle ayırt edilmesinde üç çeşit ses efektinin varlığı dikkat çeker: “*çukguldamak, hülemek ve hümlmek*”. Bu ses efektleri bahşılardan icra tarzlarını ortaya koymanın yanı sıra bölgesel kimliğini de açığa çıkarmada önemli bir ölçüt kabul edilir⁵³. Türkmen bahşılık geleneğinde, dikkati çeken bir diğer usul de *öykünme* (özenmek, benzetmek)'dir. Öykünme usulünün, bu geleneğin nesilden nesle geçmesinde çok büyük önemi vardır. Türkmen folklor araştırmacılarının bu konudaki tespitine göre, öykünme usulünü benimseyen çırak, ustasının sahip olduğu bütün özellikleri de benimser ve bunları kendi sanatına yansıtır⁵⁴.

Melek Erdem, Türkmenistan sahasında türlerine ilişkin olarak bahşılık geleneğinin yoğunluk kazandığı yerleri dikkate alarak *Türkmen bahşılık mekteplerini* şöyle tasnif eder:

1. Daşhovuz Mektebi
2. Çarcev Mektebi
3. Mangışlak Mektebi
4. Aşgabat Mektebi
5. Merv Mektebi⁵⁵.

---

⁵¹ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 184.

⁵² N. A. Yıldız, *a.g.e.*, s. 77.

⁵³ P. M. Taylor; W. B. Smith, *a.g.e.*, s. 35.

⁵⁴ İ. Kalenderoğlu, *a.g.m.*, s. 52.

⁵⁵ M. Erdem, *Türkmen Bağşılık Mektepleri*, A.Ü. D.T.C.F. Türkoloji Dergisi, C. 12, S. 1, s. 280-284; Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997, Ankara.

Şahim Gullıyev, İskusstvo Turkmenskih Bahşı (Türkmen Bahşılık Sanatı) adlı çalışmasında Türkmen bahşılık yollarını şöyle ifade eder:

1. Marı Mektebi
2. Aşgabat Mektebi
3. Daşoğuz Mektebi
4. Çarçev Mektebi
5. Balkan Mektebi

Halil İbrahim Şahin, Gullıyev'in bu tasnifinin tamamen bölgeler dikkate alınarak yapıldığını, halbuki bu tasnifte yer almayan Yomut, Karadaşlı ve Çovdur kollarının Daşoğuz mektebine; Teke, Sarık ve Salır kollarının, Marı mektebine; Ahal, Damana kollarının Aşgabat mektebine; Yomut ve Göklen kollarının da Balkan mektebine dahil olduğu kanaatindedir⁵⁶.

5. Bahşılardan Eğitimi ve Çıraklıktan Ustalığa Geçiş Evreleri

Türkmen bahşılarının mesleğe girişleri iki şekilde gerçekleşir. İlki rüyada bade içmek veya bahşılardan pirinden pata (hayır-dua) almak, diğeri ise uzun bir eğitim sürecinden geçmektir. Tabii ki bunlar birbirinden bağımsız değildir, rüyada bahşılık yeteneği aldığını söyleyen bahşılardan pek çoğu, rüyayı eğitim döneminde görmüşlerdir⁵⁷. Nitekim Necep Oglan Destanı'nda Necep de, başlı olduğunun ve çıraklıktan ustalığa geçiş evresini tamamladığının işaretini henüz icazet almadan (eğitim safhasında) *rüyasında* görür ve hem kırk erenlerin hem de piri Âşık Aydın'ın kendisine şarap ikram etmesini bahşılıkta tekamül ettiği bağlamında değerlendirerek derhal ustasının yanına gider, ondan icazet ister.

Usta (halıpa) bir bahşılardan yanında çıraklığa başlayan bir bahşı aday, öncelikle dutar çalmayı, "tirme" adı verilen şiirleri söylemeyi öğrenir. Aday, ustasıyla birlikte bütün toylara gider, ustasının dutar çalışını, destan anlatışını, toyda dinleyici/izleyiciyle girdiği diyalogları takip eder ve tecrübesini, görgüsünü arttırır. Dutar çalmayı ve bahşılık geleneğindeki meşhur ezgileri icra edebilmeyi öğrendikten sonra destanları öğrenmeye, öğrendiklerini ustasına anlatmaya başlar. Bir süre sonra ustası beraberinde toylara götürdüğü çırağından bazı destan parçalarını, başarı düzeyine göre de zamanla destanının tamamını anlatmasını ister. Çeşitli toylarda ve dinleyici ortamlarında destan anlatan, destan anlatmayı özümseyen bahşı aday son olarak usta bahşılardan huzurunda bir destan anlatır,

⁵⁶ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 185.

⁵⁷ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 387-388.

bu anlatımı başarılı bulunursa ustasından “pata”, yani icazet alır ve yalnız başına destan anlatmaya başlar⁵⁸. Destan metninde rüya motifinin yanı sıra Necep’in Âşık Aydın pirden pata (icazet) aldığından da “*Yolun açık olsun, yoldaşın Hak olsun, vardığın yerde yurt alarsın, mesleğinde mavaffak olarsın*”(39/17) diyerek söz edilir. Dolayısıyla Necep, bahşılık liyakatini hem halk edebiyatındaki bade içme geleneğiyle hem de Âşık Aydın pire yedi yıl gibi uzun bir süre hizmet ederek ondan pata (icazet) almasıyla tescillemiştir diyebiliriz. Ayrıca Âşık Aydın pir Necep’e pata (icazet) vermeden önce onu sınava tâbi tutar. Atışmalarda Âşık Aydın tarafından şiir formunda sorulan sorulara Necep’in verdiği cevap, bahşılık istidadını belirleyen bir diğer ölçüttür. Bu soruların da genellikle dinî içerikli olduğu görülmektedir:

Soru:

O kimdir ki, asla gülmez?
O kimdir ki, onu bilmez?
O kimdir ki, asla ölmez?
Kalkmaya mecali yok.

Cevap:

Muhammet Mustafa gülmez,
Nadan kişi onu bilmez,
Lokman Hekim asla ölmez,
Kalkmaya mecali yok. (34/17-24).

Destan metninde dikkat çeken diğer bir husus da; gerek Âşık Aydın pir, Elbent Bahşı, Necep gerek Âşık Aydın pirin önceki şakirdi Novruz’un yeteneklerinin bahşılıktan ibaret olmadığıdır. Onların her birinin sağlam ezber kabiliyetine, irticalen şiir söyleyebilme yetisine sahip olmanın yanı sıra dinî ve dünyevî konulara da hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Âşık Aydın pir, Necep’in irticalen şiir söyleyebilme yeteneğini gördükten sonra ona pata (icazet) vermesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Bu durum Soltanesen padişahın huzurunda düzenlenen bahşılık yarışmasında; Necep’in hem atışmada sorulan sorulara anında cevap vermesinden hem de kendine özgü tarzıyla sanatını icra edip üvey babası Elbent’i yenmesinden de anlaşılabilir.

Kakabay Seyitmıradov, bahşılık eğitimini ve hayatiyetini yansıtmaları açısından önem atfettiği Necep Oglan Destanı’nı şu sözlerle değerlendirir: “*Köroğlu kollarında, aşk konulu pek çok destanda bahşılık ve bahşılarla ilgili çok sayıda bilgi vardır, ancak Necep Oglan Destanı, bu konuda ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu destanda bahşılarının eğitimi, icra ortamları, pirleri, bahşılığa geçişleri vb. gibi çok çeşitli hususlarda zengin kayıtlar vardır. Bir bahşı adayının usta bir bahşının yanında eğitim almasını, toylarda ve hükümdarların karşısında şiir söylemeye başlamasını, diğer bahşılarla atışmasını, kısacası bahşılık mesleğinin her yönünü Necep Oglan Destanı’ndan takip etmek mümkündür*”⁵⁹.

⁵⁸ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 387-388.

⁵⁹ K. Seyitmıradov, *Necep Oglan (Dessan)*, Türkmenistan Neşriyatı, Aşgabat, 1976, s. 5-7.

6. Türkmen Bağşılarının Kullandıkları Müzik Aletleri

6.1 Dutar

Dutar, Türkmen Diliniñ Sözlüğü'nde; “sağlam ağaçtan oyularak yapılan ve kafası kabak şeklinde olan uzun saplı, iki telli Türkmen müzik aleti⁶⁰” şeklinde tanımlanır. Türklerin, çalgılarını yaygın olarak tel sayısından hareketle adlandırdığını: iki+kıl=igil, ikili, çiftetelli, iki telli, üç telli gibi Türkçe adların yanı sıra; dutar, setar, çartar, şeştar gibi Farsça adları da kullandığını söyleyebiliriz⁶¹. Melek Erdem, *Türkmen Bağşılık Mektepleri* adlı eserinde dutar için; Türklerin en eski sazlarından biri olan kopuzun biraz daha gelişmiş bir türü olduğu, dutardan ilk olarak El Hüseyini'nin *Kanun* adlı eserinde söz edildiği, 15. asırda dutarın tarımın yani tellerinin bağırsaktan veya ipekten yapıldığı ve yedi perdeli bir müzik aleti olduğu açıklamalarına yer verir⁶². Geçmişten günümüze Türkmen bağşılık geleneğinde en fazla kullanılan müzik aleti “dutar”dır denilebilir. “Dutar”, iki telli, dut veya erik ağacından yapılmış bir gövdeye sahip, 45-50 cm'lik bir sap üzerine yerleştirilmiş 13 perdeli bir müzik aletidir. Sözcüğün anlamı üzerine bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bunların ilkinde göre “dutar”, Farsça “iki tel” anlamına gelmektedir. Özbeklerde ve Taciklerde üç tel anlamına gelen “setar” ve dört tel anlamındaki “çartar” çalgıları gibi, Türkmenlerdeki “dutar”ın da iki tel anlamına geldiği düşünülmektedir. Diğer bir izaha göre “dutar”, “tuttar” sözcüğünden gelmektedir. “Dutar”, Türkmenlerde genellikle dut ağacından yapıldığı ve üzerine tel takıldığı için adına “tut-tar” denilmiş ve daha sonra sözcüğün “dutar” şekline dönmüş olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. “Dutar”ın, Özbeklerde, Taciklerde, Karakalpaklarda, Kırgızlarda ve Uygurlarda kullanılan “dombıra”, “komuz”, “tambur” gibi müzik aletleri ile akrabalığı bulunmaktadır. Türkmenler arasında “dutar” ile birlikte dombıra sözcüğünden bozma “tamdıra” sözcüğü de yaygındır. Bu aslında başka bir müzik aletine verilen isim değildir, “dutar”ı karşılamak için Çovdur gibi bazı Türkmen boylarında kullanılmıştır⁶³. İrfan Gürdal, konuya ilişkin fikrini şöyle izah eder: “Farsça “iki tel” anlamına gelen Türkmen halk çalgısı dutar, Özbek ve Uygur dutarlarından daha küçüktür. Telleri metal olmakla birlikte, ibrişim olanlarına da rastlanmaktadır. Boyu yaklaşık 80-90 cm'dir. Dut ağacından armudî bir teknesi ve yine duttan göğsü bulunur. Sapı, erik ağacından yapılır ve silindirik şekillidir. Perdeler metaldir. İki tele birlikte vurularak parmakla çalınır.

⁶⁰ M. Hamzayev, *a.g.e.*, s. 358.

⁶¹ İ. Gürdal, “Kopuz ve Türk Dünyası Çalgıları”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002, C. 19, s. 106.

⁶² M. Erdem, *Türkmen Bağşılık Mektepleri*, A.Ü. D.T.C.F. Türkoloji Dergisi, C. 12, S. 1, s. 278; Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997, Ankara.

⁶³ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 191-192.

Akordu, dörtlü ya da beşlidir. Nadiren ünison ya da oktav akortlanır. İran, Horasan ve Afganistan'da yaşayan Türkmenler tarafından da kullanılmaktadır⁶⁴. Türkmen bahşıları ve Türkmen insanı, dutarın piri ve yaratıcısı olarak Baba Gammar'ı kabul etmişlerdir. Bu yüzden Baba Gammar, hem dutarın mucidi hem de ilk bahşı olarak düşünülmüş ve halk arasında saygın bir tip haline gelmiştir. Dutarın icadında şeytan gibi olağanüstü varlıkların müdahil olduğu yönündeki inanışların yanı sıra Türkmen bahşıları arasında dutarın gökyüzünden indiği yönünde de bir inanış vardır⁶⁵. Nitekim üzerinde çalıştığımız Necep Oglan Destanı'nda da dutarın gökyüzünden indiği yönündeki inanışa işaret eden ve bu bilgiyi destekleyen ifadeler mevcuttur: “Âşık Aydın Necep Oglana dönerek: “*Ey oğlum sen muradına ermişsin, bahşı olmuşsun, sen benim son şakirtim ol*” dedi. Necep, üstadının bu sözüne mahçup bir edayla: “*bağışla üstadım, senden bir dileğim var*” dedi. Üstadı: Buyur evladım, ne dilersen dile. Ey halifem; ***gökyüzünden inen kara dutarınızı*** vermeniz ve bana dua etmeniz, tek dileğimdir. “*Ey evladım, **gökyüzünden inen kara dutar** tam arkandaki odadadır, alıp gel, kirişlerini akort edeyim*” dedi (38/9-13)”. Türkmen milli müzik sanatında dutar önemli bir yer tutar. Onun nazik, hoş, sevimli ve tatlı sesi Türkmen'in milli karakter ve tabiatını yansıtır. Türkmen'in milli müziği çift sesliliğiyle komşu halkların müziğinden farklıdır. O, Türkmen'in kendine has ruhunu tüm özellikleriyle, doğru bir şekilde ifade eder. Türkmen'in yüreğindeki tüm heyecanı ve hüznü, sevinci ve gururu milli saz olan dutarın on üç perdesine gizlenmiştir⁶⁶.

H. İ. Şahin, Türkmenistan'da dutarın etrafında anlatılan pek çok efsaneden hareketle onun kutsal bir müzik aleti olarak algılandığı düşüncesindedir. Bu sebeple de dutar etrafında bazı inanışların geliştiğini, Türkmenlerde dutarın, tıpkı muska gibi sahibini, özellikle de savaş esnasında, çeşitli tehlikelere karşı koruduğu yönünde bir inanış olduğunu dile getirir⁶⁷.

6.2. Gıcak

Daşoğuz bölgesindeki Türkmen bahşıları, icra esnasında yanlarında “gıcak” adlı bir müzik aleti bulundururlar. “Kıpçak” sözcüğünden türediği düşünülen “gıcak”, yaylı bir müzik aletidir ve bunu çalanlara “gıcakçı” denir. Yaylı kopuz olarak da bilinen gıcak, Yomut-Göklen, Çovdur, Damana, Ahal-Teke bahşılık yollarında kullanıla gelmiştir.

⁶⁴ İ. Gürdal, a.g.m., s. 108.

⁶⁵ H. İ. Şahin, a.g.e., s. 194.

⁶⁶ R. Çakır; A. Dinç, “Musiki ve İrımrların Türkmenistan Türkmenlerinin Kültüründeki Yeri ve Halk Egitimine Katkısı”, *Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Çukurova Üniv. Sos. Bil. Enst, Adana, 2012, s. 461.

⁶⁷ H. İ. Şahin, a.g.e., s. 194.

Türkmenistan’da Sapar Beki, Garyagdı Alı, Ata Ablı, Annageldi Cülgä, Hemra Gıcakçı, Annameret Gıcakçı, Annadurdu Gıcakçı, Babacan İşan, Orazberdi Gurbanmıradov, Pürli Sariyev, Hanmämmet Allanur, Ali Seyit ünlü gıcakçılar arasında gösterilir⁶⁸. Eskiden üç telli olan gıcak, dörtlü aralıklarla akortlanırken günümüzde tel sayısı dörde çıkarılmıştır. Akort sistemi çalıcıya göre değişmektedir. Küremsi bir ağaç teknesi ve 40-45 cm boyunda silindirik bir sapı vardır⁶⁹.

6.3. Tüydük

Başlıkların icralarına eşlik eden müzik aletlerinden biri de “tüydük”tür. “Gargı tüydük”, “dilli tüydük”, “iki dilli tüydük” gibi şekilleri vardır. Gargı tüydük; kamıştan yapılan bir çeşit dilsiz kavaldır. Ağıza gelen bölüme 5-6 cm uzunluğunda metal bir üfleme borusu eklenmiştir. Bu bölüm ön dişlere takılarak çalınır. Dilli tüydük ise; 8-10 cm boyunda ince kamıştan yapılan bir çeşit sipsidir. Tek parça kamıştan yapılır. Dört delikli çalgı, sol elle tutulurken sağ el sol elin üzerine kapatılır ve açılıp kapanarak sese vibrasyon verir⁷⁰.

Tüydükle ilgili bazı rivayetleri Uspenskiy kaydetmiştir. Buna göre ilk insan Âdem (a.s.) topraktan yaratılır, ancak ruhu yoktur. İsrail, Cebrail ve diğer melekler “tüydük” çalarak onu canlandırmışlardır. Diğer bir rivayete göre İskender-i Zülkarneyn (Makedonyalı İskender), çok çirkinmiş ve çirkinliğini insanlardan gizlemiş. Hatta saçını kesen berberin bile öldürülmesini istemiş. Yine günlerden bir gün onu yakışıklı bir genç tıraş etmiş. İskender, ona acımış, öldürmemiş, ancak ondan çirkinliğini kimseye anlatmaması hususunda söz alarak serbest bırakmış. Ama genç, bu sırrı birine anlatmak istiyormuş. Çölde karşısına çıkan kuyuya bu sırrı anlatarak içini rahatlatmış. Daha sonra orada yetişen kamışlardan çobanlar “tüydük” yapmışlar. Bu tüydük de İskender’in sırrını dünyaya bildirmiş. Türkmen başlıklarının dutarına “gıcak” ve tüydük” gibi müzik aletlerinin eşlik etmesinde, büyük oranda Harezmi bölgesindeki destancılık geleneği etkili olmuştur. Çünkü daha güneydeki ve doğudaki Türkmen başlıklarında bu müzik aletlerine çok seyrek olarak rastlanır. Özbek ve Karakalpak sınırına yakın yerlerde ise yaygın bir şekilde “dutar, “gıcak” ve “tüydük” birlikteliği görülür⁷¹.

---

⁶⁸ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 195.

⁶⁹ İ. Gürdal, *a.g.m.*, s. 108.

⁷⁰ İ. Gürdal, *a.g.m.*, s. 108.

⁷¹ H. İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 195.

KISALTMALAR

Eser Adı Kısaltmaları

- DBG : Amanmırat Nazarov, *Dil Bilimine Giriş*, Türkmenistan Bilim Ministirliği 2010
- DLT : Kâşgarlı Mahmûd, *Divânü Lügâti 't-Türk*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- DS : V. M. Nadelyev, D. M. Nasilov, E. P. Tenişev, A. M. Şerbak,
Drevnetyurkskiy Slovar, Leningrad 1969.
- ED : Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford, 1972.
- HTD : Amangül Esenmodowa, *Hâzirki Zaman Türkmen Dili (Morfolojiya)*, Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı Neşriyatı, 2010.
- OTL : Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçesi Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1988.
- TDG : A. Nurmammedow, *Türkmen Diliniñ Grammatikası (Morfolojiya)*, 2011.
- TDS : M. Y. Hamzayev, *Türkmen Diliniñ Sözlügi*, SSR Ilımlar Akd. Aşgabat, 1962.
- TGF : B. Sarıyev; N. Güder, *Türkmenenin Grameri (Fonetika-Ses Bilgisi)*, MYB, Ankara, 1998.
- TTG : Mehmet Kara, *Türkmen Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005.
- TTS : Talat Tekin vd. *Türkence-Türkçe Sözlük*, Simurg yay. Ankara, 1995.
- VEWT : Martti Räsänen, *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki, 1969.

Diğer Kısaltmalar

- a.g.e. : Adı geçen eser
- a.g.m. : Adı geçen makale
- Akt. : Aktaran
- Ar. : Arapça
- bkz. : Bakınız
- Bak. : Bakanlığı
- C. : Cilt
- Çev. : Çeviren
- ET. : Eski Türkçe
- Far. : Farsça
- Red. : Redaktör
- s. : Sayfa
- S. : Sayı

TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü
TrkmT.	: Türkmen Türkçesi
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayımlayan

İşaretler

:	: Uzunluğu gösterir
<	: Kaynak şekilden önce “bundan gelir” anlamında
>	: Kaynak şekilden sonra “buna gider” anlamında
~	: Değişken iki şekli gösterir
Ø	: Bulunmamayı gösterir
[ ]	: Telaffuz parantezi
//	: Fonem parantezi
{ }	: Morfem parantezi

Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

ä	: Açık /e/ sesini gösterir
e	: Kapalı /e/ sesini gösterir
ñ	: Nazal /ñ/ sesini gösterir

BİRİNCİ BÖLÜM:
Necep Oğlan Destanı, Varyantları ve Konusu

1.1. Türk Dünyasında Necep Oglan Destanı

Tamamen sözlü gelenekte oluşmuş ve aktarılmış şifahî (sözlü) bir destan olan Necep Oglan, Azerbaycan, Karakalpak ve Özbek Türklerinin anlatı geleneğinde Âşık Necep veya Âşık Albant olarak bilinmektedir. Bu eser Azerbaycan Türklerinde *aşığların*, Karakalpaklarda *baksıların*, Özbeklerde *bahşıların*, Türkmenlerde pek çok *dessançı bahşının* repertuarında yer almıştır⁷². Azerbaycan'da ve Özbekistan'da "Elbent Bahşı" adıyla da bilinen bu destanın bazı âlimlere göre yazıya geçiriliş tarihi, 14.-15. yüzyılda Tebriz'in Karakoyunlu ve Akkoyunlu'ların başkenti olduğu döneme rastladığı ifade edilebilir⁷³.

Türkmenistan'da ilk olarak 1939 yılında derlenen ve Baymuhammet Ataliyevîç Garrıyev'in editörlüğünde Nepes Hocayev ve Pena Agalıyev'in çalışmalarıyla 1943 yılında Aşgabat'ta Kril harfli Türkmen alfabesinde yayımlanmış olan Necep Oglan Destanının elyazmasına henüz ulaşılmış değildir. Bu konuda mevcut materyaller bahşılardan alınıp kayda geçirilmiştir. Daha sonraları bu eser, Mämmedanna Sopıyev, Nuri Halıkov, Artık Durdıyev, Öre Seyitmädov, Öre Kábäyev, Gılıç Ödeyev adlı Türkmen bahşılardan da derlenmiştir⁷⁴. Destan metninin bahşılardan repertuarından kayda geçirilmesinde Seyitmämmet oğlu Öre bahşı ve Mämmedanna Sopı bahşının ciddi katkıları olmuştur. Ancak eserin elyazması mevcut olmadığı için yazarı hakkında kesin ve sağlıklı bilgilere henüz ulaşılamamıştır⁷⁵. Bahşılar arasındaki yaygın kanaate göre bu eser, klasik Türkmen şairi Şabende'ye aittir. Bu destanın bütün kıssalarını ve türkülerini bilen Mämmedanna bahşı, Necep Oglan eserini yazan kişinin Şabende olduğu bilgisini, 1892 yılında 70 yaşında vefat eden babası Sopı bahşının naklettiğini belirtmiştir. Nazar Baga bahşı da bu bilgiyi desteklemiştir. Buna isitinaden derlenen destan metni, Şabende'nin Daşoğuzlu olduğuna referansla "Daşoğuz varyantı" olarak nitelendirilmiştir. Ancak destanın günümüze ulaşan yazma nüshası mevcut olmadığı için bu bilginin doğruluğu henüz ispatlanmış değildir⁷⁶.

Destanla ilgili olarak profesör E. Bertels 1946 yılında "*Necep Oglan*" Şahır Hakdaki *Türkmen Romanı*" ve 1947 yılında "*Şahır Hakda Türkmen Poeması*" adlı iki makale kaleme almıştır. S. Gultlıyeva'nın da üzerinde bir tez çalışması hazırladığı Necep Oglan Destanının 1960 yılında Bayrammämmet Ahundov tarafından pek çok varyanttan hareketle hazırlanmış

⁷² H. İ. Şahin, "Necep Oglan Destanı'nda Türkmen Bahşılarının Eğitimleri ve İcra Ortamları", *Milli Folklor*, 2007, S. 76, s. 211.

⁷³ H. Goçmıradov, *Türkmen Halk Dörediciliği*, Türkmen Dövet Neşriyat Gulluğı, Aşgabat, 2010, s. 170.

⁷⁴ K. Seyitmıradov, *Necep Oglan (Dessan)*, Türkmenistan Neşriyatı, Aşgabat, 1976, s. 3.

⁷⁵ N. Hocayev, P. Agalıyev, *Necep Oglan (Şabende)*, SSSR İlimler Akademiyası Türkmenistan Filialı, Tarih, Dil ve Edebiyat İnstitutu, Aşgabat, 1943, s. 10-11.

⁷⁶ M. Kadı, *Necef Oglan Dessanı*, Gül neşriyatı, Meşhed (İran), 2008, s. 7.

ikinci bir metni daha yayımlanmıştır⁷⁷. Necep Oglan Destanı'na ait metin neşirlerinden üçüncüsü de 1976 yılında Kakabay Seyitmıradov'un "*Necep Oglan*" adıyla yayımladığı Mämmedanna Sopiyeve anlatmasıdır. Bu metin diğer varyantlar arasında hacim ve içerik bakımından daha fazla dikkat çekmiştir. Mämmedanna Sopiyeve (1884-1944) Türkmenistan'da *Gara Oglan*, Karakalpakistan'da *Yomut Bağşı* olarak tanınmıştır. Sopiyeve'in repertuarında *Necep Oglan Destanı*'nın yanı sıra *Hüyrlükga-Hemra*, *Şasenem-Garip* ve *Köroğlu* destanının pek çok kolu bulunmaktadır⁷⁸. Daha önce Bayrammämmed Ahundov ve Nepes Hocayev tarafından derlenmiş olan dördüncü neşir ise, Türkmen Sahra bölgesinde Muraddurdu Kadı tarafından "*Necef Oglan Dessanı*" adıyla 2008 yılında yapılmıştır. Ancak bu neşir, yeni ve farklı bir anlatma değildir. Kakabay Seyitmıradov'un 1976 yılında yayımladığı anlatmanın aynısıdır. Bu neşrin farklılık arz eden yanı, "Necep" adının *Necef* olarak değiştirilmesinden, Arap harfli Türkmen alfabesiyle kaleme alınmış olmasından ve orijinal metinde izaha muhtaç ifadelerin redakte edilmesinden ibarettir⁷⁹.

1.2. Necep Oglan Destanı' nın Varyantları ve Varyant Farklılıkları

N. Hocayev ve P. Agaliyev'den sonra Mämmedanna Sopiyeve, Nuri Halikov, Artık Durdiyev, Öre Seyitmädoev, Öre Kăbäyev, Gılıç Ödeyev adlı Türkmen bahşılardan derlenmiş olan varyantlar değerlendirildiğinde destandaki temel anlatı benzerdir. Ancak mevcut varyantlar öncelikle hacim açısından farklılık arz etmektedir. Destanda geçen manzum kısımlar dikkate alındığında en kapsamlı varyantın M. Sopiyeve'e, ikinci hacimli varyant N. Halikov'a, üçüncüsü Ö. Kăbäyev'e, dördüncüsü Ö. Seyitmedov'a, beşincisi de A. Durdiyev ile G. Ödeyev'e ait olduğunu söyleyebiliriz⁸⁰. Üzerinde çalıştığımız varyantın Ata Atamırat tarafından 1939 yılında Nepes Hocayev ve Pena Agaliyev adlı Türkmen bahşılardan derlenmiş olduğunu, Baymuhammet Ataliyeviç Garrıyev'in editörlüğünde Nepes Hocayev ve Pena Agaliyev'in çalışmalarıyla ilk defa 1943 yılında Aşgabat'ta Kiril harfli Türkmen alfabesinde yayımlanmış olduğunu, "*Daşoğuz Varyantı*" olarak da nitelendirildiğini belirtmek gerekir.

Varyantlardaki ikinci farklılığın destanın geçtiği coğrafyalar açısından olduğu ifade edilebilir. Padişah Soltanesen'in hükümdarlık yaptığı coğrafya M. Sopiyeve'in varyantında *Yemen*; N. Halikov ve Ö. Kăbäyev'in varyantında *Harezmi*; Ö. Seyitmedov'un varyantında

⁷⁷ H. Goçmıradov, *a.g.e.*, s. 173.

⁷⁸ H. İ. Şahin, "Necep Oglan Destanı'nda Türkmen Bahşılının Eğitimi ve İcra Ortamları", *Milli Folklor*, 2007, S. 76, s.211.

⁷⁹ M. Kadı, *Necef Oglan Dessanı*, Gül neşriyatı, Meşhed (İran), 2008, s. 1-88.

⁸⁰ K. Seyitmıradov, *a.g.e.*, s. 3.

Ziyar vilayeti; A. Durdiyev ile G. Ödeyev'in varyantında ise *Mısır* olarak geçmektedir⁸¹. Mevcut varyantların tamamında Necep'in, bahşı olmak ve üvey babası Elbent'i atışmada yenip öcünü almak için Âşık Aydın'a çıraklığa gittiğinden bahsedilirken; N. Halıkov ve A. Durdiyev'in varyantlarında böyle bir güç mücadelesinden bahsedilmez ve Necep tesadüfen padişahın hediye alırken, aynı zamanda Elbent'in de artık yaşlanmasından ötürü saraydan kovulması anlatılır. Oysa hakikatte Necep, Elbent'i atışmada yendiği için padişahın hediyesini alır ve Elbent de yenildiği için saraydan kovulur. Ayrıca bu varyantlarda padişahın adı da farklı geçer. N. Halıkov'un varyantında padişah Mämmedsöyün iken; A. Durdiyev'in varyantında Mämmedesen'dir⁸².

Bütün anlatmalarda müşterek olan unsur, Necep henüz yedi aylıkken annesi Sona Gelin'in ikinci evlilik yaptığı, Necep'in bu durumdan ancak yedi yaşındayken yaşadığı tatsız bir olay neticesinde haberdar olduğudur. Olay kısaca şöyledir: Harezm hükümdarının bahşısı ve Necep'in de üvey babası olan Elbent Bahşı; bir gün oğlu Necep'i yanına çağırır ve ona, padişahın kendisini çağırttığını, saraya gitmesi gerektiğini, dolayısıyla evdeki atın bakımıyla da ilgilenmesini ister. Ancak Necep arkadaşlarıyla aşık oyunu oynamaya koyulunca vaktin nasıl geçtiğini anlayamaz ve atın bakımını ihmal eder. Bir gün sonra saraydan dönen Elbent Bahşı, atın bakımının yapılmadığını, aç-susuz bırakıldığını görür ve bu duruma çok sinirlenir. Derhal Necep'ı yanına çağırır ve tembihine rağmen atın bakımını neden yapmadığını sorar. Ancak Necep kendisine: *"Ey baba, ben seyis miyim, her gün at bakımıyla mı ilgileniyorum, hayvanı nasıl bıraktıysan öylece duruyor"* şeklinde beklenmedik bir tepki verince Elbent Bahşı daha da sinirlenir ve bir tokat atar. Bununla da kalmaz *"benim öz evladım olsaydın böyle yapmazdın"* der. Bu sözleri duyduktan sonra olayın aslını öğrenmek için soluğu annesinin yanında alır ve Elbent Bahşının üvey babası olduğunu, gerçek babasının ise Gence-Garabag hükümdarının veziri olduğunu ve onu çok küçük yaşta kaybettiğini öğrenir. Üvey babasından yediği tokat üzerine onu atışmada yenmek için bahşı olmaya karar veren Necep'in bahşılık serüveni tam da bu noktada başlar. Varyantların çoğunda Elbent, bir çadırda tek başına yaşayan yaşlı bir kadını, Sona gelin için aracılık yapmaya gönderir ve Elbent'in bu yaşlı kadına ithafen yazdığı *"Dünyadır"* adlı şiiri sadece Nuri bahşının varyantında geçer. Gence-Garabag'da Elbent'in Sona gelin ile konuştuğu ve ayrılırken vedalaşmak için okuduğu *"Daş Galdı"* şiiri de yine Nuri bahşının varyantında, Elbent'in Sona gelini getirdikten sonra Soltanesen Padişahın müsaade istediğini anlatan *"Bâş Günde Bir"* şiiri de sadece Nuri ve Artık bahşının varyantlarında geçer. Ayrıca Necep'in Âşık Aydın ile atışmasını anlatan

⁸¹ H. Goçmiradov, *a.g.e.*, s. 170.

⁸² K. Seyitmıradov, *a.g.e.*, s. 3-4.

“*Habar Ber-Şeyledir*” şiiri ile Necep’in Soltanesen padişaha hitaben okuduğu “Hak Salamın Aldığınız mı?” şiiri de sadece Nuri bahşının varyantında geçer. Son olarak Necep’in Mılayım kıza hitaben okuduğu “*Oyan Diydi*” şiiri de sadece Nuri ve Artık bahşılarının varyantlarında geçer. Varyantlar arasındaki başka bir önemli farklılık da destan metninin yardımcı karakterlerinden “Ahmet Beg”in kim olduğu hakkında çeşitli bilgilerin verilmiş olmasıdır. Ahmet Beg’in kim olduğu; Nuri bahşının varyantında “*padişahın baş vezirlerinden biri*”, Mämmedanna ile Gılıç Ödeyev’in varyantlarında “*padişahın kardeşi*”, Öre Seyitmedov’da “*bir ülkenin padişahı*”, Artık bahşının varyantında “*Mılayım Han’ın dayısı*” ifadeleri ile aktarılır. Necep’in ölümden kurtarılışı da varyantlarda yine farklı anlatılmaktadır. M. Sopiyev, Ö. Kábäyev, Ö. Seyitmedov varyantlarında Necep’i ölümden kurtaran kişinin *Ahmet padişah/padişah kardeşi Ahmet* adlı kişi olduğu ifade edilirken; Nuri ve Artık bahşılarının varyantlarında Necep’in ölümlüme yargılanmasına sebep olan kişinin yaşlı kadın olduğu ve ölümden kurtaranın da Soltanesen padişah olduğu belirtilir⁸³.

1.3. Eserin Konusu

Bahşılık destanı olarak da nitelendirilen Necep Oğlan Destanı’nda konu, Necep’i bahşı olmaya iten sebepler etrafında şekillenir. Bahşı olan üvey babası Elbent’i atışmada yenebilirse, ondan öcünü alabileceğine inanan bir gencin bahşı olma serüveni, çıraklıktan ustalığa geçiş evreleri, sarayın en büyük bahşısı unvanını aldığı padişahın, aynı zamanda hakkında ölüm cezası vermesi ve en nihayetinde Mılayım kızla evlenmesi nazım-nesir karışık bir dille ifade edilmiştir. 1939’da derlenen ve ilk defa 1943’te Kril harfleriyle yayımlanan, üzerinde inceleme yapmaya çalıştığımız destanın konusu özetle şöyledir:

Harezmi hükümdarı Soltanesen’in Elbent adlı bir bahşısı vardır. Elbent Bahşı, bir gün rüyasında Sona adlı bir kızı görür ve ona gönül verir. Sona, Gence-Garabag padişahının vefat eden vezirinin genç yaşta dul kalmış eşidir. Rüyasının etkisinde kalarak dul kalmış bu kadını aramaya karar veren Elbent Bahşı, Gence-Garabag’dan Harezmi’ye ticaret yapmaya gelen bir grup tüccardan onun Gence-Garabag’da olduğunu öğrenir. Soltanesen’in bahşılığını yapan Elbent, hükümdarından izin alarak Gence-Garabag’a Sona’yı aramaya gider. Uzun bir yolculuğun sonunda vardığı Gence-Garabag’da yaşlı bir kadının yardımıyla Sona ile haberleşir. Sona, kendisinin Necep adlı henüz yedi aylık bir erkek evladının olduğunu, Elbent Bahşı’nın bu çocuğu kabul etmesi durumunda kendisiyle evlenebileceğini yaşlı kadına söyler. Yaşlı kadından haberi alan Elbent de Sona’ın bu şartını kabul eder. Sona’yı ve oğlu Necep’i

⁸³ K. Seyitmıradov, *a.g.e.*, s. 4-9.

alır ve geri döner. Elbent'in bahşılığını yaptığı Soltanesen padişah büyük bir toy tertip ederek, Elbent ile Sonayı evlendirir. Bu arada yedi yaşına gelen Necep'i Elbent Bahşı okula gönderir, ancak Necep okuldan sürekli kaçar. Bunun üzerine üvey baba konumundaki Elbent, atıyla Necep'in ilgilenmesini ister. Necep ise bütün gün arkadaşlarıyla aşık oyunu oynar, akşam eve gelen Elbent Bahşı, atının açlıktan zayıfladığını görür ve Necep'e verdiği görevi yapmadığı için tokat atarak: *"benim öz evladım olsaydın böyle yapmazdın"* der. Bunun üzerine Necep, annesine bu bahşının öz babası olup olmadığını sorar. Annesinden asıl babasının öldüğünü ve daha sonra da bu bahşıyla evlendiğini öğrenir. İçten içe üvey babasına karşı öç besleyen Necep, annesine Âşık Aydın adlı bir pîre yedi yıl hizmet ederek bahşı olacağını ve geri gelip Elbent Bahşı'yı atışmada yeneceğini ve böylece ondan öcünü alacağını söyler. Âşık Aydın'ın memleketine giden bir kervanla Âşık Aydına ulaşan Necep, yedi yıl ona çiraklık eder. Yedinci yılın sonunda, Âşık Aydın'ın evine odun getirmeye gittiğinde dinlenmek için oturduğu bir köşede uyuya kalır ve rüyasına kırklar ile Âşık Aydın girer. Necep kırkların her birinin elinden bir kâse şarap içer. Kırkbirinci kâse şarabı da ustası Âşık Aydın'ın bizzat kendisi verir. Uyandığında etrafında kimsenin olmadığını görür ve odunlarıyla birlikte doğruca Âşık Aydın'ın evine döner. Âşık Aydın'dan gitme ruhsatı isteyen Necep'i Âşık Aydın, bir imtihana tabi tutar. Ondan şiir formunda sorduğu sorulara cevap vermesini ister. Âşık Aydın'ın sorduğu bütün sorulara cevap veren Necep'e pîri, artık kendisinin bir bahşı olabilecek kadar yeterli olduğunu söyleyerek kendisine 'gökyüzünden inen kara dutarımı' hediye eder. Eve dönmeye karar veren Necep, dönüş yolunda Âşık Aydın'ın daha önceki çırağı ile karşılaşır ve onunla atıştır. Novruz adını taşıyan bu bahşı da Necep'in artık bir bahşı olduğunu kabul eder. Aradan geçen yedi yılda Necep'in üvey babası Elbent Bahşı yaşlanmış ve Soltanesen padişah da kendisine başka bir usta bahşı aramaktadır. Necep, Soltanesen padişahın huzurunda üvey babası Elbent Bahşı ile atışıp onu yenince; itibarını kaybeden Elbent bahşı padişahın huzurundan ve saraydan kovulur. Buna mukabil padişah Necep'e yaldızlı bir elbise giydirir ve başına altın süslemeli bir sorguç takar. Padişahın düzenlediği toyda kırk gün kırk gece bahşılık yapmayı kabul eden Necep Oglan, toydaki icrası sırasında Mılayım kız ile tanışır ve ona âşık olur. Soltanesen padişah, sergilediği performanstan dolayı Necep'i beğenir, kendi bahşısı olmasını ve sarayda kalmasını ister. Bu itibarla Necep'i kendi istediği bir kızla evlendirmeyi düşünen padişah, bu düşüncesini Necep'e söyler, ancak Necep bu teklifi kabul etmez. Padişahın ermine itaat etmediği için ölüm cezasıyla cezalandırılan Necep'i, padişahın başveziri Ahmet Bey kurtarır ve onu kendi memleketine götürerek orada Mılayım kız ile evlendirir.

İKİNCİ BÖLÜM:
Necep Oglan Destanının Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri

2. Bölüm: Necep Oglan Destanının Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri

2.1. Ses Bilgisi Özellikleri:

2.1.1. Ünlüler:

Türkmen Türkçesindeki ünlü seslerin sayısı hakkında dilbilimciler tarafından çeşitli görüşler ileri sürülmüş olup, henüz belli bir kanaate varılamamıştır. N. A. Baskakov, A. Annanurov ve S. Kürenov'un fikrine göre Türkmen Türkçesinde 9 kısa: /a, ä, e, ı, i, o, ö, u, ü/, 9 uzun: /a:, ä:, e:, ı:, i:, o:, ö:, u:, ü:/ olmak üzere 18 ünlü ses mevcuttur⁸⁴. Ata Annanurov'un fikrine göre Türkmen Türkçesinde 17 ünlü ses bulunmaktadır. Annanurov, 18 ünlü sesden birisi olan açık /ä/ sesini tek başına bir ses olarak kabul etmez. A. P. Potseluyevskiy de Türkmen Türkçesinde 16 tane ünlü sesin olduğunu tespit etmiştir. Potseluyevskiy, /a, ä, e, ı, i, o, ö, u, ü/ seslerinin her biri ile anlatılan (a, ı, i, o, u, ö, ü) kısa veya (a:, ı:, i:, o:, ö:, u:, ü:) uzun ünlüleri ile 14 ünlü ses; /e/ ve /ä/ seslerini ise ayrıca her biri bir ses olmak üzere toplamda 16 ünlü ses olarak hesaplamıştır. Bu görüşe N. K. Dimitriyev, T. Täçmiradov, M. Hudayguliyev, B. Hocayev, M. N. Hıdırov, K. Begencov, C. Amansariyev, G. Gulmanov, H. Bağiyev gibi dilbilimciler de katılmıştır⁸⁵. Larry Clark ise Türkmen Türkçesindeki ünlüleri, niteliği bakımından dilin ve dudağın durumuna göre tasnif ederek 8'i kısa: /a, e, ı, i, o, ö, u, ü/ ünlü; 8'i de uzun: /a:, ä:, ı:, i:, o:, ö:, u:, ü:/ ünlü olmak üzere toplam 16 ses olarak belirtmiştir⁸⁶. Zeynep Korkmaz, Türkmen Türkçesinin yazı dilinde /a, ä, e, ı, i, o, ö, u, ü/ olmak üzere 9 ünlü ses olduğunu belirterek, açık /e/ olarak gösterilen /ä/ sesinin, Türkiye Türkçesinden daha geniş ve açık bir /e/ türü olduğunu ifade etmektedir⁸⁷. Mevcut 9 ünlünün hepsinin de *uzun karşılığı* olmasına rağmen, bu uzunluklar yazıda gösterilmez. Türkmen Türkçesini diğer Türk lehçelerinden ayıran en belirgin vasfı, uzun ünlüleri korumasıdır⁸⁸. 1940 yılından 2000 yılına kadar Türkmen Türkçesinin yazılışında kullanılmış olan Kril alfabesinde uzun ünlüler (uzun /e/ = /ä/ ve /ü/ şeklinde diftonglaşan uzun /ü:/) haricinde gösterilmez. Bu eksiklik, sözlüklerde birincil uzunlukları parantez içinde göstermek suretiyle giderilmek istenmiştir⁸⁹. Bu çalışmaya konu olan destan metninin Türkmen Kril harfleriyle yazılmış olması ve 1943 baskısı metinde ünlü uzunluklarının gösterilmemesinden dolayı, uzunlukları metinde tespit etmek mümkün olmamıştır.

⁸⁴ B. Sariyev, N. Güder, *Türkmencenin Grameri (Ses Bilgisi)*, MYB yay., Ankara, 1998, s. 5-6.

⁸⁵ M. Hudayguliyev, *Hâzirki Zaman Türkmen Dili, Fonetika*, Aşgabat 1992, s. 29.

⁸⁶ L. Clark, *Turkmen Reference Grammar*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1998, s. 28.

⁸⁷ Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Ankara, TDK yay., 2013, s. 200.

⁸⁸ A. Buran, E. Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ, TİSAV, yay., 1999, s. 93.

⁸⁹ Ö. Tabaklar, "Türkmen Türkçesinde Ünlülerin Uzun Okunmasını Gerektiren Durumlar", Ankara, TDAY-Belleten, 1994, s. 145.

Ancak Türkmen Türkçesi için büyük önem arz eden aslî uzun ünlüleri destan metninden örneklerle tanımlayamamak da Türkmen Türkçesinde aslî uzun ünlü konusu 2.1.1.1.'de bağımsız olarak ele alınmıştır.

Türkmen Türkçesinin ünlü sesleri nicelik ve niteliği bakımından şöyle tasnif edebilir⁹⁰:
Ünlü sesler nicelik bakımından 2'ye ayrılır:

1-Uzun ünlüler: /a:, ä:, e:, ı:, i:, o:, ö:, u:, ü:/

2-Kısa ünlüler: /a, ä, e, ı, i, o, ö, u, ü/

Ünlü sesler nitelik bakımından, dil ve dudağın durumuna göre 6'ya ayrılır:

Dilin Durumuna Göre:

1-Kalın ünlüler /a, ı, o, u, a:, ı:, o:, u:/

2-İnce ünlüler /e, e:, ä, ä:, ö, ö:, ü, ü:, i, i:/

3-Geniş ünlüler /a, e, ä, o, ö, a:, e:, ä:, o:, ö:/

4-Dar ünlüler /ı, i, u, ü, ı:, i:, u:, ü:/

Dudağın Durumuna Göre:

1-Yuvarlak ünlüler /o, ö, u, ü, o:, ö:, u:, ü:/

2-Düz ünlüler /a, e, ä, ı, i, a:, ä:, e:, ı:, i:/

Şematik olarak Türkmen Türkçesinde ünlü sesler şu şekilde de gösterilebilir⁹¹:

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a, a:	ı, ı:	o, o:	u, u:
İnce	e, e:/ ä, ä:	i, i:	ö, ö:	ü, ü:

Türkmen Türkçesindeki ünlü sesler ve özelliklerini destan metninden örnekler ile aşağıdaki gibidir:

a: Kalın, düz, geniş: *acdarha* (43/5) “ejderha”, *a:ban-* (15/13) “abanmak, yüklenmek”.

ä: İnce, düz, geniş: *ä:dik* (74/4) “çizme“, *ä:sger-* (53/11) “muhalif olmak, itiraz etmek”.

e: İnce, düz, geniş: *essine* (74/8) “huş, kontrol”, *elt-* (76/25) “iletmek, göndermek“.

ı: Kalın, düz, dar: *ışa:rat* (64/1, 63/19) “işaret”, *ı:ncıt-* (27/2, 42/10) “incitmek”.

i: İnce, düz, dar: *ilgeri* (43/20) “ileri”, *ideneklä:-* (81/8) “başı dönmek”.

o: Kalın, yuvarlak, geniş: *ovadan* (15/7, 74/19) “güzel”, *ora-* (83/14) “sarmak, sıvazlamak”

ö: İnce, yuvarlak, geniş: *ökde* (57/9) “usta”, *öylen-* (15/5) “evlenmek”.

u: Kalın, yuvarlak, dar: *uruş* (41/10) “savaş”, *uyal-* (24/14, 44/11) “utanmak”.

ü: İnce, yuvarlak, dar: *betgümanlık* (70/10) “inkar eden, münkir”, *üşe-* (58/1) “üşümek”.

⁹⁰ B. Sarıyev, N. Güder, *Türkmençenin Grameri (Ses Bilgisi)*, Ankara, MYB yay., 1998, s. 19.

⁹¹ B. Sarıyev, N. Güder, *a.g.e.*, s. 18.

2.1.1.1. Uzun Ünlüler

2.1.1.1.1 Birincil Uzun Ünlüler:

Türkmen Türkçesi, Ana Türkçede ilk hecedeki birincil uzunlukları iyi şekilde korumuş olan Türk lehçelerinden biridir. Ancak belirli sözcüklerin Türkmen lehçesinde farklı şekilde söylenmesinin uzun ünlüleri tespit işini oldukça zorlaştırdığı da bir gerçektir. Türk dilinde birincil uzun ünlülerin varlığı ilk olarak Otto Böhtlingk tarafından yazılan *Yakut Türkçesi Grameri* ile belli olmuştur. Otto Böhtlingk Yakut Türkçesindeki uzun ve ikiz ünlüler ile kısa ünlüler arasında seslik bir zıtlık olduğunu tespit etmiştir. Böhtlingk, Yakut Türkçesindeki uzun ve ikiz ünlüleri Nijniy Novgorod (bugünkü Gorkiy) Tatar (Mişer) ağzına ait dil malzemesiyle karşılaştırıp olumlu sonuç almış ve Yakut Türkçesindeki ikiz ünlüler ile Tatar ağzındaki uzun ünlülere denk geldiğini tespit etmiştir⁹².

Böhtlingk'ten yaklaşık otuz yıl sonra Türkçedeki uzun ünlüler konusuna değinen Radloff, Ana Türkçedeki birincil uzun ünlülerin mevcudiyetini kabul etmemiştir. Radloff'a göre bütün uzun ünlüler, iki ünlü arasındaki ünsüzün kaybolması sonucu birleşip kaynaşması ile meydana gelmiştir. Radloff bu görüşünü desteklemek için de bazı kök bilgisi denemelerine müracaat etmiştir⁹³. Bu konu daha sonra birçok Türkolog tarafından ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler esas itibarıyla Türkçedeki uzun ünlülerin birincil olup olmadığı üzerine yoğunlaşmıştır. Radloff ve Grønbech birincil uzun ünlüleri kabul etmeyerek, uzunlukların büzülme (contraction) sonucu ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Bazı Türkologlar ise uzunlukları büzülme dışındaki fonetik sebeplerle açıklamışlardır: J. Neméth vurguyla, K. Menges karşılama, giderme (telafi) uzamasıyla, A. Biyişev ikiz ünlülerin büzülmesiyle, Şçerbak ise vurgu ve tonla ilgili hece doruğu kuramıyla izah etmişlerdir⁹⁴.

Radloff, Arap harfli metinlerde de uzatma harflerinin ünlü uzunluğuna delalet etmediğini, bunların ancak eş ve benzer sesli sözcükleri yazıda ayırt etmek için kullandıkları görüşünü savunmuştur. Grønbech ise uzun ünlülerle ilgili önemli bir tespitte bulunarak Osmanlıcadaki /p, ç, t, k/ ünsüzlerinin kök hecede kısa bir ünlüden sonra ötümsüzlüklerini korudukları halde, Yakut Türkçesindeki karşılıkları uzun veya ikiz ünlülü olan sözcüklerde ötümsüzleşerek /b, c, d, g, (ğ)/'ye değiştiklerini belirtmiştir⁹⁵. Böhtlingk'ten sonra sırasıyla Karl Foy, N. Pedersen, Z. Gombocz, N. Poppe, Y. D. Polivanov, M. Räsänen, K. Dimitriyev gibi ünlü Türkologlar Türkçede birincil uzun ünlülerin var olduğu hususunda

⁹² T. Tekin, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara, TDA Dizisi, Simurg yay, 1995, s. 9-10.

⁹³ T. Tekin, *a.g.e.*, s. 12.

⁹⁴ F. Özek, "Arapkir/Malatya Ağzında Birincil Uzun Ünlüler", *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8 Fall 2009, s.1955.

⁹⁵ T. Tekin, *a.g.e.*, s. 12.

birleşmişlerdir⁹⁶. Birincil uzun ünlülerin varlığını Türkmen Türkçesi verilerine dayanmak suretiyle ilk defa öne süren ise yukarıda isimlerini andığımız Türkologlardan Y. D. Polivanov olmuştur. Polivanov'un Yakut Türkçesindeki birincil uzunlukların Türkmen Türkçesindeki birincil uzunluklara tekabül ettiğini ileri sürerek bunları Türkmen Türkçesinde dilsel verilerle kanıtlama çabası, birincil uzunlukların Ana Türkçede mevcut olduğu görüşüne güç kazandırmıştır. Polivanov tarafından kurulan bu kuramı, uzun ünlülerin Ana Türkçede var olduğunu Ligeti, hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde dilsel kanıtlarla ispatlamıştır. Ligeti'nin araştırmasının en önemli yanlarından biri, kuşkusuz uzun ünlüler sorusunu sadece Türkçe içinde ele almakla yetinmeyip genişletmesi, konuyu Altay dilleri çerçevesinde incelemeye kalkışmasıdır⁹⁷.

Yusuf Azmun, Türkmen Türkçesindeki birincil uzunlukları bulunduran sözcükleri üç grupta ele almaktadır⁹⁸:

1) Kısa karşılığı fiil olan uzun ünlülü isimler: *ak-* “akmak” (TDS, 37), *a:k* “ak, beyaz” (TDS, 34), *öl-* “ölmek” (TDS, 1041), *ö:l* “ıslak, nemli” (TDS, 1038);

2) Kısa karşılığı isim olan uzun ünlülü isimler: *daş* “dış” (TDS, 284), *da:ş* “taş” (TDS, 284), *gor* “deve sütünden yapılan bir çeşit ayran” (TDS, 570), *go:r* “kor, köz” (TDS, 570);

3) Kısa karşılığı fiil olan uzun ünlülü fiiller: *gal-* “kalkmak” (TDS, 473), *ga:l-* “kalmak” (TDS, 473), *gay-* “gebe olmak” -deve hakkında- (TDS, 512), *ga:y-* “uçmak, kaymak” (TDS, 512).

Zeynep Korkmaz, Eski Türkçede varlığı kabul edilen birincil uzunlukların Türkmen Türkçesinde ya korunmuş olduğunu ya da ikiz ünlülere dönüştüğünü belirtir. Sözcüklerin ilk hecelerinde yer alan birincil uzunluklar aynı zamanda anlam belirleyici bir niteliğe de sahiptir. Mesela: *a:t* “ad, isim” (TDS, 76) fakat *at* “at, binek hayvanı” (TDS, 76), *o:t* “ateş” (TDS, 1020) fakat *ot* “bitki” (TDS, 1020) vb. İlk hecenin uzun ünlü durumundaki dar boğumlanmalı /ı, i, u, ü/ ünlüleri aynı zamanda yarı ünlü niteliğindeki /y/ ünsüzü ile birleşerek ikiz ünlüye dönüşmüştür: *di-* [diy-] “demek”, *dün* [düyn] “dün”, *gice* [giyce] “gece”, *gısga* [gıysga] “kısa” gibi. Türkmen Türkçesinde Arapça ve Farsça gibi yabancı dillerden geçen uzunluklar da korunmuştur: Ar. *te'sir* > *tä:sir* “tesir”, Far. *kar* > *kä:r* “iş” gibi⁹⁹.

⁹⁶ F. Özek, *a.g.e.*, s.1956.

⁹⁷ T. Tekin, *a.g.e.*, s. 24.

⁹⁸ Y. Azmun, “Türkmencede Aslı ve Dolaylı Uzun Ünlüler” *Journal of Turkish Studies* (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Volume 14, Center for Middle East Studies of Harvard University, 1990, s. 77-78.

⁹⁹ Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Ankara, TDK yay., 2013, s. 200.

2.1.1.1.2 Birincil Olmayan Uzun Ünlüler:

Türkmen Türkçesinin bir başka özelliği birincil uzunlukların yanı sıra sözcüklerin birincil olmayan uzun ünlüler de barındırmasıdır. Birincil olmayan ünlü uzunlukları daha çok eklerde karşımıza çıkmaktadır. Birincil olmayan uzun ünlüleri sözcüklerde tespit etmek çok zordur. Bunları tespit edebilmek için Türkmen Türkçesiyle ilgili gramerlere ve uzun ünlüler konusundaki araştırmalara başvurmak gerekmektedir. Birincil olmayan uzun ünlüler sözcüklerin ikinci ve daha sonraki hecelerinde bulunurlar. Esasında kısa olan ünlüler, genellikle kök sonu ve ek başındaki iki ünlünün üst üste gelmesiyle veya ses düşmesi yoluyla uzarlar¹⁰⁰. Konuya ilişkin kurallar ve ekler destan metninden tespit edilmiş örnekler ile şöyle sıralanabilir:

1) Vasita hâl eki: Vasita hâl eki +ın/+in'in ünlüsü daima uzundur, vakit ve durum anlatan zarf işlevi görmektedir¹⁰¹: *gidişin* [gidiş:in] “giderken” (53/20), *barışın* [barış:ın] “giderken, geçerken” (73/21) vb. Ünlü ile biten bir sözcük vasita hal eki aldığı anda da sözcüğün son ünlüsü uzar: *arka* +n > *arkan* [arka:n] “arka üstü” (84/13).

2) Sıfatlarda karşılaştırma eki +rak, +rāk [+ra:k/+rä:k]: Sıfatları derecelendiren eklerden birisi olup, bir şeyin rengini, kokusunu, tadını, niteliğini olumlu ya da olumsuz yönden kıyaslama işlevine sahiptir¹⁰². *berkirāk* [berkirä:k] “daha sağlam” (80/9), *pähimlirāk* [pähimlirä:k] “daha ferasetli” (51/14), *assarak* [assara:k] “daha yavaş” (81/9).

3) Şimdiki zaman eki +yar, +yär [+ya:r/+yä:r]: Bu ekin ünlüsü daima uzundur ve Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman eki olan -ya:r/-yä:r bazen /r/ sesinin düşmüş şekliyle de (-ya:/-yä:) karşımıza çıkmaktadır¹⁰³: *gaytalayar* [gaytalaya:r] “tekrarlıyor” (84/20), *öydyär* [öydyä:r] “düşünüyor” (30/15); *aydıyan* [aydıya:n] “söylenilmekte olan” (73/17), *baryan* [barya:n] “gitmekte olan” (21/74), *gelyän* [gelyä:n] “gelmekte olan” (25/3), *düşyän* [düşyä:n] “düşmekte olan” (43/23). Türkmen Türkçesinde şimdiki zamanın bir başka türü daha vardır ve bunun sadece olumsuz şekli bulunmaktadır. Fiil köklerine iyelik eki almış “-an/-en” sıfat-fiil eki ve “yok” sözcüğünün getirilmesiyle yapılmaktadır. Bu oluşum sırasında bir hece kaynaşması meydana gelmiş ve “yok” sözcüğünün başındaki /y/ sesi ile birlikte bazı sesler düşmüştür.

¹⁰⁰ Y. Azmun, “Türkmencede Asli ve Dolaylı Uzun Ünlüler” *Journal of Turkish Studies* (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Volume 14, Center for Middle East Studies of Harvard University, 1990, s. 90.

¹⁰¹ A. Esenmedova, *Hâzırki Zaman Türkmen Dili-Morfologiya*, Aşgabat, TBM neşriyatı, 2010, s. 153.

¹⁰² A. Nurmuhamedov, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat Institutı, 2011, s. 94.

¹⁰³ M. Kara, *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara, Gazi Kitabevi yay. 2005, s.120.

Olumsuz şimdiki zaman, ünlü sesle biten fiillerle kurulduğunda fiilin sonundaki ünlü uzamaktadır. Esasında bu uzama ünlüyle biten bir fiile ünlüyle ile başlayan -an/-en sıfat-fiil ekinin getirilmesiyle alakalıdır:¹⁰⁴ *gaydanok* [*gayda: no:k*] “döndüğü yok, dönmüyor” (25/3).

4) Dilek-istek kipini kuran -ay/-äy (-a:y/-ä:y): Çok işlek bir kullanımı olan bu ek fiillere istek ve nezaket anlamı katar. Goy- yardımcı fiilinin başka sözcüklere birleşmesi neticesinde ortaya çıkan bu ekin ünlüsü uzundur¹⁰⁵. *al-a-goy* > *alavoy* > *alaya* > *ala:* > [*ala:y*] (43/16, 69/12, 82/3), *diläyin* [*dilä:yin*] “dileyeyim” (29/2), *gitmäyin* [*gitmä:yin*] “gitmeyeyim” (29/2) *alagayın* [*alaga:yın*] “alayım” (29/2). Son örnek üzerinden Eski Türkçede var olan ek ve hece başındaki /g/ sesinin korunduğunu da gösterebiliriz: *al-a+gayın* “alayım” (29/2). Yeri gelmişken Eski Türkçede kelime sonunda muhafaza edilen /g/ sesi için de örnek verelim: *sora-g* “soru” (20/17, 25/7).

5) Şimdiki zaman sıfat-fiil eki -yan/-yän (-ya:n/-yä:n): Bu ekin ünlüsü uzun telaffuz edilir. Geçmiş zaman eki -An ve gelecek zaman ekleri -Ar’in *yatmak*, *durmak*, *oturmak*, *yöremek* yardımcı fiilleriyle bir arada kullanımı, şimdiki zaman sıfat-fiil ekinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Esasen şimdiki zaman sıfat-fiilinin -yan/-yän biçimi, *yatmak*, *yörmek* “yürümek” fiillerinin birlikte kullanımı neticesinde oluşmuştur. Türkmen ağızlarında şimdiki zaman sıfat-fiilinin daha farklı şekilleri de mevcuttur: -yaren/yären, -yatan/-yäten. Durum, zaman ve hareket bildiren bir işlevi vardır¹⁰⁶:

aydyan [*aydya:n*] “söylemekte olan” (51/2),

gelyän [*gelyä:n*] “gelmekte olan” (29/14),

sözleyäniñ keypi gaçdı [*sözleyä:niñ*] “söylemekte olanın keyfi kaçtı” (HTD, 145).

6) Olumsuz zarf-fiil eki -man/-män [-ma:n/-mä:n]: Hareket ve durum bildirmekle beraber eklendiği fiile olumsuzluk anlamı katmaktadır¹⁰⁷: *tapman* [*tapma:n*] “bulmayan” (31/7), *ilmän* [*ilmä:n*] “ilişmeyen” (38/14).

7) Zarf-fiil eki -ınça/-inçä [-ı:nça/-i:nçä]: Zarf-fiil ekinin bu biçimi -gan/-gen (-gın/-gin) ekleri ile çak/çağ veya çen sözcüğünden kısalan -ça/-çe son eklerinin birleşmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunun kısaltılmamış tam şekli -gança/-gençe, -gınça/-ginçe olarak bazı ses değişikliğiyle çeşitli Türk lehçelerinde hâlâ kullanılmaktadır.

¹⁰⁴ M. Kara, *a.g.e.* s.122.

¹⁰⁵ Ö. Tabaklar, “Türkmen Türkçesinde Ünlülerin Uzun Okunmasını Gerektiren Durumlar”, Ankara, TDAY-Belleten, 1994, s. 147.

¹⁰⁶ A. Esenmedova, *Hâzirki Zaman Türkmen Dili-Morfologiya*, Aşgabat, TBM neşriyatı, 2010, s. 145.

¹⁰⁷ M. Söyegov, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Magtımğulı Dil ve Edebiyat Enstitüsü, 2000, s. 432.

Daha sonra -gınça/-ginçe eklerinin başındaki /g/ sesi düşünce ardından gelen /ı/ ve /i/ ünlüleri uzamıştır¹⁰⁸:

sallamağınça [sallamaɣi:nça] “sallamayınca”(69/10),
tirmeginçä [tirmegi:nçä] “dermeyince” (69/6) vs.

8) “iken” anlamındaki -ka/-kä [-ka:/-kä:]: Esasen “eken” sözcüğünün kısalmasıyla oluşan -ka/-kä eki gerek anlam gerek zarf-fiilin derecesi bakımından farklılık arz etmektedir. Bu ekin etimolojisi hakkında yaygın kanaat şöyledir: er-/ir- + -kan/-ken (-kin) sıfat-fiilinin eklenmesiyle > erkan/erken/(irkin) > ekan/eken/(ikin) > kan/ken/(kin) > -ka/-kä. Bu ekler hem isim hem de fiil tabanlarına getirilebileceği gibi devamına iyelik eklerini ve sayı kategorisini de alabilir¹⁰⁹: *işçikäm* [işçikä:m] “ben işçi iken” (TDG, 331); *göryärkäñiz* [göryä:rkä:ñiz] “siz görüyor iken” (TDG, 331), *yokkalar* [yo:kka:lar] “onlar yok iken” (TDG, 331); *işçikäler* [işçikä:ler] “onlar işçi iken” (TDG, 331), *baryarka* [barya:rka:] “gidiyorken”(39/19), *gelyärkä* [gelyä:rkä:] “geliyorken” (33/8).

9) Şüphe bildiren zarf-fiil eki -ka/-kä [-ka:/-kä:]: Kendinden önce soru eklerini alsın ya da almasın ait olduğu sözcüğe “acaba, şüphe” anlamı katması da bu ekin başka bir işlevidir: *nähili yitdikä* [yitdi:kä:] “nasıl kayboldu ki” (TDG, 332); *nähili adamka* [a:damka:] “nasıl bir insan acaba” (TDG, 332)¹¹⁰, *sovaydımkä* [sovaydımkä:] “vaz mı geçti” (70/10), *bolmazmkä* [bolma:zmkä:] “olmaz mı ki?” (44/14), *sözde näderkä?* [nä:derkä:?] “sözde ne yapar acaba?” (54/12), *näme cogap beryärkä?* [beryä:rkä:?] “ne cevap verirki?” (54/15).

10) Zarf-fiil eki -a/-e [-a:/-ä:]: Türkmen Türkçesinde zarf-fiil ekini alan sözcükler, tekrarlanarak kullanılırlar. Meydana gelen harekete belirli bir süreklilik kazandırarak bu hareketi kuvvetlendirir¹¹¹: *aglāya-aglāya* [a:glāya:-a:glāya:] “ağlaya ağlaya” (17/2), *bara-barmana* [bara:-barmana:] “varır varmaz” (66/17). Bu ekin etimolojisi hakkında dilbilimcilerin büyük bir kısmı Jean Deny’in -a/-e zarf-fiilinin Eski Türkçede -kay morfeminden gelmiş olabileceği fikrine katılmaktadır. Bununla birlikte B. M. Cäfärova, M. A. Kazem-Bek gibi dilbilimciler de -a/-e zarf-fiilinin -arag/-äräk zarf-fiilinden kısalıldığını düşünüp, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Çağdaş Türkmen edebi dilinde -a/-e zarf-fiilinin olumsuz şekli -may/-mey (-maya/-meye) eklerinin sonundaki /y/ sesinin düşmesiyle -mA şeklinde kısalmıştır ve bu ses olayı neticesinde -mA ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilmektedir.

¹⁰⁸ M. Söyegov, *a.g.e.*, s. 441- 442.

¹⁰⁹ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 149.

¹¹⁰ A. Nurmuhammedov, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımğulu Adındaki Dil ve Edebiyat Institutı, 2011, s. 331-333.

¹¹¹ M. Kara, *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara, Gazi Kitabevi yay. 2005, s. 96.

Böylece analitik şeklinin zarf-fiile dayandığı, -ma/-mä eklerindeki ünlünün uzun telaffuz edilmesinden anlaşılabilir. Bu ek ikilemelerde ve birleşik fiil gruplarında yaygın olarak kullanılmaktadır:¹¹² *gorka-gorka* [gorka:-gorka:] “korka korka” (27/11), *katra-katra* [katra:-katra:] “katre katre” (53/12) *bermäbilseñ berme!* [bermä:bilse:ñ] “veremezsen” (TDG, 375), *bolmäbilse* [bolma:bilse] “olamazsa” (45/3).

Yukarda bahsi geçen -a/-e zarf-fiilinin daha eskicil ve olumsuz şekli olan -may/-mey biçimlerine Necep Oglan destanında da rastlamak mümkün: *O nedir kim, iymey-içmey doydular?*, “O nedir ki, yemeden içmeden doydular?” (42/21), *Meýlaýyklar iymey-içmey doydular*, Melekler yemeden içmeden doydular” (42/25). Türkmen Türkçesinde -a/-ä (-a/-ä:) eklerinin bağlama göre vurgu ve pekiştirme bildiren bir işlevi de mevcuttur¹¹³:

sen-ä [sen-ä:] “sen de” (45/2), *gel-ä* [gel-ä:] “haydi gel, geliver” (20/17, 27/14).

gaça-a [gaça-a:] “kaç da, kaçiver, kaçsana” (23/5).

Türkçede pekiştirme eki göreviyle eskiden beri kullanılan bir -/+A ekinin varlığı bilinmektedir. Tarihî Türk yazı dillerinde ve bir kısım çağdaş Türk lehçelerinde kelime bünyesinde yalnız başına veya bir kısım eklerle birleşmiş olarak kullanılan -/+A pekiştirme ekinin kullanımı, Türkiye Türkçesi ağızlarında da yaygın şekilde devam etmektedir. Ayrıca -/+A pekiştirme ekinin görülen bir kullanılışı da, başka bir pekiştirme eki olan ve Türkçede emir kipi teklik 2. şahısta kullanılan -gII ekiyle birlikte kullanılışındır. Ahmet Caferoğlu bu ekin -gıla/-gile, -kıla/-kile, -gula/-güle şekillerinde Başkurt ve Kırgız Türkçelerinde halen kullanıldığını bildirmektedir¹¹⁴.

Türkmen Türkçesinde eklenmede meydana gelen ve yazımda gösterilmeyen, birincil olmayan uzun ünlülerin başlıcaları ise şunlardır:

1) Ünlü ile biten sözcüklere *tekil ve çoğul 1. ve 2. kişi iyelik ekleri* eklendiğinde kısa ünlüler uzamaktadır. Bu kural sonu ünlüyle biten aile adlarından *ata* “baba”, *guda* “dünür”, *ini* “küçük kardeş” sözcükleri için geçerlidir. *Aga* “ağabey”, *ba:ba* “büyük baba, dede”, *dayza* “teyze”, *dä:de* “baba”, *ece* “anne”, *ene* “anne; babaanne”, *ka:ka* “baba”, *ma:ma* “anneanne”, *gelnece/yeñne* “yenge” gibi sonu ünlüyle biten diğer akraba adlarına teklik ve çokluk birinci, ikinci şahıs iyelik ekleri gelse bile bunlarda uzama görülmez: *ecem* “annem” (TDG, 42), *dayzañ* “teyzen” (TDG, 42)¹¹⁵. Destandan bu duruma verilebilecek örnekler aşağıdaki gibidir:

¹¹² A. Nurmuhamedov, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat Institutı, 2011, s. 375.

¹¹³ T. Tekin, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker, *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, Ank., Simurg yay. 1995, s.10 .

¹¹⁴ A. Üstüner, “Türkçedeki -/+A pekiştirme ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılışı”, *Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2000, C. 10, S. 1, s. 190-192.

¹¹⁵ A. Nurmuhamedov, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat Institutı, 2011, s. 42.

cıgamız [cıga:mız] “sorgucumuz” (59/25),
bagşınız [bagşı:ñız] “bahşınız” (57/7),
atam [ata:m] “dedem” (31/15), *atañ* [ata:ñ] “deden” (59/16).

2) Ünlü ile biten sözcüklere *ilgi ve yükleme hâli* ekleri eklendiğinde öncesinde var olan kısa ünlüler uzamaktadır¹¹⁶:

galanıñ [gala:niñ] “kalenin” (27/6, 32/9),
paşıanıñ [pa:tışa:niñ] “padişahın” (14/1, 14/5, 15/10, 15/15, 17/21, 26/6),
depäniñ [depä:niñ] “tepenin” (24/20, 45/1, 45/5, 45/12),
märekäniñ [mä:rekä:niñ] “kalabalığın” (62/16, 63/9, 66/17, 67/2, 81/10).

Çağdaş Türkmen Türkçesinde ilgi hâli diğer Türk lehçelerinde görülmeyen bir eke daha sahiptir. Bu lehçede ilgi halinin bilinen eklerine ilave olarak +(n)Iñ ekinin hece kaynaşması neticesinde kısalan şekli /-ñ/ sesi ile yapılan türeine de rastlanmaktadır:¹¹⁷ Ayrıca Türkmen Türkçesinde /e/ ve /i/ ünlüleri ile biten sözcükler *yönelme hâli eki* aldığıında bu kısa /e/ ve /i/ ünlülerinin her ikisi de uzun /ä/ ünlüsüne değişir¹¹⁸.

düye+ñ > *düyäñ* [düyä:ñ] “devenin” (32/16),
name+ñ > *nämäñ* [nä:mä:ñ] “neyin” (38/2),
mama+ñ > *mama+ñ* [ma:ma:ñ] “ninenin” (26/8).
tavus guşı+ñ [guşı:ñ] “kuşunun” (58/8).

Tarihi metinlerde başlıca +IG ve +nI ekleriyle ifade edilen yükleme hâli için Türkmen Türkçesinde genel olarak +(n)I şekli kullanılmaktadır. Daha çok Kıpçak ve doğu lehçelerinde kullanılan bu ek, Türkmen Türkçesinde düz ünlülü /ı/, /i/ şekilleriyle sadece ünlü ile biten isimler üzerinde kullanılmaktadır ve eklendiği sözcüğün son ünlü sesinde uzama meydana gelir¹¹⁹:

tüñçäni gaynatıp... [tüñçä:ni] “demliği kaynatıp...” (23/10),
ökcäni göterdi... [ökcä:ni] “topuğunu kaldırdı/topukladı/yürüdü...” (26/14),
käsäni [kä:säni] “kâseyi” (27/8),
perdäni [perdä:ni] “perdeyi” (27/7),
keçäni [keçä:ni] “keçeyi” (68/15),
yorganı [yorga:ni] “rahvan atı” (41/1),
musanı yuvmadılar... [mu:sa:ni] “Musa’yı yıkamadılar...” (42/26),

¹¹⁶ C. Başdaş “Türkmen Türkçesinde İsim Hâl Ekleri” A. Ü. TÖMER, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, 1998, S. 20, s. 62.

¹¹⁷ F. Zeynelov, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Akt. Yusuf Gedikli), İstanbul, 1993, s. 80.

¹¹⁸ A. Esenmedova, *Hâzırki Zaman Türkmen Dili-Morfologiya*, Aşgabat, TBM neşriyatı, 2010, s. 63.

¹¹⁹ C. Başdaş a.g.m., s. 62.

acdarhanı [acdarha:nı] “ejderhayı” (43/1),

nesimini [nesi:mi:ni] “Nesimi’yi” (42/27).

3) /a/ ve /ı/ ünlüleri ile biten sözcükler *yönelme hâli* eki aldığıında bu kısa /a/ ve /ı/ ünlülerinin her ikisi de uzun /a/ ünlüsüne değişir. Tarihi Türk metinlerinde +GA, Oğuz grubu lehçelerinde genellikle +(y)A biçiminde kullanılan asıl yönelme hâli eki, Türkmen Türkçesinde başlıca +A biçiminde kullanılmaktadır. Yönelme hâli eki, ünlü ile biten sözcükler üzerinde kullanıldığında sözcüğün son ünlüsü ile birleşir ve ünlü sesin uzamasına sebep olur. Düz-dar ünlü /ı, i/ sesleriyle birleşerek uyuma göre +a, ä şekilleriyle kullanılmaktadır¹²⁰.

bagşı + a > bagşa [bagşa:] “bahşıya” (15/14),

gapı + a > gapa [gapa:] “kapıya” (20/1),

halıpa + a > halıpa [halıpa:] “halifeye” (43/15),

yorga + a > yorga [yorga:] “rahvan ata” (24/17)

Türkmen Türkçesinde /e/ ve /i/ ünlüleri ile biten sözcükler *yönelme durumu* eki aldığıında bu kısa /e/ ve /i/ ünlülerinin her ikisi de uzun /ä/ ünlüsüne değişir¹²¹.

düye + e > düyä [düyä:] “deveye” (32/17),

nire + e > nirä [nirä:] “nireye” (73/19).

4) Türkmen Türkçesinde /a/ ve /e/ ünlüleri ile biten fiil kök ve gövdelerine geçmiş zaman *sıfat-fiil eki -an/-en* eklendiğinde fiilin sonundaki ünlü sesle birleşerek uzamaktadır¹²²:

yore-+en > yörän [yörä:n] *bagşı*... “yürüyen bahşı...” (20/10),

sora-+an > soran [sora:n] *iki sanı yorgalı*... “soran iki atlı...” (50/5),

erkinsire-+en erkinsirän [erkinsi:rä:n] *bagşı*... “şımaran bahşı” (53/11)

5) Türkmen Türkçesinde /a/ ve /e/ ünlüleri ile biten fiil kök ve gövdelerine *-p zarf-fiil eki* getirildiğinde fiil sonundaki ünlü ses uzar¹²³:

ılga- + p > ılgap [ılga:p] “koşarak” (50/12),

yatla- + p > yatlap [yatla:p] “hatırlayıp, hatırlayarak” (53/12),

penala- + p > penalap [pena:la:p] “koruyup, koruyarak” (53/13),

çöple- + p > çöpläp [çöplä:p] “toplayıp” (25/5),

işle- + p > işläp [işlä:p] “çalışıp” (33/2),

sözle- + p > sözläp [sözlä:p] “söyleyip, söyleyerek” (38/15).

¹²⁰ C. Başdaş, a.g.m., s. 63.

¹²¹ A. Esenmedova, *Hâzırki Zaman Türkmen Dili-Morfologiya*, Aşgabat, TBM neşriyatı, 2010, s. 63.

¹²² M. Kara, *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara, Gazi Kitabevi yay. 2005, s. 90.

¹²³ A. Buran, E. Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ, TİSAV, yay., 1999, s. 121.

6) /a/ ve /e/ ünlüleri ile biten fiil kök ve gövdelerine *belirsiz gelecek zaman eki*

-ar/-er eklendiğinde uzun ünlü oluşur:

tap- + *arın* > *taparın* [tapa:rin] “bulurum” (45/2),

dinle- + *erin* > *dinlärin* [dinlä:rin] “dinlerim” (78/2).

7) Türkmen Türkçesinde mastar eklerine -mak/-mek yönelme hâli eki ilave edilince fiil ekinin son ünlüsünde uzama meydana gelmektedir. Ancak istatistiksel olarak bağlam gereği mastar ekinden sonra yönelme hâli eki yerine “üçin” edatı daha fazla kullanılmaktadır:¹²⁴

hasaplamak+a > *hasaplamaga* [hasaplama:ga] “hesaplamaya” (33/9), *aydışmak+a* > *aydışmaga* [aydışma:ga] “atışmaya” (41/13),

gaytmak+a > *gaytmaga* [gaytma:ga] “geri dönmeye” (36/8),

iyemek+e > *iymäge* [iymä:ge] “yemeye” (43/18),

seretmek+e > *seretmäge* [seretmä:ge] “bakmaya, seyretmeye” (44/2),

yelimlemek+e > *yelimlemäge* [yelilemä:ge] “yapıştırmaya” (23/13).

Türkmen Türkçesine dair belirtilmesi gereken bir başka husus da iki ayrı sözcüğün birleşmesinden kaynaklanan uzunluklardır. “Hem” edatı genellikle kendisinden önce gelen kelime ile birleşir ve birleşme esnasında h- düşer. Edat, ünlü ile biten sözcüklere birleştiği zaman sözcüğün son ünlüsü ile edatın ünlüsü birleşerek uzar. Ayrıca sürekli beraber kullanılan iki sözcüğün birleşmesi sonucu meydana gelen tek sözcüğün ünlüsü de uzar:¹²⁵

näsip+hem > *näsibäm* [nesi:bä:m] “nasip de” (47/12),

ne edersin > *nädersin* [nä:der:siñ] “ne yaparsın?” (54/3),

gaytmak+ın yok > *gaydanok* [gaydano:k] “döndüğün yok, dönmüyorsun” (25/3),

bolmaz mı ki > *bolmaz mika* [bolma:zmika:] “olmaz mıki?” (ki < erki şüphe edatı) (44/14).

2.1.1.2. Ünlü uyumu

Türkçe kelimelerde kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık niteliklerine göre öteki hecelerin ünlülerine yaptığı etki sonucunda ortaya çıkan benzeşme sistemine *ünlü uyumu* denir¹²⁶. Ünlü uyumu, kendi içinde kalınlık-incelik (büyük ünlü uyumu) ve düzlük-yuvarlaklık (küçük ünlü uyumu) olmak üzere ikiye ayrılır.

¹²⁴ L. Clark, *Turkmen Reference Grammar*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1998, s. 127.

¹²⁵ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 97.

¹²⁶ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 161.

2.1.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu:

Yalın veya eklerle uzatılmış olan Türkçe kelimelerde, ilk hecede bulunan ünlünün taşıdığı kalınlık-incecik niteliğinin ondan sonraki hecelerde de devam ettirilmesi kuralıdır¹²⁷. Türkmen edebi dilinde kalınlık-incecik uyumu sağlamdır¹²⁸. İncelediğimiz destan metninden örnekler:

tirmeginçe “dermeyince” (69/6),
tiskirmek “tiksinmek” (15/11),
tekepbirlik “kibir” (39/3),
piyada “piyade, yaya” (71/14),
bağışçılık “bahşılık” (57/16),
ayıplaşmasañ “ayıplamazsan” (65/1),
ogurlık “hırsızlık” (79/4),
ölmeginçe “ölmeyince” (69/18),
mülhüdem “münkirim” (60/2).

Uyum dışı kullanımların bir kısmının birleşik kelimelerde olduğu görülür:

yankecebe “deve üzerine yerleştirilen oturak” (67/9),
bilbag “kemer” (72/2),
goyberdim “koyverdim” (61/7),
haremhana “haremhane, harem” (63/15).

Metinde kalınlık-incecik uyumu hakim olmakla birlikte genellikle alıntı sözcüklerde uyum dışı kullanımlar da mevcuttur:

şerap “şarap” (33/16),
velayat “vilayet” (87/2),
tersayam “hristiyanım” (60/1),
tövellaçı “tellal” (52/7),
zemistandır “kış mevsimidir” (75/16),
didardan “sevgili” (77/14),
peryadım “feryadım” (79/23).

Bununla birlikte Türkmen Türkçesi, Arapça ve Farsçadan aldığı birçok kelimeyi de kendi ses yapısına uygunlaştırarak kalınlık-incecik uyununa sokmaktadır:

TrkmT. *bahana* (66/6) < Far. *bahâne* “vesile, sebep, kusur, yalan özür” (OTL, 80).

TrkmT. *ovaz* (18/1) < Far. *avâz* “ses, nida” (OTL, 67).

¹²⁷ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 30.

¹²⁸ M. Kara, *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara, Gazi Kitabevi yay., 2005, s. 25.

TrkmT. *veyran* (76/26) < Far. *vîrân* “yıkık, kederli, üzgün” (OST, 1384).

TrkmT. *galam* (71/17) < Ar. *Kalem* “kalem” (OTL, 58).

TrkmT. *govı* (72/10) < Ar. *kavî* “iyi, sağlam, kuvvetli” (YL, 324).

TrkmT. *oval* (47/23) < Ar. *avvâl*, “evvel” (OTL, 290).

TrkmT. *habar* (63/12) < Ar. *habere*, “haber” (YL, 180).

TrkmT. *libas* (63/22) < Ar. *libâs*, “kıyafet, giysi” (YL, 364).

TrkmT. *cübüt* (57/13) < Far. *cüft* “çift” (YL, 88).

TrkmT. *nerdivan* (37/23) < Far. *nerd-bân*, “merdiven” (YL, 540).

TrkmT. *şäher* (55/2) < Far. *şehr* “şehir” (OTL, 1180).

TrkmT. *hovuz* (73/21) < Ar. *havz* “havuz” (OTL, 410).

TrkmT. *ähli* (75/8) < Ar. *ehl* “tamamı, hepsi” (OTL, 229).

TrkmT. *pikir* (25/3) < Ar. *fıkr* “düşünce, fikir” (OTL, 318).

2.1.1.2.2. Düzlük- Yuvarlaklık Uyumu:

Küçük ünlü uyumu, Türkiye Türkçesine göre, Türkmen Türkçesinde daha zayıf olduğu söylenebilir. Yazı dilinin genel eğilimi, yuvarlak ünlüleri ilk hece dışında kabul etmemek yönünde olup kelimelerin ikinci heceden sonraki hecelerinde yer alan ünlüleri düzleştirmektedir¹²⁹. Türkmen Türkçesinde küçük ünlü uyumu daha çok 1. ve 2. hece arasında görülürken 3. hecede bozulur. Çünkü 3. hecede genellikle düz ünlülü şekiller kullanılır¹³⁰: *söyünci* “sevinci” (30/7), *horluğu* “cefası, zulümü” (32/1), *söyğüli* “sevgili” (82/5), *rovayat* “rivayet” (13/1).

Küçük ünlü uyumu yazımda ikinci heceye kadar geçerlidir. Ancak konuşma dilinde bu kural geçersizdir; yuvarlaklaşma sözcük sonuna kadar gerçekleşir¹³¹.

yolagçı [yologçu] “yolcu” (20/2), *huzurumuzda* [huzurumuzzo] “huzurumuzda” (60/17), *oglanlar* [oglonlor] “oğlanlar, gençler” (75/6), *süssürildi* [süssürüllö] “gizlenildi” (44/15).

Standart Türkmen Türkçesinde küçük ünlü uyumu yazıda ikinci heceye kadar geçerli olmasına rağmen destan metninde bu kurala aykırı kullanım, yuvarlaklaşmayı üçüncü heceye taşıyan bir sözcük tespit edilmiştir: *urupdur* “vuruptur” (27/16).

¹²⁹ L. Bazın, “Le Türkmene (Türkmençe)”, (Çev. Efrasiyap Gemalmaz, *Türkmençe Metinler*, Erzurum, 1988) PhTF, Wiesbaden 1959, s. 308.

¹³⁰ A. Buran, E. Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ, TİSAV, yay., 1999, s. 100.

¹³¹ T. Tekin, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker, *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, Ank, Simurg yay. 1995, s. 12.

2.1.1.3. Kelime Tabanlarında Görülen Düzlükler:

Türkmen Türkçesinde, Türkiye Türkçesinin aksine ilk heceden sonraki hece ünlüleri de ET.'de olduğu gibi dudak benzeşmesi dışında kalır ve düz-dar olarak görülür. Bu durum, Türkmen Türkçesinin uzun ünlülerde olduğu gibi, bu noktada da ET.'deki şekilleri koruyuculuğundan kaynaklanmaktadır¹³². Uyuma girmiş şekilleri de olmakla birlikte aşağıdaki sözcükler düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak kullanılmıştır:

ogrı “hırsız” (86/6),

okı- “okumak” (69/17),

çori “hizmetçi” (62/14),

dogrı “doğru” (39/14),

guri “kuru” (23/12).

2.1.1.4. Eski Türkçeden Beri Düz Ünlü Taşıyan Ekler:

İsimden isim yapma eki -çı/-çi: Önemli isimden isim yapan eklerden biri olup meslek ve iş isimleri yapar. Ayrıca bir işin, bir durumun alışkanlık haline geldiğini gösterir¹³³:

tövellaçı “tellalci” (52/7),

buşlukçı “müjdecı” (30/7),

carçı “münadi” (81/3),

yolagçı “yolcu” (20/2).

Fülden isim yapma eki -ış/-iş: Temel olarak üç işlevi bulunmaktadır: 1) Hareketi, süreci ve neticeyi belirten isimler türetir: *yeñiş* “yarışma”, *uruş* “savaş”, *garayış* “bakış” (HTD, 47). 2) Eklendiği fiilden somut ve soyut isimler türetir: *yagış* “yağmur”, *göreş* “mücadele” HTD, 47). 3) İş hayatıyla ilgili terimler üretir¹³⁴: *çagırış* “bildiri”, *bildiriş* “duyuru”, *gorayış* “savunma” (HTD, 47).

alış “değiş” (60/13),

yöriş “yürüyüş” (28/20),

barış “varış” (16/8).

İyelik eki -ı/-i/-sı/-si: Türkiye Türkçesindeki gibidir. Ancak ikinci heceden sonra küçük ünlü uyumu olmadığı için ek ve yardımcı ses ünlüleri, üçüncü heceden itibaren /u, ü/ değil /ı, i/ olur. Dolayısıyla ekin sadece düz şekilleri vardır¹³⁵:

perdesi “perdesi” (23/14),

¹³² Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Ankara, TDK yay., 2013, s. 202.

¹³³ A. Nurmuhamedov, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımğulu Adındaki Dil ve Edebiyat Institutı, 2011, s. 17.

¹³⁴ A. Esenmedova, *Hâzirki Zaman Türkmen Dili-Morfologiya*, Aşgabat, TBM neşriyatı, 2010, s. 47.

¹³⁵ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 104.

cemendes “kabilesi, tayfası” (76/20),
cıgası “sorgucu” (59/1),
çatması “çadırı” (24/21),
dızı “dizi” (25/1),
dutarı “dutarı” (20/7),
derdi “derdi” (37/6),
dilegi “dileği” (18/6).

Türkmen Türkçesinde bu ekin benzerlik ve gibilik ifade eden bir işlevi de vardır:

ulum+sı “kibirli” (38/15).

Yükleme hali eki -nı/-ni: Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği ismin içinde bulunduğu hâldir.¹³⁶

gamçını “kaçıyı” (51/6),
mamanı “nineni” (67/11),
emirni “emiri” (68/11),
käsäni “keseni” (27/7).

Aitlik eki -kı/-ki: Türkmen Türkçesinde aitlik eki +ki, Türkiye Türkçesinden farklı olarak uyuma girer.¹³⁷

ovalkı “evvelki” (41/9),
soňkı “sonuncusu” (38/9),
öňki “öncesi” (34/3),
hemişeki “her zamanki” (16/11).

Görülen geçmiş zaman eki -dı/-di: Türkmen Türkçesinde ünsüz uyumuna girmeyen bu ekin yuvarlak şekli, teklik üçüncü şahıs hariç yazılışta yuvarlak ünlüyle başlayan fiillerin ikinci hecesinde bulunur. Teklik üçüncü şahısta sözkonusu ekin ünlüsü daima uzundur. Düz ünlüyle başlayan fiillerde ve yuvarlak ünlüyle başlayan fiillerin ikinci hecesinden sonra ise yazılışta daima düz şekli kullanılır.¹³⁸

yuvdılar “yıkadılar” (42/26),
buyurdı “buyurdu” (86/11),
becerdim “tamir ettim” (53/17),
gülişdik “gülüştük” (18/2).

¹³⁶ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 175.

¹³⁷ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 107.

¹³⁸ M. Kara, *a.g.e.*, s. 118.

2.1.1.5. Ünlü Türemesi:

Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı sebeplerle sözcüğün ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayına ünlü türemesi denir¹³⁹. Türkmen Türkçesinde kelime başında yan yana gelen iki ünsüz yoktur. Eğer kelimenin ilk hecesinde yan yana gelmiş “KK” kalıbında “st, sh, sk, sm” gibi ünsüzler var ise, yabancı sözcüklerin başına /ı, i, u/ dar ünlüleri getirilir. Bu durumda ünlü türemesi meydana gelir: *stol* > *istol* “masa”, *student* > *ustudent* “öğrenci” (TGF, 77) gibi. Türkmen Türkçesinde /r/ ünsüzü söz başında bulunmaz. Dolayısıyla /r/ ünsüzü ile başlayan alıntı sözcüklerde Türkmen Türkçesinin ses özelliklerine uygunlaştırmak için söz başında ünlü türemesi olayı gerçekleşir¹⁴⁰:

Söz başında ünlü türemesi:

Destan metninde söz başında ünlü türemesi tanıklanamamakla birlikte bu hadise standart Türkmen Türkçesinde karşımıza çıkar:

rahman > *irahman* “rahman, merhamet sahibi” (TGF, 77).

rugsat > *urugsat* “izin” (TGF, 77).

Söz ortasında ünlü türemesi:

/-a-/ < /-ø-/ *gahar* (54/6) < Ar. *kahr* “öfke, kızgınlık” (OTL, 577).

/-e-/ < /-ø-/ *şäher* (55/7) < Far. *şehr* “şehir” (OTL, 1180).

/-ı-/ < /-ø-/ *sabır* (63/10) < Ar. *sabr* “sabır” (OTL, 1086).

/-ı-/ < /-ø-/ *akıl* (80/10) < Ar. *akl* “akıl, us” (OTL, 26).

/-i-/ < /-ø-/ *pähimliräk* (51/14) < Ar. *fehmi* “idrak, düşünce” (OTL, 304).

/-i-/ < /-ø-/ *nerdivan* (37/23) < Far. *nerd-bân*, “merdiven” (YL, 540).

/-i-/ < /-ø-/ *pikir* (25/3) < Ar. *fikr* “düşünce, fikir” (OTL, 318).

/-i-/ < /-ø-/ *zemistan* (75/16) < Far. *zem-stan* (YL, 787).

/-u-/ < /-ø-/ *tohum* (52/4) < Far. *tuhm* “tohum”, (OTL, 1338).

/-u-/ < /-ø-/ *hovuz* (73/21) < Ar. *havz* “havuz” (OTL, 410).

/-ü-/ < /-ø-/ *cübüt* (57/13) < Far. *cuft* “çift” (YL, 88).

Söz sonunda ünlü türemesi:

/-a/ < /-ø/ *vaka* (78/10) < Ar. *vak* “vaka, olay” (OTL, 1365).

/-ı/ < /-ø/ *gayrı* (73/15) < Ar. *gayr* “gayrı, başka” (OTL, 336).

/-i/ < /-ø/ *servi* (70/8) < Far. *serv* “bir ağaç türü”, (OTL, 1131).

/-i/ < /-ø/ *ähli* (75/8) < Ar. *ehl* “tamamı, hepsi” (OTL, 249).

¹³⁹ Z. Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 161.

¹⁴⁰ B. Sariyev, N. Güder, *Türkmencenin Grameri (Ses Bilgisi)*, Ankara, MYB yay., 1998, s. 77.

2.1.1.6. Ünlü Düşmesi:

Türkçede ilk seslinin ve ilk hecenin düşmesi seyrek. Ünlü düşmesi daha ziyade kelime içerisinde görülen bir ses hadisesidir. Birden fazla heceli kelimelerin vurgusuz orta hece ünlüsü düşer¹⁴¹. Eski Türkçede *uş emti* > *uş imdi* > *imdi* “şimdi” sözcüğünde ön seste meydana gelen bir ünlü düşmesi neticesinde¹⁴² gelişen sözcük bugün aynı anlamda “indi” olarak Türkmen Türkçesinde kullanılmaktadır: *indi* “şimdi” (14/10, 15/3). Eski Türkçede /e/ olan ses, /i/ sesine dönüşmüştür: *imdi/indi* < *emdi, emti, amti*¹⁴³. Yine Eski Türkçede kullanılan *iş ol* sözcüğü için de ön seste ünlü düşmesinden bahsedebiliriz¹⁴⁴. Bu sözcük Türkmen Türkçesinde bugün “şol” şeklinde karşımıza çıkmaktadır: *şol* “şu” (16/8, 19/6, 20/1).

Söz başında ünlü düşmesi:

ET. *iş ol* > TrkmT. *şol* “şu” (14/5)

ET. *amti* > *emti* > *emdi* > *imdi uş* + *imdi*¹⁴⁵ > TrkmT. *indi* “şimdi” (14/10).

Sözkonusu sözcük DLT’de (DLT, 141) *imdi* ve *amdi* biçimlerinde geçmektedir. Tuncer Gülensoy “şimdi” sözcüğünün eski şeklinin *imdi* olduğuna dikkat çekerken; Ahmet Caferoğlu ve Cengiz Alyılmaz ise sözcüğün eski biçiminin *amti* olduğunu düşünür. Dolayısıyla *indi* sözcüğü, DLT ve Gülensoy esas alındığında m > n şeklinde bir değişmeye uğramıştır. Caferoğlu’nun belirttiği “amti” biçimi esas alındığında ise sözkonusu sözcükte m > n ve t > d ünsüz değişimleri yanı sıra a > e > i şeklinde önce ünlü incilmesi, daha sonra da ünlü daralması yaşandığı görülür¹⁴⁶.

Söz ortasında ünlü düşmesi:

/-ø-/ < /-ı-/: *bagrum* < *bagır+ım* “bağrım” (71/6),

/-ø-/ < /-ı-/: *oynı* < *oyun+ı* “oy{u}nu, şakası” (30/19),

/-ø-/ < /-i-/: *emrini* < *emir+i+ni* “emrini” (68/11),

/-ø-/ < /-i-/: *rehmiñ* < *rahim+iñ* “merhametin” (19/18),

/-ø-/ < /-u-/: *boynum* < *boyun+ım* “boynum” (84/13),

/-ø-/ < /-ü-/: *köñlim* < *köñül+ım* “gönlüm” (25/13).

¹⁴¹ T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara, TDK yay., 2007, s. 65.

¹⁴² M. Özkan, *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2001, s. 337.

¹⁴³ F. Kadri Timurtaş, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara, TKAE yay. 1992, S. 121, s.5

¹⁴⁴ T. Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁴⁵ S. G. Clauson *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford At The Clarendon press, Oxford University Press, Ely House, Glasgow, New York, Toronto, 1972, s. 156.

¹⁴⁶ B. Güneş, “Valeh Hacılar’ın Dilinde Arkaik Sözcükler”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* S. 2/4, 2013, s. 125.

Üç ve daha fazla heceli sözcüklerde vurgusuz olan orta heceler seslinin kısalması, rengini yitirmesi ve nihayet düşmesi sonucu yer yer çözümler:¹⁴⁷

ET. *yaling öz* > *yalinguz* (ED, 930) > TrkmT. *yalñuz* “yalnız” (53/12, 79/16).

/-ø-/ < /-u-/: ET. *yumuruk* (DS, 279) > TrkmT. *yumruk* “yumruk” (40/9, 40/11, 44/16).

İlk hecesi açık, kapalı ikinci hecesi /r, l, n, ş, z/ ile biten iki heceli sözcüklerin ikinci hecelerindeki /ı, i, u, ü/ ünlülerini taşıyan sözcükler, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında düşer¹⁴⁸.

/-ø-/ < /-u-/: *ugrı* < *ugur+ı* “yönü” (29/7),

/-ø-/ < /-u-/: *ornı* < *orun+ı* “yeri” (62/5),

/-ø-/ < /-i-/: *gelşiñ* < *geliş+iñ* “geliş” (41/3, 41/4).

Ayrıca eklenmede ünlü düşmesi ikinci ya da son hecesi /-rı, -ri/ olan iki veya daha çok heceli sözcüklerde de olabilir. Esasen bu ek de Eski Türkçedeki yönelme hâli eki olan -garu/-geru > -arı/-eri > -rı/-ri ekinden kısalarak bugünkü biçimini kazanmıştır¹⁴⁹.

/-ø-/ < /-i-/: *içerdäki* < *içerideki* “içerdeki” (20/5),

/-ø-/ < /-i-/: *bärki* < *bäriki* “beriki” (67/6),

/-ø-/ < /-ı-/: *daşardakı* < *daşarıdakı* “dışardaki” (20/5).

Durı “duru”, *guzı* “kuzu”, *sürı* “sürü”, *ukı* “uyku” gibi sözcüklere -la/-le- isimden fiil yapma eki getirildiğinde sözcük sonundaki /ı, i/ ünlüleri düşer¹⁵⁰.

/-ø-/ < /-ı-/: *gurlan* “kurulan” (21/6),

/-ø-/ < /-ı-/: *guzladı* “kuzuladı” (45/7),

/-ø-/ < /-ı-/: *uklap* “uyuklayarak” (75/5).

¹⁴⁷ T. Banguoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁴⁸ T. Tekin, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁴⁹ A. Nurmuhamedov, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat Institutı, 2011, s. 394.

¹⁵⁰ T. Tekin, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker, *a.g.e.*, s. 12.

Söz sonunda ünlü düşmesi:

Eski ve Orta Türkçe dönemlerindeki bazı sözcüklerin sonundaki /ı, u, ü,/ dar ünlüleri Türkmen Türkçesinde düşmüştür¹⁵¹.

E.T: *bilegü* (DLT, 188) > TrkmT. *bilev* “bileği”

E.T: *tumagu* (DLT, 590) > TrkmT. *dümev* “nezle, grip”

E.T: *yagl* (DLT, 663) > TrkmT. *yov* “düşman”

Destan metninde bazı alıntı sözcüklerde de söz sonu ünlü düşmesi hadisesiyle karşılaşmaktayız: Ar. ‘*arakî* > TrkmT. *arak* “rakı” (35/1). Bu ses olayı da bir sözcük dışında Necep Oğlan Destanı’nda tanıklanamamaktadır.

2.1.1.7. Ünlü Değişmeleri:

Ünlülerin ünlülere veya ünsüzlerin ünlülere yaptığı etki sonucunda bir ünlünün nitelik değiştirmesi olayıdır. Ünlülerin birbirine etkisine veya daha başka nedenlere bağlanan ünlü değişimi *ünlü uyumu*, ünsüzlerin ünlülere etkisinden doğan ünlü değişimi *ünlü incelmesi*, *ünlü kalınlaşması*, *ünlü daralması*, *ünlü genişlemesi*, *ünlü yuvarlaklaşması* veya *ünlü düzleşmesi* şeklinde kendini gösterir ve anlamda bir değişikliğe sebep olmaz¹⁵².

2.1.1.7.1. Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi:

/-u/ > /-ı/: ET. *tolu* (DLT, 576) > TrkmT. *dolu* “dolu” (71/10),

/-u/ > /-ı/: Ar. *hamur* (OTL, 384) > TrkmT. *hamur* “hamur” (40/9, 40/11),

/-ü/ > /-i/: ET. *ölüg* (DLT, 374) > *öllü* > TrkmT. *öli* “ölü” (56/14),

/-ü-/ > /-i-/: ET. *edgülik* (VEWT, 36) > TrkmT. *eygilik* “iyilik” (80/3),

/-u-/ > /-i-/: Ar. *ma‘lum* (OTL, 690) > TrkmT. *mälüm* “malum” (18/4, 23/7, 68/15).

2.1.1.7.2. Dar ünlülerin yuvarlaklaşması:

/-ü-/ > /-ö-/: Ar. *mühlet* (OTL, 853) > TrkmT. *möhlet* “mühlet” (56/19, 57/1),

/-i-/ > /-o-/: Ar. *rivayet* (OTL, 1074) > TrkmT. *rovayat* “rivayet” (13/1),

/-ı-/ > /-u-/: ET. *qoltuq* (DLT, 435) > TrkmT. *goltuk* “koltuk” (19/1),

/-i-/ > /-ü-/: ET. *ming* (DLT, 344) > TrkmT. *müñ* “bin” (54/10).

¹⁵¹ M. Kara, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁵² Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 159.

2.1.1.7.3. Düz ünlülerin yuvarlaklaşması:

/-e-/ > /-o-/: Ar. *cevap* (OTL, 21) > TrkmT. *cogap* “cevap” (43/9),

/-e-/ > /-o-/: Ar. *zevk* (OTL, 117) > TrkmT. *zovk* “zevk” (27/13),

/e-/ > /ö-/: Ar. *ev* > TrkmT. *öy* “ev” (30/8, 33/6, 33/8, 45/14, 45/4, 51/9),

/a-/ > /o-/: Far. *avaz* (OTL, 67) > TrkmT. *ovaz* “avaz, ses” (27/13, 48/2, 52/14, 70/5),

/a-/ > /u-/: Ar. *muhabbet* (OTL, 794) > TrkmT. *muhupbet* “muhabbet” (15/9).

/-i-/ > /-ü-/: Ar. *cilve* (OTL, 174) > TrkmT. *cülve* “cilve” (43/9),

/-i-/ > /-ü-/: Far. *cimri* (OTL, 1740) > TrkmT. *cümri* “cimri” (68/12).

2.1.1.7.4. Geniş ünlülerin daralması:

/-e-/ > /-ü-/: ET. *teve* (DLT, 558) > TrkmT. *düyä* “deve” (32/17).

/-e-/ > /-i-/: ET. *kéce* (DLT, 297) > TrkmT. *gice* “gece” (16/11, 29/13, 61/15, 72/3, 72/4, 78/5, 80/12).

/-e-/ > /-ı-/: Ar. *cenaze* (OTL, 164) > TrkmT. *cınaza* “cenaze” (69/17).

/-a/ > /-ı/: Far. *gavga* (TTG, 30) > TrkmT. *govga* ~ *kovgı* “kavga~koyalama” (23/7, 72/16).

2.1.1.7.5. Dar ünlülerin genişlemesi:

/-i-/ > /-a-/: Ar. *semrimek* > *samramak* “semirmek” (75/4).

/-u-/ > /-o-/: Ar. *sultan* (OTL, 1154) > *soltan* “sultan” (13/1,14/1, 17/18, 26/6, 26/12).

/-u-/ > /-ö-/: Ar. *şu'le* (OTL, 1200) > *şöhle* “şule, parıltı” (42/5).

Destan metninde, edebi dile *uygun ve aykırı* ikili kullanımların varlığı dikkat çekmektedir:

/-a-/ > /-ı-/: Türkmen Türkçesi standart türünde *okamak* (26/12, 26/8, 30/15, 64/10); fakat destan metninde *okımak* “okumak” (42/16, 42/20, 69/17).

/-a-/ > /-ı-/: Türkmen Türkçesi standart türünde *ogşamak* (44/11, 44/10, 75/5); fakat destan metninde kullanılan *ogşımak* “benzemek” (49/2).

/-o-/ > /-a-/: Türkmen Türkçesi standart türünde *govga* fakat destan metninde kullanılan *kavga/kovgı* “kavga/koyalama” (23/7, 72/16).

2.1.1.7.6. İnce ünlülerin kalınlaşması:

/-e-/ > /-a-/: Ar. *kalem* (OTL, 581) > TrkmT. *galam* “kalem” (55/3, 55/6, 71/17).

/e-/ > /a-/: Far. *ejderha* (OTL, 251) > TrkmT. *acdarha* “ejderha” (43/1, 43/5).

/-e-/ > /-ı-/: Ar. *cenaze* (OTL, 164) > TrkmT. *cinaza* “cenaze” (69/17).

/-e-/ > /-o-/: Ar. *cevap* (OTL, 21) > TrkmT. *cogap* “cevap” (43/9).

/-i-/ > /-ı-/: Ar. *ahir* (OTL, 20) > TrkmT. *ahır* “son” (39/21, 40/9).

/i-/ > /a-/: Ar. *i‘lac* (OTL, 510) > TrkmT. *alaç* “ilaç” (76/24).

/-i-/ > /-o-/: Ar. *rivayet* (OTL, 1074) > TrkmT. *rovayat* “rivayet” (13/1).

/-i-/ > /-a-/: Far. *cihan* (OTL, 173) > TrkmT. *cahan* “cihan” (46/6, 47/15).

/-i-/ > /-ı-/: Ar. *mula‘im* (OTL, 814) > TrkmT. *mılayım* “mılayım” (62/1, 62/13, 62/6, 62/9).

2.1.1.7.7. Kalın ünlülerin incelmesi:

/-a-/ > /-e-/: Ar. *kırvan* (OTL, 618) > TrkmT. *kerven* “kervan” (13/3, 19/1, 26/5, 32/10)

/-a-/ > /-e-/: Ar. *şart* (OTL, 1172) > TrkmT. *şert* “şart” (42/13),

/-a-/ > /-ä-/: Ar. *kabe* (OTL, 571) > TrkmT. *käbe* “kabe”, (TDS, 792),

/-a-/ > /-ä-/: Ar. *ma‘lum* (OTL, 690) > TrkmT. *mälüm* “malum” (18/4, 23/7, 67/16),

/-u-/ > /-i-/: Ar. *ma‘lum* (OTL, 690) > TrkmT. *mälüm* “malum” (18/4, 23/7, 67/16),

/-u-/ > /-i-/: Far. *bulbul* (OTL, 144) > TrkmT. *bilbil* “bülbül” (25/12, 29/4, 82/10),

/-u-/ > /-ö-/: Ar. *şu‘le* (OTL, 1200) > TrkmT. *şöhle* “şule, aydınlık” (42/5),

/-u-/ > /-ö-/: Ar. *muhlet* (OTL, 853) > TrkmT. *möhlet* “mühlet, süre” (57/1).

2.1.2. Ünsüzler:

Türkmen Türkçesinde 23 ünsüz vardır. Ancak alfabede 21 işaret kullanılmaktadır. Bunlar: /b, c, ç, d, f, g, h, j, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z/ sesleridir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak tarihî devirlerde ve Anadolu ağızlarında sık rastladığımız /ñ/ sesi alfabede gösterilir. Türkmen Türkçesinde /s/ ve /z/ sesleri Türkiye Türkçesinden farklı olarak dil ucu dış arasına getirilmek suretiyle sızıcı telaffuz edilir. Ayrıca Türkmen Türkçesinde kullanılan bazı Rusça kökenli kelimelerde /şç/, /ts/ birleşik sesleri de bulunmaktadır¹⁵³. Trkm.T.‘de ünlü seslerin sayısı hakkındaki görüş farklılıkları ünsüz sesler için de geçerlidir. G. Gulmanov ve H. A. Maşakov’un görüşüne göre Türkmen Türkçesinde 22 ünsüz vardır. G. Gulmanov /h/ sesini dil ardı-art damak /x/ ve dil ardı-damak /h/ sesi olmak üzere iki ayrı ses olarak değerlendirmiştir.

¹⁵³ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 101.

H. A. Maşakov ise /g/ sesini /q/ ve /ğ/ şeklinde iki ayrı ses olarak hesaplamıştır. H. Bagıyev ise /q/ ve /ğ/ ünsüzlerinin kendi başlarına birer ses olduklarını kabul ederek H. A. Maşakov'un görüşünü destekler. Ancak H. Bagıyev, art dil ve ön dil ünlüleriyle birlikte kullanılan /ğ/ sesini iki ayrı ses olarak hesap eder. Böylece /g/ harfiyle gösterilen ünsüz sesleri 3 ayrı ses olarak ele almak ile ünsüz seslerin sayısının 23 olduğunu belirtir¹⁵⁴.

A. Annanurov'un, P. Azimov'un, C. Amansarıyev'in, G. Sarıyev'in, T. Täçmıradov'un, B. Hocayev'in fikirlerine göre Trkm.T.'de 21 ünsüz ses vardır. M. Hudaygulyev bugünkü Trkm.T. edebi dilinde 22 ünsüz sesin bulunduğunu, bunlardan 21 tanesinin yazıda gösterildiğini belirtir. Hudaygulyev, /f/ ünsüzünün ses olarak varlığını kabul eder ve /x/ ünsüzünü ise /h/'nin bir varyantı olarak hesaplar. Konuşma azalarının hareket yeri ve çıkış biçimi bakımından birbirinden ayrılan, yazıda sadece /g/ harfi ile gösterilen dört ünsüz sesi /q, g, ğ¹, ğ²/ iki ses /g, ğ/ esasında ele aldığını belirtir¹⁵⁵.

P. Potseluyevskiy'e göre Trkm.T.'de 25 tane ünsüz ses vardır. Potseluyevskiy sözcük başındaki dil ardı art damak /ğ/ ünsüzü, sözcük başındaki ön damak /g/ ünsüzü, sözcük içinde ve sonunda kalın ünlülerle gelen /ğ/ ünsüzü yine kalın ünlülerle gelen /q/ ve ince ünlülerle gelen /k/ ünsüzlerini ayrı birer ses olarak saymaktadır. /h/ ve /x/ ünsüzlerini de ayrı birer ses olarak ele almıştır. Potseluyevskiy /f/ sesini ise ses olarak kabul etmez. Trkm.T.'de /f/ ünsüzü Türkçe sözcüklerde sadece sınırlı sayıdaki ses taklidi sözcüklerde görülür. Yabancı dillerden geçen alıntı sözcüklerin bir kısmında korunduğu, bir kısmında her durumda düzenli olarak /p/'ye geliştiği görülmektedir¹⁵⁶. Destan metninde tespit ettiğimiz ünsüzler şunlardır: /Бб, Вв, Гг, Дд, Ее, Ёё, Жж, Жж, Зз, Ый, Кк, Лл, Мм, Нн, Нң, Пп, Рр, Сс, Тт, Фф, Хх, Чч, Шш, Юю, Яя/.

Ünsüzler çıkış yerleri ve çıkış tarzları bakımından (boğumlanma noktası, boğumlanma sırasında ses yolunun kapanması ve daralması durumu) ses tellerinin ton [seda] verip vermemelerine ve seslerin bolluğuna ve azlığına göre çeşitli gruplara ayrılırlar. Ünsüzler, yumuşak (sedalı, tonlu) - sert (sedasız, tonsuz), sürekli – süreksiz, akıcı- sızıcı-patlayıcı olmak üzere çeşitli özellikler gösterirler. Sertlik-yumuşaklık özellikleri, ünsüzün ses tellerinde oluşması veya oluşmamasıyla ilgilidir. Yumuşak (sedalı, tonlu) ünsüzler, ses tellerinin titreşmesiyle meydana gelen ünsüzlerdir. Bunlar: /b, c, d, g, l, m, n, r, y, z/ ünsüzleridir¹⁵⁷.

¹⁵⁴ M. Hudaygulyev, *Hâzırkı Zaman Türkmen Dili, Fonetika*, Aşgabat 1992, s. 51.

¹⁵⁵ M. Hudaygulyev, *a.g.e.*, s. 52-53.

¹⁵⁶ G. S. Sağlık "Türkiye ve Türkmen Türkçelerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s. 48.

¹⁵⁷ M. Özkan, *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2001, s. 276.

Sert (sedasız, tonsuz) ünsüzler, ses tellerini titreştirmeyen, hava akımının boğumlanma noktasına çarpması veya sürtünmesiyle meydana gelen seslerdir. Bunlar: /ç, k, p, s, ş, t/ ünsüzleridir. Süreklilik - süreksizlik özellikleri, ünsüzlerin bir defa şekillendirildikten sonra devamlı olarak söylenip söylenememesiyle ilgilidir. Sürekli ünsüzler, boğumlanma sırasında organların tam temas etmediği ve devamlı söylenebilme özelliği gösteren ünsüzlerdir. Yani, şekillenme bir defa yapıp tekrarına gerek kalmadan aynı ses, nefes yettiğince söylenebiliyorsa bu ünsüzlere sürekli ünsüzler denir. Bunlar: /l, m, n, r, s, ş, y, z/ ünsüzleridir. Süreksiz ünsüzler, boğumlanma noktasında organların tam temas ettiği, kesik kesik söylenebilen ünsüzlerdir. Aynı ünsüzü birden çok söyleyebilmek için şekillenmenin birden çok yapılması gerekir. Bunlar: /b, c, ç, d, g, k, p, t/ ünsüzlerdir. Akıcılık-sızıcılık-patlayıcılık özellikleri, ünsüzlerin boğumlanma noktalarında hava akımının akarak, sızarak veya patlayarak şekillenmesiyle ilgilidir¹⁵⁸.

Akıcı ünsüzler: Dudakların birbirine, dişlerin alt dudağa veya dil ucunun dişlere veya damağa dokunuşu sırasında, ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğunun daralan noktalarından veya burun yolundan akarak çıkarılması sonucu oluşan bol sesli ünsüzlerdir. Bunlar: /l, m, n, ñ, r, y/ ünsüzleridir¹⁵⁹.

Sızıcı ünsüzler: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonunda sürtünerek veya sızarak çıkan ünsüzlerdir. Bunlar: /f, ğ, h, j, s, ş, v, y, z/ ünsüzleridir¹⁶⁰.

Patlayıcı ünsüzler: Ses yolunun bir noktada kapanması ve ciğerlerden gelen havanın, önüne çıkan engele çarparak bir patlamayla birlikte engeli açmasıyla oluşan ünsüzlerdir. Bunlar: /b, p, c, ç, d, t, g, k, m, n/ ünsüzleridir. Ayrıca şekillenme noktalarına göre ünsüzler, dudak, diş-dudak, diş, diş-damak (diş eti), ön damak, art damak, geniz ve gırtlak ünsüzleri olarak da bölümlere ayrılırlar. Dudak ünsüzleri, iki dudağın değmesiyle şekillenen /b, m, p/ ünsüzleridir¹⁶¹.

Diş ünsüzleri: Dil ucunun veya dil tacının üst dişlere, diş etine veya diş eti-damak sınırına dokunması veya yaklaşması ile boğumlanan ünsüzlerdir. Bu ünsüzler boğumlanma noktasındaki küçük ayrılıklara göre kendi içinde tasnife tabi tutulur. Dolayısıyla /d, t, s, z, n, l, r/ diş-diş eti noktalarında boğumlandıkları için tam diş ünsüzleridir. Ancak /c, ç, j, ş/ ünsüzleri ise diş eti-damak noktasında boğumlandıklarından diş eti (alveolar) sesleri durumundadır¹⁶².

¹⁵⁸ M. Özkan, *a.g.e.*, s. 277.

¹⁵⁹ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 6.

¹⁶⁰ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 135.

¹⁶¹ M. Özkan, *a.g.e.*, s. 282.

¹⁶² Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 46.

Ön damak ünsüzleri: Dil sırtının ön tarafı ile ön damak arasında boğumlanan ve ince ünlülerle hece kuran damak ünsüzlerinden her birine denir. Bunlar: /g, k, n, / ünsüzleridir. Art damak ünsüzleri ise, ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki damağın /ğ, k, ğ, ñ/ gibi kalın sıradan ünsüzlerin boğumlanmalarında görev alan damak arkası ünsüzleridir. Kalın ünlüler ile hece oluştururken dil sırtının geriye yumuşak damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan patlayıcı veya sızıcı /ğ, k, ğ, ñ/ damak ünsüzleridir¹⁶³.

Hava akımının yoluna göre ünsüzler, ağız ve geniz ünsüzleri olarak da ayrılırlar:

Ağız ünsüzleri: Boğumlanma yeri ağız olan ve ciğerlerden gelen havanın geniz yoluna kaymadan ağız boşluğundan geçmesiyle oluşan /b, c, ç, d, f, g, ğ, j, k, l, r, s, ş, t, y, z/ ünsüzleridir. Türkçede, burun yolunun boğumlanmaya katıldığı /m, ñ, n/ geniz ünsüzleri dışındaki bütün ünsüzler doğrudan doğruya ağız ünsüzleridir¹⁶⁴.

---

¹⁶³ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 118.

¹⁶⁴ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 5.

Türkmen Türkçesindeki 21 ünsüzün çıkış yerlerine ve niteliklerine göre şematik görünümü şu şekilde sıralanabilir¹⁶⁵:

Ses	Ötümlü Ötümsüz	Dil, Diş, Dudak Ünsüzleri	Sızıcı-Patlayıcı Ünsüzler	Akıcı-Katı Ünsüzler	Ağız-Burun Ünsüzleri
b	ötümlü	çift dudak	patlayıcı	katı	ağız yolu
ç	ötümsüz	dil ucu	patlayıcı	katı	ağız yolu
d	ötümlü	dil ucu	patlayıcı	katı	ağız yolu
f	ötümsüz	dudak diş	sızıcı	katı	ağız yolu
g	ötümlü	dil ardı	patlayıcı	katı	ağız yolu
h	ötümsüz	dil ardı	sızıcı	katı	ağız yolu
j	ötümlü	dil ucu	patlayıcı	katı	ağız yolu
ž	ötümlü	dil ucu	sızıcı	katı	ağız yolu
k	ötümsüz	dil ardı	patlayıcı	katı	ağız yolu
l	ötümlü	dil ucu	sızıcı	akıcı	ağız yolu
m	ötümlü	çift dudak	sızıcı	akıcı	burun yolu
n	ötümlü	dil ucu	sızıcı	akıcı	burun yolu
ñ	ötümlü	dil orta	sızıcı	akıcı	burun yolu
p	ötümsüz	çift dudak	patlayıcı	katı	ağız yolu
r	ötümlü	dil ucu, titreyici	sızıcı	akıcı	ağız yolu
s	ötümsüz	dil ucu	sızıcı	katı	ağız yolu
ş	ötümsüz	dil ucu	sızıcı	katı	ağız yolu
t	ötümsüz	dil ucu	patlayıcı	katı	ağız yolu
w	ötümlü	dudak diş	sızıcı	akıcı	ağız yolu
ý	ötümlü	dil orta	sızıcı	akıcı	ağız yolu
z	ötümlü	dil ucu	sızıcı	katı	ağız yolu

¹⁶⁵ B. Sariyev, N. Güder, *Türkmençenin Grameri (Ses Bilgisi)*, Ankara, MYB Yay., 1998, s. 40-46.

Türkmen Türkçesi Ünsüz Seslerinin Türkiye Türkçesindeki Alfabe Sırası Dikkate
Alınarak Oluşturulan Eş Zamanlı Dağılım Tablosu¹⁶⁶:

Ünsüz Sesler	Söz Başı	Söz Ortası	Söz Sonu
B	+	+	-
J	+	+	-
Ç	+	+	+
D	+	+	-
F	+	+	+
G	+	+	+
H	+	+	+
Ž	+	+	+
K	+	+	+
L	+	+	+
M	+	+	+
N	+	+	+
Ñ	-	+	+
P	+	+	+
R	+	+	+
S	+	+	+
Ş	+	+	+
T	+	+	+
W	+	+	+
Ý	+	+	+
Z	+	+	+

¹⁶⁶ B. Sarıyev, N. Güder, *a.g.e.*, s. 40-46.

Ünsüzlerin nitelikleri dikkate alınarak destan metninden örnekler aşağıda gösterilmiştir:

b: Ötümlü, süreksiz, patlayıcı, dudak, ağız yolu:	<i>bark</i> (27/16).
c: Ötümlü, süreksiz, patlayıcı, diş damak, ağız yolu:	<i>cılav</i> (24/17, 80/10).
ç: Ötümsüz, süreksiz, patlayıcı, diş-damak, ağız yolu:	<i>çatma</i> (19/5, 19/6, 24/18).
d: Ötümlü, süreksiz, patlayıcı, diş, ağız yolu:	<i>darga-</i> (45/4).
g: Ötümlü, süreksiz, patlayıcı, art damak, ağız yolu:	<i>gala</i> (51/13, 51/6, 52/2).
h: ötümsüz, süreksiz, sızıcı, art damak, ağız yolu:	<i>haybat</i> (57/8).
k: Ötümsüz, süreksiz, patlayıcı, art damak, ağız yolu:	<i>kakil</i> (45/13, 74/12, 74/5).
l: Ötümlü, sürekli, akıcı, ön damak, ön avurt, ağız yolu:	<i>lapba</i> (48/1).
m: Ötümlü, sürekli, akıcı, dudak, geniz yolu:	<i>märeka</i> (20/7, 20/10, 48/2).
n: Ötümlü, sürekli, akıcı, diş, geniz yolu:	<i>nan</i> (43/19).
ñ : Ötümlü, sürekli, akıcı, art damak, geniz yolu:	<i>ogrı</i> (85/20, 86/6).
p: Ötümsüz, süreksiz, patlayıcı, dudak, ağız yolu:	<i>perzent</i> (31/8, 31/14).
r: Ötümlü, sürekli, akıcı, ön damak, titreşimli, ağız yolu:	<i>rovan</i> (19/1, 24/17).
s: Ötümsüz, sürekli, sızıcı, diş, ağız yolu:	<i>saygıl-</i> (31/10).
ş: Ötümsüz, sürekli, sızıcı, diş-damak, ağız yolu:	<i>şitde</i> (83/14).
t: Ötümsüz, süreksiz, patlayıcı, diş, ağız yolu:	<i>tagsır</i> (14/14, 14/16, 14/8).
v : ötümlü, sürekli, sızıcı, diş-dudak, ağız yolu :	<i>velayat</i> (87/2, 87/3).
y: Ötümlü, sürekli, akıcı ön damak, ağız yolu:	<i>yalañaç</i> (72/5).
z: Ötümlü, sürekli, sızıcı, diş, ağız yolu:	<i>zenahdan</i> (82/18).

Destan metninde geçen sözcükler incelendiğinde bazı sözcüklerin farklı ünsüzlerle yazılmış olmasından, diğer bir ifadeyle imlada istikrarın olmayışından kaynaklanan ikili ve üçlü kullanımlara rastlanmaktadır. Üçlü kullanımlara örnek teşkil eden “Aşıkaydın” sözcüğünün üç farklı yazılışı şöyledir:

/k~/g/:

Aşıkaydıñ “özel isim” (32/13, 32/19, 32/2, 32/20, 32/21, 33/16, 34/1, 35/25, 36/10, 38/15).

Aşığaydıñ (38/1, 38/9, 39/13, 39/17) “özel isim”.

/n~/ñ/:

Aşıkaydın “özel isim” (41/5).

Aşığaydıñ (38/1, 38/9, 39/13, 39/17);

Aşıkaydıñ (32/13, 32/19, 32/2, 32/20, 32/21, 36/10).

gelin (15/7, 15/9, 17/21, 18/10, 18/12, 18/14, 18/15, 18/5, 18/7, 18/8, 19/1, 21/23, 21/25)

geliň “gelin¹⁶⁷, evlenen kız” (14/3, 18/10, 32/19, 45/14, 52/17, 67/9, 77/18).

/z/~s/:

keniz “hizmetçi, cariye” (74/10, 74/2, 74/5, 74/6, 74/9, 74/11, 75/2, 76/22, 76/24).

kenis “hizmetçi, cariye” (74/18).

/d/~z/:

perde “perde” (23/14, 27/7, 27/16, 28/18, 28/19, 30/5).

perze “perde” (38/13, 38/14).

2.1.2.1. Ünsüz Değişmesi:

Bir ünsüzün yerini kendisine yakın başka bir ünsüze bırakması olayına ünsüz değişmesi denir¹⁶⁸. Türkmen Türkçesinde birçok ekin ünsüzü daima tonludur. Bu yüzden sözkonusu ekler, tonsuz ünsüzlerle biten sözcüklere eklendiklerinde ünsüz uyumu bozulmaktadır. Türkmen Türkçesinde eşitlik eki +çA ve yapım eki +çI daima tonsuz; bulunma hali eki +da, ayrılma hali eki +dan, görülen geçmiş zaman eki -dI ve bildirme eki -dIr daima tonlu ünsüzle kullanıldıkları için ünsüz uyumuna aykırı düşerler¹⁶⁹:

çıkdi “çıktı” (40/15).

vagt+dan “vakitten” (45/15).

işikden “eşikten” (49/16).

köpden “çoktan” (57/3).

kasdına “kastına” (22/10).

Buna karşın sert ünsüzlerle biten kimi sözcüklere ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde sözcük kökündeki sert ünsüzün Türkiye Türkçesinde olduğu gibi yumuşadığına da rastlanır.

/-ç-/ > /-c-/

ucında “ucunda” (67/11),

agaciň “ağacın” (70/8),

utancından “utancından” (69/13),

magracı “miracı” (82/11),

gıncını “üzüntüsünü” (86/11),

horcını “heybesini” (24/23).

¹⁶⁷ Destan metninde “gelin” sözcüğü, Türkiye Türkçesindeki gibi evlenmiş kız manasında kullanılmasının yanı sıra “gelin-gız” ya da sadece “gelin” sözcüğüyle bağlama göre evlenmemiş kız da kastedilir.

¹⁶⁸ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 162.

¹⁶⁹ A. Buran, E. Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ, TİSAV, yay., 1999, s. 103.

/-k-/ > /-g-/

yaglıgı “mendili” (23/2),
goltugına “koltuğuna” (23/2),
gapagını “kapağını” (23/14),
soragina “sorusuna” (25/7),
yaşlıgından “gençliğinden” (26/7),
çakılıgı “daveti” (30/23),
horlugı “küçümsemeyi” (32/1),
ayagımı “ayağımı” (40/5).
anıñdek > *añdag* “onun dek, onun gibi” (13/1).
yakşı > *yagşı* “iyi” (50/6).
okşa- > *ogşa-* “öpmek” (44/11).

2.1.2.1.1. Tonlulaşma

Ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton vermesi, ünsüzlerin tonluluk niteliği kazanması hadisesine tonlulaşma denir¹⁷⁰.

/k-/ > /g-/

golından “kolundan” (81/8),
govşurıp “kavuşturup” (14/6),
gucaklaşıp “kucaklaşıp” (17/11),
gumluk “kumluk” (19/4),
gurlan “kurulan” 821/6),
gulak “kulak” (22/79),
guri “kuru” 823/12),
guzı “kuzu” (27/3),
gumrı “kumru” (28/14).

¹⁷⁰ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 151.

/t- / > /d- /

Söz başı /t-/ sesi ile ilgili olarak Modern Oğuz alanında /t/'nin korunması veya /d/'ye gelişmesi sözkonusu olmaktadır. Bu özellik esas alındığında /t/'nin korunduğu veya /d/'ye geliştiği iki farklı grup içerisinde birden fazla kelime değerlendirilebilmektedir. Türkologlar, söz başında /t-/ sesi kullanarak, Ana Türkçede ötümsüz, patlayıcı bir dil ucu-diş eti, kapanma ünsüzü olan /t/'nin Oğuz grubu Türk lehçelerinde /d/'ye geliştiğini vurgulamışlardır¹⁷¹. Zeynep Korkmaz, sözcük başında Türkçe asıllı /t/ seslerinin Türkmen Türkçesinde hep /d/'ye geliştiğine dikkat çekmektedir¹⁷². Hülya Arslan Erol, Eski Türkçede söz başında /d-/ sesinin görülmediğini ve Eski Türkçedeki /t/ sesinin, Çağatay Türkçesinde genellikle korunmuş olduğunu, bazı sözcüklerde ise /d/ sesine geliştiğini belirtir¹⁷³.

Melek Erdem, söz başı /t-/ sesinin Modern Oğuz Türkçesinin standart türlerinde bugünkü durumunu değerlendirerek; *Modern Oğuz Türkçesinin standart türlerin hepsinde korunan söz başı /t-/*, *Modern Oğuz Türkçesinin standart türlerinin hepsinde /d-'ye gelişen söz başı /t-/* ve *Modern Oğuz Türkçesinin standart türlerinde farklı yönlerde gelişen söz başı /t-/* olmak üzere konuyu üç farklı başlık altında ele alır. Modern Oğuz Türkçesinde lehçe farklılıklarının en çok kelime ve ses bilgisi alanlarında görüldüğünden hareketle *dağ*, *dalak*, *damak*, *damar*, *darı*, *de-*, *demir*, *deniz*, *dere*, *deve*, *dik*, *diken*, *diri*, *diş*, *diz*, *doğmak*, *dokuz*, *domuz*, *dört*, *dün* sözlerinde söz başı /t-/ sesinin Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinin standart türlerinde /d-'ye geliştiğini; *deve*, *dik*, *diken*, *dokuz*, *dört* sözlerinin kısmen Azerbaycan, Türkmen ve Doğu Anadolu ağızlarında /t/'li varyantlarının olduğunu; *damga*, *der-*, *doksan* sözlerinin Türkmen Türkçesi standart tür ve ağızlarında /t/'li şekillerini muhafaza ettiğini; *tanı-*, *tanrı*, *tavuk*, *tay*, *tilki*, *toprak*, *toy*, *toz*, *tüken-* sözlerinde söz başı /t-/ sesinin Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinin standart türlerinde korunduğunu belirtir¹⁷⁴.

Destan metninde söz başı /t-'nin söz başı /d-'ye geliştiğini gösteren örnekler şöyle sıralanabilir:

däl “değil” (68/9),

diy- “demek” (13/1),

diñle- “dinlemek” (79/11),

dolan- “dolanmak” (52/7),

¹⁷¹ M. Erdem, “Modern Oğuz Türkçesinde Söz Başı t~d”, *Çağdaş Türkoloji Araştırmaları*, Hazırlayan: Gülsüm Killi Yılmaz; Radion D. Sunçugışev, A. Ü. D.T.C.F. yay., 2014, s. 79.

¹⁷² Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Ankara, TDK yay., 2013, s. 202.

¹⁷³ H. Arslan-Erol, *Bozoğlan Destanı (Yusuf Beg-Ahmed Beg) İnceleme, Metin ve Dizin*, Akçağ yay., Ankara 2008, s. 34.

¹⁷⁴ M. Erdem, *a.g.m.*, 2014, s. 77-95.

don “elbise” (57/12),
daş “uzak” (86/12),
dön- “kurban olmak” (82/2),
döndir- “döndermek” (48/17).

Buna karşın metinde geçen 42 sözcükte söz başı /t-/ sesinin korunduğu söylenebilir:

taban “taban” (65/21), *tabşır-* “teslim etmek” (58/13), *tam* “dam” (22/12), *tana-* “tanımak” (23/11), *tanap* “ip” (73/21), *tap-* “bulmak” (67/14), *taraşla-* “traşlamak” (70/10), *taşla-* “atmak/bırakmak” (20/10), *tayın* “hazır” (18/17), *tayyarla-* “hazırlamak” (69/14), *tekcä* “tekne” (44/7), *telpeg* “telpek/kalpak” (59/1), *ten* “ten, beden” (66/13), *teñne* “metal para” (18/16), *ter* “taze” (27/14), *terne* “küçük kavun” (68/16), *terpen-* “kıvıldamak” (30/4), *tilla* “altın” (63/17), *til* “dil” (30/49), *tir-* “dermek” (17/7), *tiskin-* “tiksinmek” (15/11), *tiz* “tez, çabuk” (65/29), *toynak* “toynak” (50/17), *toza-* “savrulmak” (81/16), *tohum* “tohum” (52/4), *tokay* “orman” (23/15), *toklı* “toklu, koyun yavrusu” (46/2), *toprak* “toprak” (18/11), *topuk* “topuk” (28/20), *topul-* “saldırmak” (23/4), *tovla-* “burmak” (23/14), *tovşan* “tavşan” (33/18), *tovuk* “tavuk” (24/22), *toy* “düğün” (61/10), *tör* “başköşe” (25/1), *tört* “dört” (28/20), *töre* “töre” 20/3, *töverek* “etraf” (68/18), *tur-* “kalkmak” (71/21), *tut-* “tutmak” (18/10), *tüket-* (25/5), *tüñçä* “demlik” (23/10).

Oğuz Türkçesinde /t-/ > /d-/ ses gelişimine karşın bir yerde *tört* olarak aslını muhafaza eden sözcüğün on iki farklı yerde de *dört* olarak kullanıldığı tespit edildi:

tört “dört” (28/20).

dört “dört” (16/11, 29/9, 30/9, 42/18, 43/23, 45/1, 45/5, 45/6, 57/17, 58/7, 72/4, 76/25).

/-t- / > /-d- /

Genellikle iki ünlü arasında kalan /t/ sesinin ötümlüleşmesi sonucu ortaya çıkan /-t-/ > /-d-/ ses gelişiminin; bu kullanımına aykırı olarak iki ünlü ses arasında tonsuz /t/ sesinin korunduğu örneklerle de destan metninde karşılaşılabılır:

patışa “padişah” (50/2).

ganatıñ “kanadın” (42/2).

Türkiye Türkçesinde /t-/ sesi ile başlayan ekler Türkmen Türkçesinde /d-/ ile başladığı için iç seste bir tonlulaşma hadisesi meydana gelir¹⁷⁵:

sançdı “taktı” (57/14).

öçdi “söndü” (54/15).

yetişdi “yetişti” (87/3).

gülişdik “gülüştük” (18/2).

salamlaşdı “selamlaştı” (20/11).

barışda “barışta” (27/7).

geçdi “geçti” (27/11).

içdigi “içtiği” (43/7).

gaçdım “kaçtım” (47/5).

açdı “açtı” (70/11).

şerapdan “şaraptan” (27/7).

urupdur “vuruptur” (27/16).

yılgırışpıdılar “gülüşüptüler” (17/17).

aşıkdim “âşıktım” (28/1).

yürekde “yürekte” (32/5).

kulakdan “kulaktan” (46/8).

basdılar “bastılar” (51/6).

asdı “astı” (53/5).

kasdına “kastına” (22/10).

Destan metninde ek almamış, yalın hâlde kullanılan iki sözcükte, söz içi iki ötümsüz sesin bir arada kullanıldığı örneklerle de karşılaşılmaktadır:

perişte “ferište, melek” (42/13)

cahankeşte “seyyah, turist” (16/14).

/-h- / > /-g- /

Bu ünsüz değişikliği, Necep Oglan Destanında sadece bir yerde tespit edildi:

Far. *taht* (YL, 678) > *tagt* “taht, hükümdarların oturduğu büyük koltuk” (80/13)

¹⁷⁵ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 2013, s. 202.

/k- / > /h- /

Bu ses değişikliğine örnek olarak destan metninde “hangisi” anlamında bir defa *kaysı* sözcüğü kullanılmaktadır. Bu sözcük standart Türkmen Türkçesindeki kullanımıyla da on dört farklı yerde geçmektedir:

kaysı “hangisi” (83/6).

kaysı > *haysı* “hangisi” (15/8, 21/25, 43/10, 51/6, 55/10, 55/11, 56/18, 56/19, 58/10, 69/2, 83/21).

2.1.2.1.2. Tonsuzlaşma

Ses tellerinin ciğerlerden gelen havayı titreştirmemesi ve ton vermemesi; ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşimlerini kaybederek tonsuzluk niteliği kazanması durumuna tonsuzlaşma denir¹⁷⁶.

Destan metninde sadece üç sözcükte tonsuzlaşma hadisesiyle karşılaşılmıştır:

/-z/ > /-s/

keniz > *kenis* “cariye” (74/18; 75/2).

/-d- / > /-t- /

perişte “ferişte, melek” (42/13)

cahankeşte “seyyah, turist” (16/14).

2.1.2.1.3. Sızıcılışma

Patlayıcı ünsüzlerin çeşitli sebeplerle sızıcı ünsüze dönüşmesi hadisesine denir¹⁷⁷.

/-d- / > /-y- /

Eski Türkçede iç seste görülen /-d- / sesi, Türkmen Türkçesinde /-y- / sesine dönüşmüştür. Bu dönüşüm destan metninde aşağıdaki sözcüklerde tespit edilmiştir:

eygilik “iyilik” (80/3) < ET. *edgülik* (VEWT, 36).

ayak “ayak” (53/1) < ET. *adak* (VEWT, 5).

ayır- “ayırmaq” (43/17) < ET. *adır-* (VEWT, 6).

¹⁷⁶ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 151.

¹⁷⁷ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 135.

2.1.2.1.4. Sürekli Ünsüzlerin Gösterdiği Değişmeler

/-v-/ > /-f-/

ahfal “ahval, durum” (15/9).

/-m-/ > /-n-/

amber > *anbar* “amber” (29/8).

/-f/ > /-p/

tarap “taraf” (44/9).

zülplikar “Zülfikar” (55/20).

esrapıl “İsrafil” (56/2)

sapıyulla “safiyullah” (55/2).

2.1.2.2. Ünsüz Düşmesi

Sözcük içinde (bir ünsüzden önce) sözcük sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste /r, n, l, f/ gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile /y, g, ğ, k, h/ gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır¹⁷⁸.

2.1.2.2.1. /b-/ sesinin düşmesi

/-ø-/ < /b-/

olmak < *bolmak* “olmak” (37/9, 37/10, 37/11, 37/13, 37/14, 37/15).

2.1.2.2.2. Söz içi /-g-/ ve söz sonu /-ğ-/ düşmesi

/-ø-/ < /-g-/

däl “değil” (16/11, 27/3, 28/20, 53/3, 57/7, 59/1, 68/9, 72/6).

ET. *tägül* > *degül* > *deyül* > *devül* > *tägil* > *däyil* (VEWT, 469) > Trkm.T. *däl* “değil” (TDS, 289).

/-ø-/ < /-ğ-/

ulı “ulu, büyük” (23/1, 32/6, 38/15, 39/7, 63/8, 77/3, 78/8).

ET. *uluğ* (VEWT, 513) > Trkm.T. *ulı* “ulu, büyük” (TDS, 1413).

/-ø-/ < /-ğ-/

ayı “ayı” (28/20).

ET. *adığ* > *ayığ* (VEWT, 513) > Trkm.T. *ayı* “ayı” (TDS, 88).

¹⁷⁸ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 162.

2.1.2.2.3. Sözcük başı /h-/, sözcük içi /-h-/ ve sözcük sonu /-h/ düşmesi

/ø-/ < /h-/

esse (54/10).

Ar. *hisse* (YL, 224) > Trkm.T. *esse* “hisse, kat, misli” (TDS, 438).

/-ø-/ < /-h-/

täret (64/13).

Ar. *taharet* (YL, 673) > Trkm.T. *täret* “temizlik” (TDS, 1347).

/-ø-/ < /-h/

şā (39/1, 80/11, 84/7).

Far. *şah* (YL, 645) > Trkm.T. *şā* “padişah” (TDS, 1289).

2.1.2.2.4. Sözcük içi /-k-/ düşmesi

/-ø-/ < /-k-/

gulak (22/6, 22/7, 33/12, 46/1).

ET. *kulkak* (VEWT, 208) > Trkm.T. *gulak* “kulak” (TDS, 613).

2.1.2.2.5. Sözcük içi /-l-/ ve sözcük sonu /-l/ düşmesi

/-ø-/ < /-l-/

oturıp (14/1, 24/5, 36/10).

ET. *oltur-* (VEWT, 361) > Trkm.T. *otur-* “oturmak” (TDS, 1023).

/-ø/ < /-l/

bu (14/2, 15/11, 15/8, 17/17, 18/4, 19/11, 19/12).

ET. *bul* (VEWT, 87) > Trkm.T. *bu* “bu” (TDS, 180).

2.1.2.2.6. Sözcük sonu /n-/ düşmesi

/-ø/ < /-n/

bile (35/13, 35/9, 48/15, 79/11, 81/15).

ET. *bilūken* > *bülken* > *bilen* (VEWT, 76) > Trkm.T. *bilen/bile* “ile” (TDS, 154).

2.1.2.2.7. Sözcük sonu /-t/ düşmesi

/-ø/ < /-t/

gep (18/4, 14/2).

Far. *guft* (YL, 177) > Trkm.T. *gep* “söz, laf” (TDS, 529).

2.1.2.2.8. Söz içi /-‘-/ sesinin düşmesi

/-ø-/ < /-‘-/

manı (42/20).

Ar. *ma‘na* (OTL, 691) > Trkm.T. *manı* “mana, anlam” (TDS, 899).

2.1.2.3. Ünsüz Türemesi

Sözcük ön, iç ve son seslerinde, sözcükte aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayıdır¹⁷⁹.

2.1.2.3.1. Söz sonu /-ğ/ türemesi

/-ø / > /-ğ/

Ar. *murassa* (YL, 457) > *murassağ* “süslü, sırmalı” (29/9).

2.1.2.3.2. Söz başı /y-/ , söz içi /-y-/ ve söz sonu /-y/ türemesi

/ø-/ > /y-/

yeñse (22/8).

/ø-/ > /y-/

yeñse (22/8).

ET. *eñsä* (VEWT, 45). > Trkm.T. *yeñse* “ense” (TDS, 1519).

/-ø-/ > /-y-/

beyhuş (75/1).

Far. *bîhuş* (YL, 63) > Trkm.T. *beyhuş* “şaşkın, akılsız, deli” (TDS, 145).

/-ø/ > /-y/

huday (80/8).

Far. *hudâ* (YL, 227) > Trkm.T. *huday* “Rabb, sahip, Allah” (TDS, 712).

2.1.2.3.3. Söz ortası /-v-/ ve söz sonu /-v/ türemesi

/-ø-/ > /-v-/

rövşen (82/13).

Far. *rûşen* (YL, 589) > Trkm.T. *rövşen* “parlak, aydın, belli” (TDS, 1172).

/-ø/ > /-v/

arzuv (23/16).

Far. *ârzû* (YL, 34) > Trkm.T. *arzuv* “arzu, istek” (TDS, 71).

¹⁷⁹ Z. Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 163.

2.1.2.4. Benzeşme

Sözcük içindeki bir sesin boğumlanma noktası veya niteliği bakımından yanyana veya aralıklı duran bir başka sesle benzer veya eş duruma getirilme olayıdır. Benzeşme yanyana bulunan sesler arasında olabildiği gibi, komşu sesler arasında da görülür. Niteliği bakımından tam benzeşme, yarı benzeşme, yakın benzeşme, uzak benzeşme, ilerleyici benzeşme ve gerileyici benzeşme türlerine ayrılır. Yarı benzeşme, benzeşen sesin, benzeştiği sesin niteliklerinden bir veya ikisine uyum sağlamasıdır. İlerleyici benzeşmede önceki sesin kendinden sonra gelen sesi, gerileyici benzeşmede ise, sonraki sesin daha önceki sesi kendi boğumlanma noktasına çekme şeklinde bir benzeşme olayı vardır¹⁸⁰. Türkmen Türkçesinde ünsüzlerde benzeşme hadisesini, derecesine göre benzeşme, yönüne göre ve yakınlığına göre benzeşme olmak üzere üç başlık altında toplayabiliriz¹⁸¹:

1- Derecesine Göre Benzeşme:

Tam Benzeşme

gitse > [*gisse*] “gitse” (14/13).

geldi > [*gelli*] “geldi” (15/16).

sende > [*senne*] “sende” (49/7).

Yarı Benzeşme

günbatar > [*günmatar*] “batı” (19/14).

ölümden > [*ölümnen*] “ölümden” (83/20).

oglan bilen > [*oglon milen*] (86/11).

“oğlan ile”.

¹⁸⁰ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁸¹ B. Sarıyev, N. Güder, *Türkmençenin Grameri (Ses Bilgisi)*, Ankara, MYB Yay., 1998, s. 97-134.

2-Yönüne Göre Benzeşme

İlerleyici Benzeşme

astı > [assı] “altı” (77/4).

reñgi > [reññi] “rengi” (54/14).

lebiñden > [lebiññen] “dudağından” (30/3)

Gerileyici Benzeşme

namartçılık > [namarççılık] “namert” (64/4)

alıp gaytdı > [alık gaytdı] “döndü” (70/9).

içsin > [içsin] “içsin” (20/8).

3-Yakınlığına Göre Benzeşme

Yakın Benzeşme

etegñe > [eteññe] “yamacına” (28/9).

Uzak Benzeşme

binip > [münip] “binip, binerek” (30/5).

amber > [anbar] “amber” (29/8).

2.1.2.5. Ünsüz Tekleşmesi

Arapçadan alıntı sözcüklerde, şeddeli sözcüklerin iç ses ünsüzlerindeki aslî ikizliğin tekleşme yoluyla kaybolması olayıdır¹⁸².

/-vv-/ > /-v-/

oval (41/9).

Ar. *evvel* (YL, 140) > TrkmT. *oval* “evvel, önce” (TDS, 1025).

/-rr-/ > /-r-/

sır (42/24).

Ar. *sirr* (YL, 630) > TrkmT. *sır* “gizli hakikat” (TDS, 1236).

/-kk-/ > /-k-/

hak (39/17).

Ar. *hakk* (YL, 188) > TrkmT. *hak* “doğru, gerçek” (TDS, 650).

¹⁸² Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 163.

2.1.2.6. Ünsüz İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin açık ve zayıf boğumlanmalı ilk hece ünlülerinin etkisi altında kendi hece sınırlarını aşacak bir yeğlilikle boğumlanmaları sonucunda, sözkonusu ünsüzdeki tekrarlanmayı gösteren ses olayıdır¹⁸³.

/-r-/ > /-rr-/: *garrı* (37/24).

ET. *qarı* (DLT, 404) > TrkmT. *garrı* “yaşlı” (TTG, 69).

/-l-/ > /-ll-/: *elli*

ET. *ellig* (DLT, 254) > TrkmT. *elli* “elli, sayı” (TTG, 69).

/-s-/ > /-ss-/: *ıssı*

ET. *ısığ* (DLT, 292) > TrkmT. *ıssı* “sıcak” (TTG, 69).

2.1.2.7. Göçüşme

Sözcük içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesi olayına göçüşme denilmektedir¹⁸⁴.

/-pr-/ > /-rp-/: *terpenmek* > *tepremek* “kıvıldamak, hareket etmek” (30/4).

/-ır-/ > /-rı-/: *ogırlıkda* > *ogrılıkda* “hırsızlıkta” (68/12).

2.1.2.8. Hece Yutumu

Türkmen Türkçesinde /r/ ve /l/ ile biten fiillere gelen geniş zaman eki /-ar/ ve /-er/ bazen düşerek bir hece yutumu olayı meydana gelmektedir. Bu ses hadisesine ait örneklerde bazı sesler kaybolduğu için mutlaka bir telâfi uzunluğu görülmektedir¹⁸⁵.

öldirerler > [öldi:rler] “öldürürler” (45/16).

gutarar > [guta:r] “bitirir” (64/13).

yetdirermän > [yetdi:rmän] “ulaştırmaz, yetiştirmez” (51/12).

2.1.2.9. Hece Kaynaşması

Bir sözcükte yanyana bulunan iki veya daha çok hecedeki seslerin yahut da yanyana bulunan iki sözcükten birincinin son sesi ile ikincinin ön sesinin birleşip kaynaşması ve dolayısıyla hece sayısının azalması olayıdır¹⁸⁶.

alıp gel- > [ä:kel-] “getirmek” (TTG, 70).

alıp git- > [ä:kit-] “götürmek” (TTG, 70).

¹⁸³ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 163.

¹⁸⁴ M. Kara, *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara, Gazi Kitabevi yay., 2005, s. 70

¹⁸⁵ M. Kara, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁸⁶ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 79.

öňki gün > [öňni:n] “önceki gün” (TTG, 70).

öňki yıl > [öňni:l] “önceki yıl” (TTG, 70).

Hece kaynaşmasına alıntı sözcüklerde de rastlamak mümkündür:

Far. *cevân-merd* > TrkmT. [co:mart] “cömert” (TTG, 70).

Far. *pehlevân* > TrkmT. [pä:lva:n] “pehlivan” (TTG, 70).

Hece kaynaşmasının yukarıda verilen örnekleri Necep Oğlan Destanı’nda tanıklanamamaktadır.

2.2. ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Yapım Ekleri: Eklendikleri kök veya gövdelerin anlamlarında değişiklik yapan, onlara başka anlamlar kazandıran eklere yapım ekleri denir. İsimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri ve fiilden fiil yapma ekleri olmak üzere kendi içinde dört gruba ayrılır¹⁸⁷.

2.2.1.1.İsimden İsim Yapma Ekleri

+cagaz: Türkmen Türkçesinde bu ekin sadece kalın ünlülü şekli bulunmaktadır. Bu yüzden uyuma girmez ve ince ünlülü kelimelere de kalın şekli eklenir ve eklendiği sözcüğe küçültme anlamı katar¹⁸⁸.

şu+cagaz “şu kadarcık” (32/13; 40/1; 40/7).

bu+cagaz “bu kadarcık” (40/8).

+çı, +çi : Düzlük ve yuvarlaklık uyumu dışında kalan bu ek, meslek ve uğraşma isimleri yapar. Ayrıca insanların karakter yapısını yansıtan isimler de türetir¹⁸⁹.

buşluk+çı “müjdecı” (30/7).

yalan+çı “1. Yalancı, 2.dünya” (14/14)

car+çı “tellal” (81/3).

+çılık, +çilik, +çuluk, +çülik: +çı, +çi ve +lık, +lik eklerinin birleşmesiyle oluşmuş olup iş ve meslek isimlerinin yanı sıra soyut sözcükler türetir¹⁹⁰.

bagşı+çı+lık “bahşılık” (57/16).

namart+çı+lık “namert” (83/20).

¹⁸⁷ M. Kara, *a.g.e.* s. 71.

¹⁸⁸ M. Kara, *a.g.e.* s. 71.

¹⁸⁹ A. Buran, E. Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ, TİSAV, yay., 1999, s. 116.

¹⁹⁰ A. Esenmedova, *Häzirki Zaman Türkmen Dili-Morfologiya*, Aşgabat, TBM neşriyatı, 2010, s. 43.

+daş, +deş: Ünsüz uyumuna girmedığı için bu ekin tonlu şekli yoktur. Beraberlik, eşitlik, yakınlık ve ortaklık anlamı katmaktadır¹⁹¹.

yol+daş “yoldaş” (39/17).

boy+daş “akran” (46/9).

gar+daş “kardeş” (85/1).

hüsür+deş “birlikte fısıltı eden, uğultu çıkaran, mırıldanan” (46/13).

+lık, +lik, +luk, +lük : Genellikle soyut isimler türetmekle birlikte değişik işlevleri olan bir ektir. Eklendiği sözcüğün anlamına göre farklı işlevleri vardır¹⁹²:

1-Meslek isimleri türetir:

atarman+lık “nişancılık” (13/2).

gılıçlı+lık “kılıççılık” (13/2).

2-Belli bir işte kullanılmak üzere hazırlanmış materyalı bildirir:

gorku+lık “korkuluk” (53/3).

3-Nesnelerin bir yerde toplanmasını, birikmesini ifade eden isimler türetir:

agaç+lık “ağaçlık” (40/13).

bag+lık “bağ, bahçe” (19/4).

tokay+lık “ormanlık” (23/11).

4-Soyut isimler türetir:

şat+lık “mutluluk” (26/20).

tekepbir+lik “kibir, enaniyet” (39/16).

eygi+lik “iyilik” (80/3).

razı+lık “hoşnutluk” (60/8).

5-Zamanı belirten sözcükler türetir:

guş+lık “kuşluk” (44/3).

gün+lik “günlük” (80/12).

yıl+lık “yıllık” (34/11).

ay+lık “aylık” (30/11).

+lı, +li, +lu, +lü: İsimlerden sıfat yapar ve bir yere mensup olma anlamı da katar¹⁹³.

saray+lı “saraylı” (62/8).

gañtalık+lı “kışağılı, timarlı” (23/3).

köşk+li “köşklü” (62/7).

¹⁹¹ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 76.

¹⁹² A. Nurmammedov, *ag.e.*, s. 76.

¹⁹³ M. Hıdırov, N. Begencev, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, 1960, s. 68.

ädik+li “çizmeli” (53/11).

görnük+li “görkemli” (58/15).

+sız, +süz, +suz, +süz: Ekin +suz, +süz şekli, sadece yuvarlak ünlülü tek heceli kelimelere gelmektedir. Diğer durumlarda ek düz ünlülü kullanılmaktadır. Olumsuz manalı sıfat yapan¹⁹⁴ bu ek Necep Oğlan Destanında da hep düz ünlülü olarak karşımıza çıkar:

alaç+sız “çaresiz” (76/24).

çıkdaycı+sız “masrafsız” (18/10).

söhbət+siz “sohbetsiz, muhabbetsiz, ketum” (14/14).

ses+siz “sessiz” (53/12).

+ıncı, +inci: Genellikle sıra sayı sıfatı yapar ve bazı sözcüklere eklenerek miktar derecesini tayin eder¹⁹⁵:

sekiz+inci “sekizinci” (28/19; 33/10)

bir+inci “birinci” (16/10)

iki+nci “ikinci” (51/5)

+dar: Farsça bir ektir, sahiplik anlamının yanı sıra bir şeyi çokça yapan anlamı da katar¹⁹⁶:

gan+dar “katil, cani” (44/15)

emel+dar “danışman” (52/15; 57/2; 61/12)

+rak, +räk: Ekin ünlüsü daima uzundur. Üzerine geldiği isime aşırılık, benzerlik, küçüklük gibi anlamlar katar. Sıfatları derecelendiren eklerden birisi olup, bir şeyin rengini, kokusunu, tadını, niteliğini olumlu ya da olumsuz yönden kıyaslama işlevine de sahiptir¹⁹⁷:

añır+rak “daha ötesi, daha uzak” (40/19).

galiñ+rak “daha kalın” (27/6).

assa+rak “daha yavaş” (81/9).

pähimli+räk “daha ferasetli, daha anlayışlı” (51/14).

+cık, +cik: Eklendiği sözcüğe sevgi ve küçültme anlamı katar¹⁹⁸:

şoña+cık “şu kadarıcık” (27/1).

çuku+cık “küçücük çukur” (45/6).

çukula+cık “çukurcuk” (45/6).

¹⁹⁴ A. Nurmammedov, *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat Institutı, 2011, s. 74.

¹⁹⁵ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁹⁶ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁹⁷ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 94.

¹⁹⁸ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 21.

+kär, +gär: Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklerde karşılaşılan bu ek, insanın niteliğini, yeteneğini anlatan sıfatlar türetir¹⁹⁹.

hızmat+kär “hizmetkâr” (32/18).

sövda+gär “tüccar” (17/15).

+dan: Genellikle Farsçadan geçmiş alıntı kelimelerde görülür ve somut nesnelerin konumunu, yerleştiği alanı belirtmektedir²⁰⁰.

zenah+dan “yanak, alkım/gökkuşağı” (82/18)

+sı, +si : Bu ekin sadece düz ünlülü şekilleri vardır ve fazla işlek değildir. Fonksiyonu benzerlik ve gibilik ifade eden kelimeler türetmektedir²⁰¹:

adam+sı “adam gibi” (26/12)

ulum+sı “biraz kibirli” (38/15).

+hana: Farsça kökenli bir ektir ve mekan bildiren bir fonksiyonu vardır²⁰².

harem+hana “haremhane, harem” (63/15; 81/6).

aş+hana “mutfak, yemekhane” (33/2).

+keş: Farsça kökenli bir ektir ve bir meşguliyet belirtir²⁰³.

cahan+keş “turist” (16/14).

+kı, +ki: Zaman ve yer ifade eden sıfatlar türetir²⁰⁴.

yan+kı “az önceki” (51/1).

hermişe+ki “her zamanki” (16/11).

baya+kı “önceki, eski” (30/11).

daşda+kı “uzaktaki” (52/13).

aşhanada+kı “mutfaktaki” (33/2).

+ıstan, +istan, +ustan, +üstan: Esasen Farsça kökenli bir ek olup millet, halk, ülke, bitki isimlerine ilave edilerek, mekan bildirir²⁰⁵.

zem+istan “kış mevsimi” (75/16).

bi+: Olumsuzluk ifade eden Farsça bir ön ektir²⁰⁶.

bi+vepa “vefasız” (73/18).

bi+takat “takatsiz, fersiz” (81/6).

bi+aram “huzursuz” (81/6).

¹⁹⁹ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 78.

²⁰⁰ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 42.

²⁰¹ M. Kara, *a.g.e.*, s. 77.

²⁰² M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 18.

²⁰³ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 75.

²⁰⁴ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 102.

²⁰⁵ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 42.

²⁰⁶ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 43.

bi+çäre “çaresiz” (82/8).

bi+nova “talihsiz, garip” (30/3).

2.2.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

+la, +le : Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılan bu ekin pekçok fonksiyonu vardır²⁰⁷:

1-İsmin taşıdığı manaya dayalı olarak iş, oluş ve hareketi veya nesnelerin belli bir hale girmesini ifade eder:

göz+le- “aramak” (70/7).

taş+la- “bırakmak, terk etmek” (20/10).

söz+le- “konuşmak” (47/21).

iş+le- “çalışmak” (44/6).

2-Tabiat taklidi isimlere gelerek bunlardan taklidi fiiller yapar:

iň+le “inlemek” (68/18).

mä+le- “melemek” (37/17).

şır+la- “şırıldamak” (TTG, 79).

vız+la- “vızıldamak” (TTG, 79).

3-Yabancı dillerden alınan isimlerin fiil haline getirilmesinde önemli rol oynar:

hasap+la- “hesaplamak” (33/9).

arassa+la- “temizlemek” (TTG, 79).

täze+le- “yenilemek, değiştirmek” (TTG, 79).

borona+la- “tırmıklamak” (TTG, 79).

4-Sayı isimlerine gelerek bir işi, kaç kişinin yaptığını belirtir. Ek bu göreviyle destan metninde tespit edilememiştir:

üç+le- “bir işi üç kişi birlikte yapmak” (TTG, 80).

iki+le- “bir işi iki kişi birlikte yapmak” (TTG, 80).

+a, +e : TrkmT. ’de önemli bir yapım eki olup isimlerden ve sıfatlardan fiil yapar²⁰⁸.

yaş+a- “yaşamak” (30/11).

dil+e- “dilemek” (32/12).

san+a- “saymak” (64/6).

ug(u)r+a- “uğramak, gitmek” (50/11).

yıg(i)n+a- “toplamak” (23/1).

²⁰⁷ M. Kara, *a.g.e.*, s. 79.

²⁰⁸ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 97.

+da, +de : Bu ek TrkmT.'de daha çok ses taklidi isimlerden fiil yapar²⁰⁹.

pıdır+da- “fısıldamak” (49/1).

+ırğa, +irge: Bu ek -ır/-ir/-ur/-ür/-r ve -ga/-ge eklerinin birikmesi sonucu oluşmuş olup, tek heceli isimlere eklenerek onlardan fiil yapar²¹⁰.

gat+ırğa- “sinirlenmek” (68/12).

geñ+irge- “şaşırmak, taaccüp etmek” (44/9).

+sa, +se : Sınırlı sayıda isim soylu sözcüğe eklenerek onlardan fiil yapar. Daha çok isimden isim türeten bir ektir ve eklendiği sözcüğe kısmen mensubiyet anlamı da katmaktadır²¹¹:

suv+sa- “susamak” (79/7).

2.2.1.3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

/-l/, /-ıl/, /-il/, /-ul/, /-ül/: İşlek bir ektir. Fonksiyonu, fiillere gelerek pasiflik ifade eden yeni fiiller türetmektedir²¹²:

aç-ıl- “açılmak” (21/11).

gıdır-ıl- “yamulmak, eğilmek, yaslanmak” (22/7).

bas-ıl- “basılmak, istila edilmek” (20/16).

ser-ıl- “serilmek” (24/20).

ez-ıl- “ezilmek” (44/17).

ur-ul- “vurulmak (23/15).

sov-ul- “vazgeçmek” (25/3).

/-n/: Fiildedn dönüşlülük ifade eden fiiller türetir. Ekin bu fonksiyonu işlektir²¹³.

dola-n- “dolanmak” (52/7).

ayla-n- “dolanmak” (28/13).

gör-(ü)n- “görünmek” (19/10).

sal-(i)n- “salınmak” (55/7).

/-ş/: İşteşlik bildirir, bir işin karşılıklı veya birlikte yapıldığını gösterir. Ekin bu fonksiyonu işlektir²¹⁴.

öt-üş- “ötüşmek, ötmek” (35/14).

ur-uş- “savaşmak” (41/10).

dur-uş- “beklemek” (44/18).

gül-üş- “gülüşük” (18/2).

²⁰⁹ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 118.

²¹⁰ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 130.

²¹¹ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 69.

²¹² M. Kara, *a.g.e.*, s. /89.

²¹³ M. Kara, *a.g.e.*, s. 89.

²¹⁴ M. Kara, *a.g.e.*, s. 89-90.

/-t/: Sık kullanılan bir ettirgen çatı ekidir. Fiillere gelerek oldurma ve yaptırma bildiren fiiller türetir²¹⁵.

pıtra-t- “patlatmak” (45/10).

ugra-t- “göndermek” (14/14).

çagır-t- “çağirtmak” (67/1).

ıncı-t- “incitmek” (27/2).

/-ala/, /-ele/: Tarihî açıdan birkaç sade ekin birikmesiyle oluşan /a+la, e+le/ ve birlikte kullanıldığında bir işlev gören ektir²¹⁶.

kov-ala- “kovalamak” (32/9).

/-ar/, /-er/: Tek heceli sözcüklere eklenen fiilden fiil yapma ekidir²¹⁷:

gayt-ar- “çevirmek, döndermek” (66/14).

git-er- “kaçırmak, elden çıkarmak” (44/19).

çık-ar- “çıkarmak” (57/17).

-/dır/, /-dir/, /-dur/, /-dür/: İşlek bir ektir. Fonksiyonu, fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden yeni fiiller türetmektir²¹⁸.

ayt-dır- “söylettirmek” (80/12).

bil-dir- “bildirmek” (73/3).

dol-dur- “doldurmak” (83/16).

öl-dür- “öldürmek” (83/20).

/-ır/, /-ir/, /-ur/, /-ür/: Geçişsiz fiilleri geçişli hale getiren fiilden fiil yapma ekleridir²¹⁹.

bit-ir- “bitirmek” (14/2).

düş-ür- “indirmek” (27/15).

yet-ir- “ulaştırmak” (79/23).

yat-ır- “yatırmak” (16/16).

/-kez/: Türkmen Türkçesinde sadece “gör-“ fiiline ilave edilen bir fiilden fiil yapma ekidir²²⁰.

gör-kez- “göstermek” (86/13).

²¹⁵ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 119.

²¹⁶ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 102.

²¹⁷ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 105.

²¹⁸ M. Kara, *a.g.e.*, s. 89.

²¹⁹ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 104.

²²⁰ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 213.

2.2.1.4. Fiilden İsim Yapma Ekleri

/-ak/, /-ek/, /-uk/, /-ük/, /-k/: Fiilin gösterdiği hareketle ilgili isim ve sıfatlar türetir, hareketin malzemesini ve yerini belirtir²²¹.

böl-ek “bölüm” (13/3).

uza-k “uzak” (86/11).

bula-k “pınar” (27/13).

buy(u)r-uk “buyruk, emir” (63/13).

+arman, +ermen: Sıfat-fiil eki “-ar, -er”i de alıp fiilden isim yapar ve fiile mübalağa anlamını katar²²².

çap-arman “binici” (13/1).

at-arman “atıcı” (13/2).

öt-ermen “geçici, geçip giden” (20/2).

/-ç/: Fiillerin gösterdiği hareketle ilgili soyut anlamlı isimler türetir. Bu fonksiyonu işlektir²²³.

söyün-ç “sevinç” (27/4; 30/6-7; 63/6; 66/15).

gınan-ç “üzüntü, taziye” (86/11).

begen-ç “beğeni” (38/14)

utan-ç “utanç” (48/22; 70/15)

/-çak/, /-çek/: Fiillere eklenen bu ek, nesnelere ve organların dış görünüşünü ya da urumunu belirten isimler yapar²²⁴.

bur-çak “burçak” (48/21).

yasgın-çak “kıyafeti giyinmeden üzerine alma” (73/18)

/-g/: Bu ek, ünlüyle biten fiillere getirilerek çeşitli manalar veren isimler yapar²²⁵.

sora-g “soru” (25/7).

dile-g “dilek” (38/12).

isle-g “istek” (70/9).

/-gı/, /-gi/: Bu ekin fonksiyonunu başlıca üç grupta toplayabiliriz²²⁶:

1-Fiillerin hareketine dayalı neticeyi bildirir:

kov-gı “koyalama” (23/7).

gör-gi “görgü” (24/23).

sal-gı “adres” (19/2).

²²¹ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 25.

²²² A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 75.

²²³ M. Kara, *a.g.e.*, s. 82.

²²⁴ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 80.

²²⁵ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 45.

²²⁶ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 46.

2-Fiilin bildirdiği hareketi uygulamaya geçirmek için gerekli olan araç, alet ismi türetir:

Ek bu göreviyle destan metninde tespit edilememiştir.

3- Fiilin temel anlamına dayalı olarak soyut isim türetir:

gör-gi “görgü” (24/23).

söy-gi “sevgi” (29/17).

gay-gı “kaygı” (72/2).

say-gı “saygı” (31/10).

/-gır/, /-gir/, /-gur/, /-gür/: Fiillerden sıfat yapan işlek bir ektir. Bu sıfatlar genellikle varlıkların kalıcı özelliğini ifade ederler²²⁷.

eşit-gir “iyi işiten” (49/2).

git-gir “hızlı giden” (18/17).

/-gıt/, /-git/, /-gut/, /-güt/: Fiillere gelerek bunlardan soyut ve somut isimler türetir²²⁸.

sal-gıt “vergi, başlık parası” (67/1).

/-ık/, /-ik/: Bu ek, sonu ünsüzle biten bir ve daha fazla heceli fiil soylu sözcüklere gelerek onları isimleştirir²²⁹.

art-ık “fazla” (54/10).

ayral-ık “ayrılık” (82/12).

gañtal-ık “kışağı, timar” (23/3).

çil-ik “yuvarlak kemik parçasıyla oynanan bir tür oyun” (30/20).

/-m/: Somut isimler de türetmekle birlikte daha ziyade soyut isimler türetir²³⁰.

gey-im “giyim” (45/5).

öl-üm “ölüm” (80/7).

yit-ir-im “kayıp” (86/11).

dil-im “dilim” (24/3).

/-gım/, /-gin/, /-gun/, /-gün/: Fiilin gösterdiği hareketle ilgili özelliğin, herhangi bir varlıkta fazlaca bulunduğunu ifade eden isim ve sıfat yapar²³¹.

gur-gun “sağ salım” (26/16).

görkez-gin “gösterişli” (48/11)

/-a/, /-e/: Fiilin gösterdiği hareketle ilgili isim ve sıfatlar türetir²³².

goş-a “çift” (28/14).

²²⁷ M. Kara, *a.g.e.*, s. 84.

²²⁸ M. Kara, *a.g.e.*, s. 84.

²²⁹ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 72.

²³⁰ M. Kara, *a.g.e.*, s. 85.

²³¹ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 22.

²³² M. Kara, *a.g.e.*, s. 81.

yar-a “yara” (35/24).

dep-e “tepe” (24/18).

/-ı/, /-i/: Yalnız düz şekilleri vardır. Pek işlek değildir. Fiillere gelerek bunların gösterdiği hareketle ilgili soyut ve somut isimler türetir²³³.

gork-ı “korku” (46/6).

/-ıcı/, /-ici/: Fiillere gelerek onların hareket özelliğini taşıyan isim ve sıfatlar türetmektedir²³⁴.

ayt-ıcı “söyleyici, bahşi” (49/20; 52/14; 78/4; 78/13; 80/4-5).

git-ici “gidici” (19/9).

/-ış/, /-iş/, /-uş/, /-üş/: Eklendikleri fiillere ait iş isimleri yapar. Bu fonksiyonuyla işlek olarak kullanılır. Bazen de fiillerden kalıcı isimler türetir²³⁵.

diy-iş “deyiş, söyleyiş” (57/5).

dur-uş “duruş, durma” (44/18).

ur-uş “savaş” (41/10).

öt-üş “ötmek, ötüşmek” (35/14).

/-vuk/, /-vük/: Daha çok ışık ve seslerin gösterdiği harekete dayalı isim ve sıfatlar türetir²³⁶.

pakla-vuk “taşla oynanan bir tür oyun” (75/6).

/-vul/, /-avul/: Fiilin gösterdiği harekete dayalı isimler türetir²³⁷.

yasa-vul “yaver, koruma, emir subayı, muhafız” (15/2; 15/17; 16/4; 53/1).

2.2.2. İsim: Canlı ve cansız varlıklara, çeşitli soyut ve somut kavramlara ad olan sözcük türüne isim denir²³⁸.

2.2.2.1. Çekim Ekleri:

İsim veya fiil soylu kelimeler üzerine gelerek, bağlı oldukları kelime gruplarına göre keimeler arasında durum, iyelik, çokluk, kip, zaman, şahıs, sayı vb. ilişkiler kuaran eklerdir²³⁹:

²³³ M. Kara, *a.g.e.*, s. 84.

²³⁴ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 81.

²³⁵ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 206.

²³⁶ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 25.

²³⁷ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 73.

²³⁸ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 88.

²³⁹ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 36.

2.2.2.1.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.2.2. Hâl Ekleri:

2.2.2.2.1. Yalın hâl

İsimlerin herhangi bir unsura bağlı olmayan yalın şekilleridir. İsimlerin teklik, çokluk ve iyelik şekilleri de yalın hâlleridir²⁴⁰. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de yalın hâl eksizdir.

suv “su” (43/17).

peşap “cellat” (77/3).

patışa “padişah” (52/15).

ata “dede” (50/3).

2.2.2.2.2. İlgi hâli

+**niñ**/**niň**,+**nuñ**/**nuň**,+**ñ**: Türkiye Türkçesindeki gibidir. Ancak /n/ sesi nazaldır. İkinci heceden sonra ekin yuvarlak ünlülü şekli yoktur²⁴¹.

patışa+niñ “padişahın” (50/5).

yigitleri+niñ “yigitlerinin” (50/11).

o+nuñ “onun” (42/14).

carçı+niñ “tallacının” (81/3).

Ünlü ile biten sözcüklere ilgi durumu ekleri eklendiğinde öncesinde var olan kısa ünlüler uzamaktadır²⁴²:

gala+niñ [*gala:niñ*] “kalenin” (27/6, 32/9).

depä+niñ [*depä:niñ*] “tepenin” (24/20, 45/1, 45/5, 45/12).

märekä+niñ [*mä:rekä:niñ*] “kalabalığın” (62/16, 63/9, 66/17, 67/2, 81/10).

çarva+niñ [*çarva+niñ*] “göçebenin/göçmenin” (52/14).

Türkmen Türkçesinde ayrıca ilgi hâli ekinin /+**ñ**/’li şekli vardır:

düyäñ [*düyä:ñ*] “devenin” (32/16).

nämäñ [*nä:mä:ñ*] “neyin” (38/2).

mama+ñ [*ma:ma:ñ*] “ninenin” (26/8).

patışa+ñ [*pa:tışa:ñ*] “padişahın” (18/5).

²⁴⁰ M. Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi yay. İstanbul, 1985, s.129.

²⁴¹ A. Buran, E. Alkaya, **a.g.e.**, s. 105.

²⁴² C. Başdaş “Türkmen Türkçesinde İsim Hâl Ekleri” A. Ü. TÖMER, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, 1998, S. 20, s. 62.

2.2.2.2.3. Yükleme hâli

+nı/+ni,+ı/+i: Türkmen Türkçesinde yükleme hâli eki **+(n)I'**dır. Ek, ünlü ile biten kelimelerin üzerine **+nI**, ünsüz ile bitenlerin üzerine **+I** şekliyle gelir. Ayrıca ekin ünlüsü düz olup, yuvarlak şekli görülmez²⁴³. Tarihi metinlerde başlıca **+IG** ve **+nI** ekleriyle ifade edilen yükleme hâli için Türkmen Türkçesinde genel olarak **+(n)I** şekli kullanılmaktadır. Daha çok Kıpçak ve doğu lehçelerinde kullanılan bu ek, Türkmen Türkçesinde düz ünlülü /ı/, /i/ şekilleriyle sadece ünlü ile biten isimler üzerinde kullanılmaktadır ve eklendiği sözcüğün son ünlü sesinde uzama meydana gelir:²⁴⁴

tüñçäni gaynatıp... [tüñçä:ni] “demliği kaynatıp...” (23/10).

ökcäni göterdi... [ökcä:ni] “topuğunu kaldırdı/topukladı/yürüdü...” (26/14).

käsäni [kä:säni] “kaseyi” (27/8).

perdäni [perdä:ni] “perdeyi” (27/7).

keçäni [keçä:ni] “keçeyi” (68/15).

yorganı [yorga:ni] “rahvan atı” (41/1).

musanı yuvmadılar... [mu:sa:ni] “Musa’yı yıkamadılar...” (42/26).

acdarhanı [acdarha:ni] “ejderhayı” (43/1).

nesimini [nesi:mi:ni] “Nesimi’yi” (42/27).

Destan metninde Çağatay Türkçesinin özelliğini aksettiren sözcüklerle de karşılaşmaktayız: *cigerimni* “ciğeri” (69/16), *yüregimni* “yüreğimi” (76/14).

2.2.2.2.4. Yönelme hâli

Türkmen Türkçesinde yönelme hâli eki **+A**'dır. Ünsüzlerle biten kelimeler üzerine geldiğinde **+A** olarak kullanılır. Ünlüyle biten kelimeler üzerine geldiğinde ise kelimenin son ünlüsüyle birleşerek uzun **+A** olur. Ancak bu uzunluk yazıda gösterilmez²⁴⁵: **/-a/, /-e/:**

baş+a “başa” (44/14).

göz+e “göze” (47/19).

gala+a > [gala:] “kaleye” (51/6).

dünye+e > [dünyä:] “dünyaya” (32/17).

Yönelme eki, iyelik ekleri alan kelimelerden sonra **+nA** şekliyle kullanılır:

gapısı+na “kapısına” (53/2).

kisesi+ne “kesesine” (58/7).

²⁴³ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 105.

²⁴⁴ C. Başdaş *a.g.m.*, s. 62.

²⁴⁵ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 105.

gulağı+na “kulağına” (49/1).

obaları+na “köylerine” (52/8).

Türkmen Türkçesinde yönelme hâli eki için +k eki de kullanılmaktadır:

daşarı+k “dışarıya” (22/4).

içeri+k “içeriye” (46/11).

aşa+k “aşağıya” (24/22).

Tarihî Türk metinlerinde +GA, Oğuz grubu lehçelerinde genellikle +(y)A biçiminde kullanılan asıl yönelme hâli eki, Türkmen Türkçesinde başlıca +A biçiminde kullanılmaktadır. Yönelme hâli eki, ünlü ile biten sözcükler üzerinde kullanıldığında sözcüğün son ünlüsü ile birleşir ve ünlü sesin uzamasına sebep olur. Düz-dar ünlü /ı, i/ sesleriyle birleşerek uyuma göre +a, ä şekilleriyle kullanılmaktadır²⁴⁶.

bagşı + a > bagşa [bagşa:] “bahşıya” (15/14).

gapı + a > gapa [gapa:] “kapıya” (20/1).

halıpa + a > halıpa [halıpa:] “halifeye” (41/14).

yorga + a > yorga [yorga:] “rahvan ata” (24/17).

Destan metninde Çağatay Türkçesinin özelliğini aksettiren yönelme hâli eki almış sözcüklerle de karşılaşmaktayız: *patışaga* “padişaha” (30/6), *gayrıga* “gayrıya” (39/11), dünya sözüğü standart Türkmen Türkçesinde yönelme hâli eki alınca sözcüğün sonundaki kapalı /e/ sesi, açık /ä/ sesine dönüşür *dünye + e > dünyä* “dünyaya” şeklinde; ancak destan metninde zaten yönelme hâli eki almış sözcüğün üzerine Çağatay Türkçesinin etkisine işaret eden ikinci yönelme hâli eki /-gA/ ile de karşılaşılır: *dünyäge* (66/2), *näge* (83/10).

2.2.2.2.5. Bulunma hâli

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanını bildiren isim hâlidir²⁴⁷. Türkmen Türkçesinde bulunma hâli eki hem ünlü hem de ünsüz sesle biten sözcüklere getirilebilen +dA’dır. Ek, tek şekilli olup tonsuz şekli yoktur. Ek, konuşma dilinde /l, n, z/’den sonra, benzeşme sonucu +lA, +nA, +zA şekillerinde de kullanılabilir. Ancak bu şekiller yazıda gösterilmez²⁴⁸.

ukı+da “uykuda” (72/4).

nire+de “nerede” (45/13).

baş+da “başta” (47/3).

²⁴⁶ C. Başdaş a.g.m., s. 63.

²⁴⁷ Z. Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 29.

²⁴⁸ G. Pirliyäv, M. Söyegov, M. Sarihanov, G. Gulbayev, *Türkmen Dili VI. Klas Üçin Okuv Kitabı*, Magarif Neşriyatı, Aşgabat, 1996, s. 61-63.

ogrılık+da “hırsızlıkta” (68/12).

bär+de “burada” (70/9).

İyelik ekinden sonra araya /n/ sesi girer:

mañlayı+n+da “alnında” (64/1).

yüzü+n+de “yüzünde” (37/17).

eli+n+dä “elinde” (84/1).

çatması+n+da “çadırında” (25/3).

2.2.2.2.6. Ayrılma hâli

Sözcük gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan isim hâlidir²⁴⁹. Tarihi metinlerimizde yaşayan lehçe ve ağızlarda +DA, +Dan, +DIn şekilleri kullanılan çıkma hâli eki Türkmen Türkçesi yazı dilinde +dAn biçimiyle kullanılıp tonsuz şekli yoktur²⁵⁰.

Türkmen Türkçesi konuşma dilinde ise; +dan, +den ekleriyle birlikte +don, +dön, +zan, +zen, +nan, +nen, +san, +sen, +lan, +len şekillleri kullanılır²⁵¹.

asman+dan “gökyüzünden” (38/12).

oval+dan “evvelden” (49/4).

peşaplar+dan “cellatlardan” (77/18).

pir+den “pirden” (41/4).

derveze-den “çift kanatlı kapı” (68/19).

İyelik eki almış biçimlerde, ayrılma halinden önce araya /n/ sesi girer:

töveregi+n+den “etrafından, çevresinden” (68/13).

kesbi+n+den “mesleğinden” (42/12).

katrası+n+dan “katresinden” (43/4).

2.2.2.2.7. Eşitlik hâli

A. M. Şerbak eşitlik hâlini karşılaştırma-sınırlandırma hâli olarak adlandırır ve bu hâli genel dil düzeyine kadar götürür. Ayrıca eşitlik hâline sonuçlandırma (terminatif) anlamını da ilave eder. Mesela; Eski Uygur Türkçesinde *sénçé* “senin gibi” ya da *tañ atkunça* “tan sökünceye kadar” bağlamında kullanılır. Buna karşın Serebrennikov karşılaştırmada kullanılan +çA ekinin tamamen başka kökenli olduğunu düşünmektedir.

²⁴⁹ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 37.

²⁵⁰ C. Başdaş, *a.g.m.*, s. 65.

²⁵¹ F. Zeynelov, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Akt. Yusuf Gedikli), İstanbul, 1993, s. 98.

Eski Türkçede *yüz+çé* “yüz kadar”; *tag+ça* “dağ kadar” vb. Serebrennikov’a göre bu eşitlik hâli eki muhtemelen genetik olarak zayıflık niteliği bulunan sıfat eki ile bağlantılıdır²⁵².

Türkmen Türkçesinde eşitlik hâli eki, “gibilik, kadarlık ve görelilik” ifade eder. Bu ek, ayrıca zamirlerin ilgi hâli eki almış şekillerine de gelebilmektedir²⁵³.

bar+ça “tamamı, hepsi” (36/3)

şun+ça “bu kadar, şu kadar” (47/24)

özü+çe “kendine göre, kendince” (67/17).

2.2.2.2.8. Vasıta hâli

Ön Türkçede vasıta hâl eki +la, +le’nin varlığını her şeyden önce *birle* edatı ispatlamaktadır. Burada +le birliktelik ve ortaklık anlamı bildirir. Çeşitli Türk yazı dillerinde bu edatın türevleri vardır. Tuva Türkçesinde “bile”, Çuvaş Türkçesinde “pala” vb. Türk yazı dillerinde ortaklık hâlinin izleri görüldüğü +lan ögesi, +an biçimindeki vasıta hâlinin -l- ögesi ile birleşmesinin sonucu olduğu gözükmektedir. Ayrıca “birlikte, ile” anlamındaki +lan eki, Tatar Türkçesindeki “bi+len” edatının yapısında da vardır²⁵⁴. Necmettin Hacıeminoğlu, Eski Türkçe devresi, Karahanlı, Harezmi, Çağatay, Kıpçak ve Batı Türkçesi’nin Eski Anadolu devresi sahalarında çok kullanılan çekim ve bağlama edatı olduğunu ifade eder. Hacıeminoğlu, sözkonusu sözcüğü *birle* < *bir+le* < *bir+ile*; *birle* < *bir+i-l-e* şeklinde tahlil ederken aynı sözcüğü A. Von Gabain’in *bir-i-l-e* şeklinde bir zarf-fiil olarak izah ettiğini; Brockelmann’ın da *birle*’yi fiil kökenli edatlar arasında ve *ile*’yle birlikte kullandığını dolaylı olarak Gabain’in görüşüne katıldığını; R. R. Arat ve W. Bang’ın *birle* < *bir-le* (*ile*) açıklamasına katıldığını ve M. Mansuroğlu ile M. Ergin’in de aynı kanaatte olduğunu ifade beyan eder²⁵⁵. Türkmen Türkçesinde vasıta hâli eki için “bilen” edatı ekleşmemiş biçimiyle kullanılmaktadır:

emay bilen “titizlikle” (23/3).

mulayımlık bilen “mülayimlikle” (15/9).

sözi bilen “sözyle” (21/25).

dutarı bilen “dutarıyla” (22/8).

cülve bilen “cilveyle” (72/2).

maksat bilen “maksadıyla” (32/21).

²⁵² B. A. Serebrennikov, N. Z. Gadjieva, *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı-Tarihî Grameri*, (Çev. Tevfik Hacıyev, Mustafa Öner) Ankara, TDK yay., 2011, s. 84.

²⁵³ M. Kara, *a.g.e.*, s. 104.

²⁵⁴ B. A. Serebrennikov, N. Z. Gadjieva, *a.g.e.*, s. 84.

²⁵⁵ N. Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK yayınları, 2008, s. 84-85.

hoşlığı bilen “memnuniyetle” (29/2).

bile yöresem “birlikte yürüsem” (48/159).

şunuñ bilen bile “şunun ile birlikte” (81/15).

2.2.2.2.9. Yön Gösterme Hâli

+ra, +re, +arı, +eri: A. Nurmammedov, çağdaş Türkmen Türkçesinde yer ve yön bildiren /+ra, +re ve +rı, +ri/ yönelme eklerinin tarihi açıdan -*garu/-geru*’dan geliştiğini ve A. N. Kononov’un fikrine göre, -*garu/-geru* ekinin de *sözcük kökü+ga* “yönelme hâli eki” ve *söz sonu +rI* eklerinin birleşmesiyle meydana geldiğini izah ettiğini²⁵⁶, Serebrennikov ise; +ra, +re ve +rı, +ri biçimlerinin, yönelme hâli /+a/ veya /+e/ ile /r/ ögelerinin birleşmesiyle oluşmuş olabileceğini, +ra ve +rı biçimlerindeki /r/ ögesinin bağımsız yönelme hâlinin göstergesi olduğunu, Türk yazı dillerinin eklerinde /a:/, /ı/ son sesi sık sık görüldüğüne göre +ra ve +rı eklerini ve onların +re ve +ri türevlerini genetik bakımdan aynı saymak gerektiğini ve Çağdaş Türk yazı dillerinde bu hâlin izlerine çok az rastlandığını ifade eder²⁵⁷. Türkmen Türkçesinde bu ekler bugün birkaç kelimedede kalıplaşmış olarak bulunur.

soñ+ra “sonra” (63/6).

daş+arı “dışarı” (22/11).

gay+ra “geri” (19/4).

iç+eri “içeri” (20/11).

2.2.2.3. Çokluk Eki

Hem yeni, hem eski Türk yazı dillerinde eşyaların ve olayların çokluğunun ifadesi için +IAr ekinden geniş ölçüde yararlanılır. Eski dönemlerin dilinde daha çok toplu çokluk ifade edilmiştir. Toplu çokluk niceliği az soyuttur ve gözle görünüp hesaplanabilen nesnelere çokluğunu ifade eder²⁵⁸. Çokluk anlamı bildiren +IAr eki, Türkmen Türkçesinde nicelik bildirmenin yanı sıra farklı fonksiyonlara da sahiptir. Miktarı belli olmayan çokluk bildirmenin yanında cins isimlere gelerek özel isimler türetir: *Aylar, Güller, Şalar, Begler* vb²⁵⁹. +IAr ekinin ihtiva ettiği anlam dört maddede özetlenebilir: 1-Sabit isimlere gelerek sayılamayan çoğluğu ifade eder: *adamlar* “insanlar”, *köçeler* “caddeler”, *kövüşler* “ayakkabılar” gibi. 2-Bölünmeyen bir bütünü ifade eden sözcüklere gelerek o bütünün miktarını belirler: *goşunlar* “ordular”, *yaraglar* “silahlar”, *halklar* “halklar” gibi.

²⁵⁶ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 394.

²⁵⁷ B. A. Serebrennikov, N. Z. Gadjieva, *a.g.e.*, s. 81.

²⁵⁸ B. A. Serebrennikov, N. Z. Gadjieva, *a.g.e.*, s. 87.

²⁵⁹ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 26.

3-Tek tek sayılması mümkün olmayan sıvı maddelerin çokluğu belirtilirken kullanılır: *dürli sular* “çeşitli sular”, *tapavutlı çaylar* “farklı çaylar” gibi.

4-Zaman zarfına eklenerek süreklilik ya da tahmin bildirir: *şol gün öylänler* “şu gün evlenmiş olmaları”, *ol dañ säherlerde yola düşerdi* “o seher vakitlerinde/şafak sökünce yola düşerdi” gibi²⁶⁰.

muhman+lar “misafirler” (14/7).

dogma+lar “çocuklar (33/2).

cıga+lar “sorguçlar” (21/3).

halayık+lar “mahluklar, insanlar” (25/8).

melayık+lar “melekler” (37/13).

yıldız+lar “yıldızlar (37/14).

kerven+ler “kervanlar” (18/15).

göz+ler “gözler” (21/3).

eren+ler “erenler” (33/14).

2.2.2.4. İyelik Ekleri

Türkmen Türkçesinde İyelik ekleri Türkiye Türkçesindeki gibidir. Ancak ikinci heceden sonra küçük ünlü uyumu olmadığı için ek ve yardımcı ses ünlüleri, üçüncü heceden itibaren /u/, /ü/ değil; /ı/, /i/ olur. İkinci şahıs ekleri ise nazal /ñ/ ile. Üçüncü şahısta da ek daima /-ı/, -i, -sı, -si/’dir²⁶¹.

Ünlü ile biten sözcüklere *tekil ve çoğul 1. ve 2. kişi iyelik ekleri* eklendiğinde kısa ünlüler uzamaktadır. Bu kural sonu ünlüyle biten *ata* “baba”, *guda* “dünür”, *ini* “küçük kardeş” gibi akrabalık terimleri için geçerlidir. *Aga* “ağabey”, *ba:ba* “büyük baba, dede”, *dayza* “teyze”, *dä:de* “baba”, *ece* “anne”, *ene* “anne; babaanne”, *ka:ka* “baba”, *ma:ma* “anneanne”, *gelnece/yeñne* “yenge” gibi sonu ünlüyle biten diğer akrabalık terimlerine teklik ve çokluk birinci, ikinci şahıs iyelik ekleri gelse bile bunlarda uzama görülmez²⁶².

a) Teklik 1. şahıs iyelik eki

+m, +ım, +im, +um, +üm:

aga+m [*aga:m*] “abim, ağabeyim” (72/15).

toy+um [*toyu:m*] “düğünüm” (81/2).

göz+üm [*gözü:m*] “gözüm” (41/18).

²⁶⁰ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 55.

²⁶¹ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 104.

²⁶² A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 42.

gicäm [gicä:m] “gecem” (72/13).

sır+ım [sırı:m] “sırrım” (73/3).

gövn+im [gövní:m] “gönlüm” (76/5).

b) Çokluk 1. şahıs iyelik eki

+ımız, +ımız, +umuz, +ümüz:

patışah+ımız [padişahu:mız] “padişahımız” (14/8).

ız+ımız [ızı:mız] “izimiz” (72/16).

satcağ+ımız [satcağı:mız] “satacağımız” (14/9).

gep+ımız [gepi:mız] “sözümüz, konuşmamız” (14/2).

leş+ımız [leşi:mız] “leşimiz” (72/17).

c) Teklik 2. şahıs iyelik eki

+ñ, +ıñ, +iñ, +uñ, +üñ:

mama+ñ [mama:ñ] “ninen” (26/8).

ovaz+iñ [ovazi:ñ] “sesin” (49/9).

ciger+iñ [cigeri:ñ] “ciğerin” (49/13).

yol+uñ [yolu:ñ] “yolun” (39/17).

zülþ+üñ [zülþü:ñ] “zülþün” (82/21).

d) Çokluk 2. şahıs iyelik eki

+ñız, +ñiz:

bagşı+ñız [bagşı:ñız] “bahşınız” (51/5).

yurdu+ñız [yurdu:ñız] “yurdunuz” (14/8).

eşitdi+ñiz [eşitdi:ñiz] “işittiniz” (14/1).

berse+ñiz [berse:ñiz] “verseniz” (14/10).

düyä+ñiz [düyä:ñiz] “deveniz” (40/5).

e) Teklik 3. Şahıs iyelik eki

+ı, +i:

dız+ı “dizi” (25/1).

dutar+ı “dutarı” (20/7).

derd+i “derdi” (37/6).

dileg+i “dileği” (18/6).

ayal+ı “karısı” (17/21).

beden+i “bedeni, vücudu” (33/5).

+sı, +si:

perde+si “perdesi” (23/14).

cemende+si “kabilesi, tayfası” (76/20).

cıga+sı “sorgucu” (59/1).

çatma+sı “çadırı” (24/21).

aga+sı “abisi, ağabeyi” (63/4).

ene+si “annesi” (32/9).

f) Çokluk 3. Şahıs iyelik eki

+ ları, +leri:

taga+ları “dayıları” (85/6).

libas+ları “elbiseleri” (63/22).

beg+leri “beyleri” (21/2).

egin+leri “omuzları”(33/5).

geyim+leri “kıyafetleri” (78/17).

2.2.2.5. Zamir n’si:

Teklik ve çokluk 3. şahıs zamirlerinin çekimi ile teklik 3. şahıs iyelik ekli sözcüklerin hâl ekleriyle kullanılışı sırasında araya giren /n/ ünsüzüne zamir n’si denir. Bu /n/ ünsüzü, aitlik eki -ki’nin üzerine hâl eklerini aldığı durumlarda da araya girer²⁶³. Türkmen Türkçesinde de 3. şahıs iyelik ekinde sonra bulunma hali eki geldiği zaman kullanılır: **+n+da, +n+de:**

cay+ı+n+da “yerinde” (16/8).

arka+sı+n+da “arkasında” (40/19).

köçe+si+n+de “caddesinde” (15/5).

öy+i+n+de “evinde” (15/10).

tör+i+n+de “başköşesinde” (44/5).

2.2.2.6. Aitlik Eki

Aitlik eki Türkmen Türkçesinde +kı, +ki olup Türkiye Türkçesinden farklı olarak ünlü uyumuna girer²⁶⁴. Aidiyet bildirmenin yanı sıra yer, yön, taraf, zaman belirten sıfatlar yapmakta da kullanılan işlek bir ektir²⁶⁵:

²⁶³ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 178.

²⁶⁴ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 107.

²⁶⁵ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 75.

Aşıkaydın+ki “Aşıkaydıninki” (32/15).
meniñ+ki “benimki” (75/12).
aşhanada+ki “aşevindeki” (36/6).
dergähindä+ki “degahındaki” (63/13).
täyindä+ki “dibindeki” (68/15).
gapdalında+ki “kenarındaki” (77/3).
baya+ki “az önceki, deminki” (82/1).
hemişe+ki “herzamanki” (16/119).

2.2.3. Zamir

İsimlerin yerini tutan isim soylu sözcük türüdür. Şahıs zamirleri, işaret zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri gibi türleri vardır²⁶⁶ İsimleri ve alametlerini söylemeden doğrudan onların yerini alabilen isim soylu sözcüklerdir. Tarihsel açıdan gramatik olarak şahıs eklerinin şahıs zamirlerinden geldiği yaygın bir kanaattir²⁶⁷.

2.2.3.1. Türkmen Türkçesinde Şahıs Zamirleri

	1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs
Tekil	men	sen	ol
Çoğul	biz	siz	olar

2.2.3.2. Şahıs Zamirlerinin Çekimi

İlgi Hâli:

meniñ (çatmam) “benim çadırım” (25/3).

seniñ (cıgañ) “senin sorgucun” (59/6).

oniñ (yurdi) “onun yurdu” (13/1).

Teklik 3. şahıs zamiri ilgi hâli eki alınca Türkmen Türkçesi standart türünde “*onuñ*” biçiminde ifade edilir. Ancak destan metninde 42 defa “*oniñ*” biçiminde kullanılarak Türkmen Türkçesi standart türünden farklı yazılmıştır.

biziñ (ilata) “bizim halkımıza” (14/12).

siziñ (ayagıñıza) “sizin ayağınıza” (19/2).

olarıñ (barı) “onların tamamı” (46/10).

²⁶⁶ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 178.

²⁶⁷ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 11.

Yükleme Hâli:

meni (saldın) “beni saldın” (69/19).
seni (yetirdi) “seni ulaştırdı” (79/20).
onu (sov) “onu tamamla, bitir” (68/8).
bizi (idäg-sorap geldin) “bizi sorup-soruşturup geldin” (32/20).
oları (görmez yalı) “onları görmez gibi” (87/1).

Yönelme Hâli:

maña (bir yaş bagşı tapıp getiriñ) “bana bir genç bahşı bulup getirin” (50/4).
saña (yañi aytdım) “sana az önce söyledim” (84/20).
oña (sın etse) “ona dikkatle baksa” (25/2). *bize (möhlet beriñ)* “bize mühlet verin” (56/19).
size (ine çay) “işte size çay” (51/5). *olara (çilim berdiler)* “onlara sigara verdiler” (49/19).

Bulunma Hâli:

(arman) sende “ukte sende” (49/5).
onda (Necep) “o vakit/bunun üzerine necep” (33/1).

Destan metninde, teklik 3. şahıs zamiri bulunma hâli eki almış *onda* sözcüğü metinde geçtiği 61 yerde bağlam gereği bulunma anlamında değil de “o vakit, bunun üzerine, bundan sonra, öyleyse” anlamlarında kullanılmıştır. Bulunma hâli eki 3. teklik şahıs zamiri ile birleşmez, zamirden sonraki sözcüğe getirilir:

Ol adamda, ol şahısdı, ol vagtda (51/11) vb.
bizde (hem yedi yıl hizmet et) “bizde de yedi yıl hizmet et” (41/10).
sizde (ol yok eken) “sizde o yok imiş” (60/16).

Ayrılma Hâli:

menden (saña soñkı nesihat oldır) “benden sana son nasihat budur” (39/15).
senden (bir soval sorarıs) “senden bir soru soracağız” (41/10).
ondan (gaça bilmes sen) “ondan kaçamazsın” (42/4).
bizden (uyalıp) “bizden utanıp(24/14).
sizden (soralı) “sizden soralım” (17/13).

Eşitlik Hâli:

özüçe “kendine göre, kendince” (67/17).
seniñ dek (peri) “senin dek peri” (47/17).
añdag (rovayat...) “onun dek/onun gibi rivayet...”(13/1).

Vasıta Hâli:

Vasıta hâli metinde ekleşmiş olarak kullanılmamıştır. *Bilen* ve *bile* edatları kullanılmıştır (Bkz.Edat) .

2.2.3.3. Şahıs ve Dönüştürülük Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

meniň üçin “benim için” (64/4).

seniň üçin “senin için” (69/9).

siziň üçin “sizin için” (86/10).

özi üçin “kendisi için” (81/11).

özi hem “kendisi de” (67/7).

bizler hem “bizler de” (20/16).

biz hem “biz de” (27/6).

men hemişe “ben daima” (31/7).

men hem “ben de” (32/4).

sen hem “sen de” (33/2).

oňa hem “ona da” (57/16).

ondan soň “ondan sonra” (84/2).

saňa soňki “sana sonuncu” (39/15).

oniň önünden “onun önünden” (40/13).

olarıň önünde “onların önünde” (45/6).

seniň bilen “seninle” (83/1).

oniň bilen “onunla” (15/10).

meniň bilen “benimle” (53/21).

biziň bilen “bizimle” (54/6).

ol özge “o başka” (78/3).

oniň yalı “onun gibi” (17/21).

seniň yalı “senin gibi” (31/14).

saňa başga bir arzım bar “sana başka bir arzım var” (80/10).

2.2.3.4. İşaret Zamirleri

Destan metninde geçen işaret zamirleri *bu*, *bular*, *şu/şol*, *şular*, *ol* ve *olar*’dır. Türkmen Türkçesinde “bu” işaret zamiri ek aldığında /b-/ > /m-/ ses değişikliği meydana gelir: *muňa* “buna” (80/10), *munıň* “bunun” (61/8), *mundan* “bundan” (61/8) vs. *Ol* ve *olar*’ın şahıs zamiri olan *ol* ve *olar*’dan gerek şekil gerekse fonksiyon bakımından bir farkı yoktur: *ol ne yerde arslan yüzügin aldı?* “o, nerede arslan yüzüğünü aldı” (55/12).

ol nedir kim iki başlı “o, nedirki iki başlı” (34/9).

ol nämedir, iymän, içmän çag bolar? “o, nedir yemez içmez çağ olur?” (37/1).

olar oturup özara maslahat etdiler “onlar oturup aralarında istişare ettiler” (14/1).

gelin olarıň yanlarına bardı “gelin onların yanına gitti” (45/6).

olarıň barı öyiň daşına üyşdiler “onların hepsi evin dışına toplandılar” (46/10).

bular öz obalarına gidibersinler “bunlar kendi köylerine gidiversinler” (52/8).

bular bu yerden ugrap... “bunlar buradan kalkıp...”(50/11).

bu meniň bilen aydışar yalı kim bolupdır! “bu, kim oluyor da benimle atışacak!” (53/21).

bivepanıň bolcağı şu eken-ov! “vefasızın olacağı da şu imiş!” (73/18).

sonanıň soragını şulardan hem sorap göreysinle “Sona’yı şunlardan da bir sorayım” (20/17).

şol yerde bir baş keleme söz aydar “şurada beş kelime söz söyler” (77/4).

belki sen şolardan övrenensiň “belki sen şunlardan öğrenmişsindir” (36/7).

2.2.3.5. İşaret Zamirlerinin Çekimi

İlgi Hâli:

Teklik işaret zamirleri üzerlerine ilgi hâli eki alınca Türkmen Türkçesi standart türünde *munuň, şunuň, şonuň, onuň* biçiminde ifade edilir. Ancak destan metninde standart türden uzaklaşarak 5 defa *şonuň*, 5 defa *şunuň*, 12 defa *munuň* ifadelerine yer verilmiştir.

munuň zehini “bunun yeteneği” (22/2).

şunuň yüzini bir göreyin “şunun yüzünü bir göreyim” (28/19).

şonuň içinde bir kempir bardır “şunun içinde bir yaşlı kadın vardır” (19/6).

her kim şonuň golında hizmet etse “kim şunun elinde hizmet ederse” (32/3).

onuň aňırsı bir kentdir “onun arkası bir kenttir” (19/4).

bularıň ulgap baryanına necebiň gözi düşdi “bunların koşuşturmasını Necep fark etti” (45/16).

olarıň yanlarına bardı “onların yanına vardı” (45/6).

Yükleme Hâli:

munı şu yerde gördim “bunu şurada gördüm” (53/20).

şonu aytmagı yadımdan çıkarıpdırın “şunu söylemeyi hatırımdan çıkarmışım” (64/5).

onu köşge alıp geldi “onu köşke alıp geldi” (70/15).

şoları gözime görkezmeşeň bolyar! “şunları gözüme göstermezsen başka bir şey istemez” (86/13). *oları göziň görmez* “onları gözün görmez” (87/1).

Yönelme Hâli:

kempir muňa şat boldı “yaşlı kadın buna sevindi” (27/6).

şuňa cıgamızı alışalı diyip göreyin “şuna sorgucumuzu değişelim diye söyleyeyim” (59/3).

şoňa hizmet etmäge baryar “şuna hizmet etmeye gidiyor” (32/14).

necep hem oňa cogap berdi “Necep de ona cevap verdi” (59/5).

bulara sine sin edip oturan soltanesen... “bunlara dikkatle bakan Soltanesen...” (54/12).

olara çilim berdiler “onlara sigara verdiler” (49/19).

Bulunma Hâli:

Türkmen Türkçesinde işaret zamirlerinin bulunma eki almış şekilleri *munda, şonda, şunda, onda, bularda, şularda, olarda, şolarda*’dır. Bulunma hâli eki 3. teklik işaret zamiri ile birleşmez, zamirden sonraki sözcüğe getirilir: *ol adamda* “o şahısta”, *ol şahısdada* “o şahısta”, *ol vagtda* “o vakitte” (51/11) vb.

Ayrılma Hâli:

mundan soň, hiç vagt öziňi ulumsı tutmagıl “bundan sonra hiçbir zaman kibirlenme” (38/15).

şundan hem bir oyun boldımı “şundan da oyun mu olur” (45/10).

şundan bəri seniñ gelerine göz dikip, oturandırın “şundan beri geleceksin diye yolunu gözlüyorum” (71/2).

ondan gaça bilmes sen “ondan kaçamazsın” (42/49).

bulardan gorkısına özini boluşından beter övdi “bunlardan korktuğu için hiç olmadığı kadar övündü” (46/6).

sonanıñ soragini şulardan hem sorap göreyinle “Sona’yı şunlardan da bir sorayım” (20/17).

belki sen şolardan övrenensiñ “belki sen şunlardan öğrenmişindir” (36/7).

Eşitlik Hâli:

şunça märekäniñ arasında... “şunca kalabalığın arasında...”(47/24).

añdag rovatat... “onun dek/onun gibi rivayet...”(13/1).

Vasıta Hâli:

Vasıta hâli metinde ekleşmiş olarak kullanılmamıştır. (Bkz. Edat)

2.2.3.6. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

bu hem sandan galıp... “bu da yaşlanıp...”(61/7).

muniñ yalı ökdälän bolsa “bunun gibi usta olsa” (54/15).

şuniñ bilen bile öleyin “şununla birlikte öleyim” (81/15).

şoniñ yalı durandır “şunun gibi duruyor” (31/7).

şonu hem aydıp ondan soñ... “şunu da söyleyip ondan sonra...”(84/2).

oniñ yalı işiñ bolsa rugsatdır “onun gibi bir işin için mücade sizin” (64/11).

şolar bilen işle “şunlarla çalış” (15/10).

şoniñ üçin gelyärin “şunun için geliyorum” (26/6).

şular yalı gezende “şunlar gibi gezdiğin vakit” (16/14).

2.2.3.7. Dönüşlülük Zamirleri

Metinde dönüşlülük zamiri olarak sadece *öz* kullanılmıştır. *Öz*’ün birinci teklik iyelik eki almış şeklinin yuvarlak ünlülü biçimi *özüm* kullanılmamıştır. Türkmen Türkçesinde ikinci heceden sonra birkaç birleşik sözcük dışında yuvarlak ünlü gelmez. Dolayısıyla birinci teklik şahıs eki almış *özüm* şekli de düz ünlülü ekler alır.

özim gideyin, diydi “kendim gideyim dedi” (19/2).

özimden önen perzent bolsan... “öz evladım olsan...”(31/8).

özime kılsam toyıñı “kendime kılsam toyunu” (48/10).

Türkmen Türkçesi standart türünden uzaklaşarak, ikinci teklik şahıs iyelik eki almış şekli de düz ünlülü olarak kullanılmıştır. İyelik ekinin üstüne tekrar ek aldığına ise yine düz ünlülü şekil tercih edilmiştir.

öziň üçin al gaç meni “kendin için al kaç beni” (71/5).

öziňize mälim “malumunuz” (23/7).

aylanayň öziňden! “dolanayım özünden” (28/13).

öziň öldür, berme meni cellada “kendin öldür, verme beni cellada” (84/4).

Dönüşlülük zamirinde üçüncü teklik şahıs iyelik eki Türkmen Türkçesi standart türündeki gibi daima düz olarak kullanılmıştır. Ek almış şekillerinde de ünlü düzdür.

özi bolsa bagşy yigit ekeni “kendisi ise genç bir bahşı imiş” (22/12).

özi üçin ölüm bazarı guralan toyda... “kendisi için ölüm pazarı kurulan düğünde...”(81/11).

yorgadan özini taşladı “rahvan attan kendini attı” (20/10).

öziniň yalňuzlygyny yatlap... “kendisinin yalnız olduğunu hatırlayarak...”(53/12).

Üçüncü çokluk şahıs iyelik eki de düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Ek almış şekillerinde de durum aynıdır.

özlerini çola çekdiler “kendilerini kenara çektiler, sıvıştılar” (50/11).

özlerinden başka inlär siňek yok “kendilerinden başka inleyen sinek dahi yok” (22/5).

2.2.3.8. Birliktelik Zamirleri

Birliktelik zamiri *biri-birine* olarak karşımıza çıkar:

biri-birine garap yulğırşypdılar “birbirine bakıp gülüştüler” (17/17).

biri-birinden ötüşen “birbirlerine ötüşen” (35/10).

2.2.3.9. Belirsizlik Zamirleri

barı: *barı bir yere öyiň daşına üyşdiler* “hepsi evin dışında bir yere toplandı” (46/10).

biri: *ol vagt biri sazanaklap...* “o vakit biri titreyerek...”(67/5).

birev: *men bireviň yalňuzıyam* “ben her birinin yalnızıyım, vazgeçilmeziyim” (79/15).

her kim: *her kim gülse öz aybına gülyär* “herkes kendi aybına güler” (17/19).

hersı: *hersı bir kâse şerap berdi* “hepsi bir kase şarap verdi” (33/15).

kim: *kim meni tanacak* “kim beni tanıyacak” (23/11).

2.2.3.10. Olumsuzluk İfade Eden Belirsizlik Zamirleri

hiç zat: *hiç zat yok “hiçbir şey yok”* (22/14).

hiç bir zat: *hiç bir zat diymediñiz “hiçbir şey demediniz”* (60/19).

hiç bir: *hiç bir çıkdıycısız “hiçbir masraf olmaksızın”* (18/10).

hiç haysı: *hiç haysımıza sona gelin yok “Sona gelini hiçbirimize vermezler”* (21/25).

hiç vagt: *hiç vagt öziñi ulumsı tutmagıl “hiçbir zaman kibirlenme”* (38/15).

hiç yer: *hiç yere barmaga-da yarmayar “hiçbir yere gidecek mecali yok”* (67/8).

hiç: *hiç rehmiñ gelmesin şirin canıma “hiç acıma şirin canıma”* (84/179).

2.2.3.11. Soru Zamirleri

kim: *oval kim tanadı musulman boldı? “evvel kim tanıdı müslüman oldu?”* (56/4).

her kim: *her kim öz derdini peşär “herkes derdinden dem vurur”* (20/17).

kaysı: *kaysı ulusdan bolar sen? “hangi ulustansın?”* (83/6).

ne: *ol ne meylisdir araksız? “ne/hangi meclistir içkisiz?”* (35/1).

näme: *aşıkaydın pîre näme maksat bilen barıpdıñ? “Âşık Aydın pîre ne maksatla gittin?”* (41/5).

2.2.4. Sıfat

İsimleri niteleme, belirtme, gösterme gibi çeşitli yönlerden bildiren, sınırlayan sözcük türüne sıfat denir²⁶⁸. Türk dilinde sıfatlar genel olarak niteleme, belirtme, işaret, soru, sayı, belirsizlik olarak sınıflandırılırlar.

2.2.4.1. Niteleme Sıfatları

İsimleri durum, biçim, işaret, renk, tat vb. açılardan niteleyen ve nasıl, niçin, hangi sorularına cevap veren, derecelendirme bildiren asıl ve yapay sözlerden oluşur²⁶⁹.

gadım eyyam “kadim zaman” (13/1), *köne don* “eski kıyafet” (58/5), *ganlı yaş* “kanlı gözyaş” (59/12), *ädikli ayak* “çizmeli ayak” (60/13), *ulı toy* “büyük düğün” (63/8), *sadaplı gazma* “sedefli kazma” (63/17), *ak kündük* “beyaz gügüm” (64/12), *gızıl gan* “kırmızı kan” (77/10), *davut tovuşlı* “davut sesli” (28/20), *kepderi topuk* “güvercin topuklu” (28/20), *bidövlet bagşı* “hayırsız bahşı” (18/4), *goşa nar* “çifte ateş” (17/10), *gice-gündizlik toy* “gece gündüz sürececek düğün” (61/11), *näzli gelin* “nazlı gelin” (47/6), *gara göz* “kara göz” (65/22), *gara çatma* “kara çadır” (19/6), *helal gaşlı* “hilal kaşlı” (28/20), *yeñil oğlan* “basit/hafif oğlan” (44/19), *merver dişli* “zümrüt dişli” (28/20), *gök çay* “yeşil çay” (23/10), *yaşıl baş*

²⁶⁸ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 132.

²⁶⁹ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 69.

“yeşil baş” (28/15), *maral yörişli* “ceylan yürüyüşlü” (28/20), *gara dutar* “kara dutar (41/14), *murça miyan* “karınca bel” (28/20), *inçe bil* “ince bel” (65/15), *süyci uki* “tatlı uykusu” (72/4), *süyci muhubbet* “tatlı muhabbet” (82/12), *süyci söz* “tatlı söz” (26/16), *tilla desseli gazma* “altın desenli kazma” (71/3), *alis yer* “uzak yer” (71/4), *mazalı söz* “lezzetli söz” (26/16), *dişsiz agız* “dişsiz ağız (75/6), *alaçsız keniz* “çaresiz cariye/hizmetçi” (76/24).

2.2.4.2. Belirtme Sıfatları:

İsimleri işaret, soru, belirsizlik ve sayı bakımından belirten sıfatlardır²⁷⁰.

2.2.4.2.1. Sayı Sıfatları:

Nesneleri ve kavramları miktar, sıra, birliktelik vb. açılardan belirten sıfatlardır²⁷¹.

2.2.4.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları:

Türkiye Türkçesindeki gibi nesnelerin sayılarını belirten sıfatlardır. Türkmen Türkçesinde *tek sözcük* halinde olan asıl sayılar (0-nol “sıfır”, 1-bir “bir”, 2-iki “iki”, 3-üç “üç”, 4-dört “dört”, 5-baş “beş”, 6-altı “altı”, 7-yedi “yedi”, 8-sekiz “sekiz”, 9-dokuz “dokuz”, 10-on “on”, 70-yetmiş “yetmiş” vb.) olduğu gibi, *birkaç sözcükten* meydana gelen (41-kırk bir “kırk bir”, 1666-bir müñ altı yüz altmış altı “bin altı yüz altmış altı” vb.) sayı sıfatları da mevcuttur²⁷²:

bir çilim berseñiz “bir adet sigara verir misiniz” (20/2), *bir şabpat urdı* “bir tokat attı” (31/8), *iki adam* “iki kişi” (46/1), *iki sanı atlı* “iki tane atlı” (49/16), *iki sanı yorgalı* “iki rahvan atlı” (50/5), *üç gice-gündiz toy bar* “üç gece üç gündüz düğün var” (79/11), *yedi yıl* “yedi yıl” (34/1), *kırk bir gelin* “kırk bir gelin” (18/10), *kırk kâse şarap* “kırk kâse şarap” (41/12), *kırk erenler* “kırk erenler” (33/14).

2.2.4.2.1.2. Sıra Sayı Sıfatları:

Türkmen Türkçesinde sıra sayı sıfatları Türkiye Türkçesindeki gibi asıl sayı sıfatlarının üzerine +*Incl* eki getirilerek yapılır²⁷³:

sekizinci yıl “sekizinci yıl” (33/10), *ikinci yiğit* “ikinci delikanlı” (50/11; 45/7), *ikinci don* “ikinci kıyafet” (73/18), *ikinci yol* “ikinci yol” (16/4) *sekizinci gat* “sekizinci kat” (28/19),

²⁷⁰ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 132.

²⁷¹ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 85.

²⁷² M. Kara, *a.g.e.*, s. 107.

²⁷³ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 125.

2.2.4.2.2. İşaret Sıfatları:

Türkmen Türkçesinde çeşitli nesne ve kavramları, yer, zaman, mesafe açısından işaret etmek suretiyle belirten sıfatlardır: *bu, şu, o, ol, şo, şol, hol*²⁷⁴.

bu yol “bu yol” (19/2), *bu yigitler* “bu yiğitler” (20/17), *bu kovgi* “bu kavga” (23/7), *bu çatma* “bu çadır” (24/22), *bu köşk* “bu köşk” (69/2), *şu garri bagşy* “şu yaşlı bahşı” (60/18), *şu bag* “şu bağ” (76/18), *şu can* “şu can” (79/8), *o yer* “o yer” (25/5), *ol yigit* “o yiğit” (26/19), *ol bulut* “o bulut” (35/21), *şol soval* “şu sual” (36/8), *şol vagt* “şu vakit” (44/9), *şol gelin* “şu gelin” (47/2), *şol cellat* “şu cellat” (47/19), *şol öy* “şu ev” (50/11), *şol bagşy* “şu bahşı” (51/4), *hol arkaky cay* “şu arkadaki yer” (38/13).

2.2.4.2.3. Soru Sıfatları:

Türkmen Türkçesinde soru sıfatları, nesnelere soru halinde belirtirler. Türkmen Türkçesinde kullanılan soru sıfatları şunlardır: *näçe* “kaç”, *näçinci/näçenci* “kaçıncı”, *haysy* “hangi”, *nähili-nätüysli* “nasıl”, *niredäki* “neredeki”, *näçe* “ne kadar”, *näçeden* “kaçar”²⁷⁵, *kayda* “nerde”, *näme* “ne”, *niçik* “nasıl”, *kaysy* “hangi”.

näçe gün yol yöredi? “kaç gün yol yürüdü?” (40/2; 40/12), *nähili ele salyp* “nasıl yakalamış” (50/11), *näme maksat bilen bizi idäg-sorap geldin?* “ne maksatla bizi sorup soruşturup geldin?” (32/21), *näme arziñ bar?* “ne maruzatın var” (64/5), *ol nämedir, iymän, içmän çag bolar?* “o nedir ki, yemez, içmez çağ olur?” (37/1), *nesibäm nä yere dartar?* “nasibim hangi yere çeker?” (47/12), *bu niçik iş boldy?* “bu nasıl iş” (85/19), *niçik zamana?* “nasıl zamane” (39/9), *kaysy ulusdan bolar sen?* “hangi millettensin?” (83/6).

2.2.4.2.4. Belirsizlik Sıfatları:

Nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır²⁷⁶:

birnäçe gün yol yöranlerinden soñ “birkaç gün yol yürüdüktan sonra” (32/18), *her bir zadı* “herbir şeyi” (49/1), *barça işiñ bar alacı* “her işin var çaresi” (36/3), *her bir yer* “herbir yer” (40/11), *her haysy bir golından* “herhangi bir elinden” (51/6), *her haysından hem bir neme bardır* “herbirerinden de biraz vardır” (20/15), *bütün bedeni* “tüm bedeni” (33/5), *başga zadıñ gıncını* “başka şeyin üzüntüsü” (86/11), *başga sebäbi* “başka sebebi” (53/14), *başga yeriñi görkezme* “başka yerini gösterme” (63/19), *barça işiñ bar alacı* “bütün işin var çaresi” (36/3), *hemme işi habar ber* “her işi haber ver” (76/24), *köp vagtdan bari* “çok vakitten beri” (20/10), *köp okan sovatlı* “çok okumuş eğitimli” (26/7), *özge gelinlerden has tapavutlanyardı* “başka gelinlerden

²⁷⁴ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 67.

²⁷⁵ M. Kara, *a.g.e.*, s. 110.

²⁷⁶ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 75.

büsbütün farklılaşıyordu” (47/1), *oglanı pılan çarvaniň obasından taptık* “oğlanı falan göçmenin köyünden bulduk” (52/14), *pılan kentde bir garrı mama bar* “falan kentte bir yaşlı nine var” (67/5).

2.2.4.2.5. Sıfatların Dereceleri:

Türkmen Türkçesi gramer kitaplarında sıfat dereceleri, *deñeşdirme* “karşılaştırma”, *artıklık* “üstünlük”, *düyp derece* “esas derece”, *kemlik* “eksiklik”, olmak üzere dört grupta ele alınır²⁷⁷.

Türkmen Türkçesinde -rak, -rāk eki, karşılaştırma yapmak için kullanılır. Ancak bir sıfatın normal niteliğinden daha eksik bir durumu ifade ettiği için karşılaştırma derecesinde -rak, -rāk eki kullanılmaz. Bunun yerine karşılaştırma derecesi, -dan, -den uzaklaşma hâli ekiyle yapılır²⁷⁸:

gızıl gülden hem arıyam “kırmızı gülden daha temizim” (79/15), *balдан şirin sözleri* “baldan tatlı sözleri” (65/23), *dostumdan duşmanım çohdır* “dostumdan düşmanım çoktur” (73/14).

Türkmen Türkçesinde üstünlük derecesi *iň, has, örän, cuda, iňňän, cırk, acap* gibi sözcükler vasıtasıyla yapılır²⁷⁹:

has tapavutlı “daha farklı” (47/1), *has görnükli yiğit* “daha yakışıklı yiğit” (57/15), *örän aydıçı bagşy* “pek söyleyici bahşı” (52/14), *acap sapalı çay* “çok güzel yer” (19/15), *cuda yagşy* “çok iyi” (23/1)..

2.2.5. Zarf:

Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki sözcüklerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan sözcük türüdür²⁸⁰.

2.2.5.1. Nitelik Zarfları:

arkayın: *segsen gelniň içinden görsem hem, arkayın saylap alıp bilerin!*

“seksen gelinin içinden görsem de, rahatlıkla seçebilirim” (18/3).

heykelleyin: *dutarını heykelleyin boynundan asdı* “dutarını kolye gibi boynuna astı” (53/5).

emay bilen: *emay bilen dervezeden çıktdı* “itina ile kapıdan çıktı” (68/19).

²⁷⁷ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 79.

²⁷⁸ M. Kara, *a.g.e.*, s. 106.

²⁷⁹ M. Kara, *a.g.e.*, s. 107.

²⁸⁰ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 178.

yıgcamlanıp-yagcamlanıp: *yıgcamlanıp-yagcamlanıp* birden yorganiñ üstinde zındı
“yakınlaşıp yakınlaşıp birden rahvan atın üstüne atladı” (23/4).

gorka-gorka: *ol hālki yencilen yerinden gorka-gorka, sag-salamat geçdi*

“O daha evvel hırpalandığı yerden korka korka sağ salim geçti” (27/11).

beydip: *toy-tomgı yok, nika yok, beydip yatmagım yalñışdır*

“dügün dernek yok, nikah yok, bu şekilde yatmam yanlıştır” (72/5).

hekgerilip: *dapäniñ üstine gaçıp atdı-da hekgerilip oturberdi*

“tepenin üstüne kaçıp da böbürlenerek oturuverdi” (45/1).

tohum murt edip: *ol biziñ hemmämizi tohum murt edip gırar*

“o bizim hepimizi un ufak eder öldürür” (52/4).

aglaya-aglaya: *aglaya-aglaya dañım atırdım* “aglaya ağlaya şafak söktürdüm” (17/2).

baş egip: *baş egip, salam berdi* “baş eğip selam verdi” (16/8).

biri-birine garap: *mıhmanlar biri-birine garap yıldıgırdılar*

“misafirler birbirine bakıp gülüştüler” (17/17).

saz-söhbet bilen: *adamları saz-söhbet bilen ugradırlar*

“insanları saz-sohbet ile gönderiyorlar” (14/12).

tiskinip: *elbent bağı bu yakımsız sese tiskinip oyandı*

“Elbent bahşı bu nahoş sese tiksiniyor uyandı” (15/11).

hiç bir çıkdıysız: *hiç bir çıkdıysız alıp gaydıbermelidir*

“hiçbir masraf olmaksızın alıp gittiler” (18/10).

geñ galıp: *biz şoniñ tarıpınıñ şu yerlere-de düşüp yörşine geñ galıp gülişdik*

“biz onun namının buralara gelmesine şaşırıp gülüştük” (18/2).

2.2.5.2. Zaman Zarfları:

bir suv içer salımda: *otuz yedi günüñ kazasını bir suv içer salımda okan bolup gutardı*

“otuz yedi günün kaza namazını su içecek süre zarfında bitirdi” (64/13).

agşam garañkı düşensoñ: *agşam garañkı düşensoñ urdı ukını*

“akşam karanlık çöktükten sonra uykuya daldı” (30/21).

bäri: *ziveriñ gala gideli bäri bir aydan hem köp geçdi*

“Ziver’in kaleye gittiğinden beri bir aydan da çok süre geçti” (62/9).

gün çıkansoñ: *gün çıkansoñ ol yıldızlar yok olar*

“güneş doğduktan sonra o yıldızlar yok olur” (37/14).

dañ-säher çağı: *dañ-säher çağı bir sapalı caya yetişdi*

“tan-seher vakti bir güzel yere ulaştı” (27/12).

kakanda: *destini dutara kakanda tokay yanladı*

“elini dutara vurduğu zaman orman yankılandı” (23/15).

dañ-dandan bəri: *dañ-dandan bəri yaramayırım* “sabahtan beri hastayım” (15/16).

gice yatırka: *ol gice yatırka bir düş gördi* “gece yatarken bir düş gördü” (15/6).

indi: *indi habarı necep candan alalıñ* “şimdi haberi Necep candan alalım” (52/9).

birden: *birden yorganıñ üstinde zındı* “birden atının üstünden atladı” (23/4).

derrev: *patışanıñ buyruğı-munu derrev dara çekmeli*

“padişahın buyruğı bunu hemen darağacına çekmek gerek” (77/1).

ertirden: *ertirden çağırıp aytcak habarıñ şumıdı*

“sabahtan çağırıp söyleyecek haberin bu muydu?” (66/5).

oval: *bu oğlan oval hiç zat görmedik oğlan ekeni*

“bu oğlan evvel hiçbir şey görmemiş oğlan imiş” (47/23).

hâli: *hâli hem bolsa onıñ oğlan-uşaga depgi bererligi bardır*

“şimdi de onun çoluk çocuğa tekme atası vardır”(53/1).

hâlki: *özi bolsa hâlki aydım aydıp oturan märekesine bakan ugradı*

“kendisi de az evvelki türkü söyleyip oturduğu kalabalığa doğru gitti” (66/14).

hâzir: *hâzir daşarı çıkayalıñ, diydi* “şimdi dışarı çıkalım, dedi” (22/11).

şu vagma çenli: *şu vagma çenli nâme işlediñ?* “şimdiye kadar ne yaptın?” (44/6).

hemişe: *hemişe her bazarda hepte arasında üstimizden aylanıp duryardı* “daima her pazar gününde, hafta arasında döner gelirdi” (62/10).

gice-gündiz: *arman köpdir, gice-gündiz yatmadım*

“gece gündüz ukde çoktur yatmadım” (29/13).

yazıñ günü: *yazıñ günü yuvka darayı köynek ezilip gelniñ endamına sırlaşıp yapışıpdır*

“yaz günü, ince ipek gömlek, ezilip gelinin vücuduna iyice yapışmış” (44/17).

şam vagtında: *mılayım gızıñ köşgine şam vagtında bararın, diydi*

“Mılayım kızın köşküne akşam vaktinde varırım, dedi” (66/13).

saba: *saba bolsa öser batlar* “sabah olsa eser yeller” (71/8).

bayakı: *bayakı aydılyan gumlukdan geçti* “az evvel söylenen kumluktan geçti” (23/7).

gün ortana galman: *gün ortana galman gaçıp gelyär*

“öglene kalmadan kaçıp geliyor” (30/13).

peyşine galman: *peyşine galman gaçıp gelyär* “ikindiye kalmadan kaçıp geliyor” (30/14).

yañı: *men saña yañı aytdım* “ben sana az önce söyledim” (84/20).

hiç vagt: *hiç vagt öziñi ulumsı tutmagıl* “hiçbir zaman kendini büyük görme” (38/15).

hergiz: *ol nedir kim, hergiz gülmez?* “o nedir ki, asla gülmez?” (34/17).

asla: *asla bağışlamak bolmaz* “asla bağışlamak olmaz” (80/9).

2.2.5.3. Yön Zarfları:

añırrak: *añırrak barıp ızına seretse oğlanıñ arkasında dutarı bar*
“daha öteye gidip ardına baksa oğlanın sırtında dutarı var” (40/19).

her tarapa: *bulaklar şarlap her tarapa akın baryar*
“pınarlar şakırdayıp her tarafa akıyor” (27/13).

aşak: *üstine tovuk çıksa çatma aşak oturcak*
“üstüne tavuk çıksa çadır aşağıya çökecek” (24/22).

daşarık: *bular daşarık tamıñ güneşine çıkdı*
“bunlar dışarıya damın güneşine çıktı” (22/12).

niräk: *niräk baryarsıñız* “nereye gidiyorsunuz?” (32/11).

emeldarlarına: *emeldarlarına garap* “danışmanlarına bakıp” (56/18).

töverege: *daşarık çıkıp töverege serediñ* “dışarıya çıkıp etrafa bakın” (22/4).

üstine: *özünü necebiñ üstine okladı* “kendini Necep’in üstüne attı” (86/7).

ızımıza: *gelin, ızımıza gaydaluñ* “gelin, geri dönelim” (52/6).

arkasına: *necep canıñ arkasına depip goyberdi* “Necep canın sırtına tekme attı” (53/11).

önime: *dutarıñı eliñe alıp önime düş!* “dutarımı eline alıp önüme düş!” (16/6).

günbatar tarapda: *günbatar tarapda bir caya gözi düşdi*
“batı tarfta bir yere gözü ilişti” (19/14).

yan tarapına: *oglan geñirgenip bir yan tarapına bardı*
“oğlan eğile büzüle yan tarafa gitti” (44/9).

yanına bakan: *sona gelniñ yanına bakan ökcäni gösterdi*
“Sona gelinin yanına doğru gitti”(26/14).

ızına bakan: *şol yerden ızına bakan ökcäni gösterdi* “şuradan geriye doğru yürüdü” (63/5).

gapdalından: *necep canıñ gapdalından keseläp barıp*
“Necep canın yanından sabırsızlıkla geçip” (64/15).

gırasına: *märekanıñ bir gırasına eltip taşladı*
“kalabalığın bir yanına götürüp bıraktılar” (81/10).

teyine: *dar agacınıñ teyine alıp bardılar* “dar ağacının dibine alıp gittiler” (77/3).

2.2.5.4. Miktar Zarfları:

köp: *köp yağşı edipsiñiz* “çok iyi yapmışsınız” (14/11).

az-ovlak: *az-ovlak gürleşmäge yaradımı* “az çok konuşabildi mi?” (15/21).

galıñrak: *yorganıñ ardını galıñrak et* “rahvan atın sırtını kalınca tut” (27/6).

assarak: *garrı mama: “assarak yöre, balam” diydi*

“yaşlı kadın: ‘yavaşça yürü, yavrım’ dedi” (81/9).

halıs: *halıs yadadı, “çok yoruldu” (33/8).*

has: *özge gelinlerden has tapavutlanyardı*

“başka gelinlerden büsbütün farklılaşıyordu” (47/1).

hiç: *“gara çatma” diyeni hiç görünmeyardı*

“kara çadır” dedikleri hiç görünmüyordu (24/18).

artık: *necep ondan müñ esse artık çalyar “Necep ondan bin kat daha iyi çalışıyor” (54/10).*

2.2.5.5. Soru Zarfları:

kaydan: *sövdüğim, kaydan gelir sen? “sevgilim nereden gelirsin?” (83/4).*

name: *şu vagma çenli nüme işlediñ? “şimdiye kadar ne yaptın?” (44/6).*

näge: *sövdüğim, näge durar sen? “sevdiğim niye durursun?” (83/10).*

näden: *näden garadıldı musanıñ turı? “neden yaratıldı Musa’nın turu?” (56/1).*

niçik: *biziñ huzurumuzda niçik deñsizlik gördüñiz?*

“bizim huzurumuzda nasıl adaletsizlik gördünüz?” (60/17).

ne: *ne bela urdıka? “ne bela vurdu ki?” (66/19).*

kim: *kim ötdi dünyäde didardan doyup? “kim geçti dünyadan didardan doyup?” (77/14).*

her kim: *her kim gülse öz aybına gülyär “her kim gülse kendi aybına güler” (17/19).*

kime: *oval zülplikarı kime çalındı? “evvel zülfükarı kime çalındı?” (55/20).*

kimden: *uyalıp kimden vehm edip dursıñ “utanıp kimden vehmediyorsun?” (83/3).*

haysı yerde: *haysı yerde gurlan süleyman tagtı? “nerede kurulmuş Süleyman tahtı?” (55/10).*

haysı: *haysı yeñip ve haysısı yeñildi? “hangisi yendi ve hangisi yenildi?” (56/18).*

nireden: *oglan gelşiñ nireden? “oğlan nereden geliyorsun?” (41/3).*

nirä: *men seni nirä alıp gaçayın! “ben seni nereye alıp kaçayım!” (71/20).*

niräniñ: *bu yatan gör niräniñ cemendesı! “bu yatan bak nerenin kabilesi!” (76/20).*

nireden...nirä: *nireden gelip, nirä baryarsıñ? “nereden gelip nereye gidersin?” (39/19).*

2.2.6. Edat:

Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, göre, kadar, için, karşı vb.²⁸¹.

²⁸¹ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 51.

2.2.6.1. Bağlama Edatları:

bilen: *şol oğlan bilen gızı uzak yere yitirim edip, meniñ ülkemden çıkarıp yok et!*

“şu oğlan ile kızı uzak yere gönderip, benim ülkemden çıkarıp yok et!” (86/11).

bile: *gol salışıp bile yörsem* “el tutuşup beraber yürüsem” (48/15).

bolmasa: *eger cogap berip bilseñ, piriñ saña rugsat berer, bolmasa saña rugsat yok*

“eğer cevap verebilsen, pirin sana ruhsat verir, olmazsa sana ruhsat yok” (34/6).

eger: *eger yeñseñ oğlanı nâme ederin diyseñ ıgtıyar sende*

“eğer yensen oğlanı, ne dilersen dile” (54/2).

göra: *bağşınıñ gep ıramından mälim bolmagına görä, düyşinde şol geline aşık bolupdır*

“bahşının konuşmasından malum olduğuna göre, rüyasında o geline aşık olmuştur” (18/4).

göyä: *yorga göyü yıldız süynen yalı süyndi-gidiberdi*

“rahvan at güya yıldız kayması gibi kayıp gidiverdi” (19/9).

hergiz: *lukman hekim, hergiz ölmez* “Lokman hekim, asla ölmez” (34/23).

meger: *olar meger bolsa patışanıñ atlılarıdır* “onlar meğer padişahın atlılarıymış” (52/3).

onda: *onda ahmet beg: “siz oturiñ, men patışanıñ yanına bir barıp geleyin” diydi*

“bunun üzerine Ahmet bey: ‘siz oturun, ben padişahın yanına bir varıp geleyim’ dedi” (86/1).

ondan soñ: *ondan soñ yakındaki ağaçlarıñ arasına seretmäge başladı*

“ondan sonra yakındaki ağaçların arasına bakmaya başladı” (44/2).

veli: *Necep can ölse ölecek veli, vadasında yalançı bolcak däl*

“Necep can ölse ölecek ancak, vadinde yalancı çıkmak istemez” (68/9).

yañı: *men saña yañı aytdım* “ben sana yeni/şimdi söyledim” (84/20).

2.2.6.2. Kuvvetlendirme Edatları:

çın: *ene, meniñ çın atam nirede?* “anne benim gerçek babam nerede?” (31/15).

da/de: *ey keniz, tiz bar-da zivere habar ber*

“ey cariye, çabuk git de, Ziver’e haber ver” (76/22).

Necebi ädikli ayagı bilen depdi-de çıkıp gideberdi

“Necep’i çizmeli ayağı ile tekmeledi de çıkıp gidiverdi”(60/13).

edil: *yorga edil öñkice durşı yalı* “rahvan at tıpkı önceden bırakıldığı gibi” (31/1).

hökman: *bular meni hökman öldirler* “bunlar beni mutlaka öldürecekler” (45/16).

hem: *kenis hem onuñ ızı bile ugradı* “cariye de onun peşi sıra gitti” (74/18).

2.2.6.3. Çekim Edatları:

bilen: *seniñ bilen бага girsem* “senin ile bağa girsem” (48/13).

bile: *şunuñ bilen bile öleyin* “şunun ile birlikte öleyim” (81/15).

özge: *ol özge bir ülkede yaşayardı* “o başka bir ülkede yaşıyordu” (78/3).

soñ: *ol bir näçe gün yol yöränden soñ, onuñ ızından bir bölek kerven yetdi*
“o birkaç gün yürüdüktan sonra, onun ardından bir bölük kervan ulaştı” (40/3).

üçin: *her bir zadı özi üçin aydıp otur* “her bir şeyi kendi için söylüyor” (49/1).

yalı: *meniñ yalı bagşı, sazanda cahan älemine gelmez!*

“benim gibi bahşı, sazende cihan âlemine gelmez!” (46/6).

2.2.6.4. Soru Edatları:

hanı: *hanı gayın atamıñ atı yından dälmi?* “hani kaynatamın atı hızlı değil mi?” (51/10).

kayda: *ertesi gün gaydıp gelse, yorga edil öñkice durşı, iym kayda, suv kayda, arkalamak kayda* “ertesi gün dönüp geldiğinde, rahvan at öylece duruyor, ot nerede, su nerede, tımarlamak nerede!” (31/1).

kaydan: *kaydan geldigini bile bilmedim* “nereden geldiğini bilemedim” (17/5).

mı/mi: *az-ovlak gürleşmäge yaradı mı?* “az çok konuşabildi mi?” (15/21).

alma zenahdanlım, toya geldiñmi? “elma yanaklım düğüne geldin mi?” (82/18).

näçe: *näçe gün yol yöredi?* “kaç gün yol yürüdü?” (40/12).

niçik: *meniñ Mılayım han diyyänim kızlarıñ hanı, ol niçik han?*

“benim Mılayım han dediğim kızların hanı, o nasıl han?” (66/9).

2.2.6.5. Şüphe Edatları:

ka: *oglanı başga tarapa sovaydı mıka?* “oğlanı başka tarafa savurdu mu ki?” (70/10).

biz hem neneñ-niçik bolarka diyip garaşıp durıs

“biz de ne yapalım nasıl edelim diye bekliyoruz” (78/15).

ne bela urdıka? “ne bela vurdu ki?”(66/19)

2.2.7. Bağlaç:

Söz içinde iki kelimeyi, aynı değerde iki cümle unsurunu, iki yargıyı birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran ve söz içindeki iki kavram ve düşünceyi bütünleştiren görevli kelimelerdir²⁸².

²⁸² Z. Korkmaz, a.g.e., 1992, s. 18.

emma: *emma ol oglana ölüm cezasını bermegi hoday yanında vada edendirin*

“ama o oğlana ölüm cezası vermeyi Allah’ın huzurunda vadettim” (80/8).

ile: *zülpîñe dökülmüş müşk ile anbar* “zülfüne dökülmüş müşk ile amber” (29/8).

kim: *ol nedir kim yuvmadılar goydular?* “o nedir ki, yıkamadılar koydular?” (42/22).

ve: *ondan bir oğul ve bir kız galıpdı* “ondan bir oğul ve bir kız kalmış idi” (62/4).

ya da: *sen ya bir aşık, ya bir maşuk, ya-da bir maşukdan gelen dil sen*

“sen ya bir âşık, ya bir mâşuk, ya da bir mâşuktan gelen gönülsün” (64/3).

ya: *şu bağşı meniñ çın atammı, ya yalan atammı?*

“şu bahşı benim gerçek babam mı, yoksa üvey babam mı?” (31/13)

2.2.8. Ünlem:

Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan kelime veya kelimelere denir²⁸³.

ahov: *ahov, Elbent bağşı öyinde barmısın?* “hey, Elbent Bahşı evinde misin?” (15/10).

ah: *onda elbent bağşı ah, vah edip: “patışanıñ hizmetına barara halım yok”*

“bunun üzerine Elbent Bahşı ah, vah edip: padişahın hizmetine varacak halim yok” (15/15).

vah: *vah, meniñ bu bağşıma göz boldımı, dil baldımı, ne bela urdıka?*

“Vah, benim bu bahşıma nazar mı değdi, göze mi geldi, bu ne musibet?” (66/19)

hay: *hay oğlum, sen aydım-sazı bilyän bolsañ piriñ senden soval sorar*

“hay oğlum, sen türküyü-sazı biliyorsan, pirin sana soru soracak (34/6).

ey: *ey oğlum, bucağız sovaldan, soval bolmaz*

“ey oğlum, bucadarcık sorudan soru olmaz” (36/5).

tä: *tä rugsat bolmayan içe bilmes sen* “ta ki ruhsat olmayınca içemezsin” (43/89).

hav: *patışanıñ erteden añrık üç günlük toyı bardır, hav!*

“padişahın yarından itibaren üç günlük düğünü var, hey!” (81/3).

2.2.9. Fiil:

Bir oluşu, bir kılışı veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen sözcük türüne fiil denir²⁸⁴.

²⁸³ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 157.

²⁸⁴ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 61.

2.2.9.1. Fiil Çekim Ekleri:

Cümlede yüklem görevinde bulunan fiil veya isim soylu sözcüklerin zaman, şahıs, teklik ve çokluk kavramı veren eklerle girdiği şekildedir²⁸⁵. Fiil çekimi; fiil kök ve gövdelerine şekil, zaman ve şahıs eklerinin getirilmesiyle gerçekleştirilmektedir²⁸⁶.

2.2.9.1.1. Şahıs Ekleri

İş, hâl ve hareketin hangi şahıs tarafından yapıldığını gösteren bu ekler, yüklem özne ile ilişkisini belirlerler. Türkmen Türkçesinde şahıs ekleri, zamir kökenli ve iyelik kökenli olmak üzere iki gruba ayrılır.²⁸⁷

Mehmet Kara, şahıs eklerini: “*fiil çekimlerinde kullanılan ve hareketin hangi şahsa ait olduğunu gösteren eklerdir*” şeklinde tanımlayarak, Türkmen Türkçesinde kullanılan şahıs eklerini; zamir kökenli, iyelik kökenli ve emir çekiminde kullanılan şahıs ekleri olmak üzere üç grupta ele almaktadır²⁸⁸.

2.2.9.1.1.1. Zamir kökenli şahıs ekleri

Zamir kökenli şahıs ekleri geniş zaman, şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gereklilik çekiminde kullanılmaktadır. Bu eklerin bazı lehçelerde gelecek zaman çekiminde de kullanıldığı görülmektedir. Ancak Türkmen Türkçesinde durum farklıdır. Gelecek zaman çekiminde fiilden önce zamirin bizzat kendisine yer verilir: *men gülcek* “güleceğim” gibi. Türkmen Türkçesinde zamir kökenli şahıs ekleri şunlardır²⁸⁹:

Teklik:

1. şahıs: -ın/-in, -un/-ün
2. şahıs: -sıñ/-siñ, -suñ/-süñ
3. şahıs: ø

Çokluk:

1. şahıs: -ıs/-is, -us/-üs
2. şahıs: -sıñız/-siñiz, -suñız/-süñiz
3. şahıs: -lar/-ler

1. teklik şahıs eki -(I)n:

gel-yär+in “geliyorum” (26/6).

ber-yär+in “veriyorum” (57/1).

başal-yar+ın “başlıyorum” (78/5).

²⁸⁵ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 62.

²⁸⁶ M. Kara, *a.g.e.*, s. 117.

²⁸⁷ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 107-108.

²⁸⁸ M. Kara, *a.g.e.*, s. 117.

²⁸⁹ M. Kara, *a.g.e.*, s. 117.

2. teklik şahıs eki -(sI)ñ:

agla-yar+siñ “ağlıyorsun” (60/15).

ber-er+siñ “vereceksin” (63/21).

geçir-er+siñ “geçireceksin” (26/20).

1. çokluk şahıs eki -(I)s:

bar-yar+ıs “gidiyoruz” (32/12).

diy-yär+ıs “diyoruz” (14/20).

öt-yär+ıs “geçiyoruz” (32/15).

2. çokluk şahıs eki -sIñiz:

bar-yar+sıñız “gidiyorsunuz” (32/11).

ed-ip+sıñız “etmişsiniz” (14/11).

yak-ar+sıñız “yakacaksınız” (40/9).

3. çokluk şahıs eki -lAr:

ugra-dı+lar “gittiler” (14/5).

sora-dı+lar “sordular” (46/5).

diy-di+ler “dediler” (19/7).

2.2.9.1.1.2. İyelik kökenli şahıs ekleri

İyelik kökenli şahıs ekleri; bir iş veya hareketin hangi şahıs tarafından yapıldığını gösterirler ve iyelik kökenlidirler. Bilinen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılırlar²⁹⁰. Türkmen Türkçesinde iyelik kökenli şahıs ekleri şunlardır²⁹¹:

Teklik:

1. şahıs: -m

2. şahıs: - ñ

3. şahıs: ø

Çokluk:

1. şahıs: -k

2. şahıs: -ñız/-ñiz

3. şahıs: -lar/-ler

1. teklik şahıs eki -m:

gel-di+m “geldim” (74/13).

sovat-sa+m “vazgeçsem” (40/5).

gayt-sa+m “dönsem” (33/18).

²⁹⁰ M. Kara, *a.g.e.*, s. 117.

²⁹¹ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 309.

1. çokluk şahıs eki -k:

gayt-dı+k “döndük” (14/2).
getir-di+k “getirdik” (32/19).
al-dı+k “aldık” (14/9).

2. teklik şahıs eki -ñ:

ber-se+ñ “versen” (64/10).
gat-dı-ñ “kattın” (83/1).
bil-me+di+ñ “bilmedin” (28/1).

2. çokluk şahıs eki -ñiz:

bol-sa+ñiz “olsanız” (32/13).
ayt-dı+ñiz “söylediniz” (14/13).
dep-di+ñiz “teptiniz” (53/13).

3. çokluk şahıs eki -lAr:

başla-dı+lar “başladılar” (54/9).
elt-di+ler “gönderdiler” (52/10).
git-di+ler “gittiler” (58/13).

2.2.9.1.1.3. Emir şahıs ekleri

Bunlar emir ekleridir ve sadece emir çekiminde kullanılırlar. Fonksiyon olarak emirin hangi şahsa ait olduğunu gösterirler²⁹². Türkmen Türkçesinde emir ekleri şunlardır²⁹³:

Teklik:

1. şahıs: -ayın/-eyin
2. şahıs: a) fiilin ek almamış biçimi
b) -gın/-gin, -gun/-gün
c) -sana, -sene
3. şahıs: -sın/-sin, -sun/-sün

Çokluk:

1. şahıs: -alıñ/eliñ
2. şahıs:
a) -iñ/-iñ, -uñ/-üñ, -ñ
b) -sıñız-la, -señiz-le, -sıñızla:ñ/-señizlä:ñ
3. şahıs: -sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler

1. teklik şahıs eki -ayın/-eyin:

sor-ayın “sorayım” (36/8).
tut-ayın “tutayım” (16/14).
gör-e+yin “göreyim” (27/14).

2. teklik şahıs eki -gın/-gin, -gun/-gün:

görkez-gin “göster” (48/11)
ber-gin “ver” (55/18).

²⁹² M. Kara, *a.g.e.*, s. 117.

²⁹³ A. Nurmuhammedov, *a.g.e.*, s. 257.

2. çokluk şahıs eki -iň/-iň, -uň/-üň, -ň:

ber-iň “veriniz” (52/4).

gör-iň “görünüz” (58/11).

bar-iň “gidiniz” (32/19).

3. teklik şahıs eki -sın/-sin, -sun/-sün:

gal-sın “kalsın” (62/1).

gel-sin “gelsin” (66/4).

çıkarsın “çıkarsın” (76/23).

1. çokluk şahıs eki -alıň/eliň:

al-alıň “alalım” (52/9).

gayd-alıň “dönelim” (52/6).

3. çokluk şahıs eki -sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler:

getir-me+sinler “getirmesinler” (65/3).

çek-sinler “çeksinler” (77/1).

Bütün bu kullanımlarla birlikte, destan metninde Eski Türkçe’de emir çekimi için kullanılan **-gII** biçiminin de sınırlı sayıda da olsa korunduğu görülmektedir:

bilgil “bil” (43/6).

tutmagıl “tutma” (38/15).

2.2.9.1.2. Şekil ve Zaman Ekleri

2.2.9.1.2.1. Bildirme Kipleri:

Fiilin olumlu ya da olumsuz nitelikteki yapılışını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içinde verilen kiplerdir²⁹⁴.

2.2.9.1.2.1.1. Öğrenilen geçmiş zaman eki:

Türkmen Türkçesinde Öğrenilen geçmiş zaman eki olarak **-ıpdır, -ipdir, -updır, -üpdür** eki kullanılmaktadır. Sözkonusu ek, ünlü sesle biten bir fiile geldiğinde, fiilin sonundaki ünlü ses uzamaktadır²⁹⁵.

1. teklik şahıs eki:

çıkarsıpdır+ın “çıkarmışım” (64/7).

2. teklik şahıs eki:

öwür-ipdir+siň “çevirmişsin” (80/6).

²⁹⁴ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 25.

²⁹⁵ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 132.

3. teklik şahıs eki:

iy-ipdir “başlamıştır” (76/26).

gal-ipdir “kalmıştır” (68/7).

bas-ipdir “basmıştır” (33/10).

3. çokluk şahıs eki:

diy-ipdir+ler “demişler” (20/17).

2.2.9.1.2.1.2. Görülen geçmiş zaman eki:

Görülen geçmiş zaman eki -dı,-di,-du, -dü ekleri olup üçüncü şahıslarda imlâda daima -dı, -di şeklindedir. Birinci ve ikinci şahıslarda yuvarlak ünlülerden sonra, ikinci hecede -du, -dü; ikinci heceden sonra imlâda -dı, -di’dir. Bu ekin tonsuz şekli mevcut değildir. Konuşurun konuşma anından önceki hareketi, durumu anlatır²⁹⁶.

1. teklik şahıs eki:

ayt-dı+m “söyledim” (84/20).

iber-di+m “gönderdim” (16/9).

gur-du+m “kurdum” (16/18).

2. teklik şahıs eki:

bar-ıp+dı+ñ “varmıştın” (41/5).

gör-dü+ñ “gördün” (60/17).

işle-di+ñ “çalıştın” (44/6).

1. çokluk şahıs eki:

gayt-dı+k “döndük” (14/1).

yör-di+k “yürüdük” (21/23).

gör-di+k “gördük” (14/14).

3. teklik şahıs eki:

diy-di “dedi” (61/11).

tabşırıl-dı “teslim edildi” (78/14).

yıkıl-dı “yıkıldı” (66/17).

²⁹⁶ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 131-132.

3. çokluk şahıs eki:

düş-di “düştü” (19/14).

yetiş-di “ulaştı” (43/12).

diy-di “dedi” (33/3).

2.2.9.1.2.1.3. Şimdiki zaman eki:

Şimdiki zaman kipi, Türkmen Türkçesinde ana hatlarıyla *kesin şimdiki zaman* ve *tahmini şimdiki zaman* olarak iki gruba ayrılmaktadır. Türkmen Türkçesinde şimdiki zamanın dört farklı şekilde kurulur²⁹⁷. Birinci tip şimdiki zaman **-yar, -yär** ekleriyle kurulur ve bu ekin ünlüsü daima uzundur²⁹⁸.

1. teklik şahıs eki:

başla-yar+ın “başlıyorum” (78/4).

gel-yär+ın “geliyorum” (26/6).

ber-yär+ın “veriyorum” (57/1).

2. teklik şahıs eki:

gaytala-yar+sıñ “tekrarlıyorsun” (84/20).

agla-yar+sıñ “ağlıyorsun” (60/16).

gör-yär+sıñ “görüyorsun” (27/1).

3. teklik şahıs eki:

gınan-yar “üzülüyor” (86/10).

bol-yar “oluyor” (77/18).

işle-yär “çalışıyor” (44/4).

1. çokluk şahıs eki:

bar-yar+ıs “gidiyoruz” (32/12).

diy-yär-is “diyoruz” (14/10).

öt-yär+ıs “geçiyoruz” (32/15).

2. çokluk şahıs eki:

bar-yar+sıñız “gidiyorsunuz” (32/11).

²⁹⁷ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 134.

²⁹⁸ M. Kara, *a.g.e.*, s. 120.

3. çokluk şahıs eki:

oka-yar+lar “okuyorlar” (38/2).

bar-yar+lar “gidiyorlar” (22/9).

gid-yär+ler “gidiyorlar” (40/11).

Şimdiki zaman -yAr ekindeki -r'nin düşmesi sonucu -yA'lı şekliyle de kullanılır. Sözkonusu ekin ünlüsü her zaman uzun telaffuz edilmektedir²⁹⁹. Destan metninde karşılaştığımız örnekleri şöyle sıralanabilir:

bar-yar+ın > *bar-yan* [*barya:n*] “gidiyorum” (45/16).

aydılyan [*aydılya:n*] “söylenilmekte olan” (73/17).

gelyän [*gelyä:n*] “gelmekte olan” (25/3).

düşyän [*düşyä:n*] “düşmekte olan” (43/23).

Türkmen Türkçesinde şimdiki zamanın bir başka türü daha vardır ve bunun sadece olumsuz şekli bulunmaktadır. Fiil köklerine iyelik eki almış “-an/-en” sıfat-fiil eki ve “yok” sözcüğünün getirilmesiyle yapılmaktadır. Bu oluşum sırasında bir hece kaynaşması meydana gelmiş ve “yok” sözcüğünün başındaki /y/ sesi ile birlikte bazı sesler düşmüştür. Olumsuz şimdiki zaman, ünlüyle biten fiillerle kurulduğunda fiilin sonundaki ünlü uzamaktadır. Esasında bu uzama ünlüyle biten bir fiile -an/-en sıfat-fiil ekinin getirilmesiyle alakalıdır:³⁰⁰ Üçüncü tip şimdiki zaman şekli destan metninde sadece bir sözcük üzerinden tanımlanabilmiştir: *gaydanok* [*gayda:no:k*] “döndüğü yok, dönmüyor” (25/3).

Şimdiki zaman Türkmen Türkçesinde “yörmek, durmak, oturmak, yatmak” yardımcı fiilleriyle de ifade edilir ve yardımcı fiiller uzun telaffuz edilir. Sözkonusu yardımcı fiillerden önce gelen asıl fiiller ise zarf-fiil eki almaktadır. Bu ekin olumsuz şekli yoktur³⁰¹.

gezip yör “geziyor, gezmekte” (51/11).

görüp yör “görüyor, görmekte” (20/7).

alıp dur “alıyor, almakta” (48/3).

garap dur “bakıyor, bakmakta” (63/10).

dökülip yadır “dökülüyor, dökülmekte” (74/5).

uklap yadır “yatıyor, yatmakta” (75/5).

gidip otur “gidiyor, gitmekte” (24/18).

aydıp otur “söylüyor, söylemekte” (16/11).

²⁹⁹ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 134.

³⁰⁰ M. Kara, *a.g.e.* s.122.

³⁰¹ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 134.

2.2.9.1.2.1.4. Gelecek zaman eki

Türkmen Türkçesinde gelecek zaman eki -cAk'tır. Diğer Oğuz grubu lehçelerinden farklı olarak -cAk ekinin üzerine şahıs eki getirilmez. Bu eki alan fiillerin şahıs kavramı, zamirlerle ifade edilir ve kesin bir gelecek zaman ifadesi taşır. Gelecek zamanın olumsuz şekli ise fiilin yanına *däl* “değil” sözcüğünün getirilmesi suretiyle yapılır. Üçüncü çokluk şahıs eki -lAr, *däl* “değil” sözcüğüne getirilebilir: *olar yazcak däl(ler)* “onlar yazacak değılller”³⁰².

1. teklik şahıs eki:

men övren-cek “öğreneceğim” (33/1).

men git-cek “gideceğim” (32/4).

2. teklik şahıs eki:

sen bagşy bol-cak “bahşy olacaksın” (32/2).

sen gayt-cak “döneceksin” (22/13).

3. teklik şahıs eki:

ol yasgyn-cak “saracak” (58/8).

ol tut-cak “tutacak” (44/20).

ızından yet-cek “ardından ulaşacak” (45/2).

1. çokluk şahıs eki:

biz ayt-cak “söyleyeceğiz” (56/19).

biz al-cak “alacağız” (22/1).

biz bagşymızı iber-cek “göndereceğiz” (18/5).

2. çokluk şahıs eki:

siz çek-cek “çekeceksiniz” (78/12).

³⁰² A. Nurmuhammedov, *a.g.e.*, s. 243.

2.2.9.1.2.1.5. Geniş zaman eki

Geniş zaman eki */-ar, -er/* Türkmen gramerlerinde *nämälim gelecek zaman* “belirsiz gelecek zaman” şeklinde “gelecek zaman” bahsinde ele alınmaktadır. Türkmen Türkçesinde bu ek, sonradan kazandığı anlamıyla sıfat-fiil eki olarak da kullanılır. A. Nurmammedov “*Türkmen Diliniň Grammatikası*” adlı eserinde F.Y. Korş’un, geniş ünlülü *-ar/-er* ekinin kendi tabiriyle Mongolcada *-run/-rün* zarf-fiil ekiyle genetik bir ilişkisinin olduğuna dikkat çektiğini; A.N. Kononov ve B. Batmanov’un da *-ar/-er* ekinin arkaik şeklini *er-* veya *ir-* fiillerinde aramak gerektiğini, fakat Kononov’un sonraki çalışmalarında bu fikrini değiştirdiğini ve *-ar/-er* ekinin kaynağını; Kumuk, Nogay, Tatar lehçelerinde günümüzde de yönelme hâli eki olarak kullanılan *-gar/-ger < -garu/-geru* eklerinde aramanın daha isabetli olacağı kanaatinde olduğunu belirtir³⁰³. Geniş zaman eki olan */-ar,-er/*, ünlü ile biten fiillere geldiğinde ekin ünlüsüyle kelime sonundaki ünlü kaynaşmakta ve bir ünlü uzunluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu uzunluk yazıda gösterilmez³⁰⁴:

1. teklik şahıs eki:

al-ar+ın “alırım” (18/15).

tap-ar+ın “bulurum” (45/2).

bil-er+ın “bilirim” (18/14).

2. teklik şahıs eki:

geçir-er+siň “geçirirsin” (26/20).

ayd-ar+siň “söylersin” (63/21).

tap-ar+siň “bulursun” (29/17).

3. teklik şahıs eki:

öldür-er “öldürür” (73/1).

yara-r “yarar” (50/11).

tutun-ar “tutunur” (31/10).

1. çokluk şahıs eki:

sor-ar+ıs “sorarız” (41/10).

taşla-r+ıs “bırakırız” (22/11).

eşid-er+ıs “iştiririz” (49/20).

³⁰³ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 359.

³⁰⁴ M. Kara, *a.g.e.*, s. 123.

2. çokluk şahıs eki:

yak-ar+siňiz “yakarsınız” (40/9).

goyber-er+siňiz “bırakırsınız” (51/9).

3. çokluk şahıs eki:

sor-ar+lar “sorarlar” (14/1).

kıl-ar+lar “kılarlar” (13/1).

sök-er+ler “sökerler” (77/11).

2.2.9.1.2.2. Tasarlama Kipleri

Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, gereklilik veya emir kavramları içinde veren kiplerdir³⁰⁵.

2.2.9.1.2.2.1. İstek kipi

-mAkçI:*-mak+çı/-mek+çi* eklerinin birleşmesiyle oluşan bu ek, Türkmen Türkçesinde temayül, niyet ve istek bildirir. Bu ek, devamına şahıs eklerini alamaz, şahıs belirtmek gerekirse fiilin başına şahıs zamirleri getirilir ve olumsuz biçimi *däl* “değil” sözcüğüyle yapılır³⁰⁶. Emir çekiminin 1. ve 3. şahısları Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Türkmen Türkçesinde de istek ifadesi taşır. Bunun dışında isteği ifade eden ve *-makçı/-mekçi* ekiyle kurulan bir başka yapı daha vardır. İstek kipinin çekiminde şahıs ekleri yerine şahıs zamirleri kullanılmaktadır³⁰⁷. Destanda tanıklanabilen kullanımları şunlardır:

3. teklik şahıs eki:

ol öldür-mekçi “öldürmek istiyor” (47/5).

yüz ur-makçı “müracaat etmek istiyor” (44/12).

seyil etmäge çıkmakçı “dolaşmak istiyor (74/1).

2. çokluk şahıs eki:

siz ugrat-makçı “göndermek istiyorsunuz” (14/14).

siz ugra-makçı bolaňda “uğramak istediğinizde” (78/18).

3. çokluk şahıs eki:

olar git-mekçi “gitmek istiyorlar” (49/8).

³⁰⁵ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 146.

³⁰⁶ A. Esenmedova, *a.g.e.* s. 141.

³⁰⁷ M. Kara, *a.g.e.* s.126.

2.2.9.1.2.2.2. Şart kipi

Diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde şart kipi **-sA** eki ile yapılır. Şart kipinde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır³⁰⁸. Türkmen Türkçesinde şart kipi **-sa/-se** eki, şart kipi eki olarak kullanılmasının yanında sınırlı sayıda isimden isim türetme fonksiyonuna da sahiptir: *bilekse* “hayvanları bağlamak için kullanılan ipin ucundaki halka”, *yürekse* “atıştırma için yiyecek”, *yelinse* “sağılan hayvanların emilmemesi için memelerine giydirilen torba” gibi³⁰⁹.

1. teklik şahıs eki:

gör-se+m “görsem” (68/12).

sovat-sa+m “soğutsam” (40/5).

gayt-sa+m “dönsem” (33/18).

2. teklik şahıs eki:

ber-se+ñ “versen” (33/18).

bil-se+ñ “bilsen” (41/10).

sakla-sa+ñ “korusan, tutsan” (43/6).

3. teklik şahıs eki:

ber-se “verse” (29/2).

bol-sa “olsa” (45/15).

aç-sa “açsa” (33/17).

1. çokluk şahıs eki:

dile-se+k “dilesek” (80/7).

tutdur-sa+k “tuttursak” (62/12).

bar-sa+k “gitsek” (52/4).

2. çokluk şahıs eki:

ayt-sa+ñız “söyleseniz” (78/18).

taşla-sa+ñız “bıraksanız” (40/9).

ber-se+ñız “verseniz” (49/18).

³⁰⁸ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 110.

³⁰⁹ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 44.

3. çokluk şahıs eki:

diy-se+ler “deseler” (49/10).

et-se+ler “etseler” (49/10).

duy-sa+lar “duysalar”(49/8).

2.2.9.1.2.2.3. Emir kipi:

Fiilin hareketini bildirmekle birlikte buyruğu, teslim etmeyi, ricayı anlatan bir kiptir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de her şahıs için ayrı bir ek vardır. Türkmen Türkçesinde emir ekleri şunlardır:³¹⁰

Teklik:

1. şahıs: -ayın/-eyin

2. şahıs: -gın/-gin, -gun/-gün

3. şahıs: -sın/-sin, -sun/-sün

Çokluk:

1. şahıs: -alıñ/eliñ

2. şahıs: -ıñ/-iñ, -uñ/-üñ, -ñ

3. şahıs: -sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler

1. teklik şahıs eki -ayın/-eyin:

ayd-ayın “söyleyim” (47/15).

ber-eyin “vereyim” (61/9).

sor-ayın “sorayım” (36/8).

tut-ayın “tutayım” (16/14).

gör-e+yin “göreyim” (27/14).

tap-ay+ın “bulayım” (80/10).

gaç-ay+ın “kaçayım” (69/20).

öl-ey+in “öleyim” (81/15).

kov-ay+ın “kovayım” (72/7).

2. teklik şahıs eki -gın/-gin, -gun/-gün:

ber-gin “ver” (55/18).

görkez-gin “göster” (48/11).

³¹⁰ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 164.

3. teklik şahıs eki -sın/-sin, -sun/-sün:

gal-sın “kalsın” (62/1).

gel-sin “gelsin” (66/4).

çıkarsın “çıkarsın” (76/23).

1. çokluk şahıs eki -alıñ/eliñ:

al-alıñ “alalım” (52/9).

gir-eliñ “girelim” (46/11).

gayd-alıñ “dönelim” (52/6).

bar-alın “gidelim” (14/3).

garaş-alıñ “bekleyelim” (77/18).

2. çokluk şahıs eki -iñ/-iñ, -uñ/-üñ, -ñ:

ber-iñ “veriniz” (52/4).

gör-iñ “görünüz” (58/11).

al-iñ “alınız” (58/11).

bar-iñ “gidiniz” (32/19).

3. çokluk şahıs eki -sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler:

getir-me+sinler “getirmesinler” (65/3).

çek-sinler “çeksinler” (77/1).

Ayrıca emir kipinin destan metninde, ET olduğu gibi –gıl/-gil ekiyle de kurulduğu görülmektedir:

bilgil “bil” (43/6).

tutmagıl “tutma” (38/15).

2.2.9.1.2.2.4. Gereklilik kipi:

Türkmen Türkçesinde fiil tabanına *-malı/-meli* eklerinin getirilmesiyle gereklilik kipi oluşturulur. Gereklilik eki, yazıldığı gibi (*-malı/-meli*) telaffuz edilmekle beraber ağızlarda *-molu/-mölü* şekline de rastlanır. Olumsuz şekli ise *däl* “değil” sözcüğü ile yapılır³¹¹. Türkmen Türkçesinde gereklilik kipi *-malıdır/-melidir* ekiyle de kurulur ve şahısları ifade etmek üzere zamirler değil, şahıs ekleri kullanılır³¹².

³¹¹ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 268.

³¹² M. Kara, *a.g.e.*, s. 128.

açmalı “açmalı” (25/15),
durmali “durmali” (66/12),
guçmalı “göçmeli” (26/4),
çekmeli “çekmeli” (77/3),
görmeli “görmeli” (24/23),
geçmeli “geçmeli” (25/9),
etmeli “etmeli” (86/8),
öldürmeli “öldürmeli” (86/7),
diñlemeli “dinlemeli” (51/4),
gaydıbermelidir “dönüvermeli” (18/10).

2.2.9.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri

2.2.9.3.1. Görülen geçmiş zamanın hikayesi:

-Ip+dI: Türkmen Türkçesinde görülen geçmiş zamanın hikayesi, -Ip öğrenilen geçmiş zaman ekiyle -dI bilinen geçmiş zaman ekinin birlikte kullanılmasıyla yapılmaktadır. Bu kipte, görülen geçmiş zaman çekiminde olduğu gibi, iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır ve ekin tonsuz şekli yoktur. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinde; gerçekleştirilen hareket, konuşma anından önce sona ermiştir, konuşan kişi bunu görmüştür veya kesin olarak bilmektedir. Bu ekin olumsuz şekli -mandı/-mändi biçimleriyle yapılır. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, sadece konuşma anından önce gerçekleştirilen hareketi, olayı, durumu anlatmakla kalmaz; yakın vakitte gerçekleşen bir olayı veya durumu da ifade eder³¹³.

1. teklik şahıs eki:

bar-ıpdı+m “varmıştım” (41/6).

2. teklik şahıs eki:

bar-ıpdı+ñ “gitmiştin” (41/5).

3. teklik şahıs eki:

gal-ıpdı “kalmıştı” (62/4).

düş-mändi “düşmemişti” (18/3).

öl-mändi “ölmemişti” (44/18).

³¹³ A. Nurmuhammedov, *a.g.e.* s. 228.

1. çokluk şahıs eki:

gel-ipdi+k “gelmiştik” (14/89).

eşid-ipdi+k “işitmiştik” (60/16).

3. çokluk şahıs eki:

yılgırış-ıpdı+lar “gülüşmüşlerdi” (17/17).

2.2.9.3.2. Şimdiki zamanın hikayesi:

Şimdiki zaman eki *-yAr* ile bilinen geçmiş zaman eki *-dI*'nin birlikte kullanılmasıyla şimdiki zamanın hikâyesi *-yAr+dI* biçimi oluşur. Olumsuz şekli *-mA* ile yapılan şimdiki zamanın hikâyesindeki *-yAr* şimdiki zaman ekinin ünlü sesi daima uzun telaffuz edilir. Dinleyici ve konuşur tarafından bir yaşantı ortaklığı olan, vakti bilinen bir durumu veya olayı anlatmak için de kullanılır³¹⁴.

1. teklik şahıs eki:

goy-ma+yar+dı+m “bırakmıyordum” (64/9).

3. teklik şahıs eki:

bar-yar+dı “gidiyordu” (32/10; 43/11; 73/20).

gel-yär-di “geliyordu” (45/3).

et-yär+di “yapıyordu” (75/6).

görün-me-yär+di “görünmüyordu” (24/18).

ol yaşa-yar+dı “o yaşıyordu” (78/3).

tapavutlan-yar+dı “farklılaşıyordu” (47/1).

dur-yar+dı “duruyordu” (62/10).

3. çokluk şahıs eki:

diy-yär+di+ler “diyorlardı” (14/15; 17/21; 62/1; 62/5; 62/6).

bar-yar+dı+lar “gidiyorlardı” (51/12).

³¹⁴ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 224.

2.2.9.3.3. Geniş zamanın hikayesi

Geniş zamanın hikayesi, *-Ar* geniş zaman ekiyle *-dl* bilinen geçmiş zaman ekinin birlikte kullanılmasıyla yapılır. Ünlüyle biten fiillere geldiğinde, *-Ar* ekinin ünlüsü uzamaktadır. Geniş zamanın hikayesi, geçmişte yapılan ve bir müddet devam eden hareketi anlatır. Bu hareket konuşan kişi tarafından bilinmektedir³¹⁵. Geniş zamanın olumsuz şekli 1. ve 2. şahıslarda *-mAr*; 3. şahıslarda *-mAz* ile yapılır³¹⁶.

2. teklik şahıs eki:

et-mez+diñ “etmezdin” (31/8).

Bu örnek Türkmen Türkçesinin standart türünde *etmerdin* şeklinde kullanılmaktadır.

3. teklik şahıs eki:

al-ar+dı “alırdı” (54/15).

gez-er+di “gezerdi” (15/5).

avundur-maz+dı “avundurmazdı” (35/13).

3. çokluk şahıs eki:

diy-er+di+ler “derlerdi” (62/2).

2.2.9.3.4. Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti

Türkmen Türkçesinde fiillerin rivayet birleşik çekimi *eken* ve *mIş* ekleriyle yapılır. Öğrenilen geçmiş zaman eki fonksiyonunu kazanmış olan *-An* sıfat-fiil eki ile *-mIş* öğrenilen geçmiş zaman ekinin birlikte kullanılmasıyla yapılmaktadır³¹⁷. Esasen *eken* sözcüğünün etimolojisi hakkında yaygın kanaat; *er-/ir-+-kan/-ken (-kin)* sıfat-fiilinin eklenmesiyle > *erkan/erken/(irkin)* > *ekan/eken* şeklinde teşekkül ettiği yönündedir³¹⁸. *Eken* sözcüğünün tek başına bir anlamı yoktur ve herhangi bir soruya cevap vermez. Önceden gerçekleşen hareketin konuşan kişi tarafından bilinmediğini ve konuşma esnasında hakikatin ortaya çıktığını bildirir: *sovatlı eken* “eğitimli imiş” (26/7). *bagşy eken* “bahşı imiş” (51/4). *ovadan oğlan eken* “iyi oğlan imiş” (74/19). *maşşuk eken* “maşşuk imiş” (86/6).

³¹⁵ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 133.

³¹⁶ M. Hıdırov, N. Begencev, *a.g.e.*, s. 225.

³¹⁷ M. Kara, *a.g.e.*, s. 141.

³¹⁸ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 236.

Ayrıca “*şaşkınlık*” anlamını da ifade eden *eken* sözcüğünün olumsuz şekli *däl* (değil) sözcüğüyle yapılır ve *däl* sözcüğü *eken* sözcüğünden önce getirilir: *ıssı däl eken* “sıcak değilmiş” gibi. Genel olarak var ve yok sözcükleriyle kullanılan *eken* ifadesine iyelik ekleri de eklenebilir: *talıp ekenik* “öğrenciymişiz”, *talıp ekeni* “öğrenciymiş” gibi³¹⁹.

-an eken/-en eken:

2. teklik şahıs eki:

bol-an ekeniñ “olmuşsun” (43/9).

ulal-an ekeniñ “büyümüşsün” (16/9).

yet-en ekeniñ “ulaşmışsın” (38/9).

3. teklik şahıs eki:

gayd-an ekeni “dönmüş” (41/12).

bar-yan ekeni “varıyormuş” (21/24).

ökdelän eken “usta imiş” (54/4).

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti; öğrenilen geçmiş zaman ekleri olan *-Ip*, *-p* ve *-mIş* eklerinin birlikte kullanılmasıyla yapılmaktadır. Bunlardan *-p* eki, ünlüyle biten bir fiile geldiği zaman sözkonusu ünlü uzamaktadır. Türkmen Türkçesinde az kullanılan bu rivayet şekli, fonksiyon olarak geçmişte meydana gelen ve başkasından duyulan bir hareketi anlatır.³²⁰

1. teklik şahıs eki:

cigerim dil-miş+em “dilmişim” (79/8).

gel-miş+em “gelmişim” (79/3).

3. teklik şahıs eki:

ussat bar-muş “var imiş” (32/2).

ber-cek+miş “verecek imiş” (81/4).

buyur-muş “buyurmuş” (84/7).

³¹⁹ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 149.

³²⁰ M. Kara, *a.g.e.*, s. 140.

2.2.9.3.5. Şimdiki zamanın rivayeti

Şimdiki zamanın rivayeti, *-yar/-yär* şimdiki zaman eki üzerine öğrenilen geçmiş zaman eki *-mIş* getirilerek yapılır. Teklik ikinci şahısta nezaket ifadesi bulunmaktadır. Üçüncü şahıslarda ikili kullanım sözkonusudur. Fonksiyon olarak geçmişte meydana gelen ve devamlılık gösteren hareketi anlatır. Sözkonusu hareket konuşan kişi tarafından görülmeyip başkasından öğrenilmiştir. Şimdiki zamanın rivayeti Türkmen Türkçesinde çok sık kullanılmaz³²¹. Bu tanıma uygun kullanım, destan metninde sadece bir sözcükte tespit edilebildi:

3. teklik şahıs eki:

yet-yär+miş “ulaşıyormuş” (32/3).

Şimdiki zamanın rivayeti, *-yAn eken* biçimiyle de yapılmaktadır. Teklik ikinci ve çokluk birinci şahıslarda ikili kullanım sözkonusudur. Konuşan kişi sözkonusu hareketi görmeyip başkasından duymuştur veya eskiden gerçekleştirdiği bir hareket kendisine hatırlatılmıştır³²².

2. teklik şahıs eki:

gaty ulalan ekeniñ “pek büyümüşsün” (16/9).

bol-an ekeniñ “olmuşsun” (43/9).

3. teklik şahıs eki:

bar-yan eken “varıyormuş” (21/24).

2.2.9.3.6. Gelecek zamanın rivayeti

Türkmen Türkçesinde gelecek zamanın rivayeti için *eken* ve *-mIş* eklerinin her ikisi de kullanılmaktadır³²³.

-cAk eken/-cAk ekeni/-cAkmiş:

3. teklik şahıs eki:

gayt-cak ekeni “dönecekmiş” (22/13).

al-cak ekeni “alacakmış” (22/13).

³²¹ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 327.

³²² M. Kara, *a.g.e.*, s. 148.

³²³ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 327.

2.2.9.3.7. Geniş zamanın zamanın rivayeti

Türkmen Türkçesinde *-Ar* geniş zaman eki üzerine *eken* getirilerek geniş zamanın rivayeti yapılmaktadır. Üçüncü şahıslarda ikili kullanım, teklik ikinci şahısta ise nezaket ifadesi bulunmaktadır. Fonksiyon olarak geçmişte meydana gelen ve başkasından duyulan hareketi ya da hareketleri anlatır³²⁴. Bu tanıma uygun kullanım, destan metninde sadece bir sözcükte tespit edildi:

-Ar ekeni:

3. teklik şahıs eki:

bar-ar ekeni “varır imiş” (40/14).

2.2.10. Soru Eki

-mI, -mU ekleriyle yapılmaktadır. Soru eki, Türkmen Türkçesinde kelimeye bitişik yazılır ve yuvarlak şekli çok seyrek kullanılmaktadır³²⁵. Destan metninde soru ekinin yuvarlak şekliyle karşılaşmamaktayız.

gırıl-dı+mi “öldü mü” (67/4).

yok+mi “yok mu” (70/14).

sov-ay+dı+mi+ka “vazgeçirdi miki, çevirdi miki” (70/10).

bil-er+is+mi “bilir miyiz” (80/7).

däl+mi “değil mi” (46/13).

2.2.11. Olumsuzluk Eki

Türkmen Türkçesinde olumsuzluk eki, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *-mA*'dır. Ancak bazı kiplerin olumsuzluk şekli Türkiye Türkçesinden farklıdır. Geniş zamanın olumsuzu 1. ve 2. şahıslarda *-mAr*, 3. şahıslarda *-mAz* ile yapılır. Ayrıca gelecek zaman ve gereklilik kiplerinin olumsuzu da “däl” kelimesiyle yapılır³²⁶.

-mA:

otur-ma “oturma” (83/20).

dur-ma “durma” (24/14).

ber-me “verme” (84/18).

³²⁴ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 151.

³²⁵ A. Nurmammedov, *a.g.e.*, s. 458.

³²⁶ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 115.

-mAr/-mAz:

tap-mar+ın “bulamam” (72/9).

çık-maz “çıkamaz” (74/2).

garrı+maz “yaşlanmaz” (36/17).

däl:

ber-cek däl “vermeyecek” (80/10).

giç däl “geç değil” (72/6).

ayt-dır+ıp otur-cak däl “söyletmeye gerek yok” (16/11).

2.2.12. Fiilimsi: Cümlede fiil çekimine girmeyen ancak isim, sıfat, zarf ve bağlaç olarak görev yapan fiil kökenli sözcüklere fiilimsi ya da eylemsi denir³²⁷.

2.2.12.1. Sıfat Fiil Eki:

Sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiil zamanına bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir³²⁸.

-An: Geniş zaman sıfat-fiilidir:

otur-an oğlan “oturan oğlan” (52/15).

ulal-an adam “büyüyen adam” (16/9).

köpi gör-en birisi “görmüş geçirmiş birisi, deneyimli” (56/19).

-Ar: Geniş zaman sıfat-fiilidir:

gül-er yüz “güler yüz” (TDG, 90).

ak-ar suv “akar su” (TDG, 90).

-cAk: Geniş zaman sıfat-fiilidir:

sora-cak zat “soracak şey” (36/9).

yet-cek adam “ulaşacak adam” (45/2).

-dik: Geçmiş zaman sıfat-fiilidir:

gör-me+dik oğlan “görünmeyen oğlan” (47/23).

Ovazasınıñ düş-medik yurdtı yok “sesinin ulaşmadığı ülke yok” (18/1).

-IcI: Eski Türkçede bulunan -gUçI şeklinden “g”nin düşmesi sonucu oluşmuştur³²⁹.

oñat ayd-ıcu bagşı “güzel söyleyen bahşı” (49/20).

git-ici yorga “gidici rahvan at” (19/9).

³²⁷ Y. Çağbayır, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesi'nin Söz Varlığı-Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007, s. 1588.

³²⁸ Z. Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK yay., 1992, s. 132.

³²⁹ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 120.

-mAkçI: Daha çok bol- yardımcı fiiliyle kullanılarak gelecek zamanın hikayesinin kuruluşunda kullanılır:

çık-makçı boldı “çıkma istedi” (74/1).

öldür-mekçi boldı “öldürmek istedi” (47/59).

-mAlI: Gerekliklik sıfat-fiilidir.

dur-malı ten “durmali ten” (66/11).

geç-meli dünyä “geçmeli dünya” (25/9).

-yAn: Geniş zaman sıfat-fiilidir:

atıl-ma+yan ok “atılmayan kurşun” (37/15).

düş-yän yalkım “düşen parıltı” (43/23).

2.2.12.2. Zarf Fiil Eki:

Şahsa ve zamana bağlı olmayan mücerret fiil şekilleridir. İsim-fiil ve sıfat-fiillerden farklı olarak isim çekim eklerini almazlar. Zarf olarak kullanılan bu şekiller bazen de yardımcı fiillerle birlikte birleşik fiil oluştururlar. Türkmen Türkçesinde kullanılan fiiller Türkiye Türkçesine göre daha azdır³³⁰.

-AndA: Sıfat-fiil eki olan –An ekinin üzerine bulunma hali eki getirilmesiyle oluşmuştur³³¹:

kak-anda “tıklattığında, dokunduğunda” (23/15).

gel-ende “geldiğinde” (25/14).

-InçA: Bu ek belirli bir zaman noktasına kadar olan zaman aralığını belirten zarf-fiiller türetir ve kendisinden sonra şahısları ifade eden ekler alır³³².

sal-ma+gınça “salmayınca” (69/147).

öl-me+ginçe “ölmeyince” (69/18).

-Ip: Türkmen Türkçesinde en çok kullanılan zarf-fiil ekidir. **-(Ip)** zarf-fiil eki, ünsüzle biten fiiller üzerinde **-(Ip)** biçiminde kullanılır. Ancak ünlüyle biten fiiller üzerine, /y/ ünsüzü gelmez. Kelimenin son ünlüsü ile ekin ünlüsü birleşir. Bu durumda ek /-p/ biçiminde görülür³³³:

aç-ıp “açarak” (26/16).

sakla-p “tutarak, koruyarak” (27/3).

eyerlä-p “takip ederek” (27/8).

-kA: Türkiye Türkçesinde “iken” anlamını verir. Ekin /-n/ ünsüzünün düşmesi sonucunda oluşmuştur. Ayrıca bu ekin üzerine şahıs ekleri de gelir. -“iken” anlamındaki -ka/-kä (-ka/-

³³⁰ F. Bozkurt, *Türklerin Dili*, İstanbul, Cem Yayınları, 1992, s. 247.

³³¹ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 120.

³³² M. Kara, *a.g.e.*, s. 94.

³³³ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 121.

kä:): Esasen “eken” sözcüğünün kısalmasıyla oluşan -ka/-kä eki gerek anlam gerek zarf-fiilin derecesi bakımından farklılık arz etmektedir. Bu ekin etimolojisi hakkında yaygın kanaat şöyledir: er-/ir- + -kan/-ken (-kin) sıfat-fiilinin eklenmesiyle > erkan/erken/(irkin) > ekan/eken/(ikin) > kan/ken/(kin) > -ka/-kä. Bu ekler hem isim hem de fiil tabanlarına getirilebileceği gibi devamına iyelik eklerini ve sayı kategorisini de alabilir³³⁴.

bar-yar+ka “gidiyorken” (39/19).

gel-yär+kä “geliyorken” (33/8).

biz bar+ka+k “biz gitmiş iken” (22/1).

-mAn: Türkiye Türkçesindeki “-mAdAn” ekine karşılık gelir. Hareketin meydana geliş şeklini göstererek asıl fiili niteleyen ve bu hareket olumsuz mana yükleyen -mAn ekinin ünlüsü daima uzundur. Bu ekin tarihi gelişimi şöyledir: -magan/-megen > -mayan/-meyen > -man/-män³³⁵.

al-man “almadan” (60/7).

bil-män “bilmeden” (41/12).

2.2.12.3. İsim Fiil Eki:

Fiilin isim gibi kullanılması; isim gibi kullanılan fiil demektir³³⁶.

-mAk: Fiillerin gösterdiği hareketi isim gibi karşılayan sözcüklerdir³³⁷.

akmak “ahmak” (57/11).

-mA: Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de fiillere gelerek olumsuz yapar³³⁸.

çat-ma “çadır” (19/6).

düv-me “düğme” (65/4).

-I/-Uş: Bu eklerle yapılan üç türlü isim-fiil vardır: *anlaş-mak*, *anlaş-ma*, *görün-üş*, vb.³³⁹:

bol-uş+ıp “oluşmuş” (78/1).

kir-iş “kiriş” (38/13).

³³⁴ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 149.

³³⁵ A. Esenmedova, *a.g.e.*, s. 145.

³³⁶ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 89.

³³⁷ M. Özkan, *a.g.e.*, s. 531.

³³⁸ A. Buran, E. Alkaya, *a.g.e.*, s. 115.

³³⁹ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 89.

2.2.13. Bildirme Eki

-dır/-dir: *tur-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden (*tur-ur*) çıkan, yüklemi özneye bağlayan, ekleşip ünlü ve ünsüz uyumlarına giren, cevher fiilinin ihbarına teklik ve çokluk üçüncü şahıs çekimlerine gelerek anlamı kuvvetlendirir. Bu ek, bazı bildirme ve tasarlama kiplerinin de sonuna gelerek oluş ve kılışa süreklilik, kesinlik, kuvvetli, bir ihtimal kavramları katar³⁴⁰. Eski Türkçede asıl fiil olarak kullanılan *tur-* fiili, tarihî süreç içinde, geniş zamanlı *turur-* biçiminin kalıplaşmasıyla çok farklı anlam ve işlevlerle karşımıza çıkmaktadır. Asıl fiil olarak görülen *tur-* fiili, bir tafatan yardımcı fiil biçimine girerken diğer taraftan da adların bildirme ifadelerinde çeşitli anlamlar yüklenmiştir.³⁴¹

paşaniñ ulı bağısıdır “padişahın büyük bahşısıdır” (32/6).

esen veziriñ kızıdır “Esen, vezirin kızıdır” (65/19).

hakikat umman-dır “hakikat okyanustur” (42/11).

ogurlık maña töhmetdir “hırsızlık bana iftiradır” (79/4).

bilinde-dir kümüş hancar “belindedir gümüş hançer” (73/6).

Türkmen Türkçesinde isimlerde bildirme eki olarak kullanılan *-dır*’ın bu genel kullanımı yanında bir de “ve” bağlacı işlevinde kullanıldığı görülmektedir.³⁴²

paşaniñ atlılarıdır biz.... “padişahın atlıları ve biz...” (52/3).

yedi aylık oğlandır men... “yedi aylık oğlan ve ben...” (53/16).

³⁴⁰ Z. Korkmaz, *a.g.e.*, 1992, s. 24.

³⁴¹ A. İlker, “Türkmen Türkçesinde *-dır* Ekinin “ve” Bağlacı İşlevinde Kullanılışı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.15. s.119.

³⁴² A. İlker, *a.g.m.*, s.120.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

Destan Metninin Türkmen Kril Harflerinden Latin Harflerine Aktarımı

Necep Oglan

[13] (1) emma ravılar aňdag rovayat kılarlar kim, gadım eyyamda harazmin yurdında soltanesen patışa diyen bir patışa bar erdi (2) atarmanlıkda-çaparmanlıkda, aşlılıkda, gılıçlılıkda bir özi erdi (3) günlerde bir gün onıñ yurdına gence-garabag diyen yurtdan bir bölek kerven geldi (4) ol kervenler satcagını satdı, alcagını aldı, öz yurtlarına gaydarman gaydarman boldılar

[14] (1) olar oturıp özara maslahat etdiler: biz mundan yurdımıza baran vagtımızda: “soltanesen patışanıñ yurdında geñ-enayı nâme görüp eşitdiñiz?” diyip habar sorarlar (2) biz, hem: “argışımız bitirip gaytdık” diysek, bu gepimiz kelte bolar (3) geliñ patışanıñ yanına baralın (4) yurdınıñ bagşısından; yağşısından, döp-adatından, resim-kadasından habar alalıñ, diyışdiler (5) bular: “şol yağşı-da şol yağşı” boluşıp, patışanıñ yanına ugradılar (6) patışanıñ arz cayına barıp gol govşurup salam berip durdılar (7) hä, mıhmanlar, nâme arziñiz bar? (8) tagsır patışahımız, biz siziñ yurduñıza gence-garabagdan gelipdik (9) satcagımızı satıp, alcagımızı aldık (10) indi hem rugsat berseñiz yurdımıza gaytcak diyyäris (11) köp yağşı edipsiñiz, gitseñiz yolıñız hayırlı bolsın, rugsatdır (12) ey patışahım, biz siziñ yurduñızın hiçbir resim-kada yok veli, yöne biziñ ilata mıhman bolup baran adamları saz-söhbet bilen ugradyarlar (13) emma siz bolsañız onıñ yalı etmän: “gitseñiz rugsatdır” diyip aytdıñız (14) tagsır, siziñ saz-söhbetsiz ugratmaqçı bolışınıñız kel-teräk gördik, diydiler (15) patışanıñ bir bagşısı bardı, onıñ adına elbent bagşı diyyerdiler (16) patışa: “mıhmanlarıñ gövni saz-söhbet isläpdir

[15] (1) derrev bar-da elbent bagşını alıp gel” diyip, bir atlımı iberdi (2) yasavul atlanıp gidibersin (3) indi habarı elbent bagşidan eşidin (4) elbent bagşı ayalsızdı (5) ol hemişe öylenmegiñ pikirinde, köy- köçesinde gezerdi (6) aydan ay geçdi, günden gün geçdi, ol gice yatırka bir düş gördi (7) Düşinde sona diyen bir ovadan gelin gördi (8) elbent bagşı bu gelinden: “saña kim diyärler ve haysı yerin sonasıñ?” diyip soradı (9) onda ol gelin: “nesip bolsa, seniñ sonandıñ” diyip mılayımlık bilen hal-ahfal sorap, elbent bagşınıñ yakın yanında oturdı (10) elbent bagşı onıñ bilen muhupbeti-muhupbete gatıp, öpuşıp, guçuşıp oturan mahalında, patışanıñ iberen atlısı bärden barıp: “ahov, elbent bagşı öyinde barmısın?” diyip gıgırdı (11) elbent bagşı bu yakımsız sese tiskiniş oyandı (12) görse: sona gelinde yok, zat-da yok (13) yerinden galıp gapa çıksa, bir atlı abanıp dur (14) atlı elbent bagşa yüzlenip: “seni patışah çağırar” diydi (15) onda elbent bagşı ah, vah edip: “patışanıñ hızmatına barara halım yok (16) dañ-dandan bəri yaramayarım, kesel bolupdırın” diydi (17) yasavul patışanıñ yanına gaydıp geldi (18) patışahım, elbent bagşı kesel bolupdır (19) hiç zat bilen hoşı yok (20) hey bir ağız, yarım ağız gelmäge yaradımı? (21) hava, patışahın, az-ovlak gürleşmäge yaradımı?

[16] (1) iki ağız söz aytmaga yaran bolsa, gelmäge-de yarar (2) haydan-hay kovup alıp gel (3) yarasa-da getir, yaramasa-da getir! (4) yasavul ikinci yola atlandı (5) elbent bagşınıñ gapısında atını keserdip durdı-da: “ey elbent bagşı! (6) patışadan buyruk-derrev dutarını eliñe alıp öñime düş!” diydi (7) elbent bagşı dutarını alıp ugradı (8) şol barışda patışanıñ arz cayında peyda boldı, baş egip, salam berdi (9) patışa: ey elbent bagşı, bir mertebe adam iberdim, gelmediñ, gatı ulalan ekeniñ (10) tagsır şahım, birincide gelmedigimi bagışlañ: dañdandan bəri kesel bolup yatdım (11) kesel hem bolsan, al eliñe sazıñı, hemişeki yalı üç gice-gündiz, dört gice gündiz aytdırıp oturcak däl (12) gaydarman mıhmanlara bir baş keleme nama aydıp berseñ bolar (13) elbent bagşı “acap bolar, şahım” diyip mıhmanlarıñ arasına bardı (14) görse: mha bir cahankeşte yiğitler (15) elbent bagşı: “şular yalı gezende yiğitler her bir zatdan habarlı bolar, düşimde gören sona gelinden bir habar tutayın” diyip, elinde sazı, dilinde sözi, baş keleme söz aydar gerek:

- (16) agalar, yatırdım birce düş gördim,
- (17) yadımdan çıkmayar adı sonanıñ;
- (18) nägehandan onı görüp iş gurdum,
- (19) yadımdan çıkmayar adı sonanıñ

- [17] (1) onıñ bilen bir düşekde oturdım,
(2) ağılaya-ağılaya dañım atırdım,
(3) men golumdan nâzli yarım yitirdim,
(4) yadımdan çıkmayar adı sonanıñ

- (5) kaydan geldiğini bile bilmedim,
- (6) şol dilberden habar ala bilmedim,
- (7) bağınıñ gülinden tire bilmedim,
- (8) yadımdan çıkmayar adı sonanıñ

- (9) dilber bilen бага seyran etmedim,
- (10) gol uzadıp goşa narın tutmadım,
- (11) arman köpdür gucaklaşıp yatmadım,
- (12) yadımdan çıkmayar adı sonanıñ

- (13) elbent aydar, begler, sizden soralı,
- (14) bile bilmen, ne cayıları garalı,
- (15) sövdagärler sizden habar aralı,
- (16) yadımdan çıkmayar adı sonanıñ

(17) elbent bağı, bu sözünü tamam edenden soñ, oturan mihmanlar biri-birine garap yıldırdılar (18) ol vâgtda soltanesen paşah: “ey mihmanlar, bağısınıñ sazına gövünimiz yetmedimi, sözüne gövüniniz yetmedimi, ya-da bize gövüniniz yetmedimi?” dıydı (19) onda mihmanlar: tagsır paşahım, her kim gülse öz aybına gülyär (20) siziñ näme aybınız bar? (21) paşahım, biziñ yurdımızda-da paşahımız bar, ol paşahınıñ bir veziri vardı, onıñ ayalına sona gelin diyerdiler (22) ol vezir dünyäden ötdi, Sona geliniñ başı boş galdı

[18] (1) onıñ at-ovazasınıñ düşmedik yurdu yok eken (2) biz şonıñ tarıpınıñ şu yerlerde düşüp yörsine geñ galıp gülişdik (3) ey mihmanlar, ol gelniñ at-ovazası heniz biziñ yurdımıza düşmändi (4) bu bidövlet bağısınıñ gep iramından mälüm bolmagına görä, düşünde şol geline aşık bolupdır (5) biz bağısınızı ibercek, paşahınız şol gelin biziñ bağısımıza bermezmi? (6) ey paşahım şaların dilegi şalardan biter (7) sona gelin dağı kırk gelindir (8) sona gelin bilen kırk birdir (9) ol gelinler bir birlerinden uzın-da däl, gısga-da däl, arrık-da däl, semiz-de däl hemmesi bir galıpdı, bir meñzäşdirler (10) ine şol kırk bir gelniñ sona gelin tanap tuta bilse, hiç bir çıkdıysız alıp gaydıbermelidir (11) eger tanap bilse, ol adamını öz toprağından kovup çıkıyır (12) paşah elbent bağına garap: hay, elbent bağı, sen sona gelin kırk bir gelniñ içinden tanap alıp bilcekmi, ya-da yok? (13) bellisini et (14) pähey, paşahım men sona gelin segsen gelniñ içinden görsem hem, arkayın saylap alıp bilerin! (15) sen eger sona gelin tanap aların öytsen, kervenler bilen dakılış-da gidiber (16) tagsır paşahım, sona gelne gitmek için maña bir neme teñne bilen bir yorga at bersen, baran yerinde işim mähetdel galmaz yalı, hat bersen gidibereris (17) paşah bir gitgir yorga tayın etdirip, bir neme pul hem berip, gence-garabağı, şasına hat yazıp elbent bağısınıñ eline berdi

[19] (1) elbent bağı şanıñ hatını goltuk cübisine salıp dutarını heykelleyin boynında asıp, gence-garabagdan gelen kerven bilen nirdesiñ sona gelin diyip, yola rovana boldı (2) baş gün yörediler, on gün yörediler, on baş gün yöranlerinden soñ elbent bağı: ey coralar, men siziñ ayabınıza garap yadadım (3) siz maña bu yolıñ gırını çölini, daşını salgı berin, men özüm

gideyin, diydi (4) kervenler: “bağşı aga, mundan gitseñ, öñinden bir gumluk geler, onıñ añırsı bir kentdir, kentiñ añırsı yene gumlukdır, ol gumluk bilen gider otırsıñ, gayranda bir gara bağlık peyda bolar (5) ol gara bağlığın gayrasında bir gara çatma peyda bolar (6) şol çatma barıp düşseñ, şoniñ içinde bir kempir bardır (7) seniñ hızmatıñı şol kempir bitirer” diydiler (8) kerveniñ ayagina yüregi gısıp halıs bolan bağşı, “assa gaçan namart, guşguna bereket” diyip, yorga bir cübt gamçı urdı (9) on baş günlöp erkine goy berilmedik gidici yorga göyâ yıldız süynen yalı süyndi-gidiberdi (10) gumlukdan geçti, kentiñ garası göründi, öñinden bir oylan çıkdı (11) elbent bağşı yorganıñ başını çekip: ey oylan bu kente nâme diyip at beryärler? (12) aga, bu kentiñ adına tövriz diyyärler (13) elbent bağşı yorganı tövriziñ içi bilen süri berdi (14) tövrizi geçensoñ, günbatar tarapda bir caya gözi düşdi (15) ol cay acap sapalı caydı (16) elbent bağşıñ gövnine “şu cayda bir çay içip, çilim çekip ötübersem” diyen pikir geldi (17) yorganı sürüp işikden bardı-da: “habarlaş!” diyip gıgırdı

[20] (1) şol zaman içerden bir yaş yigit sıçrap gapa çıkdı-da: “aga, nâme habar gerek?” diydi (2) elbent bağşı: “ötermen yolagçı, bir çilim berseñiz” diydi (3) bu yere bir bölek aga-beg, töre yigitler cem bolupdılar (4) elbent bağşı bilen habarlaşan yigit tovsup içeri girdi (5) onda içerdäki yigitler: daşardaki kim? (6) “arkasında dutarı bar “ötermen yolagçı, bir çilim berseñiz” diyip sorayar (7) “arkasında dutarı bolsa, märeke görüp yören yigitdir (8) atını tut, içeri girsın, çilim ber, çay içsin” diydiler (9) ol yigit işige gelip, elbent bağşıñ atdan düşüp, içerik girmegini soradı (10) köp vagtdan bäri märekä zar bolup yörän bağşı “ atdan düş” diyen sözi eşdenimden, yorgadan özini taşladı (11) içerik girip, yigitler bilen salamladı (12) çilim berdiler, çay berdiler (13) yigitlerden biri elbent bağşa yüzlenip: “hov, aga, arkañda dutarıñ bar ekeni (14) bağşımsıñ, sazandansıñ, şahırmıñ?” diydi (15) onda elbent bağşı: “her haysından hem bir neme bardır”diydi (16) “her haysından bir neme bar bolsa, bizler hem bir bölek guma basılıp oturan yigitler, bize bir-iki nama aydıp berseñ, bir-iki saz edip berseñ” diydi (17) onda elbent bağşı öz-özine “bu yigitler hem govı yigitler ekeni, “her kim öz derdini peşär” diyipdirler, gel-ä, sonanıñ soragını şulardan hem sorap göreyinle” diyip, elinde sazi, dilinde sözi, bu yigitlere garap bir baş keleme söz diyse gerek:

- [21] (1) aslı arap atlı beg yigitlerim,
(2) tövriziñ begleri sona geldi mi?
(3) cıgaları til-til, gözleri mestan,
(4) tövriziñ begleri, sona geldi mi?
- (5) tövriziñ degresi yoldır-yodakdır,
(6) üstimizde gurlan çarhı-pelekdir,
(7) enesi hüyridir, gızı melekdir
(8) tövriziñ begleri, sona geldi mi?
- (9) tövriziñ degresi dolanma daglar,
(10) yar yardan ayrılssa ah çeker aglar,
(11) açılssa läleler gül bolsa bağlar,
(12) tövriziñ begleri, sona geldi mi?
- (13) bilbiller ah çeker güle yetmäge,
(14) bağbanlar terhos eder onı tutmaga,
(15) tövriziñ bağına seyran etmäge,
(16) tövriziñ begleri, sona geldi mi?

- (17) elbent aydar saz arkamda bağıdır,
- (18) sınalarım çapraz-çapraz dağıdır,
- (19) aslın sorsañ, gence-garabağıdır,
- (20) tövriñ beğleri, sona geldi mi?

(21) elbent sözünü tamam etdi (22) oturanlar: “dur entek, bağı ağı” diydiler (23) bular bir-birine: “bizler hem sona gelin diyişip yördik (24) bu bidövlet bağı-da sona diyip baryan ekeni (25) bu sazi bilen, bu sözi bilen bu yağı yigitligi bilen, bu bağı yigitligi bilen bu barka, biziñ hiç haysımıza sona gelin yokdır” diyişdiler

[22] (1) yine biri çıkıp:“biz barkak sonanı alcak şu bağı mı?” diyip gaharlandı (2) yine biri çıkıp “muniñ zehini (3) öldüreyenimizde bolmayar mı...” diydi (4) yine biri:“daşarık çıkıp töverege serediñ, adam-gara yok mı?” diydi (5) tövereği garadılar, özlerinden başka inlar siñek yok (6) “öldürelin-de, öldürelin!” boluşıp, elbent bağınañ gulak çekgesine urdılar, elbent bağı bir yanına gışarıldı (7) ol yan gulak çekgesine rast urdular, beylesine gışarıldı elbent bağı yer sermenklöp gitdi (8) yine biri elbent bağınañ dutarı bilen yeñsesine urdı veli, dutar çım-pıtrak boldı (9) bular urup, depip, yumruklap öldürüp baryarlar (10) elbent bağı “alla canlarım; bu bi dövletler öldürmeğini kaskına düşdiler gerek” diyip, ölen kişi bolup yatı berdi (11) bu yigitlerden biri: “ey coralar, bu bağı-ha öldi, gün batansoñ bir rayısa taşlarıs, hazır daşarı çıkayalıñ” diydi (12) bular daşarık tamini güneşine çıkıp, iki bir, iki bir çatlışıp: “bu bir yağı yigit ekeni, özi bolsa bağı yigit ekeni (13) nesip etse, sonanı alcak ekeni, nesip etmese gaytcak ekeni (14) hiç zat yok yerden biz muniñ nahak ganına galdık” diyişip bir-birine “bu senden boldı-da, senden boldı” urdılar cedeli (15) indi habarı elbent bağıdan alalıñ (16) elbent bağı gözünüñ teyinden garasa, özinden gayrı inlar siñek yok

[23] (1) elbent bağı “cuda yağı, oñay eken” diyip, dutarınıñ ulı böleklerini yıgnap, dutariniñ gabına saldı (2) mayda böleklerini bolsa el yağlıgına düvüp, goltıgına saldı (3) emay bilen gapıdan ıskılap seyretse, yabısı öñkisi yalı gañtalıklı dur (4) elbent bağı rast oñaylap “sıçana topulcak pişik yalı, yıgcamlanıp-yagcamlanıp birden yorganıñ üstinde zındı” eyerin üstinde galıp boldı (5) elbent bağı “assa gaçan namart” diyip, gaça-a (6) muniñ gaçıp baryanını bir yigit görüp: “al gitdi-he, şol gitdi...” boluşıp muniñ ızından kovdılar (7) gorkan bağı, öziñize mälüm, bu kovgulara zıgam etdirmedi (8) elbent bağı şol gaçıp oturşına bayakı aydılyan gumlukdan geçti, bir tokaylık yetdi, tokayını içinden bir inçe yol geldi (9) bu yol bilen gidiberdi (10) “indi-hä, meniñ ızından yetesleri yok, gel, bir tünçäni gaynadıp mes gök çay içeyin (11) ızından hem sazını becereyin, elimde sazım bolmasa, dilimde sözim bolmasa, kim meni tanacak” diyip, şol tokaylıkda düşdi (12) tokayını gışarşıp yatan gurı odunlarından getirip, çakamağını çakıp, ot yakdı, yelimli kasesini gorıñ, gırasında goyıp, yelimini yumşatdı (13) dutariniñ böleklerini yerinde cayba-cay goyıp yelimlemäge oturdı (14) dutariniñ gapağını dağlap, perdesini bağlap, kirişlerini sazlap, gulaklarını tovladı (15) destini dutara kakanda tokay yanladı elbent bağı dutariniñ sesine hol bolup, urulanına bolsa gınanıp, saz ağılap, elinde sazi, dilinde sözi, bir baş keleme söz aydar gerek:

- (16) arzu eylep yara gelip,
- (17) şu boldımı maksat maña,
- (18) boynım burup zar ağılayıp,
- (19) şu boldımı maksat maña

- [24] (1) ışkıñ libasını geydim,
(2) sıırımı äleme yaydım,
(3) öz dilimden depgi iydim,
(4) şu boldımı maksat maña

- (5) oturıp giryan agladım,
(6) kesip cigerim dagladım,
(7) gitmäge bilim bagladım,
(8) şu boldımı maksat maña

- (9) bilmedim yarıñ hıyalın,
(10) şeker-şirin lebde balın,
(11) görmedim sahıpcamalın,
(12) şu boldımı maksat maña

- (13) boyıñ uzun, kaddıñ elip,
(14) durma yar bizden uyalıp,
(15) aşık elbent yara gelip,
(16) şu boldımı maksat maña

(17) elbent bağı, bu sözünü tamam edenden soñ yorga minip, cılavını deñ tutup, yola rovana boldı (18) elbent ol depeden, ol depä at salıp gidip oturdu, birden bayakı aydılan gara baglık göründi, emma “gara çatma” diyeni hiç görünmeyärdi (19) elbent yene gidiberdi (20) bir beyik depäniñ üstine çıkıp töveregine ser etse, hol uzakda, bir gırıñ yüzinde gara yapınca serilen yalı bolup bir zat görünyär (21) sür-hä-sür, bar-ha-bar yanına yakınlaşsa, şol kerveniñ aydan gara çatması bolup çıkdı (22) elbent bağı bu çatma öyiñe sın saldı, üstine tovuk çıksa çatma aşak oturcak, pişik çıksa-da (23) elbent: “görmeli görgimizdir-de” diyip, yorgadan düşdi, horcınıni eline alıp çatmanıñ işiginden salam berip bardı [25] (1) çatmanıñ törinde iki dızı gulagından bir gariş yukarı somalıp duran kempir otır (2) kempir elbendiñ salamına aleyk alıp, oña sın etse, elbendiñ arkasında dutarı bar (3) kempiriñ gövniñe “toydan yadap gelyän bağıdır, meniñ çatmamı çolarak görüp sovulandı-da” diyen pikir geldi (4) elbent bağı kempiriñ çatmasında bir gün boldı, iki gün boldı, on gün, on baş gün boldı, hey gaydar yerde gaydanok (5) kempiriñ o yerden, bu yerden çöplöp getiren odunını bolsa çay gaynadıp tükedip baryar (6) kempir günlerde bir gün: “ey oğlum, seniñ düşegiñ yumşadı-la, meniñ bu yıkık çatmanda sen näme höväs edip yatırsıñ?” diydi (7) onda elbent bağı kempiriñ soragına cogap berip baş keleme söz aytsa gerek:

- (8) ey yaranlar, halayıklar,
(9) gelip geçmeli dünyädir;
(10) gurbı yeten goç yigitler,
(11) minip, guçmalı dünyädir

- (12) bilbil höväs eder güle,
(13) köñlim talvas eder ile,
(14) yar gelende güle-güle,
(15) gucak açmalı dünyädir

- (16) günbe-günden halım beter,
- (17) dadım haçan yara yeter,
- (18) acal gelse çalıp tutar,
- (19) gülüp geçmeli dünyadır

- [26] (1) elbendi diyir, adam oğlu,
(2) sınamda ışk odı doldı,
(3) garrılardan yigit bovlı,
(4) öpüp, guçmalı dünyadır

(5) elbent bağşı bu sözini tamam edip; ey mamacan, şu yerden biziñ yurdımıza bir bölek kerven bardı, olar: “biziñ yurdımızıñ veziriniñ sona atlı gelin dul galdı” diyip, gürrüñ etdiler (6) “men şoniñ üçin gelyärin” diyip, soltanesen patışanıñ yazan hatını çıkarıp kempire berdi (7) kempir yaşlığından köp okan sovatlı eken (8) hatı okap görüp: “ey oğlim, mamañ nas pulını yetirsen bu hizmetini btirse gerek” diydi (9) onda elbent bağşı: “ey mama can, şu hizmetimi bitirseñ, geregiñ nas pulı bolsa, onu gaygı etme” diydi (10) bu sözden soñ mama hatı çermegine salıp, patışanıñ hizmetina düyñk yasadı (11) barıp hatı patışanıñ eline berdi (12) patışa hatı okap görüp: “ey mama özi soltanesen patışanıñ adamsı bolsa, meniñ garşılıgım yok (13) bar-da sonanıñ özini gövnet” diydi (14) kempir sona gelniñ yanına bakan ökcäni gösterdi (15) sona gelniñ bolyan cayına bardı (16) “vah, sona can, gurguncamısıñ?” diyip mazalı, süyci sözlerden gürrüñ açıp ugradı (17) şol barmana gürrüñiniñ arasına elbent bağşını getirip: “ey sona can, şeyle bir päkize mihman yigidim bar (18) özi bir bağşı yigit, hem-de yağşı yigit, sen-de bir gül, öziñ-de dul (19) ol yigit hem bir velayatıñ arzılı bağşısı (20) saz-söhbət bilen ömrini şatlık bilen geçirersiñ (21) beydip başı boş oturaniñdan, şoñacık bararasañ neneñ maslahat göryärsiñ?” diydi

[27] (1) onda sona: “ey mama can, meniñ elinde yedi aylıcak çagam bar (2) şoni incıtman saklayın diyse barayarıñ” diydi (3) “ey guzıñ, seniñ bir oğlanıñ däl, yetmiş oğlanıñ bolsa-da, ol saklap bilcek adam” diyip çatmasına tarap tozaberdi (4) şol gaydışına elbent bağşınıñ yanına gelip: “ey oğlim, patışa razı boldı, sona-da razı boldı, söyüncimi ber!” diydi (5) elbent bağşı iki sanı gızıl tıllanı kempiriñ etegine taşladı (6) kempir muña şat bolup: “ey oğlim, yorganıñ ardını galıñrak et-de galanıñ gayra düybine barıber, biz hem şol yerde bolarız” diyip, kempir sonanıñ cayına tarap tozaberdi (7) kempir şol barışda sonanıñ yanına barıp dokuz yıldan bari mes bolup yatan şerapdan bir käsäni doldurup berdi, yüzine dokuz gat perdäni örtüp, tap-tayın bolup durdı (8) elbent bağşı hem yorganı eyerläp bardı (9) kempir sonanı elbendiñ ardına mindirip, neçep canı bolsa ikisiniñ arasına berdi (10) elbent bağşı kempir bilen hoşlaşıp yola rovana boldı (11) ol hälki yencilen yerinden gorka-gorka, sag-salamat geçdi (12) şol gidip oturşına dañ-säher çağı bir sapalı caya yetişdi (13) güller açılıp bilbiller sayrap, gumrılar ovaz edip, bulaklar şarlap her tarapa akın baryar (14) elbent bağşı: “gel-ä, şu yerde canımı barlap göreyin” diyip, bir ter hovzıñ yanında yorganıñ başını çekdi (15) sonanı neçep canı atdan düşürdi (16) sona yüzi dokuz gat perdeli bark urupdur (17) şol yerde elbent bağşı sona garap, “gel bir nazar salışalı” diyip, golında sazı dilinde sözi baş keleme söz aydar gerek:

- [28] (1) men saña aşıkdım, bilmediñ öziñ,
(2) maña bir nazarıñ sal, sona gelin!
(3) ölinçäm aşık men göreli boyıñ,
(4) maña bir nazarıñ sal, sona gelin!

- (5) edipsen delili, bolup sen darga,
- (6) aramsızda gezdi bir dilli garga,
- (7) salsañ alagayış, minseñ gır yorga,
- (8) maña bir nazarıñ sal, sona gelin!

- (9) etegñe dökeyin dürli iymiş,
- (10) yakaña düzeyiñ altın-kümüşi,
- (11) gözeller içimiñ sen yaşıl başı,
- (12) maña bir nazarıñ sal, sona gelin!

- (13) elbent aydar, aylanayıñ öziñden!
- (14) goşa hallarıñdan, gara göziñdan,
- (15) gucaklap boynıñda ölsem yüziñden,
- (16) maña bir nazarıñ sal, sona gelin!

(17) elbent bağı bu sözini tamam edip sona gelniñ açılışmagına garaşdı (18) sona gelin häli hem yüzi perdeli dur (19) elbent bağı öz-özine: “allacanlarım, meniñ bu alıp baryanım kör, şel, ya-da oturan bir lal bolsa bildi mi, şuniñ yüzini bir göreyin” diyip perdäni yeke-yekeden serişmäge başladı, yedi gatını serpip sekizinci gatına gezek gelende, elbent bağıniñ gözi dumanlap gitdi (20) yüzleri on tördi gicäniñ ayı kimin, helal gaşlı, merver dişli, maral yörişli, davut tovuşlı, kepderi topuk, gaz boyun, murça miyan tapıp edip añırsına çıkar yalı däl

[29] (1) elbent bağı: “allacanlarım, muniñ sonadıgı ras boldov (2) mundan bir polsa diläyin, öziniñ ırayı vagtı hoşlığı bilen berse alagayın, bermese tersine gitmäyin” diyip, elbent bağıniñ elinde sazı, dilinde sözi, säher çağı sona gelinden bir posa diläp baş keleme söz diyse gerek:

- (3) bahar bolup yaz yelleri degende,
- (4) bilbil ürküşmesin, gül incınmasın;
- (5) össe badı sabah zülpiñe deger,
- (6) bir moy ayrılmasın, dil incınmasın

- (7) ugrında gezip men, şems ile kamar,
- (8) zülpiñe dökülmiş müşk ile anbar,
- (9) biliñe yaraşan murassag kemer,
- (10) uzak bağladığıñ bil incınmasın

- (11) gucaklaşıp gol salışıp gitmedim,
- (12) rakıplarıñ tagna sözün etmedim,
- (13) arman köpdür, gice-gündiz yatmadım,
- (14) edep bilen gelyän gol incınmasın

- (15) bağında yetişen bakçalı barı,
- (16) ruhsat ber, tireli alma, enarı,
- (17) isleseñ, taparsıñ, söygili yarı,
- (18) ile barıp gelen yol incınmasın

- [30] (1) elbendi, köyiñde galdım hovaya,
(2) yüziñi menzetdim şems ilen aya,
(3) lebiñden posa ber men binovaya,
(4) dodak terpenmesin, til incınmasın

(5) elbent bu sözünü tamam edenden soñ, sona gelniñ yüzünden ayran perdelerini cayba-cay goyup, sona gelni ve necebi yorganıñ üstüne mündirdi (6) elbent bağış yorganı haydap, ilatıñ bir çetinden bardı, oba adamları elbent bağışınıñ gelin alıp gelyänini görüp, patışaga söyünci diyip yüvürdiler (7) patışa buşlukçılara söyünci berip, kırk gice-gündizlik toy başladı (8) toyu sovup sona gelin elbent bağışa nikalap berip bir ak öye saldı (9) elbent bağışı dört yanında dört bağışını oturdıp saz-söhbete başladı (10) elbent bağışı bilen sona gelin maksat-mırada yetdiler (11) aydan-ay geçdi, günden-gün geçdi bayakı yedi aylık necep yedi yaşadı (12) elbent necebiñ golından tutup molla berdi (13) ertir molla eltip berse, gün ortana galmangaçıp gelyär (14) gün ortan eltip berse, peyšine galman gaçıp gelyär (15) günlerde bir gün elbent bağışı: “ey, bidövlet oğlan, sen okap kazı boların öydyärmiñ (16) sakıdıñ başımdan sovuldu (17) şu yorga yadap geldi (18) gün batansoñ, yorganıñ ot-iymini berip, päkize becerip, arkalap goyaveri, oğlum!” diydi (19) necep: “acap bolyar, ata” diyip öz oynı bilen bolıberdi (20) oğlanıñ işi-pişesi aşık, çilik oynamak bilen boldı (21) ağışam garañkı düşünsoñ urdı ıkını (22) yorga, bu yanka seretmek kayda! (23) elbent yorga iym-suv bermegi necebe tabşırıp, patışanıñ çakılığı bilen gidipdi

[31] (1) ertesi gün gaydıp gelse, yorga edil öñkice durşı, iym kayda, suv kayda, arkalamak kayda (2) yorganıñ içi bolsa kövügiip dur (3) necep bolsa oynap ayrı yör (4) elbent bağışı: “ey necep can, bäre gel!” diyip çağırdı (5) necep ılgap atasınıñ yanına geldi (6) “ey necep can yorganı biri bir yana mindimi, ya öziñ minip gitdiñmi, ya iym-suvına seretme diñmi?” diydi (7) necep can yalan söylemegiñ yağdayını tapman: ey ata, men hemişe yorga seredyärmidim, öziñ nähili goyan bolsañ, yorga-da şoniñ yalı durandır (8) “ey bidövlet, meniñ özimden önen perzent bolsan, bu işi etmezdiñ!” diyip, oğlanıñ yakasından tutup, her yanagına bir şabpat urdı, oğlanıñ gözünden yalpa ot çıkdı (9) oğlan enesiniñ yanına gaçıp atdı (10) elbent bağışı oğlanıñ ızından kovup gelip: “ey bidövlet oğlan, sen eneñi arka tutunar boldıñmi?” diyip eline bir çıbık alıp, oğlanı saygılmaga durdı (11) oğlan avuncına sıçrap bökdi-de gidiberdi (12) elbent bağışı hem gaharına öyden çıkıp gidiberdi (13) oğlan bir vagtdan enesiniñ yanına gelip: ey ene, şu bağışı meniñ çın atammı, ya yalan atammı? (14) ey oğlum, seniñ çın atañ bolsa, seniñ yalı perzendi beyle avundırmazdı (15) ene, meniñ çın atam nirede? (16) balam, seniñ çın atañ gence-garabagiñ patışasınıñ veziridi, atañ dünyäden ötdi, bu bağışı bolsa meni şu yurda alıp gaytdı

[32] (1) ey ene, men bu horlugu çekebilmen (2) şu ülkde aşıkaydıñ diyen ussat barmış (3) her kim şoniñ golında hızmat etse, maksadına yetyärmiş (4) men hem şol halıpanıñ yanına gitcek (5) elbent bağışı bilen aydışıp, mundan arımı almasam, yürekde arman galar! (6) oğlum, elbent bağışı patışanıñ ulı bağışısıdır (7) muniñ öñine bağışı çıkmaz (8) “ene, onı övme, onı yenmek bolar onıñ gözünü oysa bolar, ine men gitdim!” diyip çıkıp ötäğitdi (9) enesi ızından kovalayıp galanıñ agzına bardı (10) şol vagtda bir bölek kerven geçip baryardı (11) sona gelin: “ey kervenler, nirağ baryarsıñız?” diyip soradı (12) onda kervenler: “gence-garabaga baryarıs” diydiler (13) gence-garabaga baryan bolsañız, meniñ şucagaz oğlumı yolda aşıkaydıñ piriñkide taşlap gidebilmezmiñiz? (14) meniñ oğlum şoña hızmat etmäge baryar (15) biz hem aşıkaydıñkıda düşüp ötyäris, alıp gideris (16) taşla düyän üstüne (17) sona gelin oğlumı düyä mindirip, yola saldı (18) kervenler birnäçe gün yol yöränlerinden soñ aşıkaydıñ sarayına barıp düşdiler, getiren sovgatlarını aşıkaydıña bağışlap: “ey pirimiz size bir hızmatkär oğlan getirdik” diydiler (19) aşıkaydıñ pir: “barıñ, getiren oğlanıñızı alıp geliñ göreyin” diydi (20) kervenler oğlanı aşıkaydıñ piriñ yanına getirdiler (21) aşıkaydıñ pir oğlana garap: “ey oğlan näme maksat bilen bizi idäg-sorap geldin?” diydi

[33] (1) onda necep: “ey pirim, men aydım övrencek, saz övrencek, bağışı bolmak maksadım bar” diydi (2) “ey oğlan, sen bağışı bolcak bolsañ, şol aşhanadakı dogmalar näme işlese, sen hem şolar bilen işläp geZiver” diydi (3) necep can hem beylekiler yalı arkası bilen odun çekip geZiverdi (4) aydan-ay geçdi, günden-gün geçdi (5) eginlerini tanap kesip,

hamlarını odun sürüp, bütün bedeni gızıl etene boldı (6) günlerde bir gün ir ukıdan oyanıp: “allacanlarım, men her gün naharın yılısı barka öye dolanıp gelebilmeyärin (7) şu gün irden gitsem nahar vagtına yetişip bilmezmiäm?” diyip oduna gitdi (8) barıp ol yerden, bu yerden bir arka odun çöpläp öye gelyärkä, halıs yadadı (9) şol yerde arkasını oduna söyöp oturdı-da aşıkaydıñın hizmatına gelen gününü hasaplamaga başladı (10) görse: yedi yıl geçip, sekizinci yıla gadam basıpdır (11) necep can: “men enemiñ gargışına galdım (12) Gitme, balam! diyse, gulak asman gaytdım” diyip, aqlamaga oturdı (13) şol oturşına gözi uka gitdi (14) düşinde kırk erenler hem cem bolup, oğlanıñ daşını guşap aldılar (15) necep cana kırk erenleriñ hersi bir kâse şerap berdi (16) aşıkaydıñ piriñ özi hem bir kâse şerap berdi (17) necep can yalpa gözini açsa, pir-de yok, zat-da yok (18) oğlan gören düşine şatlanıp, egdekläp, gati-gati yöräp, aşhananıñ yanına barıp, arkasındakı odunu hol beyläk silkip okladı-da piriñ yanına bardı: “ey pirim, “tovşana dogduk depe” diylişi yalı, jogap berseñ, yurdıma gaytsam” diydi

[34] (1) onda aşıkaydıñ: ey oğlum, yedi yıl hizmatımı etdiñ (2) yene saña yedi yıllap aydım-saz övrenmek (övretsem) gerek (3) ey pirim, öñki övredeniñ bes (4) aydımı-da özüm bilerin, sazı-da özüm bilerin (5) sen maña ızıma gaytmaga cogap berseñ bolyar (6) hay oğlum, sen aydım-sazı bilyän bolsañ piriñ senden soval sorar, sen hem cogabını berersiñ, eger cogap berip bilseñ, piriñ saña rugsat berer, bolmasa saña rugsat yok (7) ey pirim, sovalıñız bolsa sorañ (8) ikisi şu yerde soval-cogap aydışmaga durdılar:

- (9) aşıkaydıñ: ol nedir kim iki başlı,
- (10) parası bar, çäresi yok?
- (11) ol nedir kim baş yüz yıllık,
- (12) menzili bar, arası yok?

- (13) necep oğlan: bu dünyä bir iki başlı,
- (14) parası bar, çäresi yok
- (15) yer bilen gök baş yüz yıllık,
- (16) menzili bar, arası yok

- (17) ol nedir kim, hergiz gülmez?
- (18) ol nedir kim, onı bilmez?
- (19) ol nedir kim, hergiz ölmez?
- (20) turmaga mıdarası yok

- (21) muhammet mustafa gülmez,
- (22) nadan kişi onı bilmez,
- (23) lukman hekim, hergiz ölmez?
- (24) turmaga mıdarası yok

- [35] (1) ol ne meylisdir araksız?
- (2) ol ne mövsümdir oraksız?
  - (3) ol ne kitapdır varaksız?
  - (4) galamı bar, garası yok

- (5) hakıñ meylisi araksız,
- (6) acal mövsümi oraksız,
- (7) cebrayıl özi varaksız,
- (8) galamı bar, garası yok

- (9) ol nedir bile bitişen?
- (10) biri-birinden ötüşen?
- (11) ol nedir rızkı yetişen?
- (12) uçmaga mıdarası yok

- (13) aydır gün bile bitişen,
- (14) biri-birinden ötüşen,
- (15) sımruğıñ rızkı yetişen,
- (16) uçmaga mıdarası yok

- (17) ol nedir kim, mälär geçer?
- (18) dağı, daşı yalar geçer,
- (19) ol nedir kim, diler geçer?
- (20) ganı akmaz, yarası yok

- (21) ol bulutdur, mälär geçer,
- (22) dağı, daşı yalar geçer,
- (23) yaman sözdür, diler geçer,
- (24) ganı akmaz, yarası yok

- (25) aşıkaydıñ, bolma acı,
- (26) ol ne iymiş, bolmaz acı?
- (27) ol nedir kim bar alacı?
- (28) ol nedir kim çäresi yok?

- [36] (1) necep aydar, bolman acı,
(2) can iymiş bolmaz acı,
(3) barça işiñ bar alacı,
(4) şum ölümiñ çäresi yok

(5) bu sözlerini tamam edenden soñ aşıkaydıñ aytdı:“ey oğlum, bucağız sovaldan, soval bolmaz (6) muniñ cogabını aşhanadaki dogmalarıñ hemmesi-de bilyändir (7) belki sen şolardan övrenensiñ (8) men senden yine bir soval sorayın, şoña cogap berseñ, sana gaytmaga rugsat bereyin, şol sovala cogap bere bilmeşeñ, saña rugsat yok” diydi (9) onda necep oğlan: “ey pirim gövniñ galmasın, yine soracak zatlarıñ bolsa sora” diydi (10) onda aşıkaydıñ necebe soval berip, yine ikisi yüzbe-yüz oturup aydışmaga başladılar:

- (11) aşıkaydıñ: ol ne dagdır, garı gitmez erimez?
- (12) ne deryadır, dolar daşar yörimez?
- (13) ne sakıdır ölmez yitmez garrımaz?
- (14) ne kervendir goyup, geçer hatar, hey?

- (15) necep oğlan: kap dagınıñ garı gitmez, erimez,
- (16) köñül-derya dolar daşar, yörimez,
- (17) acal sakı, ölmez, yitmez, garrımaz,
- (18) can bir kerven goyup, geçer hatar, hey!

- [37] (1) ol nämedir, iymän, içmän çağ bolar
 (2) ol nämedir, çekilmeyen dag bolar?
 (3) ol nämedir, ekme, dikme bag bolar?
 (4) ol şeyledir, gol degmeyen solar, hey
- (5) melayıklar, iymän, içmän çağ bolar
 (6) ışkıñ derdi, çekilmeyen dag bolar?
 (7) gövrän, şäker, ekme, dikme bag bolar?
 (8) ol şeyledir, gol degmeyen solar, hey
- (9) ol nedir kim, husnı zıba, çağ olar?
 (10) ol nedir kim, gün çıkansoñ yok olar?
 (11) ol nedir kim, atılmayan ok olar?
 (12) ne kemandır gol degmeyen dolar, hey?
- (13) melayıklar husnı zıba, çağ olar
 (14) gün çıkansoñ ol yıldızlar yok olar
 (15) ol kirpikdir, atılmayan ok olar
 (16) gaş bir keman gol degmeyen dolar, hey
- (17) ol nedir kim, yer yüzünde akınan?
 (18) ol nedir kim, yerden göge bakınan?
 (19) ol nedir kim, nerdivana çıkınan?
 (20) ol nedir kim, pelle pelle iner, hey?
- (21) ol suv bolar yer yüzünde akınan,
 (22) oğlanlıkdır yerden, göge bakınan,
 (23) yigitlik bir nerdivana çıkınan,
 (24) garrılık bir pelle pelle iner, hey

- [38] (1) aşığıydıñ, näler gezer hovada?
 (2) nämäñ adın oka dogada?
 (3) ne bir guşdır, mesgen tutmaz bu bagda?
 (4) ne sayyatdır oña albay bular, hey?
- (5) necep aydar, köñül gezer hovada,
 (6) hakıñ adın okayarlar dogada,
 (7) can bir guşdır, mesgen tutmaz bu bagda,
 (8) acal sayyat oña albay bular, hey

(9) bu sözlerini aydışandan soñ, aşığıydıñ necebe garap: “hay oglım sen maksadıña yeten ekeniñ, bağı bolupsıñ, sen meniñ iñ soñkı şägirdim bol” diydi (10) necep halıpasınıñ sözine iki bolup bilmän: “bağıyla, halıpam, senden bir dileğim bar” diydi (11) halıpası: hay oglım, näme dilegiñ bolsa dile (12) ey halıpam, meniñ dileğim: asmandan inen gara dutarıñı berseñ hem maña bir yağşı dileg etseñ, gövnim biterdi (13) “ey oglım, asmandan inen gara dutar hol arkakı cayda durandır, alıp gel, kiriş perzelerini sazlap bereyin” diydi (14) necep begencinden ökcesi yere ilmän ılgap dutarı getirdi (15) aşıkaydıñ dutarı eline alıp, perzesini bağlap, kirişini sazladı (16) mundan soñ: “hiç vagt öziñi ulumsı tutmagıl, oglım” diyip, necep cana pendi-nesihat sözlöp, aşıkaydıñ bir baş keleme söz aydar gerek:

- [39] (1) sen barañoñ şa isleyir elbendi,
(2) pendim budır: tekepbirlik fiile
(3) tekepbirlik goç yigidi har getir,
(4) pendim budır: tekepbirlik fiile

(5) mundan barsaño esen hanıñ gaşına,
(6) altın cıgasını sancar başıña,
(7) öziñden yaş ula, deñi-duşıña,
(8) pendim budır: tekepbirlik fiile

(9) zamana beyledir, niçik zamana!
(10) indi seni hak saklasın amana,
(11) öziñden gayrıga, yağşı-yamana,
(12) pendim budır: tekepbirlik fiile

(13) aşıgaydıñ aydar, magrıpet şoldır,
(14) şerigat, tarikat bir dogrı yoldır,
(15) menden saña soñkı nesihat oldır,
(16) pendim budır: tekepbirlik fiile

(17) aşıkaydıñ sözini tamam edenden soñ necep cana ak pata berip: “yoluñ ak bolsın, gövniñ päk bolsın, yoldaşın hak bolsın, baran yerinde yol alasın, kesbinden kemal tapasın!” diyip yola saldı (18) necep yola rovana bolup, bir nice gün yol yöredi (19) bir kentiñ duşından geçip baryarka, oña bir çorı duşdı (20) ol: “yeri oylan, nireden gelip, nira baryarsıñ?” diyip soradı (21) onda necep can oña başdan ahıra habarını berdi (22) onda çorı: “ey necep can, yoluñ uzak eken, yol azık gerek bolar

[40] (1) sen şucagaz unı alıp git” diyip bir sanaç un berdi (2) necep sanacı arkasına atıp, yene-de yola rovana boldı (3) ol bir näçe gün yol yöranden soñ, onıñ ızından bir bölek kerven yetdi (4) necep kervenlere salam berdi, salamına “aleyk” aldılar (5) necep: “ey agalar, uzak yoldan yadap gelyärim, bir zaman düyäneze minip ayagımı sovatsam bolmaz mı?” diydi (6) onda olar: “ey oylan, düyelerimiziñ yükü ağır, seni mindirere halımız yok” diyip, necebiñ duşından ötiberdiler (7) ey agalar, onda meniñ şucagaz unımı alıp gidiñ (8) seniñ bucağaz unıñı alıp gitsek aç ölüp galmazmıñ? (9) “her düşen yerinizde çay-suv üçin ot yakarsıñız ahırı, şovagt yumruk yalı hamırı yasğılap ocaga taşlasañız, maña nan bolar, men hem siziñ ızınızı ızarlap gider-bararın” diydi (10) kervenler necebiñ bu sözini makul gördiler (11) olar her bir düşen yerlerinde yumruk yalı hamrı yasğılap ocaga gömüp gidyärler (12) necep hem olarıñ ızından garaba-gara ızlap gidip, kervenleriñ her gezek düşen yerlerinde küliñ aşagını agtarıp, yarı yanan, yarı çig kömeçi tapıp mıdar edip bir näçe gün yol yöredi (13) şol barşına onıñ öñinden bir agaçlık görüñdi (14) necep: “ay hudaya, maña-da agaçılığın garasını görmek bar ekeni” diyip şatlandı (15) agaçlığa yetiberende, öñinden bir yorgalı adam çıkdı (16) ol adam yorganıñ kä omzına, kä sagrısına gamçılıp gelyär (17) yorgalı deñine geliberende necep oña salam berdi (18) ol adam necebiñ salamını alman, duşından ötiberdi (19) añırak barıp ızına seretse oylanıñ arkasında dutarı bar

[41] (1) yorgalı: “munıñ arkasında dutarı bar, şu bidövlet oylan yöne oylan dälidir, gel, şunıñ habarını alıp görelinle” diyip, yorganı ızına övürdi ve: ey oylan, bari dur, habarıñı ber! (2) yañı salamımı almadıñ, meni habara iberipmidiñ, saña habar berer yalı! (3) bolsa-da, oylan gelşiñ nireden? (4) gelşim aşıkaydıñ pirden (5) aşıkaydın pire näme maksat bilen barıpdıñ? (6) bağı bolmaga barıpdım (7) bağı bolup bildinmi? (8) bağı bolup bildim (9) bağı bolup bilen bolsañ, biz aşıkaydıñıñ senden ovalkı yetişdiren şägirdi novruz bolarıs (10) “tayın uruş” diyenleri, biz senden bir soval sorarıs, sovalımıza cogap bere bilseñ, bağı bolanıñ, eger-de

cogap bere bilmeseñ, bizde hem bir yedi yıl hizmet edip gitmeli bolarıñ (11) onda necep:“sora, halıpa, sovalıñı” diydi (12) ol adam aşıkaydıñıñka baranda kırk kâse şerabıñ garasıñı gören, emma necep yalı kır bir kâse şerabı içe bilmän gaydan ekeni (13) ikisi yolın üstinde aydışmaga başladılar (14) novruz halıpa soramag durdı, necep can hem eline gara dutarıñı alıp, oña cogap berdi:

- (15) novruz bizden salam bolsın gardaş necebe,
- (16) ganatlanıp uça bilmen bu nedir?
- (17) alnım alıp duran nice yağıdır?
- (18) gözüm görüp gaça bilmen bu nedir?

- [42] (1) necep halıpam novruz, pirden rugsat almasañ,
(2) ganatıñ yetirip uça bilmes sen;
(3) alnıñ alıp duran acal yağıdır,
(4) göziñ görüp ondan gaça bilmes sen

- (5) ne camaldır, ne şöhledir, ne tapdır?
- (6) ne galadır, bir lahzada harapdır?
- (7) ne deryadır, ne ummandır, ne abdır?
- (8) katrasından içe bilmen bu nedir?

- (9) hakıñ camalını görseñ ne tapdır,
- (10) bir köñül incitsañ, kâbe harapdır,
- (11) hakikat ummandır, tarikat abdır,
- (12) şerigat şartından geçebilmes sen

- (13) cebrayılıñ, durduk yeri nirede?
- (14) onıñ bilen kimler boldı erada?
- (15) bir tilsim, bir nokat bardır arada?
- (16) okımışam seçe bilmen bu nedir?

- (17) cebrayıl durduğı hakıñ yerinde,
- (18) dört perişde mukarradır zerinde,
- (19) üç yüz altmış kitap pirlere elinde,
- (20) okımay manısın seçe bilmersıñ

- (21) ol nedir kim iymey-içmey doydılar,
- (22) ol nedir kim yuvmadılar goydılar?
- (23) ol nedir kim dirileyin soydılar?
- (24) bu ne sırdır açe bilmen, bu nedir?

- (25) melayıklar iymey-içmey doydular,
- (26) ol musanı yuvmadılar goydular,
- (27) nesimini dirileyin soydular,
- (28) halıpam, sen bu sırı açe bilmes sen

- [43] (1) novruz aydar acdarhanı demime,
(2) yuvdaydım, çekeydim kämime,
(3) bir şerapdır doldırdılar camıma,
(4) katrasından içe bilmen bu nedir?

- (5) nebsim acdarhadır, vıcdanıñ damdır,
- (6) nice kim saklasañ, bilgil kelamdır,
- (7) necebiñ içdigi kırk-da bir camdır,
- (8) tä rugsat bolmayan içe bilmes sen

(9) bu soval- cogabı aydışıp bolanlarından soñ, novruz necebe garap:“oglan, bağısı bolan ekeniñ, merhaba, ussadiña rehmet” diydi (10) mundan soñ her haysı öz yolına ugradılar (11) necep can yol bilen gidip baryardı (12) şol barşına säher çağında bir bossanlığa yetişdi (13) görse: acap bir bag (14) miveler sallanışıp, yapraklar elvan urup, bulaklar her tarapa akıp, güniñ şovhı güle, güliñ şovhı güne düşüp, bilbiller çäh-çäh urup sayrayar (15) acap bir sapalı cay (16) necep: “şu yerde bir dıncımı alayın” diyip, ser hovzıñ başına bardı (17) egninden dutarını ayırıp serhovzıñ suv alınyan tekcesine girdi (18) yarı yanan, yarı çiğ çöregini suv bilen iymäge otudı (19) necep nanını iyensoñ, göziniñ halkaları yerine gelip, beyläk göz gezdirdi (20) görse: gara görmüm ilerde bir bölek çarva öylisi otır (21) ol obadan bir yaş gelin eline kündük alıp bu bagdaki hovza bakan sallanıp gaydıberdi (22) ol gelin şol gelişine dogrı serhovzıñ başına gelip yetişende, onıñ gözi bir yalkıma düşdi (23) bu suvın yüzine düşyän yalkımıñ eyesini görüp bolmazmıka diyip serhovzıñ töveregine üç-dört aylandı

[44] (1) emma yalkımıñ eyesini tapıp bilmedi (2) ondan soñ yakındaki ağaçlarıñ arasına seretmäge başladı (3) şol barmana gün dogdı, guşluk galdı (4) gelin öz-özine: “bu ağacıñ arasında yalkım näme işleyär (5) men bir bayıñ törinde oturan gelin (6) “gideniñ namaz vagtıdı, gün dogdı, guşluk galdı, şu vagma çenli näme işlediñ?” diyseler, näme cogap bereyin (7) gel suvımı alıp gaydayınla” diyip, suv alınyan tekä girse, bayakı yalkım ayagınıñ astında peyda boldı (8) gelin necep oğlanıñ gerdenimiñ üst aşırı kündügi suva salladı (9) şol vagtda oğlan geñirgenip bir yan tarapına bardı (10) yañkı üstine abanıp duran yaş gelin onıñ yañağından ogşadı (11) oğlan uyalıp ol yan tarapına bakdı, gelin ol yañağından hem ogşadı (12) necep can heniz yañağına sovuk dodak degmedik oğlan, zövve yerinden galıp kaçmaga yüz urmakçı boldı (13) gelin onıñ kaççagını duyup, kündügi hovza taşladı-da oğlanıñ iki gerşiniñ üstine hopba boldı (14) necep can: “allacanlarım, bu bir başa düşen tovkı boldı, mundan gutulmagıñ alacı bolmazmıka?” diyip, iki elini iki dızına söyöp, başınıñ üstaşarı gelin taşladı (15) gelin bat bilen baş añır ümedekläp barıp suva süssürildi necep can: “men gel-gele şu yerde gandar boldım gerek” diyip, hovsala düşüp durdı (16) bir vagtdan soñ hovzıñ günbatar gırasından her gerdenine yumruk yalı gara palçık göterip gelin suvdan çıkdı (17) yazıñ günü yuvka darayı köynek ezilip gelniñ endamına sırlaşıp yapışıpdır... (18) gelniñ ölmändigine canı ara giden necep can onıñ bolup duruşına hezil edip gülyär (19) gelniñ muña gahara gelip: “ey bidövlet oğlan, sen meni suva yıkıp, öziñ aman-esen gidermiñ!” diyip, necebiñ ızından kovmaga başladı (20) ol gelniñ gurı-yeñil oğlanı tutcak gumanı barmı!

[45] (1) bular kovalasıp hovzıñ daşına üç-dört aylandı mundan soñ necep can bir dapäniñ üstine kaçıp atdı-da hekgerilip oturberdi (2) gelin:“ey bidövlet oğlan, sen-ä maña yetdirmediñ, emma seniñ ızından yetcek adamları taparın” diyip, öylerine tarap ılğap gaydıberdi (3) gelin şol gelişine öz-özine: “ey hodayım, öyde adam bolmabilseydir” diyip gelyärdi (4) öye gese, her kim öz işli-işine dargap gidiptir (5) gelin ol geyimleriñi çalşıırıp, bir depäniñ üstine çıksa, depäniñ güneşinde üç-dört sanı otır (6) gelin olarıñ yanlarına bardı, görse: olarıñ öñinde üç-dört çukucık-çukalacıkıñ içinde üç-dört sanı goyun gumalagı, bolgusız gumalak oynap otırlar (7) bularıñ biri: “bogaz boldı” diyyär, ikinci biri: “guzladı” diyyär (8) gelin bularıñ oynına bir meydan sın edip durdı (9) “bogaz bolup” garnı gabaryanı yok, “guzlap”biri iki bolanı yok (10) gelin ayagı bilen gumalakları pıtratıp, “şundan hem bir oyun boldımı (11) men size täze bir oyun tapıp geldim” diydi (12) onda bu yigitler:“täze oyun diyyäniñ nirede?” diyip soradılar (13) gelin:“ol serhovzıñ başında bir käkili pereñ oğlan bar (14) şonu derrev alıp geliñ men häzır öye barıp çay-nahar, çilim tayyarlayın” diydi

(15) ol yigitler bolsa hovza tarap ılgasıp gidiberdiler (16) bularıñ ılgap baryanına necebiñ gözi düşdi: “allacanlarım, bu gelyänler şol gelniñ hossarlarıdır, bular meni hökman öldirler” diyip, gorkup bularıñ garası görünenden: “agalar, salavmaleykim...” diyip, gıgırıp salam berdi

[46] (1) munıñ salamına, aleykine kim gulak saldı, iki adam tutup, geresläp alıp gaydıberdiler (2) necep canıñ bir toklısı yok veli, şol göterip gelişleriñe demi sayı bir canlı huday yolu aydıp gelyär (3) şol göterip gelişlerine onı bir ak öyiñ içine getirdiler (4) yigitler ondan:“ey oğlan, arkañda dutarıñ bar (5) sazandarmıñ, bağısımıñ, şahırmıñ?” diyip soradılar (6) necep can, bulardan gorkısına özini boluşından beter övdi:“ey agalar, meniñ yalı bağısı, sazanda cahan älemine gelmez!” diydi (7) şol vagtda oturanlarıñ biri:“al eliñe dutarıñı!” diydi (8) onda necep can gorkısından gamış kimiñ galpıldap ussadınıñ beren gara dutarını bir gulakdan düzüp, saz kakmaga başladı (9) bayakı necep canı kovalan gelniñ otuz çemesi boydaşı, deñ-duşı bardı (10) olarıñ barı bir yere öyiñ daşına üşdiler (11) ol vagtda gelinler: “şular yalı oğlanıñ saz kakıp duranını görsek hem ömrimize peydası bardır, gelin, içerik gireliñ-de içerik gireliñ”boluşdılar (12) mundan soñ: “bir sen yigdinñ arkasında, bir sen gızıñ durmagı mundan öñ gelyän kada dälmi näme” diyişip, çarvanıñ mes gelin-gızları, hüsürdeşip içerik girdiler ve gelip yigitleriñ arkasında bir sep bolup durıberdiler (13) necep can täze yetgincek yigit, gelin-gızları siñe sın etti, duran gelin-gızlarıñ arasından bayakı öziniñ suva yıkan yaş gelnini tanıdı

[47] (1) ol gelin özge gelinlerden has tapavutlanyardı (2) necep can öz-özine: “gel, men yöra bilen şol gelniñ aslını sorayın, sözimiñ başlangıcı hem şol gelin bolsın-la” diyip, golında saızı, dilinde sözi, gör-bak näme diyyär:

- (3) oval başda meylisiñde tutuldım,
- (4) sözle, nızli gelin kimiñ yarı sen?
- (5) öldürmekçi boldı, gaçdım, gutuldım,
- (6) sözle, nızli gelin kimiñ yarı sen?

- (7) tomaşa eylediñ meniñ oynıma,
- (8) edep-ekram bilen geldiñ yanıma,
- (9) kemerleyin zülpiñ saldıñ boynıma,
- (10) sözle, nızli gelin kimiñ yarı sen?

- (11) gözleriñ cellatdır, kirpigiñ hatar,
- (12) bilmen şu nesibäm nä yere darta,
- (13) seni görgeç, derdim günbe-gün artar,
- (14) sözle, nızli gelin kimiñ yarı sen?

- (15) tarıpiñ aydayın yağı cahanda,
- (16) ovazañ düşendir balh, badahşan'da,
- (17) seniñ dek peri yok rum, ıspahan'da,
- (18) sözle, nızli gelin kimiñ yarı sen?

- (19) biz hem aşık boldık şol cellat göze,
- (20) hakikat aşıkdır bu cebre döze,
- (21) necep, sen sözleseñ öz söziñ sözle,
- (22) sözle, nızli gelin kimiñ yarı sen?

(23) necep sözünü tamam eden soñ, gelin öz-özine:“allacanlarım, bu oğlan oval hiç zat görmedik oğlan ekeni (24) şunça märekäniñ arasında maña “kimiñ yarı sen,” diyip masgara etdi

[48] (1) bolmasa şuniñ gözine bir zaman görünmämde näderkä? diyip lapba aşak oturberdi (2) märekä yıgnanan ayal-erkek gelin-gızlar necep canı hoş ovaz görüp:“ayda-veri, can, hoş ovaz oğlan ekeniñ!” diyışdiler (3) necep can daşını alıp duran märekä göz gezdirse, bayakı suva yıkan gelin märekä büküp aşak otır (4) necep can yenede sözünü şol gelne yöneldip bir baş keleme söz aydar gerek:

- (5) saña diysem, nızlı dilber,
- (6) canım aldı cellat gözler;
- (7) gel-de lebiñden posa ber!
- (8) canım aldı cellat gözler

- (9) bile bilmedim hoyıñı,
- (10) özime kılsam toyıñı,
- (11) görkezgin çınar boyıñı,
- (12) canım aldı cellat gözler

- (13) seniñ bilen бага girsem,
- (14) çemen bağlap güller tirsem,
- (15) gol salışıp bile yörsem,
- (16) canım aldı cellat gözler

- (17) bizden yüziñi döndir sen,
- (18) suvsañ duşmanı gandır sen,
- (19) aşık necebi yandır sen,
- (20) canım aldı cellat gözler

(21) necep can bu sözünü tamam edende, gelniñ yüzlerinden burçak-burçak der akıp başladı (22) utancından turup-da bilmedi

[49] (1) başka bir gelin yanındaki gelniñ gulagına pışırdap:“bağşı diyenleri her bir zadı özi için aydıp otır ogşıyan” diydi (2) bağşı diyeniñ gulagı mis yalı, eşitgir bolyar (3) necep can gelniñ pışırdısını eşitdi, gel ol gelniñ hem gövni galmasın diyip, baş keleme söz aydar boldı:

- (4) ovaldan seni diymedim,
- (5) arman sende, nızlı gelin!
- (6) şat bolup oynap gülmedim,
- (7) arman sende, nızlı gelin

- (8) cıññırdayan saziñ bilen,
- (9) bilbil dek ovaziñ bilen,
- (10) yüz şiveli nızın bilen,
- (11) arman sende, nızlı gelin,

- (12) necep bir dessan bağladı,
- (13) kesip cigeriñ dagladı,
- (14) zarını-pınhan agladı,
- (15) arman sende, nızlı gelin,

(16) necep bu sözünü tamam edende, işikden iki sanı atlı gelip: “habarlaş” diydi (17) içerden bir yigit tovsup çıkdı-da:“agalar, nâme habar gerek?” diydi (18) onda ol atlıların biri: “ötermenrâk, bir çilim berseñiz” diydi (19) olara çilim berdiler, çilim çekip bolansoñ, düşmân gitdiler (20) çilim beren yigit: “ey agalar, oñat aydıcı bağşımız bar, bağşı eşideris diyseñiz düşiñ, at tutalı” diyse-de, düşmân gitdiler

[50] (1) indi habarı soltanesen patışadan eşidiñ (2) günlerde bir gün, soltanesen patışa öz yigitlerinden iki sanısını yanına çağırıp:“ey yigitler, elbent bağşı bolsa garrapdır (3) siz ata çıkıp il arasını geziñ (4) maña bir yaş bağşı tapıp getiriñ” diyip, iki sanı yigide buyurupdı (5) necebiñ aydım aydıp oturan öyine gelip çilim soran iki sanı yorgalı, soltanesen patışanıñ yaş bağşı gözlemäge iberen yigitleridi (6) bular çilim çeken bolup necep canıñ sazını, sözünü, yağşı diñlediler (7) indi bolsa necebi çarva yigitleriniñ elinden alıp gitmegiñ maslahatını etmek için, özlerini çola çekdiler (8) ovadan sovarak bir yere barıp urdılar maslahatı; biri aydı:“ey cora, biziñ uzakdaki hızmamız yakın yerde bitdi (9) patışamıza añrı ucı bağşı yaracak bolsa, şu oğlan yarar, yöne mumı bu yerden nâhili yol bilen ele salıp alıp, gitmegiñ maslahatını ber (10) eger çarvalar bu oğlanı alıp gitmekçi bolyanımızı duysalar, aytdırıp oturan bağşılarını bize bermezler” diydi (11) onda ikinci yigit:“ey cora, onı hile bilen alıp gideris (12) biziñ onı alıp gidişimizi ne çarvalar duyar, ne-de bağşıniñ özi (13) biz mundan dolanıp barıp, yene-de çilim soran bolarıs, şol vagt “düşiñ, bağşı diñläñ” diyip, hödür etseler galanını men özüm oñarın” diydi (14) bular bu yerden ugrap yene-de şol öyiñ gapısından barıp: “habarlaş” diydiler (15) içerden bir yigit ılgap çıkdı (16) görse: iki sanı yorgalı cılavı deñ tutup dular (17) yorgaların bolsa toynaklarından der akıyar

[51] (1) yankı çıkan yigit:“agalar, nâme habarıñız bar?” diydi (2) “biz-ä ötermenrâk adam, bir çilim berseñiz” diydiler (3) onda ol yigit:“agalar, düşüp bağşı eşideris diyseñiz” oñat aydyan bağşımız bar (4) cora, bağşımız-ha diñlemeli bağşı eken veli, hayp vagtımız yok, yöne şol bağşıñız bir eli bilen çay, bir eli bilen çilim berse, ömrümize peydası bolardı” diydiler (5) Necep can hoş gılık, şadıman oğlan bir eline çay, ikinci eline çilim alıp gapa bardı-da:“agalar, şeyle bolanda vagtıñız hoş bolsa, ine size çay, ine-de çilim” diyip birine çay, ikincisine çilim uzatdı (6) bularniñ biri kăsani, ikincisi çilimi alan bolup, necebiñ her haysı bir golından tutdılar-da yüzlerini gala tarap övürüp yorgalara basdılar gamçını (7) necep can iki yorganıñ arasında tahya gayan yalı gayıp baryar (8) indi habarı necep canıñ hovza yıkan gelninden alalın (9) gelin ol öyden, ol öye yüvürüp: “hay, yüzi garalar, şol oğlanı berip goyberseñiz, yüziñiz gara bolsın! (10) hanı gayın atamıñ atı yından dälmi, hanı dayımıñ üç yaşarı yüvrik dälmi?” diydi, kebelek yalı iki baka darayardı (11) ol vagtda çarvada yağşı at nirede; yabı-sabı, baytal-saytalıñ üstine palan, añrı-bäri taşlap otuza golay adam patışanıñ hemişe tap gezip yörän yorgalarınniñ ızından kovdılar (12) bular yorgalılarınniñ garasını yitirmän kovup baryardılar (13) yorgalıları yetdirmän, gala gaçıp atdılar (14) olarıñ ızından kovan bolup baryanlarıñ arasında köpi gören pähimlirâk bir yigit bardı

[52] (1) ol yabısınınniñ başını çekip:“ey coralar, şu yerde bir durıñ (2) yigitler, bağşımı alıp gaçan atlılar gala gaçıp gabandılar (3) olar meger bolsa patışanıñ atlılarıdır (4) biz bärden bağşımızı beriñ diyip barsak, ol biziñ hemmämizi tohum murt edip girar (5) hâzır hem bolsa “suvıñ sığıdır” bu bağşı bolmasa, yene-de bir bağşı taparıs (6) gelin, ızımıza gaydaliñ” diydi (7) olar: “şu yağşı maslahat-da şu yağşı maslahat” boluşıp öz tövellaçları öz aralarından tapılıp ızlarına dolandılar (8) bular öz obalarına gidibersinler (9) indi habarı necep candan alalıñ (10) necebi patışanıñ yanına eltdiler (11) necep can patışaga salam berip oturdı (12) patışa: “ey yigitler, bu oğlanı nireden tapdıñız?” diyip, yigitlerden soradı (13) onda ol yigitler:“tagsır patışahım, daşdaki yumuşımız yakından bitdi (14) biz bu oğlanı pılan çarvanıñ obasından taptık, özi örân aydıcı, hoş ovaz bağşı” diydiler (15) mundan soñ patışa otuz iki emeldarını yanına çağırıp:“ey emeldarlar, bu oturan tarıplı oğlan bağşı bilen aydışıp biler yalı ülkede hey bağşı bar mı?” diydi

(16) onda oturanlardan biri:“ey tagsır patışahım, şol garrı elbent bağşı bolaymasa, yurtda bağşı galdımı nāme” diydi (17) onda patışa:“barıñ, şol garrı bidövleti alıp geliñ

[53] (1) hāli hem bolsa onıñ oğlan-uşaga depgi bereligi bardır” diyip iki sanı yasavulını iberdi (2) yasavullar elbent baęřınıñ gapısına barıp:“ey bağşı, seni patışa çağırar sazını al-da yöre!” diydiler (3) “sazını al-da yöre” diyilen habar gorkılık habar dāl (4) ol baęřınıñ hāli-şindi kuladı ganık bolan habarı (5) elbent bağşı derrev dutarını heykelleyin boynından asdı (6) atına minip ugraberdi (7) barıp patıřanıñ sarayında atını bağlap, patıřanıñ yanına salama bardı (8) elbent bağşı çıñerlip töveregine seretdi (9) görse: bir yař yigit yanı dutarlı otır (10) yiti-yiti seredip, ol oturan oğlanı řol öziniñ urup kovan yetimine meñzetdi (11) patıřanıñ yanında erkısirān elbent bağşı oğlana āsgermezlik edip, ādikli ayadıñını burnı bilen necep canıñ arkasına depip goyberdi (12) řol yerde necep can öziniñ yalnızlığını yatlap, sessiz yuvdınıp katra-katra göz yař dökdi (13) patışa munı görüp: “ey bidövlet elbent, bizi penalap oturan oğlanı nāme üçin depdiñiz? (14) “ey patışahım, depmegimiñ başga sebābi bar (15) nāme sebābi bar? (16) “bu oğlan, meni siziñ gence-garabaga iberip getiren ayalıñızıñ elinde gelen yedi aylık oğlandır (17) men munı bakdım, becerdim, kemala getirdim (18) meniñ bir zada gaharım gelip muña iki şarpık urdım (19) şondan bu oğlan “men ařıkaydıña hıżmat edip gelip, munı aydışıp yeñmesem, canımda arman galar” diyip gitdi (20) řol gidişinden ine munı řu yerde gördim (21) bu meniñ bilen aydışar yalı kim bolupdır!” diyip, elbent bağşı övünip ugradı

[54] (1) onda soltanesen:“ey elbent garrı, oğlanı hem zor bağşı” diyip tarıp edyārler (2) hanı bir aydışıp gör, eger yeñseñ oğlanı nāme ederin diyseñ ıgtıyar sende (3) eger yeñilseñ nādersiñ? (4) ey patışahım, munıñ bizi sazda, sözde yeñcek gümanı bolmaz! (5) hanı, yeñcek gümanı bolmasa, al eliñe dutarını! (6) elbent bağşı gahar bilen dutarını silterläp aldı-da, necep cana garap: “ey oğlan biziñ bilen aydıřarmısıñ?” diydi (7) onda necep: “aydışarız!” diydi (8) “aydışsan, hanı gel şu yere” diyip, necebi öz yanına çağırdı (9) şol yerde ikisi iki dutarı bir gulakdan düzüp, saz kakışmaga başladılar (10) elbent ilki başlap, necep onı kovan vagtında, necep ondan müñ esse artık çalyar (11) haçan-da necep can saz başlap, elbent bağşı onı kovan vagtında elbent bağşı “patır-putur” edip ıza galıberyār (12) şol vagtında bulara sine sın edip oturan soltanesen patışa öz-özine: “bu bidövlet garrı sazda-ha oğlandan yeñildi, sözde nāderkä?” diyip otırdı (13) elbent bağşı saz çalmakda ođlanıñ özinden üstündiğini açıp bildi (14) ol öz-özine: “bu oğlan sazda-ha ökdelān eken (15) sözde-de munıñ yalı ökdelān bolsa, men maşgara boların” diyip gaharı geldi, gözleri alardı, reñgi öçdi, murtları sıhsıh boldı: “bu oğlandan dünyāniñ binyat bolan yerinden bir habar sorayın, řoña nāme cogap beryārkä” diyip, elbent bağşı soval soradı, necep can oña cogap berdi:

- [55] (1) elbent: bizden salam bolsıñ il uşağına,
(2) adam sapıyılla ne řāher saldı?
(3) ne mekanda durup galam çaldılar?
(4) nice yıl cesetde lemyezal galdı?
(5) necep: dünyā “çarköşedir” orta yerinde,
(6) adama can indi galam çaldılar
(7) ozal-ha řāherler salınmaz burun,
(8) deslapdan köpäniñ řāhrin saldılar
(9) řāhri lutı niçe perişde yıkdı?
(10) haysı yerde gurlan süleyman tağtı?
(11) haysı yıl an hazret mağraca çıkdı?
(12) ol ne yerde arslan yüzüğin aldı?

- (13) şahri lutı baş yüz perişte yıkdı,
- (14) yol arkasında gurlan süleyman tagtı,
- (15) luv yılı an hazret magraca çıkdı,
- (16) ol zinada arslan yüzügin aldı

- (17) düldüliñ enesi mahı-zeñninden,
- (18) habar bergin şol düldüliñ reñninden,
- (19) hazreti resuliñ oval ceñninden,
- (20) oval zülpıkarı kime çalındı?

- (21) düldüliñ enesi mahıdır-zeñni,
- (22) misli semavatdır düldüliñ reñgi,
- (23) emir enter bilen eyledi ceñi,
- (24) oval zülpıkarı şoña çalındı

- [56] (1) näden garadıldı musanıñ turı?
(2) näden yaradıldı esrapıl surı?
(3) ol nedir kim mıdam alında nurı?
(4) oval kim tanadı musulman boldı?

- (5) nıkabın gösterdi yandırdı turı,
- (6) köpükden yaraldı esrapıl surı,
- (7) hazreti resuliñ alında nurı,
- (8) hatıca tanıdı musulman boldı

- (9) elbendimñ sövdücegi destinde,
- (10) ne ölüdir dirileriñ kastında?
- (11) ol nedir kim mıdam basra üstinde?
- (12) ne yerde yezidiñ mihı yolındı?

- (13) baş vagt namaz gul necep'in destinde,
- (14) öli toprak dirileriñ kastında,
- (15) muhammet mustapa basra üstinde,
- (16) magrıpta yezidiñ mihı yolındı

(17) emma bular sözlerini tamam edenden soñ patışa: “necep yaş oğlan, emma meniñ atlı bağşımı yeñdi” diyip, içinden hayran galdı (18) patışa otuz iki emeldarlarına garap: “ey emeldarlarım bağşılarıñ haysı yeñip ve haysısı yeñildi? buların arasını açıp beriñ” diydi (19) onda emeldarların köpi gören birisi: “tagsır patışahım siz bize bir zaman möhlet beriñ, oylanıp, haysınıñ yeñenini biz aytcak” diydi

[57] (1) patışa:“barıñ oylanıñ, möhlet beryärin” diydi (2) ondan soñ otuz iki emeldar bir yere yıgnanıp: “ey coralar, bu garrı bidövlet sazında-da, sözinde-de masgara bolup yeñildi (3) emma elbent her niçik-de bolsa köpden bəri hızmat edip gelyän garrı bağşı patışa bağşısıdır (4) elbent bağşı yeñilse-de, onı yeñdi edeliñ (5) yogsa patışa göziniñ agını aylap, başımıza yok külpeti salar” diyışdiler (6) bular bir-birlerine: “dogrı-da dogrı,” diyışip patışanıñ yanına bardılar (7) “tagsır patışahımız, siziñ garrı bağşıñız eygerder yalı däl” diydiler (8) onda patışa kellesini yaykap: “häy bidövletler, meniñ haybatımdan yaydanıp dogrısını aytmadıñız (9) oğlan bağşı sazda hem, sözde hem garrı bağşıdan ökde çıkdı

(10) patıšanu zada düşünmeyän akmak hasap etdiñizmi? (11) elbent bağısı oğlanıñ öñinden gaçıp gutulup bilmedi (12) barıñ, tizden oğlanıñ egnine iki sanı kimya zerli don getirip yapıñ! (13) hem bir cübüt altın cıganı getirip, başına sancıñ! ”diydi (14) oğlanıñ egnine iki sanı kimya zerli donı geydirdiler, iki sanıñ altın cıganı başına sançdılar (15) indi necepcan has hem görnükli yigit boldı (16) mundan soñ ol yerde oturanlardan biri: “ey patışahım elbent bağısı köpden bari siziñ hizmetiñizde bolup, bağışılık edip geldi, kemsinmez yalı oña hem köne-söne-de bolsa bir zat berseñiz” diydi (17) şol vagt patışa yasavullarınıñ birine dört yarım teñne çıkarıp berip: [58] (1) barıñ, elbent bağısı üşemez yalı bazardan bir don alıp beriñ!” diydi (2) ol yerde oturanlardan yine biri: “ey tagsır patışahıñ, garrı bağımıza bir cıga-da berseñiz” diydi (3) onda patışa yañkı yasavula: “bir bakgalıñ tavusınıñ perinden birini yolup getirersiñ ol hem garrı bağısınıza cıga bolar” diydi (4) yasavul: “acap bolar tagsır” diyip bazara ugradı (5) ol bazarda bir çapan puruşıñ yanına barıp, her yarinden-heryerinden pagtası çıkışıp duran arzan baha bir köne donı sayladı (6) “yenilip, sınıp galan bağısa pesrägi bolmayarmı (7) men hem bu puldan ayak kireyimi alıp galayın” diyip bir şayı kem dört teñnä şol köne donı aldı, galan üç şayımı bolsa öz kisesine urdı (8) ol alan donını egnine yasgıncak atıp bir bakgalıñ yanına bardı: “ey cora, sen tavus guşıñ perinden bize sat” diydiler (9) bakgal: kime gerek? (10) patışamıza gerek (11) hovlıma aylanıp görüñ, haysı yerden tapsanız perini yolıp alıñ (12) yasavular bakgalıñ sarayını barlap tavus guşı tapmadılar (13) onıñ yerine bakgalıñ yedi yaşan yaşıl horazınıñ guruk yelegini yolıp alıp gitdiler, eltip patışağa tabşırdılar (14) patışa: “ba-ba, acap cıga, tizden elbent bağısınıñ telpegine sancıñ” diydi (15) elbent bağısınıñ egnine pagtası çıkışıp duran köne donı geydirip, sarı giden talpeginiñ gasñagına hem horazıñ guruk yeleginden birini oturdılar

[59] (1) elbent bağısı cıgalı telpegini eline alıp, sın etdi, görse: necep canıñ cıgası yalı däl (2) “necep bir yaş oğlandır, ol cıganıñ gadrını nä bilsin (3) gel, şuña cıgamızı alışıalı diyip göreyin (4) alışsa alışanı, alışmasa bu-da bir köyen söziñ biri bolar-da” diyip baş keleme söz ayırdı (5) necep hem oña cogap berdi:

- (6) elbent: seniñ cıgañ iki başlı,
- (7) gel, cıgamız alışalı;
- (8) men bir pakır, gözi yaşlı,
- (9) gel, cıgamız alışalı

- (10) necep: bu dünyä hem iki başlı,
- (11) men cıgamı alışmanam
- (12) gözden akan ganlı yaşlı,
- (13) men cıgamı alışmanam

- (14) gülşen seyline barmazmıñ?
- (15) bilbilden habar almazmıñ?
- (16) atañ öl diyse, ölmezmiñ?
- (17) gel, cıgamız alışalı

- (18) gülşen seyline barar men,
- (19) bilbilden habar alar men,
- (20) eyäm öl diyse, öler men,
- (21) men cıgamı alışmanam

- (22) ok kimindir? atanıñdır,
- (23) yay kimindir? tutanıñdır,
- (24) ogul malı, atanıñdır,
- (25) gel, cıgamız alışalı

- [60] (1) hem tersayam, hem cöhidem,
(2) dine girmeyen mülhüdem,
(3) menki saña nâ bähbidem,
(4) men cıgamı alışmanam

- (5) elbent diyr, sazım çalmanam,
- (6) ogul, sen gitseñ, galmanam,
- (7) nârazı bolsañ, almanam,
- (8) razılıkda alışalı

- (9) necep aydar “hop” sözim bar,
- (10) ilde-günde bir resim bar,
- (11) men oqlanam, hövesim bar,
- (12) men cıgamı alışmanam

(13) bu sözlerini tamam edenden soñ, cıgadan tamasını üzen elbent bağı: “ey alışmasañ ters alış!” diyip turdı-da necebi ädikli ayagı bilen depdi-de çıkıp gideberdi (14) necep can şol yerde aglamaga başladı (15) soltanesen patışanıñ oña gözi düşüp: “ey oqlan, sen nâme için ağlayarsıñ?” diydi (16) onda necep can: “ey patışahım, şalarıñ huzurında adalat, deñlik bolyar diyip eşidipdik emma sizde ol yok eken” diydi (17) “ey oqlım, biziñ huzurımızda niçik deñsizlik gördüñiz?” (18) siziñ şu garrı bağıñızda ovaldan galan bir arım bardı onıñ üssesine hem ol siziñ göziñiziñ alnında şu yerik gelen vagtı meniñ arkama bir depdi (19) çıkıp giden vagtı yine hem depdi emma siz oña hiçbir zat diymediñiz

[61] (1) “ey oqlım, onıñ yalı arlarıñ bar bolsa, elbemdiñ ızından yet-de arını al! (2) şol vagt necep can yerinden turup elbent bağıñıñ ızından ılgap yetdi-de onıñ sakgalından orap alıp dulugına çaldı veli, elbent bağıñıñ göziniñ öñi uçganaplap gitdi, ızından hem gayrarak-gayrarak durup,oñurgasınıñ aşak etegine bir depdi, elbent garrı honda barıp düşdi (3) elbent bağı yatan yerinden galıp, öyine tarap yitirm boldı (4) elbent bağı öyine barıbersin (5) habarı soltanesen patışadan alıñ (6) patışa tagtıñıñ üstinde “allacınlarım, meniñ övgülü bağıñ elbent bağıdı (7) bu hem sandan galıp, bir oqlan bağıdan yenilen soñ, masgara edip goyberdim (8) bu oqlanı elden çıkarmayın, mundan govı bağı ya duş geler, ya duş gelmez (9) iñ govı bu oqlanıñ öz yurdından bir alıp bereyin, örki şu yerde bolsa, munıñözge yurda gidesi yok” diyip patışa kırk gice-gündizlik toy başladı (10) patışanıñ otuz iki emeldarı yagnanışıp gelip: “ey patışahımız, sen kırk gice-gündizlik toy gurasañ, bu toyın bağısı kim bolar?” diydiler (11) onda patışa ayıttı: ”kırk gice-gündizlik toyın bağısı elbent bağı bolar” diydi (12) patışa necep canı çağırıp: “ey necep can oqlım, seniñ saziñi, söziñi otuz iki emeldar hoş gördi (13) sen yat, tur, demiñi, dıncıñı al (14) ondan soñ bize kırk gice-gündizlik hizmet edip ber” diydi (15) onda necep can: “acap bolar” diydi ve dem-dıncıñı alan soñ kırk gice-gündiz hizmet etmek bilen boldı

[62] (1) bu söz bu yerde galsın, habarı mılayım handan alıñ (2) patışanıñ bir garrı veziri bardı, onıñ adına hem esen vezir diyerdiler (3) ol pakır dünyäden ötüpdü (4) ondan bir ogul ve bir kız galıpdı (5) oqlınıñ adına Ziver diyyerdiler, ol yigit atasınıñ ornında vezir bolup soltanesen patışaga hizmet ederdi (6) Ziver begiñ bir yetişen ayal doganı bardı, onıñ adına mılayım han diyerdiler (7) ol öz başına köşkli, saraylı, şahannaz bir gızdı (8) onıñ bir garrı enesi bardı, ol hem öz başına köşk, saraylıdı (9) günlerde bir gün mılayım han köşginde

otırka, garrı enesi gelip: “ey balam mılayım han, Ziveriñ gala gideli bəri bir aydan hem köp geçdi (10) hemişe her bazarda hepte arasında üstimizden aylanıp duryardı (11) ondan hiç habar bolmadı (12) gülçemen çorını iberip bir habar tutdursak niçik bolar?” diydi (13) onda mılayım han “acap bolar” diyip, gülçemen çorını habar tutmak için, Ziveriñ ızından iberdi (14) gülçemen çorı dazanaklap, patışanıñ cayına bardı (15) görse: ümmülmez kân märeke yıgnanışıp otır (16) bu märekanıñ orta arasında bir oğlan bağısı çırılup, aydıñ aydıp otır (17) çorı: “bu vaka haçandan bəri?” diydi (18) ol yerde oturanlarıñ biri çorınıñ gursagından iteklöp: “hey, dünyäden bihabar çorı, bu toyın başlanına bu gün otuz yedi gün boldı” diydi

[63] (1) bu toyıñızın bağısına kim diyerler? (2) bu bağısa necep oğlan diyilyär (3) “hay-hay acap oğlan ekeni” diyip çorı märeke gözini ayladı (4) görse: agası Ziver hem otır (5) çorı şol yerden ızına bakan ökcäni gösterdi (6) soñra mılayım hanıñ köşgine gelip: “ey bibilerim, sizlere söyünci bolsın! (7) Ziver patışanıñ dergähinde acap saz-söhbetliğin içinde oturan eken (8) patışa otuz yedi gice-gündizden bəri ulı toy tutupdır (9) şol toyın içinde ağır märekanıñ ortasında bir käkilpereñ oğlan aydım aydıp oturan eken (10) görmäge göz gerek, garap durmaga sabır, takat gerek” diydi (11) bu habarı eşidenden soñ mılayım hanıñ enesi öz köşgine gitdi (12) indi habarı mılayım handan alıñ (13) mılayım han çorını öz yanına çağırıp: “ey gülçemen, patışanıñ dergähindäki oğlan bağısını her zat edip meniñ yanına getir” diyip buyruk berdi (14) onda gülçemen çorı: “ey bibim, sen ol oğlanı getirmegiñ yolını övret, men alıp geleyin (15) sen mundan gidip, heremhana gir (16) meniñ perizat libaslarımı geyip bezen (17) eliñe bir tılla sadaplı gazmanı al (18) yüzinde-de bir çışmendi tut (19) şol oğlanıñ zat mañlayına geçip, iki gözinden başga yerini görkezme-de üsti-üstüne göz ıyaratını ediber (20) eger şol oğlanıñ gayratı bolsa, çıkıp seniñ habarını alar (21) eger märekedən çıkıp habar alsa, çağırğanımı aydarsıñ hem meniñ köşgimi oña salgı berersıñ” diydi (22) gülçemen çorı mılayım hanıñ heremhanasına girip perizat libasları egnine geydi, gözine vesme çekdi, tılla saplı gazmanı golına alıp, necep canıñ aydım aydıp oturan yerine bakan yumlığaydı

[64] (1) barıp necep canıñ yazdı mañlayında bir küncege girip, gözi ovadan çorı ıyarat ıyaratıñ üstüne göz kakkdı (2) necep can bolsa aydıp oturan aydımını yañılıberdi (3) necep can oña seredip: “sen ya bir aşık, ya bir maşuk, ya-da bir maşukdan gelen dil sen (4) daşarı çıkıp seniñ bir habarıñı alıp gelmesem, meniñ için bir namartçılıktır” diyip derrev yerinden turdı-da: (5) patışahım, bir arzım bar näme arzıñ bar? (6) tagsır patışahım, hızmatıñıza düşelim bəri, sanap otursam otuz yedi gün bolupdır (7) bir sakıtım bardı, şonı aytmagı yadımdan çıkarıpdırın (8) ayt sakıtıñı (9) men yedi yaşımdan bəri bir rekagat namazı kaza goymayardım (10) cogap berseñ, otuz yedi günüñ kazalarını okap, soñra aydımını aytmaga dursam diyyärin (11) onıñ yalı işiñ bolsa rugsatdır (12) necep canıñ eline suvlu ak kündük getirip berdiler (13) ol daşarı çıkıp taret gılan bolup, bilse-bilmese-de egilip galıberdi, otuz yedi günüñ kazasını bir suv içer salımda okan bolup gutardı (14) necep yine ardıncıran bolup bir bülcüm yere bakan ugradı (15) onıñ daşarı çıkmagına garaşıp duran gülçemen necep canıñ gapdalından keselöp barıp: “ey necep can bəri dur” diydi (16) necep: näme habarıñ bar?

[65] (1) ayıplaşmasañ habarımı saz bilen beyan edeyin (2) “hanı beyan etseñ, tiz bol (3) adamlar görüp, ikimiziñ boluşımıza şek getirmesinler” diydi (4) ondan soñ çorı yaka düvmelerini yazdırıp, tılla desseli gazmanı ak gövsiniñ üstünde goyup bir baş keleme söz aydar gerek:

- (5) ovazañ arşa ulaşdı,
- (6) mılayım han gelsin diydi;
- (7) seni ızlaşdı, soraşdı,
- (8) mılayım han gelsin diydi

- (9) seniñ yolıña bakandır,
- (10) dağı-hicranıñ çekendir,
- (11) gözden ganlı yaş dökendir,
- (12) mılayım han gelsin diydi

- (13) ovazañ düşdi illere,
- (14) düşüp sen dilden-dillere,
- (15) bar, dolan inçe billere,
- (16) mılayım han gelsin diydi

- (17) misli gülzariñ gülidir,
- (18) şekerden şirin sözidir,
- (19) esen veziriñ gızıdır,
- (20) mılayım han gelsin diydi

- (21) mahı-tabandır yüzleri,
- (22) sıyadan gara gözleri,
- (23) baldan şirindir sözleri,
- (24) mılayım han gelsin diydi

- [66] (1) aşık yolından dänmeydir,
- (2) dünyäge iki gelmeydir,
- (3) eglemegin-gülçemen diyir,
- (4) mılayım han gelsin diydi

(5) gülçemen sözüni tamam eden soñ, necep can aytdı:“necep, ertirden çağırıp aytcak habarıñ şumıdı! (6) men seniñ yanına çıkmaga bahana gözlöp, bilmedik yerimden namaz okan bolup, it rısvası boldım (7) men ozal bir hanıñ hızzatından gutulıp bilmeyän yerime, yene bir han näme gerek!” diydi (8) onda gülçemen aytdı: “ey oğlan, oylanmazdan başga söz aydıberme (9) meniñ mılayım han diyyänim gızlarıñ hanı” ol niçik han? (10) “mılayım han, mılayım gız” diydi (11) gülçemen çorınıñ mılayım gız diyen sözi necep canın gulagına yaradı (12) necep can: “indi bu yerde ikiçäk gürleşip durmalı (13) tende canım aman bolsa mılayım gızıñ köşgine şam vagtında bararın” diydi (14) barcak yollarını salğı alıp, gülçemeni ızına gaytarıp özi bolsa hälki aydım aydıp oturan märekese bakan ugradı (15) gülçemen çorı-da birisine söyüncilemäge ökcäni göterip düñk yasadı (16) habarı necep candan alıñ (17) necep can barabarmana märekäniñ ortasında oturdı-da: “vah!” diyip yüzün yıkıldı (18) adamlara añka-tañka bolup galdılar (19) patışa dura bilmän: ”vah, meniñ bu bağışma göz boldımı, dil baldımı, ne bela urdıka?

[67] (1) kim şunıñ keselini añıp, çäresini tapsa, ol adamını salğıtdan halas edip, gapısı yel açıp, yel yapar yalı ederin” diyip, patışa bu oturan märekäniñ arasına car çağırdı (2) oturan adamlarıñ arasından “men” diyen hekimler gelip gördiler, gurrazdazlar gurra taşladılar (3) bularıñ hiç biri necep canıñ keseliniñ nämedigini añlap bilmediler (4) patışa: “meniñ sorayan ölkelerinde yaşayan hekimler gırıldımı!” diyip dergazap boldı (5) ol vagt biri sazanaklap: ”ey tagsır patışahım, pılan kentde bir garrı mama bardır (6) lugmandan bärki hekim şoldır (7) özi hem yüz on yedi yaşına yeten (8) hiç yere barmaga-da yarmayar”diydi (9) onda patışa tizden bir yankecebe bilen yelmayanı gursalap, garrı mama yerin teyinde bolsa-da alıp geliñ” diydi (10) diyeninden baş beter edip garrı mamanı yankecebäniñ içine salıp, yelmayanı säbidip alıp geldiler (11) garrı mamanı getirip necep canıñ baş ucında goydılar (12) garrı mama, necep canıñ başını iki dızınıñ üstüne alıp oturdı (13) patışa ayıttı: “ey garrı mama, sen eyer meniñ şu bağışımıñ keseliniñ añırsına yetsen, isledik maksadıña yetirsem gerek

(14) garrı: “añrıucı keseli bolsa tapanım” diyip patıšanu arkayın etdi (15) necep can masgarabas yalı sañ gatı bolup yatır (16) kempir elini silkip aldı-da: “tagsır patışahım, bağısınıñ keseli mälüm boldı” diydi

[68] (1) patışa: yeri näme keseli bar? (2) päh, päh, patışa seniñ bu bağısına ışkıñ yeli çalıptır (3) meger aşıkdan dil yetiptir (4) “vah, garrı mama, köpi başından geçiren tebib ekeniñ” diydi (5) patışa necep canıñ baş ucına gelip:”ey necep bağısı, necep bağısı, hanı tur (6) seniñ alcagıñ dokuz hem bolsa alıp bereyin (7) seniñ yene üç gice-gündiziñ galıpdır (8) onı sov” diydi (9) necep can ölse ölcek veli, vadasında yalañçı bolcak дәl (10) necep canıñ mılayım hanıñ yanına barmaga vada edenliginden patışanıñ habarı yok (11) necep can patışanıñ emrini sındırdı (12) patışa necebe gatarıñız: “sen bidövlet oğlanı ogrılıkda görsem öldürmesem, cümriликde görsem yine öldürmesem, soltanesen patışa adım ite dakılısın! (13) haläyıklar, bu bağısınıñ tövereginden turıñ!” diydi (14) adamlar güvläp ördiler (15) patışanıñ buyruğı öziñize mälüm, necebiñ täyindäki keçäni hem silkip aldılar (16) necep can şalı samanınıñ üstinde doñan terne yalı mürrelip yeke özi galdı (17) onıñ tövereginde ses-üyn yok (18) necep can “adamlar öyli-öyine dargan bolsa gerek” diyip, ogrınça göziniñ gıtagını aylap töverege garasa, iñlär siñek yok (19) necep can yatan yerinden turup egnine dutarını aldı, yüzini garañka berip, emay bilen dervezeden çıkdı-da nirdesiñ mılayım hanıñ köşgi diyip ugradı

[69] (1) bayakı gülçemen çorıdan alan salğı bilen baryarka, necep canıñ gözine iki sanı köşk göndi (2) necep can bu köşkleriñ haysı mılayım gızıñkı ve hası enesiniñkidigini bilmän, hayran-serasime bolup, iki köşgin arasında mılayım gızı agtarıp elinde sazı, dilinde sözi bir baş keleme söz aydar gerek:

- (3) seni görmäge gelmişem,
- (4) görmeginçe gidermiyem,
- (5) bir niçe nar gülleriñden,
- (6) tirmeginçe gidermiyem

- (7) acam ilinden gelmişem,
- (8) ganlı cigerim dilmişem,
- (9) men seniñ üçin gelmişem,
- (10) almaginça gidermiyem

- (11) aç, yıkılmış gapıñı aç,
- (12) ak yüziñden alayın paç,
- (13) gardaşıñ boynıma gılıç,
- (14) salmagınça gidermiyem

- (15) nāzli han söygime bakıp,
- (16) ganlı cigerimni yakıp,
- (17) cınazam gapıñda okıp,
- (18) ölmeginçe gidermiyem

- (19) sen meni saldıñ oynıña,
- (20) vebal, yazıgım boynıña,
- (21) aşık necebi goynıña,
- (22) salmagınça gidermiyem!

[70] (1) necep bu sözüni tamam etdi (2) mılayım hanıñ gulagina bir ovaz gelen yalı boldı (3) ol köşğiniñ üstinde oturan yerinden: “gülçemen, gülçemen” diyip gıgırdı (4) gülçemen: “nâme bibim?” diyip geldi (5) ey gülçemen gulagıma bir yakımlı ovaz gelen yalı boldı (6) köşğiniñ tövreklerine bir göz aylap gelseñ niçik bolar (7) ol: “acap bolar, bibim” diyip köşğiniñ tövregini gözlemäge çıkdı (8) görse “iki köşğiniñ arasında, servi agacıñ sayasında necep can “almagınça, bolmagınça, gülmeginçe” diyip dur (9) gülçemen necep canıñ elinden tutup: “islegiñ bärde” diyip köşge bakan alıp gaytdı (10) mılayım hanıñ gövniñe betgümanlık geldi: “gülçemen hem bir ovadan çorı, özini taraşlap oğlanı başga tarapa sovyadımkı?”

(11) ayagım mayıp açdım!” diyip tagtdan özini taşlap ugraberdi (12) görse: gülçemen necep canıñ golından tutup iydiñ alıp gelyär (13) mılayım han gülçemene garap: “ey gülçemen, ol oğlanıñ elinden tutup iydiñ gelyärsiñ (14) nâme onıñ gözi yokmı?” diydi (15) gülçemen utancından necebiñ elini goyberip, onı köşge alıp geldi (16) mılayım han necep için tagam ve nız-nıg-matlar tayyarlatdı (17) iydiler, içdiler, hal-ahval soraşdılar (18) gülçemen çorı bolsa öz bolyan cayına gitdi (19) köşkte mılayım gız bilen ikiçäk galdılar (20) şol vagtda mılayım gız: “ey necep can, men seniñ at-ovazañı eşidip ızından gülçemen atlı çorımı iberdim

[71] (1) şondan bəri seniñ gelerine göz dikip, oturandırın (2) indi meni bu yerde bir yana alıp gitmeseñ bolmaz!” diyip, tılla desseli gazmanı ak gövsiniñ üstinde goyup, baş keleme söz aydar gerek:

- (3) alıs yerden gelen oğlan,
- (4) öziñ için al gaç meni!
- (5) yürek-bağrım dilen oğlan,
- (6) başıñ için al gaç meni!

- (7) saba bolsa öser batlar,
- (8) bizden yeg bolarmı yatlar?
- (9) teble dolı bedev atlar,
- (10) başıñ için al gaç meni!

- (11) ter hınadır ak golımda,
- (12) binalar sağı-solımda,
- (13) pıyada yörsem yolıñda,
- (14) başıñ için al gaç meni!

- (15) mılayım diyır, gara saçlı,
- (16) gara gözli, galam gaşlı,
- (17) meni goyma gözi yaşlı,
- (18) başıñ için al gaç meni!

(19) mılayım gız: “al gaç meni” diyip, sözüni tamam edenden soñ, necep can: “meniñ barara yerim bolmasa, batara kölim bolmasa, men seni nirä alıp gaçayın! (20) meni patşa yalı adamınıñ hizmetından çağırıp, getirip, aytcak habarıñ şu bolyan bolsa, ine men gitdim” diyip zövve yerinden turdı

[72] (1) onda mılayım gız: “ey necep can, seniñ ne maksadıñ bolsa aydıñ otur (2) hiç zadıñ gaygısını etme” diyip yüz müñ cülve bilen tavus guş dek dararıp humayun dek şive kılıp dızdan körpe düşäp, bilbagdan tek’e-yassık yasadı, pereñi çitden dokuz körpäniñ üstinde ayşı-eşrete meşgul boldılar (3) bular şu yatışda yedi gice-gündiz eşretde boldılar (4) necep can otuz yedi gice-gündiz şanıñ bağşıçılığında, yedi gice-gündiz mılayım hanıñkıda bolup kırk dört gice-gündiziñ ukusından galan soñ süyci ukıda yatır (5) mılayım han pikirlenip: “men

veziriñ gızı, bir yalañaç ayağı calatay bilen, toy-tomgı yok, nika yok, beydip yatmagım yalñıdır (6) gel, hâzir hem giç däl (7) bu oğlanı kovayın” diyip hıyallandı (8) mılayım yine öz-özine: “yok, munı kovmaklığım akmaklıktır (9) mundan govı oğlanı ya taparım, ya tapmarın (10) gel munı kovmasam-da, ukıdan oyarıp goybereyin” diyip, golına tılla desseli sazını alıp bir baş keleme söz aydar gerek:

- (11) canım acam, balım acam,
- (12) saba boldı, tur git indi!
- (13) bir boldı gündizim-gicäm,
- (14) saba boldı, tur git indi!

- (15) saba bolsa agam duyar,
- (16) ızımızdan kovgı kovar,
- (17) lăşimizden gurt, guş doyar,
- (18) saba boldı, tur git indi!

- [73] (1) agam duysa, ol öldürer,
(2) günim gussaya doldurar,
(3) sıırım äleme bildirer,
(4) saba boldı, tur git indi!

- (5) bir agam bar, adı Ziver,
- (6) bilindedir kümüş hancar,
- (7) seni öldir, meni yencer,
- (8) saba boldı, tur git indi!

- (9) sen hem oğlan, men hem oğlan,
- (10) bagrım boldı dogram-dogra,
- (11) golım yassık, saçım yorgan,
- (12) saba boldı, tur git indi!

- (13) mılayım diyır derdim çohdır,
- (14) dostımdan duşmanım çohdır,
- (15) senden gayrı yarım yokdır,
- (16) saba boldı, tur git indi!

(17) mılayım bu sözüni tamam edenden soñ, necep can oyanıp görse “git” sözinden başka aydılyan zat yok (18) “allacanlarım, bivepanıñbolcağı şu eken-ov” diyip bir donını egnine geyip, ikinci donını yasgınçak alıp çıkıp ugraberdi (19) mılayım han: “bu oğlan nira baryarka?” diyip, necebiñ ızından garap otırdı (20) necep can özine bir bulcım hay gözlöp baryardı (21) şol barşına mılayım hanıñ enesiniñ ortası hovuzlı, kırk tanap seyilgä bagşına bardı (22) şol hovziñ başında, gülleriñ arasında bir donını yassık edininip, bir donını-da üstine örtüp yatıberdi (23) indi habarı mılayım hanıñ enesinden alıñ

[74] (1) mılayım hanıñ garrı enesi bagına seyil etmäge çıkmakçı boldı (2) бага çıkmazdan oñ kenizine: “ey keniz, bar-da hovziñ başlarını tämizle” diydi (3) keniz barıp serhovziñ başlarını tämizlemäge durdı (4) birden gülleriñ içinde bir peykäm ädigiñ burnı görüldi (5) keniz barıp donı oğlanıñ yüzünden serpip ayırdı; inha ak yüzine gara käkili yayılıp, şabırlap biline dökülip yatır (6) keniz necep canıñ husnı-camalını görüp, oña canı-dilden aşık boldı (7) hayran-serasime bolup özinden gitdi... (8) bir mahaldan essine gelip: “bibim geler vagtı bolandır” diyip, bagıñ dervezesine tarap barsa, bibisi-de gelip yetişipdir

(9) keniz bibisini öñki kadada atdan düşürmäge yaramadı (10) bibisi:“ey keniz, bu gün yüziñ-göziñ niçik bolupdır?” diyip soradı (11) onda keniz: “ey bibi can, sen sorama (12) hovzımıñ başındaki güllerini arasında bir kākili pereñ oğlan yatan eken (13) şonı görüp süñgimi saklap bilmän seniñ yanına geldim (14) bāy, meniñ hovzımıñ başında yatan nā eser oğlan? (15) bar-da kovup yok edip goyber! (16) “ey bibi can, öziñ barıp kovaymasañ, ol oğalını bagdan kovmaga meniñ bogunım ısmayar” diydi (17) bibi: “yogsa-da özüm kovarın” diyip serhovza bakan ugradı (18) kenis hem onıñ ızı bile ugradı (19) kempir barıp görse: keniziñ diyeninden hem bāş beter ovadan oğlan eken

[75] (1) kempir onıñ husnı-camalıñı görüp beyhuş bolup yıkıldı (2) kenis “bibim meniñ yalı masgara bolmasın” diyip onıñ yüzine gulap suvını sepdı (3) kempir huşına gelip: “yaşımıñ soñında beyle yarı alla yitirdi (4) bu oğlan şu bağıñ eyesi bolmaga mınasıpdır” diyip, kā yaşımıñ soñına çakıp, kā öz yaşını on dört, on bāş e getirip agzının aydınıñı gulagı eşitmän samramaga başladı (5) şol barmana uklap yatan oğlanıñ başını dızınıñ üstüne alıp, onıñ yüzinden, gözinden oğşamaga başladı (6) dişsiz agzıñ pakgıldısı göyā diyersiñ oğlanlar paklavuk, yarampok oynayan yalı ses edyärđi (7) mılayım han bolsa köşginiñ üstüne çıkıp bärden seredip otırdı (8) ol bu bolup duran vakalarıñ ählisini gördi (9) mılayım han: “allacanlarım, kempir kellesi gızıp başına, benim yarımı heläk etmesin (10) ol oğlan benim yarımđımı kempire duyduayın” diyip enesine garap bir bāş keleme söz diyse gerek:

- (11) ene can, arzım aydayın:
- (12) yar meniñki, yar meniñki!
- (13) beyle yaman iş bolarmı?
- (14) yar meniñki, yar meniñki

- (15) garrı, seniñ bahrı-bazıñ,
- (16) zemistandır indi yazıñ,
- (17) kölden uçan guba gazıñ,
- (18) yar meniñki, yar meniñki

- [76] (1) ne sövdaga düşen başdır,
- (2) gözden akan ganlı yaşdır,
- (3) öpmeklik ne müşgil işdir...
- (4) yar meniñki, yar meniñki

- (5) gövniñ müñ gussaya dolar,
- (6) hazan urup meñzim solar,
- (7) bilmeseñ giyeviñ bolar,
- (8) yar meniñki, yar meniñki

- (9) bara bilmenem yanıña,
- (10) girebilmenem donıña,
- (11) ot salma şirin canıña,
- (12) yar meniñki, yar meniñki

- (13) mılayım diy, derdim täze,
- (14) yüregimni goydıñ köze,
- (15) beyle cebir etme bize,
- (16) yar meniñki, yar meniñki

(17) mılayım han bu sözüni tamam etdi (18) kempir yatan yerinden kellesini galdırdı (19) mılayım haniñ aydyan sözlerinden gövnine güman gidip: bu gız, “yar meniñki, yar meniñki” diyip, çırılayar veli, şu bagda yatan oğlan bilen bir sırı bardır (20) bu yatan gör niräniñ cemendes! (21) Zivere habar berip, bu oğlanı bagdan kovmak gerek” diydi (22) mundan son kenizi yanına çağırıp: “ey keniz, tiz bar-da Zivere habar ber (23) bu oğlanı yurtdan çıkarsın ya-da dara çekdiresin” diydi (24) alaçsız keniz Ziver bege barıp, hemme bolan işi habar berdi (25) Ziver beg üç-dört atlını yanına alıp, бага geldi ve yatan oğlanıñ boynına atıñ tanapını salıp, ata süyredip, patışanıñ huzurına eltdi (26) Ziver beg patışaga: “ey tagsır patışahım, şol bidövlet oğlan meniñ enemiñ bagına girip iyenini iyipdir, iyemediginiñ hem şahalarını dövüp ves-veydan edipdir” diyip, şikayat etdi

[77] (1) onda patışa Zivere garap: oniñ yalı bolsa, eltip kırk peşaba tabşır, derrev dara çeksinler!” diydi (2) Ziver necep canı kırk peşaba eltip: “patışanıñ buyruğı-munı derrev dara çekmeli!” diydi (3) kırk peşap necep canıñ boynına gıl tanap salıp, ulı yolıñ gapdalındakı dar agacınıñ teyine alıp bardılar (4) necep can dar agacınıñ astında boynını burup, şol yerde bir baş keleme söz aydar gerek:

- (5) başımda guraldı dünyä bazarı,
- (6) necep gola düşdi, kıyamət boldı,
- (7) kime dat edeyin, kime harayı!
- (8) necep gola düşdi, kıyamət boldı

- (9) necebi şu yerde dara çekerler,
- (10) ya öldürüp, gızıl ganım dökerler,
- (11) tel-tel eyläp gara bagrım sökerler,
- (12) necep gola düşdi, kıyamət boldı

- (13) necep diyer, yar yolıña baş goyup,
- (14) kim ötdi dünyäde didardan doyup?
- (15) al yanak üstine käkilin yayıp,
- (16) necep gola düşdi, kıyamət boldı

(17) necep can bu sözüni tamam etdi (18) peşaplardan biri: “bu oğlan göz gıyıp dara çeker yalı oğlan däl eken, geliñ, şu işiñ, soñı niçik bolyar entek garaşalıñ” diydi

[78] (1) peşaplar: “şu dogrı-da şu dogrı!” boluşıp, oğlanı dara çekmäge elleri barman durdılar (2) soltanesen patışanıñ ahmet beg atlı bir serkerdesi bardı (3) ol özge bir ülkede yaşayardı (4) patışa toya başlamazından öñ: “meniñ aydıçı bağşım bar (5) kırk gice-gündiz toy başlayarın (6) eger toy görerin, bağşı diñlärin diyse, yanınıñ atlıları bilen gelsin” diyip ona çapar atlı iberipdi (7) peşaplar necebi “asarısmı, garaşarısmı?” diyip, dar agacınıñ teyinde enteşe bolup durkalar, birden ahmet beg kırk atlısı bilen dar agacınıñ duşından geldi (8) görse: dar agacınıñ tövereginde ulı üşmeleñ bar (9) ahmet beg atlılarına garap: “siz gala tarap süriberiñ (10) men şu dar agacınıñ teyyinde näme vaka barlıgını bir barlayın” diyip, atıñ başını övirdi (11) ahmet beg dar agacınıñ yanına gelse, kırk peşap bir oğlanı dara çekmäge häzirlenip dur (12) ahmet beg: “ey peşaplar, siziñ bu dara çekcek bolyanıñız kim?” diyip soradı (13) onda peşaplardan bir: “bu oğlan patışanıñ aydıçı bağşısı (14) ölimli diyilip biziñ elimize tabşırıldı (15) biz hem neneñ-niçik bolarka diyip garaşıp durıs (16) bu oğlan ölüm cezası berer yalı günä etcek oğlana meñzemeyär (17) oğlanıñ geyimlerini geydiriñ (18) öldürmeğiniz beylede dursın, eger şu oğlana agramlı söz aytsañız hem, sizleri tohum-murt edip gırarım!” diyip, ugramakçı bolanda, necep canıñ elinde sazı bolmasa-da, dilinde sözi boynında gıl tanap ahmet bege garap zar-zar ağlap bir baş keleme söz aydar boldı:

- [79] (1) ey yaranlar, halayıklar,
(2) meni azat et, ahmet beg!
(3) ogurluk maña töhmetdir,
(4) meni azat et, ahmet beg!
- (5) bardım mılayım yanına,
(6) rakıplar suvsan ganıma,
(7) delalat bol şu canıma,
(8) meni azat et, ahmet bey!
- (9) men aşıgam gızıl güle,
(10) yetişdiñ kırk yigit bile,
(11) bar-da meni şadan dile,
(12) meni azat et, ahmetbeg!
- (13) gızıl gülem, gırmızıyam,
(14) gızıl gülden hem arıyam,
(15) men bireviñ yalñızıyam,
(16) meni azat et, ahmet beg!
- (17) gence-garabagdır canım,
(18) agzımdan çıkandır ayım,
(19) seni yetirdi hüdayım,
(20) meni azat et, ahmet beg!
- (21) asmana yetmedi dadım,
(22) seni yetirdi peryadım,
(23) aşık necep diyerler adım,
(24) meni azat et, ahmet beg!

[80] (1) necep can bu sözüni tamam edenden soñ, ahmet beg dergazap bolup patışanıñ huzurına bardı (2) salam yok, aleyk yok, patışaga yüzlenip: “ey aga, aga bolsañ bol veli, seniñ bu eden işiñ näme?” diydi (3) onda patışa: “ahmet can, eygilik mi” diydi (4) “seniñ şu eden işiñ eygilik boldıgımı aydıçı bağşım bar diyip, meni altı aylık yoldan çağırıp heläk edip getirdiñ (5) seniñ aydıçı bağşıñ bolsa bu gün dar agacınıñ teyinde gördim, toyımı bolsa yasa övürpsiñ, bu näme boldıgı?” (6) ey ahmet can, ol oğlan ölümlidir, onı bişek öldürcekdirin! (7) aga, ölüm günäli bir, iki adamını dilesek, biz senden alıp bilerismi? (8) “ey ahmet can, öz canımı dileseñ bereyin, başka her niçik dilegiñ bolsa bitireyin, emma ol oğlana ölüm cezasını bermegi huday yanında vada edendirin (9) onıñ günäsini asla bağışlamak bolmaz!” diydi (10) ahmet beg patışanıñ cılavını berkiräk görüp: “allacanım, bu bidövlet ol oğlanı bercek däl gerek, bolmasa, muña başga bir akıl tapayın” pikiri bilen: “ey aga, saña başga bir arzım bar” diydi (11) şa: “ayt arzın” diydi (12) “ey aga, üç günlükçe patışalığıñ ber, men üç gice-gündiz toy tutup, şol bağşımı bir aytdırıp diñleyin” diydi (13) onda patışa: “acap bolyar, ahmet can” diyip tagtından düşüp heremhanasınıñ arasına gıtdi

[81] (1) ahmet beg şahana libaslar geyip tagta oturdı (2) ol “üç gün toyum bar” diyip car çağırdı, uzaga çapar atlı iberdi (3) mılayım hanıñ köşgine golaylan carçınıñ biri: “patışanıñ erteden añrık üç günlük toyı bardır, hav! (4) patışa bağşısınıñ üç gice-gündizläp aytdırcak, ızından patışa onı ölüme bercekmiş (5) şu habarı eşidip barmadıgıñ başı ölümlü, malı-talañlıdır, hav!” diyip ötibardi (6) mılayım han bu habarı eşidip bitakat, biaram bolup, onıñ yüregine hovul düşdi: “allacanlarım, yarımı görmän galcak boldım gerek” diyip

heremhana girip perizat libasını geyip bezenip ugradı (7) yolda bir garrı mama sataşdı (8) mılayım han oña “yör, mama can, toya barsañ” diyip golından tutdı-da ideneklediberdi (9) garrı mama: “assarak yöre, balam” diydi (10) mılayım han: “senin assarak yörişñ gördik” diyip deri süyrän yalı, süräp märekäniñ bir gırasına eltip taşladı (11) necep can özi için ölüm bazarı guralan toyda çoşup aydıp otır (12) mılayım han necep oğlanıñ husnı-cemalını görüp takat berip durabilmedi (13) “men necep can bilen yedi gice-gündiz hemra boldım (14) munıñ yele tarapına geçip durayın (15) eger ol meniñ yupar ısım duyup, maña bir söz atsa ölsem-de şuniñ bilen bile öleyin (16) eger meniñ bu yere gelenim duymasa ve habar gatmasa, öz ayagından özi tozap giden yalan aşık bolar!” diyip, necep canıñ yele tarapına geçdi

[82] (1) necep canıñ bayakı yedi gice-gündiz övrenşen ısı burnına geldi (2) necep can yarınıñ gelenini bilip mılayım hanı gözi görmezden: “ey göziñe döneyin, ölüm bazarı gurlan toyıma sen-de geldiñmi?” diyip märekäniñ ortasında oturan yerinden bir baş keleme söz aydar gerek:

- (3) gitme, gitme, senden habar alayın,
- (4) gözleri messanım, toya geldiñmi?
- (5) söygülim adıña aşna bolayın!
- (6) hem bağı-bossanım, toya geldiñmi?
- (7) sensiz yaqtı günim maña erir şam,
- (8) biçäre miskinem, dertlidir sınam,
- (9) hem bağım, bossanım, gencim-hazınam,
- (10) bilbil gülüssanım, toya geldiñmi?
- (11) bu ışkıñ ataşı yakdı magracı,
- (12) muhubbet süycidir, ayralık acı,
- (13) gözimniñ rövşeni, depämiñ täci,
- (14) hem bağım, bossanım, toya geldiñmi?
- (15) bir eciz bendäñ men, çekdirme dara,
- (16) can şährini saña bereyin para!
- (17) goynıñ içi meñzär paslı-bahara,
- (18) alma zenahdanlım, toya geldiñmi?
- (19) aşık necep yar yolına baş goyup,
- (20) kim ötdi dünyäde didardan doyup,
- (21) al yañak üstinde zülpüñi yayıp,
- (22) tagtı-süleymanım toya geldiñmi?

[83] (1) necep can sözüni tamam edenden soñ, mılayım han: “ey necep can, indi sen söz gatdıñ, seniñ bilen ölmedik namart bolsa gerek” diyip märekäni o yana bu yana silterläp, necep cana golaylaşıp durıberdi (2) necep can mılayım hanıñ uyalıp duranımı añıp: “ey söygülim, uyalıp kimden vehm edip dursıñ (3) yanıma gel” diyip bir baş keleme söz aydar boldı:

- (4) sövdüğim, kaydan geler sen?
- (5) yoluña gurban bolayın!
- (6) kaysı ulusdan bolar sen?
- (7) iliñe gurban bolayın!

- (8) perencän yerden süyrär sen,
- (9) sen kimden yüzüni bürär sen?
- (10) sövdigim, näge durar sen?
- (11) yüziñe gurban bolayın!

- (12) nala-ha, sövdügim nala,
- (13) meger peymanamız dola
- (14) meni şitde kimin ora,
- (15) biliñe gurban bolayın!

- (16) doldur-ha, sövdigim doldır,
- (17) meger peymanamız şoldır,
- (18) gul necebi öziñ öldir,
- (19) eliñe gurban bolayın!

(20) necep bu sözüni tamam edenden soñ, mılayım han oniñ gelip:“ey söygilim, ölümden gorkup “öziñ öldür” diyip namartçılık edip oturma (21) haysımız ölenimizde näme

[84] (1) bəri al elindäki dutarı! diydi (2) onda necep can:“ey söygili nigärim, meniñ yüregimde birce söz bar, şonu hem aydıp ondan soñ dutarımı saña bereyin” diyip baş keleme söz aydar boldı:

- (3) seriñe döneyin, gül yüzli yarım,
- (4) öziñ öldür, meni berme cellada!
- (5) gice-gündiz meniñ sen intizarım,
- (6) öziñ öldür, meni berme cellada

- (7) şa cellat buyurmuş meniñ kastıma,
- (8) kişi beyle giç gelermi dostına?
- (9) üç günden elterler darıñ astına,
- (10) öziñ öldür, meni berme cellada

- (11) tomaşa eylediñ meniñ oynıma,
- (12) edep-ekräm bilen girdiñ goynıma,
- (13) üç günden soñ arkan düşer boynıma,
- (14) öziñ öldür, meni berme cellada

- (15) necep diyer, arzım diydim hanıma,
- (16) al hancarı, boya gızıl ganıma...
- (17) hiç rehmiñ gelmesin şirin canıma,
- (18) öziñ öldür, meni berme cellada

(19) necep can bu sözüni tamam etdi (20) ondan soñ mılayım han necebe garap:“ey necep can, “ölümden gorkma” diyip, men saña yañı aytdım, emma sen yene-de cellat-cellat diyip, sözüni gaytalayarsıñ (21) bəri al eliñdäki sazı!” diydi (22) necep can dutarını mılayım hana berdi (23) mılayım han dutarı golına alıp, ak gövsiniñ üstinde goyup

[85] (1) “ey halayıklar, gardaşlar, doganlar, dayı-yegenler, men şu gün şu oglana gurbanlık bolmaga geldim” diydi, bir baş keleme söz diyse gerek:

- (2) ey yaranlar, halayıklar,
- (3) necebe gurbana geldim,
- (4) arzım eşit hanlar, begler,
- (5) necebe gurbana geldim!

- (6) tagalarım, tagalarım,
- (7) hassa bolsın sagalarım,
- (8) eşidiñ, beg agalarım,
- (9) necebe gurbana geldim!

- (10) ahıların, ahıların,
- (11) suvda gezen mahıların,
- (12) eşidiñ beg-dahıların,
- (13) necebe gurbana geldim

- (14) säheriñ dañ yıldızıyam,
- (15) esen veziriñ gızıyam,
- (16) mılayım haniñ özüyem,
- (17) necebe gurbana geldim

(18) mılayım han bu sözini tamam etdi, oturan halayık muña hayran galdı (19) ahmet beg oturan märekä garap: “ey halayıklar, bu niçik iş boldı? diydi (20) oturan cemagat bu bağı, bir bah ogrısı bolman, aşık-mağşuk bolarlı” diydiler

[86] (1) onda ahmet beg: “siz oturiñ, men patışanıñ yanına bir barıp geleyin” diydi (2) patışanıñ yanına barıp salam berdi (3) patışa salamına aleyk alıp: “yeri ahmet beg, toyımı sag-aman sovdıñmı?” diydi (4) ahmet beg: tagsır patışahım, toyımı sag-aman sovdım veli, hapa boldık, diydi (5) siz meniñ saglığımnda nämeden hapa boldıñız? (6) siziñ bag ogrısı diyen oğlanıñız esen veziriñ mılayım atlı gızı bilen aşık-mağşuk eken (7) ol gız ağır märekäniñ içine gelip: “necebe gurbana geldim!” diyip özüni necebiñ üstine okladı (8) öldürseñ ikisini hem öldürmeli, yogsam-da ikisini hem azat etmeli (9) “ikisini hem öldürerin” diydi (10) ahmet beg: “tagsır patışahım, can-yalcak veziriñiziñ gızını bir oğlan bilen ölüme bermek halk içinde siziñ üçin yaman at bolcak, öz halkıñ-da yaman gınanyar” diydi (11) patışa: “başga zadıñ gıncını aytmak gerek däl, emma sen şol oğlan bilen gızı uzak yere yitirim edip, meniñ ülkemden çıkarıp yok et!” diyip buyurdi (12) ahmet beg: “aga meniñ yurdımdan daş yurt yok, rugsat berseñ men alıp gidibereyin” diydi (13) patışa: “şoları gözime görkezmeseñ bolyar!” diydi (14) ahmet beg: “baş üstine aga

[87] (1) oları seniñ göziñ görmez yalı yere alıp gidip yok ederin” diyip, şanıñ yanından turup gaytdı (2) soñra toy bolyan caya gelip necep canı ve mılayım hanı kırk atlısı bilen öz velayatına alıp gaytdı (3) bular birnäçe gün yol yöräp ahmet begiñ velayatına yetişdiler (4) ahmet beg kırk gice-gündiz toy-tomaşa edip, mılayım gızı necep cana nikälap berdiler (5) olar maksat-mıratlarına yetip, ayş-eşrete meşgul boldılar

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

NECEP OGLAN

[13] (1) Ancak raviler şöyle rivayet ederler ki, kadim zamanlarda Harez m yurdu nda³⁴³ Soltanesen adlı bir padişah var idi. (2) Şecaattte, binicilikte, kılıç kullanmakta, cömertlikte, tek idi. (3) Günlerden bir gün onun yurduna Gence-Garabag adlı yurttan bir katar kervancı geldi. (4) o kervanlar, alacağını aldı, satacağını sattı, kendi yurtlarına dönecek oldular.

[14] (1) Onlar oturup kendi aralarında konuştular: Biz buradan ayrılıp yurdumuza vardığımızda: “*Soltanesen padişahın yurdu nda size ilginç gelen ne görüp işittiniz? diye haber sorarlar.* (2) Biz de: “*alışverişimizi bitirip hemen döndük*” desek eksik olur. (3) Gelin, “*padişahın yanına varalım.* (4) *Yurdunun bahşısından, yahşısından, örf-adetinden, ananelerinden haber alalım*” diye kendi aralarında konuştular. (5) Bunlar: “*Gayet iyi olur, fevkalade olur*” diyerek padişahın yanına gittiler. (6) Padişahın huzuruna çıkıp, el pençe divan durup selam verdiler. (7) Ey konuklar, ne arzınız var? (8) Sultanımız, yurdunuza Gence-Garabag’dan gelmiş tik (bir katar kervandık), satacağımızı sattık, alacağımızı aldık. (9) Şimdi izin veriseniz yurdumuza dönsek diyoruz. (10) Çok iyi yapmışsınız, gitmek istiyorsanız yolunuz açık olsun, elbette müsaade sizindir. (11) Ey padişahım, biz sizin yurdunuzun hiçbir gelenek göreneğini/merasimini tanıyamadık. (12) Bizim yurdumuzda çok fazla merasim yoktur, siz kendi yurdunuzun merasiminden haber verin. (13) Sultanım, bizim yurdumuzda da çok fazla merasim olmaz, ancak bizde gelen misafiri saz ile sohbet ile uğurlarlar. (14) Fakat biz, siz öyle yapmadınız, “*gitseniz müsaade sizindir*” dediniz. (15) Padişahım, “*sizin saz-sohbetsiz bizi göndermek isteyişinizden iç erlendik doğrusu*” dediler. (16) Padişahın bir bahşısı var idi, ona Elbent Bahşı derlerdi. Padişah: Misafirlerin gönlü saz sohbet istemiş.

[15] (1) Derhal git de Elbent Bahş ıyı alıp gel deyip bir atlıyı gönderdi. (2) Yaver atlanıp gidedursun. (3) Şimdi haberi Elbent bahş ıdan iş idin. (4) Elbent bahş ının eşi yoktu. (5) O, evlilik fikriyle daima köşe bucak gezerdi. (6) Aydan ay geçti, günden gün geçti, o gece uyurken bir düş gördü. (7) Rüyasında Sona adlı güzel bir gelin gördü. (8) Elbent bahş ının bu gelinden: “*Senin adın ne ve sen nerenin Sona’sısın?*” diye sordu. (9) İşte o vakit gelin: “*Kısmet olursa, senin Sona’nım*” diyip mülayimce hal-hatır sorarak Elbent bahş ının yanına yaklaşıp oturdu. (10) Elbent bahş ı onunla muhabbeti muhabbete katıp, öpüşüp oyanış tığı vakit, padişahın gönderdiği atlı ansızın çıkıp: “*Hey, Elbent bahş ı evde misin?*” diye seslendi. (11) Elbent bahş ı, bu nahoş sese tiksini p uyandı. (12) Uyanınca: ne Sona gelin var, ne de bir şey. (13) Yerinden doğrulup kapıya doğru varan (Elbent), bir atlı nın yaklaşt ığını gördü. (14) Atlı, Elbent bahş ıya hitaben: “*Seni padişah çağırıyor*” dedi. (15) O esnada Elbent bahş ı, ah vah ederek: “*Padişahın yanına varacak halim yok.* (16) *Sabahtan beri hasta halde yatıyorum*” dedi. (17) Atlı, padişahın yanına geri geldi. (18) “*Padişahım, Elbent bahş ı hastalanmıştır.* (19) *Hiçbir şeye mecali yok*”. (20) “*Seninle birkaç kelime olsun konuşabildi mi?* (21) *Evet padişahım, az çok konuştu*”.

[16] (1) “*İki kelime lakırdı edebildiyse, gelmeye de mecali vardır.* (2) *Derhal git, onu sürükleyerek al, gel.* (3) *Hastalansa da getir, hastalanmasa da getir!*” (4) Yaver, ikinci kez yola koyuldu. (5) Elbent bahş ının kapısının önünde soluğu aldı-da: (6) “*Ey Elbent bahş ı! Padişahın kesin emir var, hemen dutarını eline al ve önüme düş!*” dedi. (7) Elbent bahş ı dutarını eline alıp yola koyuldu. (8) Elbent, padişahın arz yerine gelince el pençe divan durdu, selam verip huzura durdu.

(9) Padişah: “*Ey Elbent bahş ı, bir kez adam gönderdim gelmedin, ikinci kez adam gönderince iyice kibirlenmişsin*”. (10) “*Sultanım, birincide gelmeyi ş imi bağı ş layın: sabahtan beri hasta yattım.* (11) *Hasta da olsan al eline sazını, her zamanki gibi üç gün üç gece, dört gün dört gece çaldırarak değ iliz.*

³⁴³ “Diyar velayatında” adlı varyantı da var. Kanaatimizce “Harazmin yurdu” şeklinde geçen varyant doğrusu olsa gerek. Çünkü Gence-Garabag’a giden kervanlar, eserde anlatıldığı üzere yolda Aşıkaydın denilen yerde dinlenip, yola devam ediyorlar. Aşıkaydın’ın kabri ise Harez mdedir (AtaAtamirat’ın notu).

(12) *Yurtlarına dönecek misafirlere bir iki nâme söylesen olur.*” (13) Elbent Bahşı: *“Emriniz olur, sultanım”* diyerek misafirlerin yanına vardı. (14) Bir de ne görsün; bir güruh seyyah yiğitler. (15) Elbent bahşı: *“Bunlar gibi dünyayı dolaşan misafirler herbir şeyden haberdar olur, bu misafirlere düşümde gördüğüm Sona gelinden bir haber sorsam”* diyerek elinde sazı, dilinde sözü bir beş kelime söz söyler gerek:

- (15) Ağalar, yatıyordum bir rüya gördüm,
- (16) Yâdımdan çıkmıyor adı Sona'nın.
- (17) Ansızın onu görüp iş kurdum,
- (18) Yâdımdan çıkmıyor adı Sona'nın.

[17] (1) Onun ile bir döşekte oturdum,
(2) Ağlaya ağlaya şafak söktürdüm,
(3) Elimden nazlı yârimi yitirdim,
(4) Yâdımdan çıkmıyor adı Sona'nın.

- (5) Nereden geldiğini bilemedim,
- (6) O dilberden haber alamadım,
- (7) Bağının gülünden deremedim,
- (8) Yâdımdan çıkmıyor adı Sona'nın.

- (9) Dilber ile bağda seyran etmedim,
- (10) El uzatıp çifte narını tutmadım,
- (11) Ukde çöktür, kucaklayıp yatmadım,
- (12) Yâdımdan çıkmıyor adı Sona'nın.

- (13) Elbent söyler beyler sizden soralım,
- (14) Bilemem hangi yerlere bakalım,
- (15) Tüccarlar, sizden haber alalım,
- (16) Yâdımdan çıkmıyor adı Sona'nın.

(17) Elbent bahşı, bu sözünü tamamladıktan sonra misafirler birbirlerine bakışıp gülüştüler. (18) O vakit Soltanesen padişah: *“Ey konuklar, bahşımızı beğenmediniz mi, gelenek göreneğimizi sevmediniz mi, ya da bizi ayıpladınız mı?”* dedi. (19) O vakit konuklar: *“Sultanım, her kim gülerse kendi kusuruna güler”*. (20) *“Sizin ne aybınız var?”* (21) Padişahım, bizim yurdumuzda da padişahımız var, o padişahın bir veziri vardı, onun karısına da Sona gelin diyorlardı. (22) O vezir öldü, Sona gelinin başıboş kaldı.

[18] (1) Onun adının ulaşmadığı yurt yokmuş. (2) Biz onun tarifinin buralara kadar gelişine şaşırıp gülüştük. (3) *“Ey konuklar, onun adı henüz bizim yurdumuza gelmemiştii. (4) Bu bahtsız bahşının sözünden anlaşılacağı üzere, rüyasında bu geline âşık olmuştur. (5) Biz bahşımızı göndersek sizin padişahınız bu gelini bizim bahşımıza vermez miki?”* (6) Ey sultanım, bir padişahın dileğini bir padişah kabul eder. (7) Sona gelin dahi kırk gelindir. (8) Sona gelin ile kırk birdir. (9) O gelinler birbirlerinden uzun da değil, kısa da değil, zayıf da değil, şişman da değil, hepsi aynı formda, birbirine benzerdirler.

(10) İşte o kırk bir gelinin içinden Sona gelini tanıyıp ayırt edebilse, hiçbir masrafa girmeden alıp dönebilir. (11) Eğer de tanıyamazsa, o adamı kendi toprağından kovup çıkarır. (12) Padişah, Elbent bahşıya bakarak: *“Hey Elbent bahşı, sen Sona gelini kırk bir gelinin içinden tanıyıp seçebilir misin, seçemez misin?”* (13) Söyle bakalım. (14) Tasalanma padişahım, ben Sona gelini seksen gelinin içinde görsem dahi rahatlıkla seçip alabilirim! (15) Sen eğer Sona gelini tanıyıp seçebilirim diye düşünüyorsan, kervanlara takıl da gidiver.

(16) Sultanım, Sona geline gitmek için bana biraz para ile bir rahvan at verseniz, bir de mektup yazsanız gidilecek yere hiç üşenmeden gidiveririz. (17) Padişah, bir hızlı giden at hazırlatıp biraz da para verip, Gence-Garabag'ın padişahına mektup yazıp, Elbent Bahşı'nın eline verdi.

[19] (1) Elbent bahşı, padişahın verdiği mektubu koltuk altına alıp, dutarını kolye gibi boynuna asıp, Gence-Garabag'dan gelen kervanlarla nerdesin Sona gelin deyip, yola koyuldu. (2) Beş gün yürüdüler, on gün yürüdüler, on beş gün yürüdükten sonra Elbent bahşı: *“Ey dostlar, ben sizin ayağınıza bakarak yoruludum. (3) Siz bana bu yolun kırını, çölünü, dağına tarif edin de ben kendim gideyim”* dedi. (4) Kervanlar: *“Bahşı ağabey, buradan gitsen önüne bir kumluk gelir, onun ardı bir kenttir, kentin ardı yine bir kumluktur, o kumluk boyu devam edersen ötesinde bir kara bağlık ortaya çıkar. (5) O kara bağlığın ilerisinde de bir kara çadır görünür. (6) O çadıra varırsan onun içinde bir yaşlı kadın vardır. (7) O yaşlı kadın sana yardımcı olur”* dediler. (8) Kervanın yavaş ilerlemesinden gına gelen bahşı *“aheste giden namert, guşguna³⁴⁴ bereket”* diyerek kervandan ayrılıp atına bir çift kamçı vurdu. (9) on beş günden beri serbest bırakılmayan rahvan at, bir yıldızın kayıvermesi gibi sıyrıldı gitti. (10) Kumluktan geçti, kentin karaltısı göründü, önüne bir oğlan çıktı. (11) Elbent bahşı rahvan atın başını çekip: *“Ey oğlan, bu kentin adı nedir?”* diye sordu. (12) Ağa, bu kente Tebriz derler. (13) Elbent bahşı, atını Tebriz'in içine sürüverdi. (14) Tebriz'i geçtikten sonra batı tarafında bir eve gözü ilişti. (15) O ev, pek görkemliydi. (16) Elbent Bahşı, *“şu evde bir çay içip, geçiversem”* diye içinden geçirdi. (17) Atını sürüp kapıdan girdi de: *“haber ver!”* diye bağırdı.

[20] (1) O vakit genç bir yiğit dışarıya çıktı da: Ağa, ne haberi lazım? diye sordu. (2) Elbent Bahşı: *“Ben bir yolcuym, bir sigara verir misiniz?”* dedi. (3) Burada ağaların, beylerin, yöneticilerin oluşturduğubir gurup vardı. (4) Elbent bahşıyla haberleşen yiğit bir sıçramada içeri girdi. (5) O zaman içerdeki gençler: Dışarıdaki kim? (6) Arkasında dutarı var, altında atı var, herhalde yolcudur, bir sigara verir misin, diye soruyor. (7) Arkasında dutarı varsa meclis görmüş yiğittir. (8) Atını tut, içeri girsin, sigara ver, çay içsin, dediler. (9) O yiğit eşige gelip, Elbent bahşının attan inip içeri girmesini söyledi. (10) Epey zamandır kalabalıktan rahatsız olan bahşı, *“attan in”* sözünü duyunca, attan indi. (11) İçeri girip yiğitlerle selamlaştı. (12) Sigara verdiler, çay verdiler... (13) Yiğitlerden biri Elbent bahşıya dönüp: Hey, ağa, sırtında dutarın var imiş. (14) Bahşı mısın, ozan mısın, şair misin? Dedi. (15) Bunun üzerine Elbent bahşı: *“Hepsinden de biraz vardır”* dedi. (16) *“Hepsinden de biraz var ise bizler de dertli tasalı yiğitleriz, bize birkaç nâme söyleyen, bir iki saz çalsan”* dedi. (17) Bundan sonra Elbent Bahşı kendi kendine *“Hay Allah, bu yiğitler de iyi yiğitlermiş, “herkes kendi derdini deşer”* derler, gel iyisi mi ben bunlara da Sona'yı sorayım” deyip elinde sazı, dilinde sözü bu yiğitlere bakarak bir beş kelime söz dese gerek:

- [21] (1) Altında Arap atlı bey oğulları,
(2) Tebriz'in beyleri Sona'm geldi mi?
(3) Kâkülleri tel tel, gözleri nemli,
(4) Tebriz'in beyleri Sona'm geldi mi?

(5) Tebriz'in etrafı yoldur yolaktır,
(6) Üstümüzde kurulan çark-ı felektir,
(7) Annesi huridir, kızı melektir,
(8) Tebriz'in beyleri Sona'm geldi mi?

³⁴⁴ Atın eyerini sağlam tutan ip.

- (9) Tebriz'in etrafı sıra dağlar,
- (10) Yâr yârdan ayrılrsa ah çeker ağlar,
- (11) Açılrsa laleler gül olsa bağlar,
- (12) Tebriz'in beyleri Sona'm geldi mi?

- (13) Bülbüller ah çeker güle yetmeğe,
- (14) Bağbanlar ah çeker onu tutmağa,
- (15) Tebriz'in bağına seyran etmeğe,
- (16) Tebriz'in beyleri Sona'm geldi mi?

- (17) Elbent söyler saz arkamda bağlıdır,
- (18) Sinelerim, çapraz-çapraz dağlıdır,
- (19) Aslını sorsanız Gence-Garabaglıdır,
- (20) Tebriz'in beyleri Sona'm geldi mi?

(21) Elbent bahşı, sözünü tamamladı. (22) Oturanlar: *“Dur hele bahşı ağa”* dediler.

(23) Bunlar birbirlerine: *“Bizler de Sona gelin diyerek”* yola düşmüştük. (24) *“Bu bahtsız bahşı da Sona gelin deyip yola düşmüş.”* (25) *O, bu sazı, sözü ile, bu civan yiğitliği ile, bu yakışıklılığı ile, bu bahşılığı ile bu var iken, bizim hiçbirimize Sona gelin yoktur”* dediler.

[22] (1) Yine bir çıkıp: *“Biz varken Sona’yı alacak şu bahşı mı? deyip sinirlendi. (2) Yine birisi çıkıp: Bunun parazitini... (3) Öldürsek olmaz mı? dedi. (4) Yine biri: “Dışarı çıkıp etrafa bakın, kimse var mı?” dedi. (5) Etrafa bakındılar kendilerinden başka in cin top oynuyor. (6) “Öldürelim, ha öldürelim!” diyerek Elbent bahşının kulağının dibine vurdular, Elbent bahşı bir tarafına savruldu. (7) Diğer kulak dibine de vurulunca, diğer yanına savruldu. Elbent bahşı yere baka baka gitti. (8) Bir başkası Elbent bahşının dutarıyla ensesine vurdu da, dutar param parça oldu. (9) Bunlar vurup, tekmeleyip, yumruklayıp öldürmek üzereler. (10) Elbent Bahşı da: *“Aman Allah’ım, bu bahtsızlar, beni öldürmek istiyorlar”* diyerek ölmüş gibi yatıverdi. (11) Bu yiğitlerden biri: Ey dostlar, bu öldü, şimdi dışarı çıkalım, güneş battıktan sonra bir çaresine bakarız, dedi. (12) Bunlar, evin önüne çıkıp, birer ikişer konuşmaya başladılar: *“Bu iyi bir yiğitmiş, bir bahşı yiğitmiş. (13) Nasip olursa Sona’yı alacakmış, nasip değilse dönecekmiş. (14) Durup dururken biz bunun haksız yere kanına girdik”* diye söylenip birbirlerine *“bu senin yüzünden oldu, bu senden kaynaklandı”* diyerekten tartıştılar. (15) Şimdi haberi Elbent Bahşı’dan alalım. (16) Elbent bahşı başını kaldırıp göz ucuyla bakınca kendisinden başka kimsenin olmadığını gördü.*

[23] (1) Elbent bahşı, *“son derece iyi imiş”* deyip dutarının büyük parçalarını toplayarak, dutarın kabına koydu. (2) Küçük parçalarını ise mendiline dolayarak koltuğuna saldı. (3) Dikkatlice kapıdan bacadan bakındıktan sonra atının bıraktığı yerde durduğunu gördü. (4) Elbent bahşı yerinden doğrularak, fareye saldırarak kedi misali sendeleye sendeleye gidip atına atladı, eğrinin üstüne oturdu. (5) Elbent bahşı, *“yavaş giden namerttir”* diyerek topukladı... (6) Bunun kaçtığını bir yiğit görüp: *“al işte gitti, kaçırdık...”* diyerek arkasından kovaladılar. (7) Korkan bahşı malumunuz, bu kavgalara dayanamadı. (8) Elbent Bahşı, kaçışından önce söylenen kumluktan geçti, ormanlık bir yere ulaştı, ormanın içinden ince bir yol vardı. (9) Bu yoldan gidiverdi. (10) *“Artık bundan böyle beni takip edemezler, gel en iyisi bir demlik kaynatıp mis (gibi) yeşil çay içeyim. (11) Ardından da sazımı tamir edeyim, elimde sazım olmasa dilimde sözüm olmasa kim beni tanyacak”* deyip bu ormanda konakladı. (12) Ormanın savrulan kuru odunlarından toplayıp, çakmağını çakıp, ateş yaktı, yapıştırıcı kesesini korun yanına koyarak yapıştırıcısını yumuşattı. (13) Kırılan dutarının parçalarını yerine koyup tas tamam yapıştırmaya koyuldu. (14) Dutarının kapağını dağlayıp, perdesini bağlayıp, kirişlerini akort edip, kulaklarını burdu.

(15) Mızrabını dutara vurunca orman yankılandı. Elbent bahşı dutarın sesine kulak verip, kırılmasından dolayı üzülüp sazı ağlatarak, elinde sazı, dilinde sözü bir beş kelime söz söyler gerek:

- (16) Arzu eyleyip yara gelip,
- (17) Bu mu çıktı ben bedbaha?
- (18) Boynumu büküp çok ağlayıp,
- (19) Bu mu çıktı ben bedbaha?

[24] (1) Aşkın libasını giydim,
(2) Sırrımı âleme yaydım,
(3) Öz dilimden dayak yedim,
(4) Bu mu çıktı ben bedbaha?

- (5) Oturdum giryan ağladım,
- (6) Kesip ciğerimi dağladım,
- (7) Gitmeye belim bağladım,
- (8) Bu mu çıktı ben bedbaha?

- (9) Bilemedim yâr hayalin,
- (10) Şeker şirin lebde balın,
- (11) Görmedim sahipcemalin³⁴⁵,
- (12) Bu mu çıktı ben bedbaha?

- (13) Boyun uzun, endamın elif,
- (14) Durma yâr bizden utanıp,
- (15) Âşık Elbent yâre gelmiş,
- (16) Bu mu çıktı ben bedbaha?

(17) Elbent Bahşı, bu sözünü tamamladıktan sonra atına binip, yularını denk tutup, yola koyuldu. (18) Elbent, o tepeden bu tepeye at koşturup gitti, birden daha önce adı geçen kara bağlık görüldü, fakat “kara çadır” denilen hiçbir şey görünmüyordu. (19) Elbent yine gidiverdi. (20) Bir büyük tepenin üstüne çıkıp etrafına bakınca, uzakta bir kırın yüzünde döşek serilmiş gibi, bir şey görünüyor. (21) Sür ha sür, git ha git, yanına yaklaşınca o kervanın bahsettiği kara çadır görüldü. (22) Elbent bahşı, bu çadır eve dikkatle baktı, üstüne tavuk çıksa çadır çökecek, kedi çıksa da. (23) Elbent: “Göreceğimiz varmış, gördüm” deyip, attan indi, heybesini eline alıp çadırın eşiğinden selam verip girdi.

[25] (1) Çadırın başköşesinde iki dizi kulaklarını bir karış geçmiş bir yaşlı oturuyor. (2) Yaşlı kadın Elbent’in selamını alıp, ona dikkatle bakınca, Elbent’in arkasında dutarı var. (3) Yaşlı kadın içinden “*Düğünden yorulup gelen bahşıdır, benim çadırımı uygun görüp geldi herhalde*” diye düşündü. (4) Elbent bahşı, yaşlı kadının çadırında bir gün oldu, iki gün oldu, on gün, on beş gün oldu, gidilecek yere gidesi yok. (5) Yaşlı kadının oradan buradan toplayıp getirdiği odununu ise çay kaynatıp tüketiyor. (6) Yaşlı kadın günlerden bir gün: “*Ey oğlum, senin döşeğin yumuşadı mı ne, benim bu yıkık çadırımda sen neye heves edip yatıyorsun?*” dedi. (7) Bunun üzerine Elbent bahşı yaşlı kadının sorusuna cevap verip beş kelime söz dese gerek:

³⁴⁵ 1-Görkemli, güzel. 2-Hüda.

- (8) Ey yaranlar, halayıklar,
- (9) Gelip geçmeli dünyadır;
- (10) Gücü yeten koç yiğitler,
- (11) Binip, göçmeli dünyadır

- (12) Bülbül heves eder güle,
- (13) Gönlüm heves eder ile,
- (14) Yar gelende güle-güle,
- (15) Kucak açmalı dünyadır

- (16) Gün geçtikçe halim beter,
- (17) Feryadım ne vakit yara yeter,
- (18) Ecel gelse çalıp tutar,
- (19) Gülüp geçmeli dünyadır

- [26] (1) Elbendî der, adem oğlu,
(2) Sineme aşk odu doldu,
(3) Yaşlılardan yiğit oldu,
(4) Öpüp, göçmeli dünyadır

(5) Elbent bahşı bu sözünü tamam edip: *“Ey nine can, şurada bizim yurdumuza bir katar kervan geldi, onlar: “Bizim yurdumuzun vezirinin Sona adlı gelini dul kaldı”* deyip konuştular (6) *“Ben onun için geliyorum”* deyip, Soltanesen padişahın yazdığı mektubu çıkarıp yaşlı kadına verdi. (7) Yaşlı kadın gençliğinde çok okumuş eğitilmiş birisiymiş. (8) Yazıyı okuyup: *“Ey oğlum, ninene tütün parasını verirsen bu işini ninen bitirse gerek”* dedi. (9) Bunun üzerine Elbent bahşı *“Ey nine can, bu işimi bitirsen, istediğin tütün parası olsun, onu merak etme”* dedi. (10) Bu sözden sonra nine mektubu kurşagina sokup, soluğu padişahın yanında aldı. (11) Gidip mektubu padişahın eline verdi. (12) Padişah mektubu okuyup: *“Ey nine, kendisi Soltanesen padişahın adamı ise ben karşı çıkmam”* dedi. (13) *“Git de Sona’nın kendisini ikna et”* dedi. (14) Yaşlı kadın Sona gelinin yanına doğru topukladı. (15) Sona gelinin olduğu eve gitti. (16) *“Ey, Sona can, afiyette misin?”* deyip ağız tatlandırıcı tatlı sözlerden söz açtı. (17) Ziyaret sebebini belirtip, sözü Elbent bahşıya getirerek: *“Ey Sona can, şöyle bir temiz misafir yiğidim var. (18) Kendisi bir bahşı yiğit, hem de iyi bir yiğit, sen de bir gül, kendin de dul (19) O yiğit bir vilayetin ileri gelen bahşısı. (20) Saz sohbet ile ömrünü mutlulukla geçirirsin. (21) Böyle başıboş oturacağına ona varsan nasıl olur?”* dedi.

[27] (1) O vakit Sona: *“Ey nine can, benim elimde yedi aylık bir çocuğum var. (2) Ona incitmeden bakarım derse varırım”* dedi. (3) *“Ey kuzum, senin bir oğlun değil, yetmiş oğlun olsa da, o bakabilecek insan”* deyip çadırına doğru koştu. (4) Geri dönüp Elbent Bahşı’nın yanına gelip: *“Ey oğlum, padişah razı oldu, Sona da razı oldu, müjdem ver!”* dedi. (5) Elbent Bahşı, iki tane altını yaşlı kadının eteğine attı. (6) Yaşlı kadın buna sevinip: *“Ey oğlum, atın sırtını kalın tut da, kalenin arkasına gidiver, biz de orada olacağız”* diyerek, yaşlı kadın Sona’ya doğru yürüyüverdi. (7) Yaşlı kadın, Sona’nın yanına gitti, ona dokuz yıldır yıllanmış şaraptan bir kâse şarap verdi, yüzüne dokuz kat perdeyi örttü, tastamam hazırladı. (8) Elbent bahşı da atını eyerleyip buradan gitti. (9) Yaşlı kadın Sona’yı Elbent’in arkasına bindirip Necep canı ise ikisinin arasına verdi.

(10) Elbent Bahşı yaşlı kadınla vedalaşıp yola koyuldu. (11) O daha evvel hırpalandığı yerden korka korka sağ salim geçti. (12) Epey yol aldılar, seher vakti bir güzel eve ulaştılar. (13) Güller açılıp, bülbüller ötüşüp, kumrular avaz edip, pınarlar şakırdayıp her tarafa akıyor...

(14) Elbent Bahşı, “Gel burada canımı bir kontrol edeyim” deyip, bir havuzun yanına atının başını çekti. (15) Sona’yı Necep canı attan indirdi. (16) Sona yüzü dokuz kat perdeli ışık saçıyor. (17) Burada Elbent Bahşı, Sona’ya bakıp, “*Gel, bir nazar edeyim*” diyerek elinde sazi, dilinde sözü, bir beş kelime söz söyler gerek:

- [28] (1) Ben sana aşkıttım, bilmedin özün,
(2) Bana bir nazarın sal, Sona gelin!
(3) Ölünceye dek aşığım görelim boyun,
(4) Bana bir nazarın sal, Sona gelin!
- (5) Etmişsin delili, olmuşsun darga³⁴⁶,
(6) Aramsızda gezdi bir dilli karga,
(7) Salsan alagayış³⁴⁷, binsen kır ata,
(8) Bana bir nazarın sal, Sona gelin!
- (9) Eteğine dökeyim türlü yemişi,
(10) Yakana düzeyim altın-gümüşi,
(11) Güzeller içinde sen yeşilbaşı,
(12) Bana bir nazarın sal, Sona gelin!
- (13) Elbent der ki, dolanayım özünden!
(14) Çifte hallerinden, kara gözünden,
(15) Kucaklayıp boynundan, öpsem yüzünden,
(16) Bana bir nazarın sal, Sona gelin!

(17) Elbent Bahşı bu sözünü tamam etti, Sona gelinin örtüsünü açmasını bekledi. (18) Sona gelinin yüzü halen daha örtülü duruyor. (19) Elbent Bahşı kendi kendine: “*Ey Allahım, benim bu alıp döndüğüm kör, şaşı, ya da lal olmasın sakın! Şunun yüzünü bir göreyim*” deyip örtüyü kat kat açmaya başladı, yedi katını açıp sekizinci katına gelince, Elbent bahşının gözü kamaştı. (20) Yüzü ayın on dördü gibi parlak, hilal kaşlı, zümrüt dişli, ceylan yürüyüşlü, davut sesli, güvercin topuklu, kaz boyunlu, karınca belli birisini bulmuş daha ne olsun.

[29] (1) Elbent bahşı: “*Ey Allahım, bunun Sona olduğu doğruymuş. (2) Bundan bir buse dileyeyim, kendi gönül rızasıyla verirse alayım, vermezse ısrarcı olmayayım*” dedi, Elbent Bahşının elinde sazi, dilinde sözü, seher vakti Sona gelinden bir buse isteyip beş kelime söz dese gerek:

- (3) Bahar olup yaz yelleri değende,
(4) Bülbül ürkmesin, gül incinmesin;
(5) Esse bad-ı sabah zülfüne değer,
(6) Bir tel ayrılmasın, dil incinmesin.
- (7) Uğrunda gezmişim, şems ile kamer,
(8) Zülfüne dökülmüş müşk ile anber,
(9) Beline yakışan bezenmiş kemer,
(10) Uzak bağladığın bel incinmesin.

³⁴⁶ Burada yerin yurdun sahibi, hakimi anlamında.

³⁴⁷ Atın göğsüne takılan nakışlı kemer.

- (11) Kucaklaşıp el sıkışıp gitmedim,
- (12) Rakiplerin kötü sözünü etmedim,
- (13) Ukde çoktur, gece gündüz yatmadım,
- (14) Edep ile gelen el incinmesin.

- (15) Bağında yetişen bahçeli varı,
- (16) Ruhsat ver, derelim elma, narı,
- (17) İstesen, bulursun, sevgili yarı,
- (18) İle varıp gelen yol incinmesin.

- [30] (1) Elbendî, odunda kaldım havaya,
(2) Yüzünü benzettim şems ile aya,
(3) Lebinden buse ver ben binovaya³⁴⁸,
(4) Dudak kııldamasın, dil incinmesin.

(5) Elbent bu sözünü tamamladıktan sonra, Sona gelinin yüzünden kaldırdığı perdelerini tekrar yerli yerine koyup, Sona gelini ve Necep'i atına bindirdi. (6) Elbent bahşı atını sürerek, halkın içine karıştı, köy halkı Elbent bahşının gelini getirdiğini görünce, padişaha müjde vereyim diye koşuşturdular. (7) Padişah, müjdecilere hediyesini verip, kırk gece kırk gündüz sürecek düğün başladı. (8) Düğün bittikten sonra Sona gelini Elbent bahşıya nikahlayıp bir ak eve yerleştirdi. (9) Elbent bahşı dört yanında dört bahşiyı oturtup saz-sohbete başladı. (10) Elbent bahşı ile Sona gelin muradına erdiler. (11) Aydan ay geçti, gündün gün geçti az evvelki yedi aylık Necep yedi yaşını doldurdu. (12) Elbent Necep'in kolundan tutup mollaya verdi. (13) Sabah mollaya gönderdiyse, öğlen olmadan kaçıp geliyor. (14) Öğlen mollaya gönderdiyse, ikindiye kalmadan kaçıp geliyor. (15) Günlerden bir gün Elbent bahşı: "Ey, hayırsız oğlan, sen okuyup kadı olacağını mi düşünüyorsun. (16) Benden günah gitti, vebali boynuna. (17) Şu rahvan at yorulup geldi. (18) Güneş battıktan sonra, atın otunu verip, güzelce bakımını yapıp, tımarını ediver oğlum!" dedi. (19) Necep: "Tamam olur, baba" dedi, kendi oyunuyla meşgul oluverdi. (20) Oğlanın işi gücü aşık, çilik³⁴⁹ oynamak ile meşgul oldu. (21) Akşam karanlık çöktükten sonra uykuya daldı. (22) Rahvan ata bakan nerede! (23) Elbent rahvan ata ot-su vermeyi Necep'e tembihleyip, padişahın davetiyle gitmişti.

[31] (1) Ertesi gün dönüp geldiğinde, at önceki gün bıraktığı gibi durmakta, ot nerede, su nerede, tımarlamak nerede. (2) Rahvan atın içi yanmıştır. (3) Necep ise oynamaktadır. (4) Elbent Bahşı: "Ey Necep can, buraya gel" deyip çağırdı. (5) Necep koşup babasının yanına geldi. (6) Ey Necep can, atı bir yana götürüp binen oldu mu, ya da kendin binip gittin mi, veya bakımını yapmadın mı? dedi. (7) Necep can, yalan söylemeye fırsat bulmadan: "Ey baba, ben her zaman at mı bakıyordum, kendin nasıl bıraktıysan, rahvan at da öylece duruyor". (8) "Ey hayırsız, benim öz çocuğum olsan, bu işi yapmazdın!" deyip, oğlanın yakasından tutup her yanağına bir tokat vurdu, oğlanın gözünden ateş saçıldı. (9) Oğlan annesinin yanına kaçıp sığındı. (10) Elbent Bahşı oğlanın ardından kovalayıp gelerek: "Ey hayırsız oğlan, sen annene mi güvenir oldun?" deyip, eline bir çubuk alıp, oğlana saydırmaya başladı. (11) Oğlan, acıyla sıçrayıp gidiverdi. (12) Elbent bahşı da, sinirlenerek evden çıkıp gidiverdi. (13) Oğlan bir vakit sonra annesinin yanına gelip: "Ey anne, bu bahşı benim gerçek babam mı, yoksa üvey babam mı?" (14) "Ey oğlum, senin öz baban olsa, senin gibi evladı böyle azarlamazdı..." (15) Anne, benim öz babam nerede? (16) Yavrum, senin öz baban Gence-Garabag padişahının veziriydi, baban öldü, bu bahşı ise beni alıp bu vilayete getirdi.

³⁴⁸ Garip.

³⁴⁹ Aşık oyununa benzer, sopayla oynanan bir tür oyun.

[32] (1) Ey anne, ben bu duruma tahammül edemem. (2) Bu ülkede Âşık Aydın adlı bir üstat varmış. (3) Her kim ona yedi yıl hizmet ederse muradına erermiş. (4) Ben de o halifenin yanına gideceğim. (5) Elbent bahşıyla atışıp, bundan öcümü almasam, yürekte ukde kalır! (6) Oğlum, Elbent bahşı, padişahın ulu bahşısıdır. (7) Bunun karşısına bahşı çıkmaz. (8) “Anne, onu övme, onu yenmek mümkün. (9) Onun gözünü oymak mümkün, işte ben gittim!” diyerek çıkıp gitti. (9) Annesi peşinden giderek kalenin ağzına vardı. (10) O esnada bir gurup kervancı geçip gidiyordu. (11) Sona gelin: “Ey kervanlar, nereye gidiyorsunuz?” diye sordu. (12) Bunun üzerine kervanlar: “Gence-Garabag’a gidiyoruz” dediler. (13) Gence-Garabag’a gidiyorsanız, benim şu oğlum yolda Aşıkaydın pire bırakıp gidemez misiniz? (14) Benim oğlum ona hizmet etmeye gidiyor. (15) Biz de Âşık Aydın’a uğrayıp geçeceğiz, alıp gideriz. (16) Bindir devenin üstüne. (17) Sona gelin, oğlunu deveye bindirip, yolcu etti. (18) Kervanlar birkaç gün yol aldıktan sonra Âşık Aydın’ın sarayına vardılar, getirdikleri hediyeleri Âşık Aydın’a takdim edip: “Ey pirimiz, size bir hizmetkâr oğlan getirdik” dediler. (19) Âşık Aydın pir: “Gidin, getirdiğiniz oğlanı alıp gelin, göreyim” dedi. (20) Kervanlar, oğlanı Âşık Aydın pirin yanına getirdiler. (21) Âşık Aydın pir oğlana bakıp: “Ey oğlum ne maksatla bizi sorup soruşturdu?” dedi.

[33] (1) O vakit Necep: “Ey pirim, ben türkü öğreneceğim, saz öğreneceğim, bahşı olmak maksadım var” dedi. (2) Ey oğlum, “bahşı olacak isen, şu aşevindeki oğlanlar ne iş yapsa sen de o işlerle meşgul ol” dedi. (3) Necep can da, diğerleri gibi sırtıyla odun taşımaya başladı. (4) Aylardan ay geçti, günlerden gün geçti. (5) Omuzlarını ip kesip, yaralarını odun çizip, tüm bedeni tahriş olup kızardı. (6) Günlerden bir gün erkenden uyanıp: “Ey Allahım, ben hergün yemeğin sıcağı varken eve dönüp gelemiyorum. (7) Bugün erkenden çıksam da yemek vaktinde yetişemez miyim acaba?” deyip oduna gitti. (8) Gidip oradan buradan odun toplayıp eve gelirken, çok yoruldu. (9) Orada sırtını oduna yaslayıp oturdu da, Âşık Aydın’ın hizmetine geldiği günü hesaplamaya başladı. (10) Bir baktı ki: yedi yıl geçmiş, sekizinci yıla kadem basmıştır. (11) Necep can: “Ben annemin bedduasına uğradım. (12) Gitme balam! Dese de kulak asmadan döndüm” deyip ağlamaya başladı. (13) Otururken gözü uykuya daldı. (14) Rüyasında kırk eren toplanıp, oğlanın etrafını çevirmeye başladılar. (15) Necep cana kırk erenlerin her biri bir kâse şarap verdi. (16) Âşık Aydın pirin kendisi de bir kâse şarap verdi.

(17) Necep can birden gözünü açınca, pir de yok, bir şey de yok. (18) Oğlan, gördüğü rüyaya sevinip, ivedilikle hızlı hızlı yürüyüp, aşevinin yanına varıp, sırtındaki odunu yan tarafa silkip attı da pirinin yanına gitti: “Ey pirim, ‘tavşana doğduğu tepe³⁵⁰’ dedikleri gibi, cevap versen, yurduma dönsem” dedi.

[34] (1) O vakit Âşık Aydın: Ey oğlum, yedi yıl hizmetimi ettin. (2) Yine sana yedi yıl da türkü-saz öğrenmek gerek. (3) Ey pirim önceki öğrettiklerin yeterlidir. (4) Sazı çalmayı da, türkü söylemeyi de bilirim. (5) Sen bana geri dönmeme izin versen, olur. (6) Hay oğlum, sen türküyü-sazı biliyorsan, pirin sana soru sorar, sen de cevabını verirsin, eğer cevap verebilsen, pirin sana izin verir, aksi halde sana izin yok. (7) Ey pirim, sorunuz varsa sorun. (8) İki de burada soru-cevap atışmaya başladılar:

- (9) Âşık Aydın: O nedir ki iki başlı,
- (10) Parası var, çaresi yok?
- (11) O nedir ki beş yüz yıllık,
- (12) Menzili var, arası yok?

³⁵⁰ “Bülbülü altın kafese koymuşlar ah vatanım demiş”.

- (13) Necep Oglan: Bu dünya bir iki başlı,
(14) Parası var, çaresi yok.
(15) Yer ile gök beş yüz yıllık,
(16) Menzili var, arası yok.

- (17) O kimdir ki, asla gülmez?
(18) O kimdir ki, onu bilmez?
(19) O kimdir ki, asla ölmez?
(20) Kalkmaya mecali yok.

- (21) Muhammet Mustafa gülmez,
(22) Nadan kişi onu bilmez,
(23) Lokman Hekim asla ölmez,
(24) Kalkmaya mecali yok.

- [35] (1) O ne meclistir içkisiz?
(2) O ne mevsimdir hasatsız?
(3) O ne kitaptır varaksız?
(4) Kalemi var, karası yok.

- (5) Hakkın meclisi içkisiz,
(6) Ecel mevsimi hasatsız,
(7) Cebrail'in kendisi varaksız,
(8) Kalemi var, karası yok.

- (9) O nedir bele bitişen?
(10) Biri-birinden ötüşen?
(11) O nedir rızkı yetişen?
(12) Uçmaya takati yok?

- (13) Ay ve güneş bele bitişen,
(14) Biri-birinden ötüşen,
(15) Simurgun rızkı yetişen,
(16) Uçmaya takati yok.

- (17) O nedir ki meler geçer?
(18) Dağı taşı yalar geçer?
(19) O nedir ki deler geçer?
(20) Kanı akmaz, yarası yok?

- (21) O buluttur meler geçer,
(22) Dağı taşı yalar geçer,
(23) Kötü sözdür deler geçer,
(24) Kanı akamaz, yarası yok.

- (25) Âşık Aydın olma acı,
(26) O ne yemiş, olmaz acı?
(27) O nedir ki var ilacı,
(28) O nedir ki çaresi yok?

- [36] (1) Necep söyler olmayın acı,
(2) Can yemişi olmaz acı,
(3) Bütün işin var ilacı,
(4) Şom ölümün çaresi yok.

(5) Bu sözlerini tamamladıktan sonra Âşık Aydın söyledi:“*Ey oğlum, bu kadarcık sorulardan soru olmaz. (6) Bunun cevabını aşevindeki çocukların hepsi de biliyordur. (7) Belki sen onlardan öğrenmişsindir. (8) Ben sana yine bir soru sorayım, buna cevap verirsen, sana dönmen için ruhsat vereyim, şu soruya cevap veremezsen sana ruhsat yok*” dedi. (9) Bunun üzerine Necep Oglan: “*Ey pirim gönlün kalmasın, yine soracak şeylerin varsa sor*” dedi. (10) Böylece Âşık Aydın Necep’e sordu, yine ikisi karşılıklı oturup atışmaya başladılar:

- (11) Âşık Aydın: O ne dağdır, karı gitmez erimez?
(12) Ne deryadır, dolar taşar yürümez?
(13) Ne sâkidir ölmez yitmez yaşlanmaz?
(14) Ne kervandır konup, geçer katar, hey?

- (15) Necep Oglan: Kaf dağının karı gitmez, erimez,
(16) Gönül derya, dolar taşar, yürümez,
(17) Ecel sâki, ölmez, yitmez, yaşlanmaz,
(18) Can bir kervan konup, geçer katar, hey!

- [37] (1) O nedir ki, yemez, içmez çağ olur?
(2) O nedir ki, çekilmeyen dağ³⁵¹ olur?
(3) O nedir ki, ekme, dikme bağ olur?
(4) O böyledir, el değmeden solar, hey.

- (5) Melekler, yemez, içmez çağ olur.
(6) Aşkın derdi, çekilmeyen dağ olur.
(7) Gövden, şeker, ekme, dikme bağ olur.
(8) O böyledir, el değmeden solar, hey.

- (9) O nedir ki, hüsn-i zıba, çağ olur?
(10) O nedir ki, gün batınca yok olur?
(11) O nedir ki, atılmayan ok olur?
(12) Ne kemandır el değmeden dolar, hey?

- (13) Melayıklar hüsn-i zıba, çağ olur.
(14) Gün batınca o yıldızlar yok olur.
(15) O kirpiktir, atılmayan ok olur.
(16) Kaş bir keman el değmeden dolar, hey.

- (17) O nedir ki, yeryüzünde akan?
(18) O nedir ki, yerden göge bakan?
(19) O nedir ki, merdivene çıkan?
(20) O nedir ki, yavaş yavaş iner, hey?

³⁵¹ Dağ: Ateş veya ateşte kızdırılan bir şeyin basılmasıyla açılan yara.

- (21) O su olur yeryüzünde akan,
- (22) Gençliktir ki yerden, göğe bakan,
- (23) Yiğitliktir merdivene çıkan,
- (24) Yaşlılıktır yavaş yavaş iner, hey

- [38]
- (1) Âşık Aydın, neler gezer havada?
  - (2) Neyin adını okurlar duada?
  - (3) Hangi kuştur, mesken tutmaz bu bağda?
  - (4) Hangi avcı ona albay³⁵² bular, hey?
  - (5) Necep der ki, gönül gezer havada,
  - (6) Hak'kın adını okurlar duada,
  - (7) Can bir kuştur, mesken tutmaz bu bağda,
  - (8) Ecel avcı ona albay bular, hey.

(9) Bu sözleri söyledikten sonra, Âşık Aydın Necep Oglana bakarak: “*Ey oğlum sen muradına ermişsin, bahşı olmuşsun, çok iyi olmuşsun, sen benim son şakirtim ol*” dedi (10) Necep üstadının bu sözüne mahçup bir edayla: “*Bağışla üstadım, senden bir dileğim var*” dedi (11) Üstadı: Ey oğlum, ne dileğin varsa dile. (12) Ey üstadım, benim dileğim: “*Gökyüzünden inen kara dutarını versen ve bana bir iyi dilek dilesen, memnun olurum*”. (13) Ey oğlum: “*Gökyüzünden inen kara dutar tam arkandaki odadadır, alıp gel, kirişlerini akort edeyim*” dedi. (14) Necep sevincinden ayağını yerden kesip fırlayıp dutarı getirdi. (15) Âşık Aydın dutarı eline alıp, perdelerinin bağlayıp, kirişlerini akort etti. (16) Bundan sonra: “*Asla kibirlenme, oğlum*” deyip, Necep cana nasihatte bulunup, Âşık Aydın bir beş kelime söz söyler gerek:

- [39]
- (1) Sen gidince şah istemiş Elbent'i,
  - (2) Öğüdüm budur: kibirlilik eyleme.
  - (3) Kibirlilik koç yiğidi alçaltır,
  - (4) Öğüdüm budur: kibirlilik eyleme.
  - (5) Buradan gitsen Esen hanın karşısına,
  - (6) Altın sorgucunu takar başına,
  - (7) Kendinden yaşlıya, akranlarına,
  - (8) Öğüdüm budur: kibirlilik eyleme.
  - (9) Zamane böyledir, nasıl zamane,
  - (10) Şimdi seni hak korusun amana,
  - (11) Kendinden başkaya, yahşı-yamana,
  - (12) Öğüdüm budur: kibirlilik eyleme.
  - (13) Âşık Aydın söyler marifet budur,
  - (14) Şeriat, tarikat bir doğru yoldur,
  - (15) Benden sana son nasihat odur,
  - (16) Öğüdüm budur: kibirlilik eyleme.

---

³⁵² Avcıların kuşları eğitmek için kullandığı kırmızı kumaşlı bir tür keçe.

(17) Âşık Aydın, bu sözünü tamamladıktan sonra Necep cana icazet verip: “*Yolun ak olsun, gönlün pak olsun, yoldaşın Hak olsun, vardığın yerde yurt alarsın, mesleğinde mavaffak olarsın*” deyip uğurladı. (18) Necep yola koyulup, birkaç gün yol yürüdü. (19) Bir köyün karşısından geçerken ona bir hizmetçi rastladı. (20) O: “Ey oğlan, “*nereden gelip nereye gidersin*” diye sordu. (21) Bunun üzerine Necep can ona başından sonuna kadar haberini verdi. (22) Bunun üzerine hizmetçi: “*Ey Necep can, yolun uzak imiş, yol azığı lazım olur.*”

[40] (1) *Sen şu kadarcık unu alıp, git*” deyip, bir torba un verdi. (2) Necep torbayı arkasına atıp, yine de yoluna devam etti. (3) O birkaç gün yol yürüdükten sonra, onun arkasından bir sıra kervan ulaştı. (4) Necep kervanlara selam verdi, selamına “*aleyküm*” aldı. (5) Necep: “*Ey ağalar, uzak yoldan yorgun geliyorum, bir süre devenize binip ayaklarımı dinlendirsem olmaz mı?*” dedi. (6) Bunun üzerine onlar: “*Ey oğlan, devemizin yükü ağır, seni bindirecek halimiz yok*” deyip, Necep’in yanından geçiverdiler. (7) “*Ey ağalar, öyleyse benim şuncağız unumu alıp gidin*” (8) Senin bu kadarcık ununu alıp gidersek açlıktan ölmez misin? (9) “*Her durduğunuz yerde çay-su içip ateş yakarsınız nihayetinde, işte o vakit yumruk gibi hamuru yassılıp ocağa bırakırsanız, bana ekmek olur, ben de sizin izinizi takip ederek varı giderim*” dedi. (10) Kervanlar, Necep’in bu sözünü makul gördüler. (11) Onlar, her durdukları yerde yumruk gibi hamuru yassılıp ocağa gömüp gidiyorlar. (12) Necep de onların ardından peyderpey takip edip, kervanların her defasında durup dinlendikleri yerde külün dibini karıştırıp, yarı yanan yarı çiğ hamuru bulup, idare edip, birkaç gün yol yürüdü. (13) Derken önünde bir ağaçlık görüldü. (14) Necep, “*Ey Allah’ım bana da ağaçlık karaltısını görmek var imiş*” diyerek mutlu oldu. (15) Ağaçlığa varınca önüne bir atlı adam çıktı. (16) O adam atının kâh omuzunu kâh sırtını kamçılıyıp geliyor. (17) Atlı, yanına geliverdiğinde Necep ona selam verdi. (18) O adam, Necep’in selamını almayıp karşısından geçiverdi. (19) Biraz uzaklaşıp arkasına dönünce oğlanın arkasında dutarı olduğunu gördü.

[41] (1) Atlı, “*Bunun arkasında dutarı var, bu hayırsız oğlan sıradan oğlan değildir, gel şundan haber sorayım da*” deyip, atını geri çevirdi de: “*Ey oğlan beri gel, haberini ver.*” (2) Az önce selamımı almadın, beni haber almaya mı gönderdin, sana haber getirecekmişim gibi! (3) Öyle olsun oğlan, nereden geliyorsun? (4) Âşık Aydın pirden geliyorum. (5) Âşık Aydın pire ne maksatla gitmiştin? (6) Bahşı olmaya gitmiştim. (7) Bahşı olabildin mi? (8) Bahşı olabildim. (9) Bahşı olabildiysen, biz Aşıkaydın’ın senden önceki yetiştirdiği şakirti Novruz oluyoruz. (10) “*Hodri meydan*”, denildiği gibi, biz senden bir soru soracağız, sorumuza cevap verebilsen bahşı olmuşsundur, eğer de cevap veremezsen bize de yedi yıl hizmet edip öyle gidersin. (11) Bunun üzerine Necep: “*Sor usta, sorunu*” dedi. (12) O adam, Âşık Aydın pirin yanına vardığında kırk kâse şarabın hayalini görmüş, fakat Necep Oğlan gibi kırk birinci kase şarabı içmeden dönmüş. (13) İki yol üstünde atışmaya başladılar. (14) Novruz usta sormaya durdu, Necep can da eline kara dutarını alıp ona cevap verdi:

- (15) Novruz: Bizden selam olsun kardeş Necep’e,
- (16) Kanatlanıp uçamaz bu nedir?
- (17) Karşıma dikilip duran hangi düşmandır?
- (18) Görüp de kaçamadığım şey nedir?

- [42] (1) Necep: Ustam Novruz, pirden izin almasan,
(2) Kanadını kaybedip, uçamazsın,
(3) Karşına dikilip duran ecel düşmandır,
(4) Gözün görüp ondan kaçamazsın.

- (5) Ne cemaldir, ne şuledir, ne ışıktır?
- (6) Ne kaledir, ansızın harap olur?
- (7) Ne deryadır, ne ummandır, ne sudur?
- (8) Katresinden içemem bu nedir?

- (9) Hakkın cemalini görsen ne ışıktır,
- (10) Bir gönül kırsan Kâbe haraptır,
- (11) Hakikat ummandır, tarikat sudur,
- (12) Şeriat şartından geçemezsin.

- (13) Cebrail'in durduğu yer nerede?
- (14) Onun ile kimler erdi murada?
- (15) Bir tılsım, bir nokta vardı arada?
- (16) Okudum, anlayamadım bu nedir?

- (17) Cebrail'in durduğu Hakk'ın yerinde,
- (18) Dört melek mukarrerdir zerinde,
- (19) Üç yüz altmış kitap pirlerin elinde,
- (20) Okumadan anlamını seçemezsin.

- (21) O nedir ki yemeden içmeden doydular?
- (22) O nedir ki yıkamadılar koydular?
- (23) O nedir ki diri diri soydular?
- (24) Bu ne sırdır, açamam bu nedir?

- (25) Melekler yemeden içmeden doydular,
- (26) Musa'yı yıkamadan koydular,
- (27) Nesimi'yi diri diri soydular,
- (28) Ustam bu sırrı açamazsın.

- [43] (1) Novruz söyler ejderhayı demime,
(2) Yutsaydım, çekseydim eksliğime,
(3) Bir şaraptır ki koydular kadehime,
(4) Damlasından içemem bu nedir?

- (5) Nefsin ejderhadır vicdanın hamdır,
- (6) Ne kadar saklasan bil ki kelâmdır,
- (7) Necep'in içtiği kırk bir kadehtir,
- (8) İzin verilinceye dek içemezsin.

(9) Bu sual-cevap atışmasından sonra Nevruz, Necep'e bakıp: "Oğlan, bahşı olmuşsun, merhaba, üstadına rahmet" dedi. (10) Bundan sonra hepsi kendi yoluna devam ettiler.

(11) Necep can yola devam etti. (12) Bu gidişiyle seher vakti bir bostanlığa ulaştı. (13) Görse: Güzel bir yer bahçe. (14) Meyveler sallanıp, yayraklar hışırdayıp, pınarlar her tarafa akıp, güneşin ışığı güle, gülün parıltısı güneşe düşüp, bülbüller cik cik ötüyor. (15) Pek güzel bir ev. (16) Necep, "burada bir dinleneyim" deyip, havuzun başına gitti. (17) Omuzundan dutarını alıp havuzun su alınan teknesine girdi. (18) Yarı yanmış yarı çiğ ekmeğini su ile yemeye başladı. (19) Necep ekmeğini yedikten sonra kendine gelip etrafa şöyle bir göz gezdirdi. (20) Görse: İlerde kara görünümlü bir gurup göçebenin olduğu bir köy görünüyor.

(21) O göçebe köyünden elinde ak güğümlü bir gelin bu bahçedeki havuza doğru salınarak dönüverdi. (22) O gelin gelirken havuz başına vardığında, gözleri bir parıltı gördü. (23) *“Bu parıltının sahibini bulma imkânı yok mu ki?”* diyerek, havuzun etrafında üç dört kez dolandı.

[44] (1) Ancak parıltının sahibini bulamadı. (2) Ondan sonra yakındaki ağaçların arasına bakmaya başladı. (3) O esnada güneş doğdu, kuşluk vakti geldi. (4) Gelin kendi kendine *“bu ağacın arasında parıltı ne arıyor”* (5) *“ben bir zenginın başköşesinde oturan gelinim. (5) “Gittiyinde namaz vaktiydi, güneş doğdu, kuşluk oldu, bu vakte kadar ne yaptın?”* deseler ne cevap vereyim. (6) Gel suyumunu alıp döneyim” diyerek su alınan oyuğa girince o parıltı ayağının altında göründü. (7) Gelin, Necep oğlanın gerdanından güğümü sallayıverdi. (8) O vakit oğlan, eğile büzüle yan tarafa geçti. (9) Biraz evvel üstüne giden yaş gelin, ansızın oğlanı yanağından öptü. (10) Bu durumdan utanan oğlan yan tarafa bakınca, gelin diğer yanağından da öptü. (11) Necep can henüz yanağına soğuk dudak bile değmemiş olan oğlan, birden yerinden kalktı ve uzaklaşmaya çalıştı. (12) Gelin onun kaçacağını hissedip, *“güğümü havuza attı da”* diyerek zıplayıp oğlanın iki omuzuna çıktı. (13) Necep can *“Allah’ım, bu bana bela oldu, bundan kurtulmanın çaresi yok mu ki?”* diyerek iki dizine dayanarak eğildi ve gelini silkeleyip attı. (14) gelin, baş aşağı suya düştü. (15) Necep can, *“ben gele gele burada katil mi olacaktım?”* diye düşündü ve oğlanı sıkıntı bastı. (16) Bir vakit sonra havuzun batı tarafından gerdanında yumruk gibi kara balçık olan gelin, sudan çıkıverdi. (17) Yaz günü, ince ipek gömlek, ıslananınca haliyle gelinin vücuduna iyice yapışmış...

(18) Gelinin henüz ölmediğine hayıflanıp Necep can, gelini üstünden savuşturduğuna zevkle gülüyor. (19) Gelin, buna sinirlenip: *“Ey hayırsız oğlan, sen beni suya yıkıp kendin sağ salim gidersin öyle mi?”* deyip Necep’i kovmaya başladı. (20) O gelinin kuru, hafif oğlanı, yakalayacak gücü var mı!

[45] (1) Bunlar birbirini kovalayarak havuzun etrafını üç dört kez döndüler. (2) Bundan sonra Necep can, bir tepenin üstüne çıktı ve böbürlenerek oturdu. (2) Gelin: *“Ey hayırsız oğlan, sen bana yakalanmadın, ama senin ardından yetişecek adamları bulurum”* diyerek evlerine doğru koşarak döndü. (3) Gelin eve dönerken kendi kendine *“Ey Allah’ım, umarım evde kimse yoktur”* diyerek söyleniyordu. (4) Eve geldiğinde herkes kendi işine dağılıp gitmiştir. (5) Gelin, ıslak elbiselerini değiştirip bir tepenin üstüne çıktığında tepenin güneşli yerinde üç dört yiğidin oturduğunu gördü. (6) Gelin onların yanına vardı, bir baktı ki: önlerinde üç dört çukur, çukurların içinde de üç dört tane koyun pisliği durmadan koyun pisliğiyle oyun oynuyorlar. (7) Bunlardan birisi: *“Gebe oldu”* diyor; diğeri: *“Doğurdu”* diyor. (8) Gelin, bunların oyununa bir süre baktı. (9) Ancak gebe olup da karnı kabaran da yok, doğurup birken iki olanı yok. (10) Gelin koyun tezeklerine ayağı ile vurup dağıttı, bundan da oyun olur mu diye, (11) ben size yeni bir oyun buldum da geldim” dedi. (12) O vakit bu yiğitler: *“yeni oyun dediğin de ne”* diye sordular. (13) Gelin: *“O havuzun başında kâküllü bir oğlan var. (14) Siz onu derhal alıp gelin. Ben şimdi eve gidip çay, yemek ve sigara hazırlayayım”* dedi. (15) O yiğitler ise havuza doğru koşturup gittiler.

(16) Bunların koşup geldiğini Necep gördü: *“Ey Allah’ım, bu gelenler şu gelinin akrabalarıdır, bunlar beni mutlaka öldürürler”* diye, korkup bunların gölgesi görününce: *“Ağalar, selâmün aleyküm...”* deyip yüksek sesle selam verdi.

[46] (1) Bunun selamına kimse kulak asmadı. İki adam tutup gereslâp alıp döndüler...

(2) Necep canın bir toklusu var lakin her gidip geldiği yerde bir canlıyı adak veriyor. (3) Şu götürüp gelişine onu bir ak bir evin içine getirdiler. (4) Yiğitler ona: *“Ey oğlan sırtında dutarın var. (5) Sazende misin, bahşı misin, şair misin?”* diye sordular. (6) Necep can bunlardan korkusundan: kendini olduğundan fazlaca övdü: *“Ey ağalar, benim gibi bahşı, sazende cihana gelmez”* dedi. (7) O vakit oturanlardan birisi: *“Al eline dutarını”* dedi.

(8) Bunun üzerine Necep can, korkusundan kamış gibi titredi, pirinin verdiği kara dutarını akort edip çalmaya başladı.

(9) Az evvelki Necep canı, kovalayan gelinin otuz civarında kız arkadaşı, akranı vardı. (10) Onların hepsi bir yere evin dışına toplandılar. (11) O vakit gelinler: “*Ey gelinler, şunun gibi oğlanın saz çalışını görsek ömrümüze faydası dokunur, içeri girelim de, içeri girelim*” dediler. (12) Bundan sonra bir grup yiğidin arkasında bir grup kızın durması: “*Bundan önce kaide değil miydi?*” deyip, göçebelerin şen şakrak kızları gürültüyle içeri girdiler ve yiğitlerin arkasında bir saf olup duruverdiler. (13) Necep can yeni yetme yiğit, kızlara baktı, duran kızların arasından az evvel suya attığı genç gelini tanıdı.

[47] (1) O, diğer gelinlerden çok farklı idi. (2) Necep can kendi kendine: “*Gel, sözüme şu gelin ile başlayayım*” diyerek, elinde sazı, dilinde sözü gör bak neler söylüyor:

- (3) Evvel baştan meclisinde tutuldum,
- (4) Söyle nazlı gelin kimin yârisin?
- (5) Öldürecek oldu, kaçtım kurtuldum,
- (6) Söyle, nazlı gelin, kimin yârisin?

- (7) Temaşa eyledin benim oyunuma,
- (8) Edep-ikram ile geldin yanıma,
- (9) Kemer gibi zülfünü saldın boynuma,
- (10) Söyle, nazlı gelin, kimin yârisin?

- (11) Gözlerin cellâttır, kirpiğin ok,
- (12) Bilmem bu nasibim nereye çeker,
- (13) Seni görünce gündün güne derdim artar,
- (14) Söyle, nazlı gelin, kimin yârisin?

- (15) Tarifin edeyim aydınlık cihanda,
- (16) Sesin düşmüştür Belh, Bedehşan’a,
- (17) Senin gibi peri yok Rum, Ispihan’da,
- (18) Söyle, nazlı gelin, kimin yârisin?

- (19) Biz de âşık olduk şu cellat göze,
- (20) Gerçek âşıktır bu cefaya dayana,
- (21) Necep, sen söylesen kendi sözün söyle,
- (22) Söyle, nazlı gelin, kimin yârisin?

(23) Necep can bu sözünü tamamladıktan sonra, gelin kendi kendine: “*Allah’ım, bu oğlan daha önce hiçbir şey görmemiş, oğlan imiş.*” (24) *Bu kadar kalabalığın içinde bana “Kimin yârisin” diyerek rezil etti.*

[48] (1) *Olmazsa şunun gözüne bir süre görünmem ne olur ki?*” deyip aşağı oturuverdi.

(2) Kalabalığı oluşturan bay-bayanlar, kız-gelinler Necep canın tatlı dilli olduğunu görüp: “*Söyleyiver can, tatlı dilli biriymişsin!*” dediler. (3) Necep can, etrafındaki kalabalığa göz gezdirince, az evvel suya düşürmüş olduğu gelin kalabalığa sırt çevirmiş aşağıda oturuyor. (4) Necep can, yine de sözünü o geline yöneltip bir beş kelime söz söyledi:

- (5) Sana derim nazlı dilber,
- (6) Canım aldı cellât gözler;
- (7) Gel dudağından buse ver!
- (8) Canım aldı cellât gözler.

- (9) Bilemedim huyunu,
- (10) Kendime kılsam toyunu,
- (11) Göster sen çınar boyunu,
- (12) Canımı aldı cellât gözler.

- (13) Senin ile bağa girsem,
- (14) Çimen bağlayıp güller dersem,
- (15) El tutuşup birlikte gezsem,
- (16) Canımı aldı cellât gözler.

- (17) Bizden yüzünü döndür sen,
- (18) Susayan düşmanını kandır sen,
- (19) Âşık Necep'i yandır sen,
- (20) Canımı aldı cellât gözler.

(21) Necep can bu sözlerini tamamlayınca, gelinin yüzünden bulgur bulgur ter akmaya başladı. (22) Utancından yerinden de kalkamadı.

[49] (1) Başka bir gelin yanındaki gelinin kulağına fısıldayarak: “Bahşı her sözü kendisi için söylüyormuş gibi geliyor” dedi. (2) Bahşı dediğin kişinin kulağı mis gibi, çok iyi işittir. (3) Necep can, gelinin fısıldısını işitti ve gel o gelinin gönlü kalmasın diyerek, beş kelime söz söyler oldu:

- (4) Evvelden seni demedim,
- (5) Ukde sende, nazlı gelin!
- (6) Mutlu olup da gülmedim,
- (7) Ukde sende, nazlı gelin!

- (8) Çıngırdayan sazın ile,
- (9) Bilbül gibi sesin ile,
- (10) Yüz şiveli nazın ile,
- (11) Ukde sende, nazlı gelin!

- (12) Necep bir destan bağladı,
- (13) Kesip ciğerin dağladı,
- (14) Zârını pinhân ağladı,
- (15) Ukde sende, nazlı gelin!

(16) Necep bu sözünü tamamladıktan sonra, eşikten iki atlı gelip: “haber ver” dedi (17) İçerden bir yigit dışarı çıktı da: “Ağalar, ne haber gerek?” dedi. (18) Bunun üzerine atlılardan biri: “yolculara, bir sigara verseniz” dedi (19) Onlara sigara verdiler, sigara içtikten sonra atlarından inmeden gittiler. (20) Sigara veren yigit: “Ey ağalar, pek güzel söyleyen bahşımız var, bahşı dinlemek isterseniz inin, yâd edelim” dediyse de, attan inmeden gittiler.

[50] (1) Şimdi haberi Soltanesen padişaktan işidın. (2) Günlerden bir gün Soltanesen padişah etrafındaki gençlerden ikisini çağırıp: “Ey yiğitler, Elbent bahşı artık yaşlanmıştır. (3) Siz ata binip halk arasında gezin. (4) Bana bir genç bahşı bulup getirin” diye iki yigide buyurmuştu.

(5) Necep'in türkü söylediği eve gelip sigara isteyen iki atlı, Soltanesen padişahın genç bahşı aramaya gönderdiği yigitleri idi. (6) Bunlar sigara içip Necep canın sazını, sözünü iyi dinlediler. (7) Şimdi ise Necp'i göçebe yigitlerin elinden alıp gitmenin istişaresini yapmak için, kendilerini kenara çektiler. (8) Köyden uzaklaşıp تنها bir yere geçip fikir danıştılar;

birisi söyledi: “*Ey dost, uzaktaki işimiz yakın yerde bitti*” dedi. (9) Padişahımıza “ *faydalı olsa, şu bahşı faydalı olabilir, fakat onu buradan nasıl götürürebiliriz*” sen ondan bahset. (10) “*Eğer göçebeler onu buradan götürmek istediğimizi duysalar, bu şen şakrak bahşiyı bize vermezler*” dedi. (11) O vakit ikinci yiğit: “*Ey dost, onu hile ile alıp götürürüz.* (12) *Bizim onu alıp götürmemizi ne göçebeler ne de bahşının kendisi hisseder.* (13) *Biz buradan dolanıp geçerken yine sigara isteriz, o vakit “inin bahşı dinleyin” diye çağırırsalar devamını ben kendim getiririm*” dedi. (14) Bunlar buradan geçip yine aynı evin kapısına gelerek: “*haber ver*” dediler. (15) içerden bir yiğit koşarak çıktı (16) Bir baktı; atlarının dizginlerini ellerinde tutan iki atlı duruyor. (17) Atların ise toynaklarından ter akıyor.

[51] (1) Az evvelki yiğit: “*Ağalar, ne haberiniz var?*” dedi. (2) “*Biz geçip giden yolcularız, bir sigara verirseniz*” dediler. (3) O vakit o yiğit: “*Ağalar, inip bahşı dinleriz dersiniz, söyleyişi güzel bahşımız var.*” (4) *Dost! Bahşınız da dinlenecek bahşı imiş hani, yazık ki vaktimiz yok, fakat o bahşınız bir eliyle çay, diğer eliyle sigara verse ömrümüze faydası olurdu*” dediler. (5) Necep can hoş kılık, şen şakrak oğlan bir eline çay diğer eline sigara alıp kapıya vardı da: “*Agalar, eğer vaktiniz varsa, işte size çay, işte size sigara*” deyip, birine çay diğerine sigara uzattı. (6) Bunlardan biri kaseyi, diğeri sigarayı alıp, Necep’in herhangi bir kolundan tuttular da yüzlerini kaleye doğru çevirip atlara bastılar kamçıyı. (7) Necep can, iki atlının arasında uçurtma gibi uçup gidiyor.

(8) Şimdi haberi Necep canın havuza düşürdüğü gelinden alalım.(9) Gelin o evden diğer eve koşturup: “*Hay yüzü karalar, şu oğlanı bırakırsanız yüzünüz kara olsun!* (10) *Hani kaynatamın atı hızlı değil mi, hani dayımın üç yaşındaki atı hızlı değil mi?*” deyip kelebek gibi iki tarafa uçuyordu. (11) O vakitte göçebede iyi at nerede; aygıra, kırsrağa palan vurup otuz kadar adam, padişahın her zaman idmanlı atlarının ardından kovaladılar. (12) Bunlar atlıların izini kaybetmeden takip ediyorlardı. (13) Atlılar yakalanmadan kendilerini kaleye attılar. (14) Onların ardından kovalayanların arasında görmüş geçirmiş, akıllıca bir yiğit vardı.

[52] (1) O atının başını çekip: “*Ey dostlar, şurada bir durun.* (2) *Yiğitler, bahşiyı alıp kaçan atlılar kaleye kaçıp sığındılar.* (3) *Onlar meğer, padişahın atlılarıymış.* (4) *Bizim bahşımızı verin diye varırsak, o bizim hepimizi un ufak eder*”. (5) Şuanda ise “*bizim tuzumuz kuru*” bu bahşı olmazsa yine bir bahşı buluruz. (6) Gelin geri dönelim, dedi. (7) Onlar: “*bu iyi bir fikir, bu iyi fikir*” deyip, kendi tellalcıları kendi aralarından çıkıp geri döndüler. (8) Bunlar kendi köylerine gidiversinler. (9) Şimdi haberi Necep candan alalım.

(10) Necep’i padişahın yanına gönderdiler. (11) Necep can, padişaha selam verip oturdu. (12) Padişah: “*Ey yiğitler, bu oğlanı nereden buldunuz?*” diye yiğitlere sordu. (13) Bunun üzerine yiğitler: “*Haşmetli padişahım, “gökte ararken yerde bulduk.* (14) *Biz bu oğlanı filan göçebenin köyünde bulduk, kendisi pek söyleyici, hoş sesli bahşı*” dediler. (15) Bundan sonra padişah, otuz iki danışmanını yanına çağırıp: “*Ey danışmanlar, bu oturan oğlan bahşı ile ülkede atılabilecek bahşı var mı?*” dedi. (16) O vakit oturanlardan birisi: “*Ey sultanım, yaşlı Elbent Bahşı’dan başka, yurttta bahşı mı kaldı?*” dedi. (17) Bunun üzerine padişah: “*Gidin, şu yaşlı hayırsızı alıp gelin*”.

[53] (1) *Hâlâ çoluk çocuğa tekme vuracak haldedir*”, deyip iki yaverini gönderdi. (2) Yaverler, Elbent Bahşının kapısına varıp: “*Ey bahşı, seni padişah çağırıyor, sazını al da yürü!*” dediler. (3) “*Sazını al da yürü*” denilen haber endişeye mahal verecek bir haber değil. (4) O, bahşının şimdiye kadar çok duyduğu haber. (5) Elbent bahşı derhal harekete geçti dutarını kolye gibi boynuna astı. (6) Atına binip yola çıktı. (7) Gidip padişahın sarayında atını bağlayıp, padişahın yanında selama durdu. (8) Elbent bahşı, etrafını şöyle bir süzdü. (9) Bir baktı ki: yanı başında dutarıyla genç bir bahşı duruyor. (10) Keskin keskin bakıp, o oturan oğlanı kendisinin şu dövüp kovaladığı yetimine benzetti. (11) Padişahın yanında özgür hisseden Elbent bahşı, oğlana muhalif olarak çizmeli ayağının burnu ile Necep canın arkasını tekmeledi. (12) Burada Necep can yalnız olduğunu hatırlayarak, sessizce yutkunup katre katre

gözyaşı döktü. (13) Padişah bunu görüp: “*Ey hayırsız Elbent, bize sığınıp gelen bu oğlana neden vurdun?*” (14) Ey padişahım, vurmamın başka bir sebebi var. (15) Ne sebebi var? (16) Bu oğlan, beni Gence-Garabag’a gönderdiğinizde (oradan) getirttiğiniz hanımın elinde gelen yedi aylık oğlandır. (17) Ben buna baktım, büyüttüm, yetiştirdim. (18) Ben bir şeye sinirlendiğim için ona iki tokat atmıştım. (19) Bundan dolayı da bu oğlan, “*ben Aşıkaydiñ’a hizmet edip gelip, bunu atışmada yenmesem, gönlümde ukde kalır*” deyip gitti. (20) O zamandan beri onu ilk defa burada gördüm. (21) O kim oluyor benimle atışacak kadar! deyip Elbent Bahşı, kibirlilik tasladı.

[54] (1) Bunun üzerine Soltanesen padişah: “*Ey Elbent yaşlı, oğlanı da zor bahşı deyip tarif ediyorlar. (2) Hele bir atış bakalım, eğer yenersen oğlanı, ne dilersen dile. (3) Eğer yenilirsen ne yapacaksın?*” (4) Ey padişahım, bunun bizi sazda, sözde yenme ihtimali olmaz! (5) Hani yenme ihtimali yoksa al eline dutarımı! (6) Elbent bahşı, sinirle dutarımı çekip aldı da, Necep cana bakarak: “*Ey oğlan, bizimle atışır mısın?*” dedi. (7) Bunun üzerine Necep “*atışırız*” dedi. (8) “*Atışırsan, hadi gel şuraya*” diyerekten Necep’i kendi yanına çağırdı. (9) Şurada ikisi dutarlarını akort edip, çalmaya başladılar. (10) Elbent, ilk önce başlayıp Necep onu takip ederken Necep ondan bin kat daha iyi çalıyor. (11) Ne zamanki Necep can saza başlayıp, Elbent Bahşı onu takip ederken, Elbent Bahşı “patır putur” edip geri kalıyor. (12) O vakit bunlara dikkatle bakan Soltanesen padişah kendi kendine: “*Bu hayırsız yaşlı sazda oğlana yenildi, sözde ne yaparki*” deyip oturdu. (13) Elbent bahşı saz çalmada oğlanın kendisinden üstün olduğunu açıkça gördü. (14) O kendi kendine: “*Bu oğlan sazda da ustaymış. (15) Sözde de bunun gibi ustaysa ben maskara olurum*” deyip sinirlendi, gözleri kızardı, rengi soldu, bıyıkları dimdik oldu: “*Bu oğlana dünyanın kuruluşundan bir haber sorayım, şuna ne cevap verirki*” deyip, Elbent bahşı soru sordu, Necep can ona cevap verdi:

- [55] (1) Elbent: Bizden selam olsun il uşağına,
(2) Âdem Seyfullah hangi şehri yaptı?
(3) Hangi mekânda durup kalem çaldılar?
(4) Kaç yıl ceset halinde baki kaldı?
- (5) Necep: Dünya “dört köşedir” orta yerinde,
(6) Âdeme can indi kalem çaldılar.
(7) Evvel şehirler yapılmamış iken,
(8) Evvela Küfe şehrini yaptılar.
- (9) Lut şehrini kaç melek yıktı?
(10) Nerede kurulmuş Süleyman tahtı?
(11) Hangi yıl an hazret miraca çıktı?
(12) O nerede arslan yüzüğünü aldı?
- (13) Lut şehrini dört bin melek yıktı,
(14) Yel arkasındadır Süleyman tahtı,
(15) Luv yılı³⁵³ an hazret miraca çıktı,
(16) O semada arslan yüzüğünü aldı.

³⁵³ On iki hayvanlı Türk takvimine göre beşinci yılın adı, ejderha yılı.

- (17) Düldülün anası kara deryadan,
- (18) Haber ver şu düldülün renginden,
- (19) Hazret-i Resul'ün ilk cenginden,
- (20) Evvel Zülfikarı kime çalındı?

- (21) Düldülün anası kara deryadan,
- (22) Gökyüzü gibidir düldülün rengi,
- (23) Emir Antar ile etti cengi,
- (24) Evvel Zülfikar ona vuruldu.

- [56] (1) Neden oluşturuldu Musa'nın Turu?
(2) Neden yaratıldı İsrail'in suru?
(3) O nedir ki daima alnında nuru?
(4) Önce kim tanıdı Müslüman oldu?

- (5) Örtüsünü kaldırdı yandırdı Turu,
- (6) Köpükten yaratıldı İsrail suru,
- (7) Hazret-i Resul'ün alnında nuru,
- (8) Hatice tanıdı Müslüman oldu.

- (9) Elbent'in sevdiceği destinde,
- (10) Ne ölüdür dirilerin kastında?
- (11) O nedir ki daima Basra üstünde?
- (12) Nerede Yezit'in çivisi çıktı?

- (13) Beş vakit namaz kul Necep'in destinde,
- (14) Ölü toprak dirilerin kastında,
- (15) Muhammet Mustafa Basra üstünde,
- (16) Mağrip'te Yezit'in çivisi çıktı.

(17) Ancak bunlar sözlerini bitirdikten sonra padişah: *Necep genç bir oğlan fakat benim nam salmış bahşımı yendi*” diyerek içten içe hayranlık duydu. (18) Padişah otuz iki danışmanına bakarak: *“Ey danışmanlar, bahşılardan hangisi yendi, hangisi yenildi? (19) Bana bunu söyleyin”* dedi. (20) O vakit danışmanlardan deneyimli birisi: *“Saygıdeğer padişahım, siz bize biraz zaman, mühlet verin, istişare edip, hangisinin yendiğini biz söyleyeceğiz”* dedi.

[57] (1) Padişah: *“Gidin istişare edin, mühlet veriyorum”* dedi. (2) Daha sonra otuz iki danışman, bir yere toplanıp: *“Ey arkadaşlar, bu yaşlı hayırsız sazında da sözünde de mascara olup yenildi. (3) Ancak Elbent her ne olursa olsun padişahın çok hizmetini görmüş yaşlı bir bahşıdır. (4) Elbent Bahşı yenilse de onun için yendi diyelim. (5) Yoksa padişah gözümüzün akını alır da, dünyayı bize dar eder...”* diye söylendiler. (6) Bunlar birbirlerine: *“Doğru da doğru”* diyerek padişahın yanına gittiler. (7) *“Saygıdeğer padişahımız, sizin yaşlı bahşınızın üstesinden gelinebilecek gibi değil”* dediler. (8) Bunun üzerine padişah başını sallayarak: *“Hay uğursuzlar, benim kızacağımı düşünerek doğrusunu söylemediniz. (9) Oğlan bahşı sazda da sözde de yaşlı bahşidan usta çıktı. (10) Padişahı hiçbir şeyden anlamayan aptal mı sandınız? (11) Elbent bahşı, oğlanın karşısında duramadı. (12) Gidin çabucak iki kat altın işlemeli elbise getirip giydirin! (13) İki altın sorgucu da getirip başına takın”* dedi. (14) Oğlanın sırtına iki kat altın işlemeli elbiseyi giydirdiler, iki altın sorgucu da getirip başına taktılar.

(15) Şimdi Necep can dahada yakışıklı bir yiğit oldu. (16) Bundan sonra yerde oturanlardan biri: “*Ey padişahım, Elbent Bahşı çoktan beri sizin hizmetkârınız olup, bahşılık etti, adet yerini bulsun kabilinden ona da eski püskü de olsa bir şey verseniz*” dedi. (17) O anda padişah, bir yaverine dört yarım tenne³⁵⁴ çıkarıp verdi.

[58] (1) “*Gidin, pazardan Elbent bahşığı üşütmeyecek bir kıyafet alıp verin!*” dedi. (2) Oradan oturanlardan yine biri: “*Ey sultanım, yaşlı bahşımıza da bir sorguç verseniz*” dedi. (3) Bunun üzerine padişah az evvelki yaverine: “*Bir bakkal tavusunun tüyünden yol da gel.* (4) *O da yaşlı bahşımıza sorguç olur*” dedi.. (4) Yaver: “*Emriniz olur sultanım*” deyip pazara gitti. (5) O pazarda bir eskicinin yanına varıp, her yanından pamukları çıkmış eski püskü bir ucuz elbiseyi seçti. (6) Yenilip maskara olan bahşıya bu bile fazla. (7) “*Ben de bu paradan ayak kiramı alayım*” deyip padişahın aldığı dört akçenin birisiyle eski elbiseyi satın aldı, kalan üç tanesini de kesesine attı. (8) O aldığı elbiseyi omuzuna atıp bir bakkalın yanına vardı: “*Ey dost, sen tavus kuşunun tüyünü bize sat*” dedi. (9) Bakkal: Kime lazım? (10) Padişaha lazım. (11) Avlumu dolaşın nereden bulursanız tüyünü yolup alın. (12) Yaverler bakkalın avlusunu dolansalar da tavus kuşunu bulamadılar. (13) Onun yerine bakkalın yedi yaşındaki yeşil horozunun kuyruk tüyünü yolup, alıp gittiler, götürüp padişaha teslim ettiler. (14) Padişah: “*Vay be, güzel sorguç, derhal Elbent bahşının telpeğine³⁵⁵ takın*” dedi. (15) Elbent bahşının omuzuna pamukları çıkıp duran eski elbiseyi giydirip, kalpağının kenarına da horozun kuyruk tüylerinden birini oturtular.

[59] (1) Elbent bahşı, sorguçlu telpeğini eline alıp, dikkatle baktı ki ne görsün: Necep canın, sorgucu gibi değil. (2) “*Necep bir genç oğlandır, o sorgucun değerini ne bilsin.* (3) *Gel şuna sorguçlarımızı değişelim diyeyim.* (4) *Değişirse değişirim değişmezse bu da acı bir hatıra olur*” diyerekten beş kelime söz söyledi. (5) Necep de ona cevap verdi:

- (6) Elbent: Senin sorgucun iki başlı,
- (7) Gel, sorgucumuzu değişelim.
- (8) Ben bir fakir, gözü yaşlı,
- (9) Gel, sorgucumuzu değişelim.

- (10) Necep: Bu dünya da iki başlı,
- (11) Ben sorgucumu değişmem.
- (12) Gözden akan kanlı yaşlı,
- (13) Ben sorgucumu değişmem.

- (14) Gül bahçesine varmaz mısın?
- (15) Bülbülden haber almaz mısın?
- (16) Atan, öl dese ölmez misin?
- (17) Gel, sorgucumuzu değişelim.

- (18) Gül bahçesine varırım,
- (19) Bülbülden haber alırım,
- (20) Sahibim öl derse ölürüm,
- (21) Ben sorgucumu değişmem.

- (22) Ok kimindir? Atanıdır,
- (23) Yay kimindir? Tutanıdır,
- (24) Oğul malı atanıdır,
- (25) Gel, sorgucumuzu değişelim.

³⁵⁴ Madeni para, akçe.

³⁵⁵ Kalpak.

- [60] (1) Hem Hıristiyan hem Yahudiyim,
(2) Dine girmeyen mülhidim,
(3) Ben ki sana ne faydayım,
(4) Ben sorgucumu değişmem.
- (5) Elbent söyler sazımı çalmam ben,
(6) Oğul, sen gitsen, kalmam ben,
(7) Razı değilsen almam ben,
(8) Razılık ile değişelim.
- (9) Necep söyler “hoş” sözüm var,
(10) İlde, günde bir gelenek var,
(11) Ben oğlanım, hevesim var,
(12) Ben sorgucumu değişmem.

(13) Bu sözlerini tamamladıktan sonra, sorguçtan ümidini kesen Elbent bahşı: “*Ey değişmezsen ters değiş!*” dedi, kalktı da Necep’i çizmeli ayağıyla itekleyip gidiverdi. (14) Necep can, orada ağlamaya başladı. (15) Soltanesen padişah onu fark edince: “*Ey oğlum sen neden ağlıyorsun?*” dedi. (16) Bunun üzerine Necep can: “*Ey padişahım, padişahların huzurunda adalet, eşitlik olur diye duymuştuk fakat siz de o yokmuş*” dedi. (17) Ey oğlum, bizim huzurumuzda nasıl bir adaletsizlik gördün? (18) Sizin bu yaşlı bahşınızda evvelden kalan bir öcüm vardı. (19) Ayrıca da o sizin gözünüzün önünde şuradan geldiği vakit sırtıma vurdu, çıkıp giderken de yine vurdu. (21) Fakat siz ona hiçbir şey demediniz.

[61] (1) Ey oğlum, bu tür bir öcün var ise Elbent’in ardından yetiş ve öcünü al! (2) O vakit Necep can, yerinden fırlayıp Elbent bahşının ardından gitti ve ona yetişti de onun sakalından tutup çekiştirdi, Elbent bahşının gözleri uçuşup sendeledi, arkasından da tekrar tekrar durup, omurgasının da aşağı kısmına bir vurdu, Elbent bahşı büsbütün yıkıldı. (3) Elbent bahşı düştüğü yerden kalkarak evine doğru kayboldu. (4) Elbent bahşı, evine gidedursun. (5) Haberi Soltanesen padişahıtan alın. (6) Padişah tahtının üstünde: “*Ey Allah’ım, benim meşhur bahşım, Elbent bahşı idi*” (7) *Bu da yaşlanıp güçten düşünce genç bir bahşıya yenildikten sonra maskara edip bıraktım.* (8) *Bu oğlanı elden kaçırmayayım, bundan iyi bahşıyla ya karşılaşılır ya da karşılaşılmaz.* (9) *En iyisi bu oğlana kendi yurdundan bir kız alıp vereyim, uygun bir ortam hazırlansa, bunun başka bir yurda gidesi yok*” deyip, padişah kırk gün kırk gecelik bir düğün başlattı. (10) Padişahın otuz iki danışmanı da biraraya gelerek: “*Ey sultanımız, sen kırk gün kırk gecelik bir düğün kursan, bu düğünün bahşısı kim olur?*” dediler. (11) Bunun üzerine padişah söyledi: “*kırk gün kırk gecelik düğünün bahşısı Elbent bahşısı yenen Necep oğlan olur*” dedi. (12) Padişah Necep canı çağırıp: “*Ey Necep can oğlum, senin sazını, sözünü otuz iki danışmanım da beğendi.* (13) *Sen yat, kalk, dinlen.* (14) *Ondan sonra bize kırk gün kırk gece hizmet ediver*” dedi. (15) Bunun üzerine Necep can: “*Başüstüne*” dedi ve dinlendikten sonra kırk gün kırk gece hizmet etmekle meşgul oldu.

[62] (1) Bu söz burada kalsın, haberi Mılayım Han’dan alın. (2) Padişahın yaşlı bir veziri vardı, onun adına da Esen vezir derlerdi. (3) O fakir vefat etmişti. (4) Ondan bir erkek bir de kız kalmıştı. (5) Oğluna Ziver diyorlardı, babası öldükten sonra onun yerine vezir olmuş, Soltanesen padişaha hizmet ediyordu. (6) Ziver Bey’in yetişkin bir kız kardeşi vardı, onun adına Mılayım Han derlerdi. (7) O köşklü, saraylı, sazdan sohbetten hoşlanan bir kızdı. (8) Onun yaşlı bir annesi vardı, onunun da kendine has bir sarayı var idi. (9) Günlerden bir gün Mılayım Han, köşkünde otururken yaşlı annesi gelerek: “*Ey kızım Mılayım can, Ziver’in kaleye gittiğinden bu yana bir aydan fazla süre geçti.* (10) *Daima her pazar gününde, hafta arasında döner gelirdi.* (11) *Ondan hiç haber gelmedi.* (12) *Gülçemen kızı, göndersek de bir haber alsak nasıl olur?*” dedi.

(13) O vakit Mılayım Han: *“Tamam, olur”* dedi ve hizmetçisi Gülçemen’i haber almak üzere Ziver’in ardından gönderdi. (14) Gülçemen hizmetçi ivedilikle, padişahın yanına vardı. (15) Bir baktı ki: büyük bir kalabalık toplanmış. (16) Bu kalabalığın ortasında bir oğlan bahşı bağırarak türkü söylüyor. (17) Hizmetçi: *“Bu vaka ne zamandan beri?”* dedi. (18) Orada oturanlardan birisi hizmetçiyi kursağından itekleyip: *“Ey dünyadan habersiz hizmetçi, bu düğün başlayalı bugün otuz yedi gün oldu”* dedi.

[63] (1) Bu düğününüzün bahşısı kim? (2) Bu bahşıya Necep Oğlan derler.

(3) *“Hay hay, iyi oğlan imiş”* deyip, hizmetçi kalabalığa göz gözdirdi. (4) Bir baktı ki: ağası Ziver de orada oturuyor. (5) Hizmetçi oradan geri döndü. (6) Sonra Mılayım Han’ın köşküne gelerek: *“Ey hanımlarım, sizlere müjde olsun! (7) Ziver, padişahın dergahında saz-sohbet içersinde oturuyor imiş. (8) Padişah, otuz yedi gün ve otuz yedi geceden beri büyük bir düğün dernek kurdurmuş. (9) O düğünün içinde kalabalığın ortasında bir kâküllü oğlan türkü söylüyor imiş. (10) Görmeye göz, bakabilmeye sabır, takat gerek”* dedi. (11) Bu haberi duyduktan sonra Mılayım Han’ın annesi kendi köşküne gitti. (12) Şimdi haberi Mılayım Han’dan alalım. (13) Mılayım Han, hizmetçiyi yanına çağırıp: *“Ey Gülçemen, padişahın dergahındaki oğlan bahşıtı ne yapıp et bana getir”* diyerek emir verdi. (14) Bunun üzerine Gülçemen hizmetçi: *“Ey hanımım, sen onu getirmenin bir yolunu öğret, ben de alıp geleyim. (15) Sen burdan gidip hareme gir. (16) Benim nazık kıyafetlerimi giyerek süslen. (17) Eline bir altın sedefli kazmayı al. (18) Yüzüne de bir peçe tut. (19) O oğlanın tam karşısına geç ve iki gözünden başka bir yerini göstermeden işaret üstüne işaret yap. (20) Eğer o oğlanın cesareti varsa dışarıya çıkıp senden haber almak ister. (21) Eğer kalabalıktan ayrılıp bir haber alsa, çağırdığımı söylersin ve köşkümü ona tarif edersin”* dedi. (22) Gülçemen hizmetçi, Mılayım Hanın haremine girip narin kıyafetleri giyindi, gözüne sürme çekti, altın sedefli kazmayı da eline alarak Necep canın türkü söyleyen mahaline doğru yöneldi.

[64] (1) Gidip Necep canın tam karşısında bir köşeye geçip, gözleri güzel hizmetçi, işaret edip kaş göz oynattı. (2) Necep can ise bunu görünce söylediği türküyü şaşırıldı. (3) Necep can ona bakarak: *“Sen ya bir âşıkısın, ya bir maşuksun, ya da bir âşıktan gelmiş dilsin. (4) Dışarı çıkıp senin haberini almazsam bu benim için bir namertliktir”* deyip, derhal yerinden kalktı da: Padişahım, bir arzım var. (5) Ne arzın var? (6) Haşmetli padişahım, hizmetinize başlayalı otuz yedi gün otuz yedi gece oldu. (7) Bir maruzatım vardı, onu söylemeyi unutmuşum. (8) Söyle diyeceğini. (9) Ben yedi yaşından beri bir rekat namazı dahi kazaya bırakmadım. (10) Müsadeniz olursa otuz yedi günün kaza namazlarını kıldıktan sonra türkü söylemeye devam etsem diyorum. (11) *“Böylesi bir iş için mücade senindir”*. (12) Necep canın eline, sulu bir ak güğüm getirip verdiler. (13) O dışarı çıkıp abdest aldı, bilse de bilmese de eğilip kalkıverdi, otuz yedi günlük kaza namazını su içecek süre zarfında bitirdi. (14) Necep yine sabırsızlıkla bakınıp durdu. (15) Onun dışarı çıkmasını bekleyen Gülçemen, Necep canın yanından geçerek: *“Ey Necep can, beri gel”* dedi. (16) Necep: Ne haber var?

[65] (1) Ayıplamazsan haberimi saz ile beyan edeyim. (2) *“Hani beyan edeceksen, çabuk ol (3) İnsanlar görüp de halimizden şüphelenmesinler”* dedi. (4) Ondandır hizmetçi, yaka düğmelerini çözüp, altın işlemeli nakışı ak göğsünün üstüne koyarak bir beş kelime söz söylese gerek:

- (5) Avazın arşa ulaştı,
- (6) Mılayım Han gelsin dedi.
- (7) Seni sordu soruşturdu,
- (8) Mılayım Han gelsin dedi.

- (9) Senin yoluna bakandır,
- (10) Hicran yararı çekendir,
- (11) Gözünden kanlı yaş dökendir,
- (12) Mılayım Han gelsin dedi.

- (13) Avazın düştü illere,
- (14) Düşmüşsün dilden dillere,
- (15) Var dolan ince bellere,
- (16) Mılayım Han gelsin dedi.

- (17) Misli gülzarın gülüdür,
- (18) Şekerden şirin sözüdür,
- (19) Esen vezirin kızıdır,
- (20) Mılayım Han gelsin dedi.

- (21) Mah-ı tabandır³⁵⁶ yüzleri,
- (22) Mürekkepten gara gözleri,
- (23) Baldan şirindir sözleri,
- (24) Mılayım Han gelsin dedi.

- [66] (1) Âşık yolundan dönmez,
- (2) Dünyaya iki gelmez,
- (3) Eylemeyin Gülçemen'i der,
- (4) Mılayım Han gelsin dedi.

(5) Gülçemen sözünü tamamladıktan sonra Necep can söyledi: “Hayda, sabahtan çağırıp söyleyeceğin haberin bu muydu? (6) Ben dışarı çıkıp seninle görüşeyim diye namazı bahane ederek, bilmediğim halde namaz kılmaya çalıştım, rezil oldum. (7) Ben evvel de bir hanın hizmetinden kurtulamadan yine başka bir han neyime gerek!” dedi.

(8) Bunun üzerine Gülçemen söyledi: “Ey oğlan düşünmeden konuşma. (9) Benim Mılayım Han dediğim kızların hanı. (10) O nasıl han? (11) Mılayım han, Mılayım kız...” dedi. (11) Gülçemen’in Mılayım kız demesi, Necep canın hoşuna gitti. (12) Necep can: “Şimdi burada iki çift laf edip durmalı. (13) Bedenimde canım sağ olursa Mılayım Hanın köşküne akşam vaktinde varırım” dedi. (14) Hangi yollardan gidileceğini öğrendikten sonra, Gülçemeni tekrar geldiği yere gönderip kendisi de az evvel saz çaldığı yere doğru ilerledi. (15) Gülçemen hizmetçinin de hanımına müjde vereyim diye etekleri zil çaldı. (16) Haberi Necep candan alalım. (17) Necep can, gider gitmez kalabalığın ortasına oturdu ki “vah” diyerek kendini yüzüstü attı. (18) Adamlar şaşırıp kaldılar. (19) Padişah kendini tutamayarak: “Vah, benim bu bahşıma nazar mı değdi, göze mi geldi, bu ne musibet?”

[67] (1) Kim şunun hastalığına deva bulursa, onu abad eder, vergiden de muaf kılarım” deyip, padişah bu oturan kalabalığın arasında ferman okuttu. (2) Oturan adamların arasından “ben” diyen hekimler gelip gördüler, büyücüler büyü bozdular. (3) Bunların hiçbiri Necep canın hastalığının ne olduğunu anlayamadılar. (4) Padişah: “Benim yurdumda yaşayan hekimler kırıldı mı!” deyip sinirlendi. (5) O vakit birisi atılıp: “Ey haşmetli padişahım, filan köyde yaşlı bir kadın vardır (6) Lokmandan sonra hekim odur. (7) Kendisi de yüz on yedi yaşına ulaşmış.

³⁵⁶ Parlayan ay.

(8) *Hiçbir yere varacak mecali yok*” dedi. (9) Bunun üzerine padişah: *“Derhal yankecebeli³⁵⁷ bir deveyi gönderin ve o yaşlı kadın yerin dibinde de olsa onu bulun getirin*” dedi. (10) Çok geçmeden yaşlı kadını devenin üstündeki oturağa yerleştirerek rüzgar gibi alıp geldiler. (11) Yaşlı kadını getirip, Necep canın başucuna koydular. (12) Yaşlı kadın, Necep canın başını iki dizinin üstüne alıp oturdu. (13) Padişah söyledi: *“Ey nine, bu bahşının hastalığına deva bulursan, dile benden ne dilersen”*. (14) Yaşlı kadın: *“Elimden geldiğince hastalığı bulmaya çalışacağım”* diyerek padişahı rahatlattı. (15) Necep can da maskaralık yapan birisi gibi taş kesilmiş yatıyor. (16) Yaşlı kadın, elini silkip aldı da: *“Haşmetli padişahım bahşının hastalığı belli oldu”* dedi.

[68] (1) Padişah: Peki ne hastalığı var? (2) Peh, peh, padişah, senin bu bahşına âşkın rüzgarı çarpmış. (3) Meğer aşığa nazar değmiş. (4) *“Vah yaşlı nine, pek deneyimli bir tabipmişsin”* dedi. (5) Padişah, Necep canın başucuna gelip: *“Ey Necep bahşı, Necep bahşı haydi kalk. (6) Senin alacağın dokuz da olsa alıp vereyim. (7) Senin yine de üç gece üç gündüzün kalmıştır. (8) Onu tamamla”* dedi. (9) Necep can ölse ölecek, ama vermiş olduğu sözünden dönmek de istemiyor. (10) Necep canın, Mılayım Hanın yanına varmayı vaadettiğinden padişahın haberi yok. (11) Necep can, padişahın emrine uymadı. (12) Padişah Necep’e hiddetlenerek: *“ Sen hayırsız oğlanı, hırsızlıkta görsem öldürmezsem, cimrilikte görsem öldürmezsem Soltanesen ismim, ite takılsın!. (13) Ahali bu bahşının etrafından çekilin! ”* dedi. (14) Adamlar, gürültüyle dağıldı. (15) Padişahın buyruğu gereği Necep’in altındaki keçeyi de çekip aldılar. (16) Necep can, pirinç samanının üstünde donmuş kelek gibi bir başına kalakaldı. (17) Onun etrafında ses seda yok. (18) Necep can: *“Adamlar evlerine dağılmış olsa gerek”* diyerek gizlice etrafa göz gezdirdiğinde ortalıkta inleyen sinek dahi yok. (19) Necep can, yerinden kalkıp dutarını eline aldı, yüzünü karanlığa çevirip, ihtiyatla kapıdan çıktı da, nerdesin Mılayım Han’ın köşkü diyerek yola çıktı.

[69] (1) Az evvel hizmetçi Gülçemenden aldığı adrese giderken, Necep canın gözüne iki tane köşk ilişti. (2) Necep can, bu köşklere hangisinin Mılayım kıza, hangisinin annesine ait olduğunu bilmeksizin, şaşkın vaziyette iki köşkün arasında Mılayım kıza arayarak elinde sazı, dilinde sözü, bir beş kelime söz söyledi:

- (3) Seni görmeye gelmişim,
- (4) Görmeyince gider miyim?
- (5) Bir nice nar güllerinden,
- (6) Dermeyince gider miyim?

- (7) Acem ilinden gelmişim,
- (8) Kanlı ciğerimi delmişim,
- (9) Ben senin için gelmişim,
- (10) Almayınca gider miyim?

- (11) Aç, yıkılmış kapımı aç,
- (12) Ak yüzünden alayım baş...
- (13) Kardeşin boynuma kılıç,
- (14) Salmayınca gider miyim?

³⁵⁷ Devenin üstüne konulan oturak.

- (15) Nazlı Han, sevgime bakıp,
- (16) Kanlı ciğerimi yakıp,
- (17) Cenazem kapında kılıp,
- (18) Ölmeyince gider miyim?

- (19) Sen beni saldın oyununa,
- (20) Vebalim, günahım, boynuna,
- (21) Âşık Necep'i koynuna,
- (22) Salmayınca gider miyim?

[70] (1) Necep, bu sözünü tamamladı. (2) Mılayım Han'ın kulağına bir ses gelir gibi oldu. (3) O köşkünde oturduğu yerden: “*Gülçemen, Gülçemen!*” diye bağırdı. (4) Gülçemen: “*Ne oldu hanımım*” deyip geldi. (5) Ey gülçemen, kulağıma güzel bir ses gelir gibi oldu. (6) Köşkün etrafına bir bakınıp gelsen nasıl olur. (7) O: “*iyi olur, hanımım*” diyerek köşkün etrafına bakınmaya gitti. (8) Bir baktı ki: Necep can iki köşkün arasında servi ağaçlarının gölgesinde “*almayınca, olmayınca, gülmeyince*” deyip duruyor.

(9) Gülçemen, Necep canın elinden tutup: “*istediğin burada*” diyerek köşke doğru alıp döndü. (10) Mılayım Han, kötü bir fikre kapıldı: “*Gülçemen, hizmetçi olsa da güzel bir kız, kendisini bırakıp oğlanı başka tarafa savuşturdu muki? (11) Ayağım sakat miki!*” diyerek tahtan inip bakınmaya gitti. (12) Bir baktı ki: Gülçemen Necep canın elinden tutup almış geliyor. (13) Mılayım Han Gülçemen'e bakarak: “*Ey Gülçemen, o oğlanın elinden tutup getiriyorsun. (14) Ne yani onun gözü yok mu?*” dedi. (15) Gülçemen utancından Necep'in elini bıraktı ve onu köşke alıp getirdi. (16) Mılayım Han, Necep için lezzetli yemekler hazırlattı. (17) Yediler, içtiler, hal hatır soruştular. (18) Gülçemen hizmetçi ise kendi evine gitti. (19) Köşte Mılayım kız ile Necep can başbaşa kaldılar. (20) O vakit Mılayım kız: “*Ey Necep can, ben senin yanık sesini duyunca ardından Gülçemen adlı hizmetçimi gönderdim.*

[71] (1) *O zamandan beri yolunu gözlemekteyim. (2) Şimdi beni biryerlere götürmezsen olmaz!*” diyerek altın işlemeli mendilini ak göğsünün üstüne koyarak, beş kelime söz söylese gerek:

- (3) Uzak yerden gelen oğlan,
- (4) Kendin için al kaç beni.
- (5) Yürek-bağrım delen oğlan,
- (6) Başın için al kaç beni.

- (7) Sabah olsa eser rüzgarlar,
- (8) Bizden yeğ olur mu yadlar,
- (9) Sikke³⁵⁸ dolu bedev atlar,
- (10) Başın için al kaç beni.

- (11) Taze kınadır ak elimde,
- (12) Binalar sağ-ı solumda,
- (13) Piyade yürüsem yolunda,
- (14) Başın için al kaç beni.

- (15) Mılayım der, kara saçlı,
- (16) Kara gözlü, kalem kaşlı,
- (17) Beni koyma gözü yaşlı,
- (18) Başın için al kaç beni.

³⁵⁸ Halk ağzında hayvanları bağlamak için yere çakılan demir veya ağaç kazık.

(19) Mılayım kız: *“Al kaç beni”* diyerek sözünü tamamladıktan sonra Necep can: *“Benim gidecek yerim olmasa, dalacak gölüm olmasa ben seni nereye alıp kaçayım! (20) Beni padişah gibi bir adama hizmet ederken çağırıp, getirip, söyleyecek haberin bu ise, işte ben gittim”* diyerek derhal yerinden kalktı.

[72] (1) Bunun üzerine Mılayım kız: *“Ey Necep can, senin ne maksadın varsa söyle. (2) Hiçbir şeyin kaygısını taşıma”* deyip, yüz bin cilve ile tavus gibi tarandı, sultan gibi cilve yaptı, diz boyu yastık ile kuşaktan yapılan yumuşak döşek serdi, tüyden dokuz kat yorgan üstünde eylenip meşgul oldular... (3) Bunlar tam yedi gece yedi gündüz eğlendiler. (4) Necep can otuz yedi gece gündüz padişahın bahşılığında, yedi gece yedi gündüz Mılayım Han’ın yanında olmak üzere kırk dört gece kırk dört gündüz uykusuz kaldıktan sonra tatlı bir uykuya daldı. (5) Mılayım Han düşüncelere dalıp: *“Ben vezirin kızı, bir baldırı çıplakla, düğün dernek yok, nikah yok, bu şekilde yatmam yanlıştır. (6) Gel, hâlâ daha geç değil. (7) Bu oğlanı kovayım!”* diye düşündü. (8) Mılayım Han yine kendi kendine: *“Yok, onu kovmam ahmaklıktır. (9) Bundan iyi oğlanı ya bulurum ya bulamam. (10) Gel bunu kovmasam da uykudan uyandırıp koyvereyim”* deyip, eline altın işlemeli sazını alıp, bir beş kelime söz söyler gerek:

- (11) Canım acem, balım acem,
- (12) Sabah oldu, kalk, git şimdi.
- (13) Bir oldu gündüzüm gecem,
- (14) Sabah oldu, kalk, git şimdi!

- (15) Sabah olsa ağam duyar,
- (16) Peşimizden gelir kovar,
- (17) Leşimizle kurt, kuş doyar,
- (18) Sabah oldu, kalk, git şimdi!

- [73] (1) Ağam duysa, o öldürür,
(2) Günümü kedere doldurur,
(3) Sırrım âleme bildirir,
(4) Sabah oldu, kalk, git şimdi!

- (5) Bir ağam var, adı Ziver,
- (6) Belindedir kümüş hançer,
- (7) Seni öldürür, beni deşer,
- (8) Sabah oldu, kalk, git şimdi!

- (9) Sen de oğlan, ben de oğlan,
- (10) Bağrım oldu doğram-doğra,
- (11) Kolum yastık, saçım yorgan,
- (12) Sabah oldu, kalk, git şimdi!

- (13) Mılayım der derdim çoktur,
- (14) Dostumdan düşmanım çoktur,
- (15) Senden gayrı yârim yoktur,
- (16) Sabah oldu, kalk, git şimdi!

(17) Mılayım, bu sözünü tamamladıktan sonra Necep can gözünü birden açınca “*kalk git*”ten başka duyulan bir söz yok. (18) “*Allah’ım, vefasızın yapacağı bu imiş*” diyen oğlan elbisenin birini giyip ikincisini omuzuna atarak çıkıp gitti.

(19) Mılayım Han: “*bu oğlan nereye gidiyorki?*” diyerek, Necep’in ardından baka kaldı. (20) Necep can, meşgul olacağı bir şeyler aramaya koyuldu. (21) Gider gitmez Mılayım Hanın annesine ait ortası havuzlu *kırk iplik*³⁵⁹ bir bağa vardı. (22) O havuzun başında, güllerin arasında bir kıyafetini yastık edinip, bir kıyafetini de üstüne örtüp yatıverdi. (23) Şimdi haberi Mılayım Han’ın annesinden alın.

[74] (1) Mılayım Hanın yaşlı annesi, bahçesine gitmeye niyetlendi. (2) Bahçeye çıkmadan önce cariyesine: “*Ey cariyeye, git de havuzun başlarını temizle*” dedi. (3) Cariye gidip havuzun başını temizlemeye durdu. (4) Birden güllerin içinde bir çizmenin sivri ucu görüldü. (5) Cariye, gidip kıyafeti oğlanın yüzünden kaldırdı; işte ak yüzüne kara kâküllü yayılıp, horlayarak sırtüstü yatıyor. (6) Cariye, Necep canın yüz güzelliğini görüp, ona ona cân-ı gönülden âşık oldu. (7) Şaşırarak kendinden geçti... (8) Bir ara kendine gelip: “*Hanımımın gelme vaktidir*” deyip, bağın kapısına doğru gidince, hanımı da gelip yetişmiştir. (9) Cariye hanımını önceki gibi attan indirmeye yardımcı olmadı. (10) Hanımı: “*Ey cariyeye, bugün yüzün gözün neden solmuş?*” diye sordu. (11) Bunun üzerine cariyeye: “*Ey hanımım, sen sorma.*” (12) *Havuzun başındaki güllerin arasında kâküllü bir oğlan yatıyormuş.* (13) Onu görünce kendimi tutamayıp senin yanına geldim. (14) Bey, benim havuzumun başında yatan oğlan da kimdir? (15) Git, kaldır ve gönder! (16) Ey hanımım, “*Onu kendin varıp kovmazsan, o oğlanı bağdan kovmaya benim cesaretim yok*” dedi. (17) Hanım: “*Öyleyse kendim kovarım*” diyerek havuza doğru gitti. (18) Hizmetçi kız da onun ardı sıra gitti. (19) Yaşlı kadın, bir baktı ki; hizmetçi kızın söylediğinden daha güzel bir oğlan imiş.

[75] (1) Yaşlı kadın, onun hüsn-i cemalini görünce kendinden geçip yıkıldı. (2) Cariye: “*Hanımım benim gibi maskara olmasın*” diye onun yüzüne gül suyu serpti. (3) Yaşlı kadın kendine gelince: “*Ömrümün ahirinde böyle yâri Allah gönderdi*” (4) *Bu oğlan bağımın sahibi olmaya münasiptir*” dedi, yaşını bir on dört on beşe, bir ihtiyarlığa getirip, ağzından çıkanı kulağı duymayıp, sayıklamaya başladı. (5) Uyuyan oğlanın başını dizinin üstüne koyarak onun yüzünden gözünden okşamaya başladı. (6) Dişsiz ağzının gürültüsü dersinki oğlanlar taşla oyun oynuyormuş gibi ses çıkıyordu. (7) Mılayım Han ise köşkten olup bitenleri görüyordu. (8) O, bu olup biten vakaların hepsini gördü. (9) Mılayım Han: “*Allah’ım, bu yaşlı kadın sinirinden benim yârimi helak etmesin!*” (10) *O, oğlanın sevdiğim kişi olduğunu yaşlı kadına haber vereyim*” diyerek annesine bakıp bir beş kelime söz söyledi:

- (11) Anne can, arzım söyleyim,
- (12) Yâr benimki, yâr benimki.
- (13) Böyle yaman iş olur mu,
- (14) Yâr benimki, yâr benimki.

- (15) Yaşlı, senin bahr-ı bazın³⁶⁰,
- (16) Zemistandır³⁶¹ şimdi yazın,
- (17) Gölden uçan kızıl kazın,
- (18) Yâr benimki, yâr benimki.

³⁵⁹ Hektarın beşte birine karşılık gelen ölçü birimi.

³⁶⁰ Deniz kartalı.

³⁶¹ Kış mevsimi.

- [76] (1) Ne sevdaya düşen baştır,
(2) Gözden akan kanlı yaştır,
(3) Öpmek ne müşkil bir iştir...
(4) Yâr benimki, yâr benimki.
- (5) Gönlüm bin dertle dolar,
(6) Hazan vurup benzim solar,
(7) Bilmesen damadın olur,
(8) Yâr benimki, yâr benimki.
- (9) Varamam yanına,
(10) Giremem kıyafetine,
(11) Ateş salma tatlı canına,
(12) Yâr benimki, yâr benimki.
- (13) Mılayım der, derdim taze,
(14) Yüreğimi koydun köze,
(15) Böyle cebir etme bize,
(16) Yâr benimki, yâr benimki.

(17) Mılayım Han, bu sözünü tamamladı. (18) Yaşlı kadın yattığı yerden başını kaldırdı. (19) Mılayım Hanın söylediği sözlerden kuşkulanıp: Bu kız “Yâr benimdir, yâr benim” deyip bağıyor ki, şu bağda yatan oğlan ile bir sırrı vardır. (20) Bu yatana bir bakın hangi kabiledendir! (21) Ziver’e haber verip, “*bu oğlanı bağdan kovmak gerek*” dedi. (22) Bundan sonra cariyeyi yanına çağırıp: “*Ey cariyeye, çabuk git de Ziver’e haber ver.*” (23) *Bu oğlanı yurttan çıkarırsın ya da ipe çektirsin*” dedi. (24) Çaresiz cariyeye, Ziver Bey’e gidip bütün olan biteni haber verdi. (25) Ziver Bey, üç dört atlıyı yanına alıp, bahçeye geldi ve uyuyan oğlanın boynuna atın ipini takıp, atla sürüyüp, padişahın huzuruna götürdü. (26) Ziver bey padişah: “*Ey sultanım, bu hayırsız oğlan, benim annemin bağına girmiş, yediğini yemiş, yemediğinin dalını kırmış, viran etmiş*” diye şikayet etti.

[77] (1) Bunun üzerine padişah Ziver’e dönerek: “*Durum böyleyse, kırk cellada haber ver, derhal darağacına çeksinler!*” dedi. (2) Ziver, Necep canı kırk cellada gönderip: “*Padişahın emri var, bunu derhal darağacına çekmek gerek!*” dedi. (3) Kırk cellat, Necep canın boynuna kıl sicimi geçirip, büyük yolun kenarındaki darağacının dibine alıp gittiler. (4) Necep can, darağacının altında boynu büküp, şurada bir beş kelime söz söyledi:

- (5) Başımda kuruldu dünya pazarı,
(6) Necep ele düştü, kıyamet oldu,
(7) Kime dât edeyim, kime harayı³⁶²
(8) Necep ele düştü, kıyamet oldu,
- (9) Necep’i burada dara çekerler,
(10) Ya öldürüp, kızıl kanım dökerler,
(11) Tel-tel eyleyip kara bağrım sökerler,
(12) Necep ele düştü, kıyamet oldu.

³⁶² Destek, yardım.

- (13) Necep söyler, yâr yoluna baş koyup,
- (14) Kim geçti dünyada didârdan doyup?
- (15) Al yanak üstüne kâkülün yayıp,
- (16) Necep ele düştü, kıyamet oldu.

(17) Necep can sözünü tamamladı. (18) Cellatlardan birisi: “*Bu oğlan kıyıp da asılacak gibi bir oğlan değilmiş, gelin hemen asmayalım, bu işin sonunu nasıl olur diye bekleyelim*” dedi.

[78] (1) Cellatlar: “*Şu doğru da, şu doğru!*” deyip, oğlanı ipe çekmeye kıyamadılar. (2) Soltanesen padişahın Ahmet Bey adında bir baş veziri vardı. (3) O başka bir ülkede yaşıyordu. (4) Padişah, düğüne başlamadan önce: “*Benim kendi bahşım var. (5) Kırk gün kırk gece toy başlatıyorum. (6) Eğer toy göreyim, bahşı dinlerim derse yanındaki atlılarla gelsin*” diyerek ona rahvan atlı göndermişti. (7) Cellatlar Necep’i: “*Asalım mı, bekleyelim mi*” diye darağacının dibinde oyalanırken, birden Ahmet Bey kırk atlısı ile darağacının karşısında çıkageldi. (8) Bir baktıki: Darağacının etrafında büyük bir kalabalık var. (9) Ahmet Bey, atlılarına dönüp: “*Siz kaleye doğru sürüverin. (10) Ben şu darağacının altına ne vaka olduğunu kontrol edeyim*” diyerek atının başını çevirdi. (11) Ahmet Bey, darağacının altına geldiğinde kırk cellat bir oğlanı asmaya hazırlanıyor. (12) Ahmet Bey: “*Ey cellatlar, sizin asacağınız bu kişi kim?*” diye sordu. (13) Bunun üzerine cellatlardan biri: “*Bu oğlan padişahın türkü söyleyen bahşısı. (14) Ölümle cezalandırılıp bize teslim edildi. (15) Biz de ne yapalım nasıl edelim diye bekliyoruz*”. (16) “*Bu oğlan ölüm cezası verilecek kadar suç işleyecek bir oğlana benzemiyor. (17) Oğlanın giysilerini giydirin. (18) Öldürmek şöyle dursun, eğer bu oğlana kötü bir söz söylemeniz dahi sizi parçalar öldürürüm!*” deyip dönmek üzereyken, Necep canın elinde sazı olmasa da dilinde sözü, boynunda kıl sicim Ahmet bey’e bakıp hüngür hüngür ağlayarak bir beş kelime söz söyledi:

- [79] (1) Ey yârenler, cariyeler,
(2) Beni azat et, Ahmet Bey.
(3) Hırsızlık bana iftiradır,
(4) Beni azat et, Ahmet Bey.
- (5) Vardım Mılayım yanına,
(6) Rakipler susar kanıma,
(7) Delalet ol bu canıma,
(8) Beni azat et, Ahmet Bey.
- (9) Ben âşığım kızıl güle,
(10) Yetiştin kırk yiğit ile,
(11) Var da beni şahtan dile,
(12) Beni azat et, Ahmet Bey.
- (13) Kızıl gülüm, kırmızıyım,
(14) Kızıl gülden de arıyım,
(15) Ben her birinin yalnızıyım,
(16) Beni azat et, Ahmet Bey.
- (17) Gence-Garabag’dır canım,
(18) Ağzımdan çıkmıştır ahım,
(19) Seni bahşetti Hüdayım,
(20) Beni azat et, Ahmet Bey.

- (21) Gökyüzüne ulaşmadı imdadım,
- (22) Seni ulaştırdı feryadım,
- (23) Âşık Necep derler adım,
- (24) Beni azat et, Ahmet Bey.

[80] (1) Necep can, bu sözünü tamamladıktan sonra Ahmet Bey hiddetlenerek, padişahın huzuruna gitti. (2) Selam yok, sabah yok, padişaha yönelip: “*Ey ağa, ağa isen ağa ol, ancak bu yaptığın iş ne?*” dedi. (3) O vakit padişah: “*Ahmet can, iyilik mi, ne iş yapmışız?*” dedi. (4) Senin bu yaptığın iş iyilik mi? Türkü söyleyen bahşım var diye beni altı aylık yoldan çağırıp helak ettin. (5) Senin türkü söyleyen bahşını da bugün darağacının dibinde gördüm, düğünü de yasa çevirmişsin, bu ne iş? (6) Ey Ahmet can, o oğlan ölümlüdür, onu kuşkusuz öldüreceğim! (7) Ağabey, ölüm cezası verilmiş bir iki adamını dilersek senden alabilir miyiz? (8) “*Ey Ahmet can, kendi canımı iste vereyim, başka ne dileğin varsa yerine getireyim, ancak ona ölüm cezasını Allah’ın huzurunda vadedtim.* (9) *Onun günahını bağışlamak asla olmaz!*” dedi. (10) Ahmet Bey, padişahın yuları sıkıldığını görüp: “*Hay Allah, bu hayırsız o oğlanı verecek gibi durmuyor, olmazsa buna başka bir akıl bulayım*” düşüncesiyle: “*ey ağa, sana başka bir maruzatım var*” dedi. (11) Padişah da: “*Söyle arzını*” dedi. (12) “*Ey ağa, üç günlüğüne padişahlığını ver, ben üç gece üç gündüz toy yapıp, şu bahşımı bir söyleyip dinleyim*” dedi. (13) Bunun üzerine padişah: “*Tamam, olur, Ahmet can*” diyerek tahtından indi, haremine gitti.

[81] (1) Ahmet Bey, şahane kıyafetler giyip tahta oturdu. (2) O “*Üç gün düğünüm var*” diyerek tellallara ferman okuttu, uzaklara atlı gönderdi. (3) Mılayım Han’ın köşküne yaklaşan tellallardan birisi: “*Padişahın yarından itibaren üç günlük düğünü var, hey!* (4) *Padişah, bahşısını üç gece üç gündüz söyletecek, ardından padişah onu öldürtecek imiş* (5) *Bu haberi duyup da gelmeyenin başı ölümlü, malı talanlı*” deyip geçiverdi. (6) Mılayım Han bu haberi duyup, takatsiz, rahatsız olup, korkuya kapıldı: “*Allah’ım yârimi görme şansım olmayacak*” deyip, hareme girip, zarif elbiseleri giyip süslenip yola çıktı. (7) Yolda yaşlı bir kadın rastladı. (8) Mılayım Han ona: “*Yürü nine can, toya gitsen*” deyip, elinden tuttu da, sürüverdi. (9) Yaşlı kadın: “*Yavaşça yürü, yavrurum*” dedi. (10) Mılayım Han: “*Senin yavaşça yürüyüşünü gördük*” deyip, yaşlı kadını deri sürüyormuş gibi sürüyüp kalabalığın yanına götürüp bıraktı. (11) Necep can kendisi için ölüm pazarı kurulan düğünde doyasıya çalı söylüyor. (12) Mılayım Han, Necep canın yüzünün güzelliğini görünce sabredemedi. (13) “*Ben Necep can ile yedi gece yedi gündüz ahbaplık ettim*” (14) *Şunun rüzgârlı tarafına geçip durayım.* (15) *Eğer o benim kokumu alıp bana bir söz dese, ölsem de şununla birlikte öleyim.* (16) *Eğer benim burada olduğumu fark etmez ise ve haber de gitmezse, bu durumdan kendisi zararlı çıkar, aşkı yalan olur!*” deyip, Necep canın rüzgârlı tarafına geçti.

[82] (1) Necep canın daha önce yedi gece yedi gündüz boyunca alıştığı koku burnuna geldi. (2) Necep can, yârinin geldiğini anlayıp, Mılayım Han’ı gözü görmeden: “*Ey gözüne kurban olduğum, ölüm pazarı kurulmuş toyuma sen de mi geldin?*” deyip, kalabalığın ortasında oturduğu yerden beş kelime söz söyler gerek:

- (3) Gitme, gitme senden haber alayım,
- (4) Gözleri mestanım, toya geldin mi?
- (5) Sevdiğim adına aşına olayım,
- (6) Hem bağ-ı bostanım toya geldin mi?

- (7) Sensiz parlak günüm bana olur akşam,
- (8) Çaresiz miskinim, dertlidir sinem,
- (9) Hem bağ-ı bostanım varlığım, hazinem,
- (10) Bülbül, gülistanım, toya geldin mi?

- (11) Bu aşkın ateşi yaktı miracı,
- (12) Muhabbet tatlıdır, ayrılık acı,
- (13) Gözümün ışığı, başımın tacı,
- (14) Hem bağım, bostanım, toya geldin mi?

- (15) Bir aciz kölenim ben, çekdirme dara,
- (16) Can şehrini sana vereyim pare!
- (17) Koynunun içi benzer fasl-ı bahara,
- (18) Elma yanaklım, toya geldin mi?

- (19) Âşık Necep yâr yoluna baş koyup,
- (20) Kim geçti dünyadan yüzüne doyup,
- (21) Al yanak üstüne zülfünü yayıp,
- (22) Taht-ı Süleymanım, toya geldin mi?

[83] (1) Necep can bu sözünü tamamladıktan sonra Mılayım Han: “*Ey Necep can, şimdi sen sözü söyledin, artık seninle ölmeyen namerttir*” deyip, kalabalığı yara yara ilerleyip Necep cana yakınlaşıp duruverdi. (2) Necep can, Mılayım Han’ın utanıp sıkıldığını anlayınca: “*Ey sevgilim, utanıp kimden vehmediyorsun. (3) Yanıma gel*” diyerek bir beş kelime söz söyler oldu:

- (4) Sevdiğim nereden gelirsin,
- (5) Yoluna kurban olayım.
- (6) Hangi ulustansın sen,
- (7) İline kurban olayım.

- (8) Elbiseni yerden sürürsün,
- (9) Sen kimden yüzünü örtersin,
- (10) Sevdiğim niye durursun,
- (11) Yüzüne kurban olayım.

- (12) Feryat sevdiğim feryat,
- (13) Meğer vademiz dola...
- (14) Beni kemer gibi dola,
- (15) Beline kurban olayım.

- (16) Doldur sevdiğim doldur,
- (17) Meğer kadehimiz şudur,
- (18) Kul Necep’i kendin öldür,
- (19) Eline kurban olayım.

(20) Necep, bu sözünü tamamladıktan sonra Mılayım Han onun yanına gelip: “*Ey sevgilim, ölümden korkup, “kendin öldür” diye namertlik edip oturma. (21) Hangimiz ölmeyeceğizki sanki...*

[84] (1) *Beri al elindeki dutarı!*” dedi. (2) Bunun üzerine Necep can: *“Ey sevgili nigârım, benim yüreğimde tek bir: söz var, onu da söyleyip ondan sonra sazımı sana vereyim”* deyip, beş kelime söz söyler oldu:

- (3) Başına döneyim, gül yüzlü yârim,
- (4) Kendin öldür, beni verme cellâda.
- (5) Gece gündüz sen benim intizârım,
- (6) Kendin öldür, beni verme cellâda.

- (7) Şah cellat buyurmuş benim kastıma,
- (8) Kişi böyle geç gelir mi dostuna,
- (9) Üç günden götürürler darın altına,
- (10) Kendin öldür, beni verme cellâda.

- (11) Temaşa eyledin benim oyunuma,
- (12) Edep erkân ile girdin koynuma,
- (13) Üç gün sonra arkan düşer boynuma,
- (14) Kendin öldür, beni verme cellâda.

- (15) Necep der, arzım dedim hanıma,
- (16) Al hançeri, boya kızıl kanıma,
- (17) Hiç merhamet etme şirin canıma,
- (18) Kendin öldür, beni verme cellâda.

(19) Necep bu sözü tamamladı. (20) Ondan sonra Mılayım Han, Necep’e bakarak: *“Ey Necep can ‘ölümden korkma’ diye, az evvel seni uyardım, fakat sen yine de cellat mellat deyip tekrarlıyorsun. (21) Beri al elindeki sazı!”* dedi. (22) Necep can dutarını Mılayım Han’a verdi. (23) Mılayım Han, dutarı elinden alarak ak göğsünün üstüne koyup: *“Ey ahali, kardeşler, dayılar, yeğenler, ben bugün bu oğlana kurban olmaya geldim”* dedi ve bir beş kelime söz söyledi:

- [85]
- (1) Ey yârenler, Müslümanlar,
  - (2) Necep’e kurbanı geldim...
  - (3) Arzımı işitin hanlar,beyler,
  - (4) Necep’e kurbanı geldim.

  - (5) Dayılarım, dayılarım,
  - (6) Hasta olsam iyileşirim,
  - (7) İşidin, bey ağalarım,
  - (8) Necep’e kurbanı geldim.

  - (9) Ahularım, ahularım,
  - (10) Suda yüzen mahilerim,
  - (11) İşidin bey dahilerim³⁶³,
  - (12) Necep’e kurbanı geldim.

---

³⁶³Rehber.

- (13) Seherin tan yıldızıyım,
- (14) Esen vezirin kızıyım,
- (15) Mılayım Hanın kendisiyim,
- (16) Necep'e kurbana geldim.

(17) Mılayım Han bu sözlerini tamamladı, oturan cariyeler buna şaşırıp kaldı. (18) Ahmet Bey, oturan kalabalığa bakarak: *“Ey ahali, bu nasıl bir iştir?”* dedi. (19) Oturan cemaat: *“Bu bahşı, bir bahçe hırsızı değil, aşık, maşuk olmalı”* dediler.

[86] (1) Bunun üzerine Ahmet Bey: *“Siz oturun, ben padişahın yanına bir gidip geleyim”* dedi. (2) Padişahın yanına varıp selam verdi. (3) Padişah verilen selamı alıp: *“Gel Ahmet Bey, toyunu sağ selamet tamamlayabildin mi?”* dedi. (4) Ahmet Bey: *“Haşmetli padişahım, toyumu sağ selamet tamamladım lakin keyfimiz kaçtı”* dedi. (5) Benim sağlığında sizin neden keyfiniz kaçtı? (6) Sizin bahçe hırsızı dediğiniz kişi, Esen vezirin Mılayım adlı kızı ile sevgili imiş. (7) O kız büyük kalabalığın içinde: *“Necep'e kurbana geldim!”* diyerek kendini Necep'in üstüne attı. (8) Öldürecekse ikisini de öldürmen gerekecek veya ikisini de azat etmen gerekecek. (9) *“İkisini de öldürürüm”* dedi. (10) Ahmet Bey: *“Haşmetli padişahım, yakın vezirinizin kızını bir oğlan ile ölüme göndermek, halk içinde sizin itibarınızı zedeler, kendi halkınız sizi kınar”* dedi. (11) Padişah: *“Başka birilerinin üzüntüsünü söylemene gerek yok ama sen o oğlanı ile kızı uzak yere gönder, benim ülkemden çıkarıp yok et!”* diye buyurdu. (12) Ahmet Bey: *“Ağa, benim yurdumdan daha uzak yer yok, müsaade ederseniz ben onları alıp gidivereyim”* dedi. (13) Padişah: *“Onları gözüm görmesin, yeter!”* dedi. (14) Ahmet Bey: *“Başüstüne ağa.”*

[87] (1) *Onları senin göremeyeceğin bir yere alıp gidip yok edeyim”* deyip, padişahın yanından ayrıldı. (2) Sonra toy yapılan yere gelerek Necep can ile Mılayım Han'ı kırk atlısı ile kendi vilayetlerine alıp döndü. (3) Bunlar birkaç gün yol yürüyüp Ahmet Bey'in vilayetine ulaştılar. (4) Ahmet Bey kırk gün kırk gece toy temaşa edip, Mılayım kızı Necep cana nikâhlayıp verdi. (5) Onlar muratlarına erip, mutlu mesut oldular.

SONUÇ

Necep Oglan Destanı, Türk dünyasının pek çok yerinde, özellikle de Türkmenistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Karakalpakistan Türkleri arasında farklı adla da olsa bilinmektedir. Destanda, Necep adında küçük bir çocuğun sarayın ileri gelen bahşısı ve üvey babası Elbent Bahşidan dayak yedikten sonra öcünü almak için bahşı olmaya karar vererek âşıkların piri olarak kabul edilen Âşık Aydın'a çıraklık yapması, karşılaştığı güçlükleri aşan Necep'in usta bir bahşı olma serüveni, hatta padişahın sarayın en büyük bahşısı unvanını alması ve sarayda tutmak amacıyla padişahın bizzat önerdiği kızla evlendirilme teklifini reddetmesi üzerine ölümle cezalandırılması, verilen ölüm cezasından padişahın başveziri Ahmet Bey'in yardımıyla kurtulması ve nihayetinde Mılayım kızla evlenmesi nazım-nesir karışık olarak dile getirilmiştir.

Bu çalışmaya temel teşkil eden metin, ilk olarak 1939 yılında Ata Atamirat tarafından derlenen, Baymuhammet Atalıyeviç Garrıyev'in editörlüğünde Nepes Hocayev ve Pena Agalıyev'in çalışmalarıyla 1943 yılında Aşgabat'ta yayımlanmış olan Necep Oglan Destanı'nın ilk varyantıdır. Eser üzerinde ayrıntılı bir dil incelemesi yapılarak devrin ses ve şekil bilgisi açısından özellikleri ortaya konulmaya çalışıldı.

Çalışmada ulaştığımız sonuçlar ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir:

A) Eski Türkçenin Özelliklerini Barındıran Sözcükler

Eser, dil özellikleri dolayısıyla Eski Türkçedeki kimi ses, şekil ve söz varlığı özelliklerini korumaktadır.

1-Söz başı /k-/ sesi, bazı sözcüklerde Eski Türkçedeki şeklini korumuştur. Batı Türkçesinde olduğu gibi /g-/ sesine dönüşmemiştir:

köl “göl” (75/17),

köñül “gönül” (25/13).

kayda “nerede” (31/1).

kaydan “nereden” (17/5).

kaysı “hangisi” (83/6).

kaysı sözcüğü /k-/ > /h-/ ses değişikliği neticesinde modern Türkmen Türkçesinde *haysı* şeklinde kullanılmaktadır. *Kaysı* ve *haysı* sözcüklerinin aynı sayfada birlikte kullanımına da rastlanmaktadır.

2-Söz başı /t-/ sesi, 42 sözcükte Eski Türkçedeki şeklini korumuştur: *taban* “taban” (65/21), *tabşır-* “teslim etmek” (58/13), *tam* “dam” (22/12), *tana-* “tanımak” (23/11), *tanap* “ip” (73/21), *tap-* “bulmak” (67/14), *tarasla-* “traşlamak” (70/10), *taşla-* “atmak/bırakmak” (20/10), *tayın* “hazır” (18/17), *tayyarla-* “hazırlamak” (69/14), *tekcä* “tekne” (44/7), *telpeg* “telpek/kalpak” (59/1), *ten* “ten, beden” (68/13), *teññe* “metal para” (18/16), *ter* “taze” (27/14), *terne* “küçük kavun” (68/16), *terpen-* “kıvıldamak” (30/4), *tilla* “altın” (63/17), *til* “dil” (30/49), *tir-* “dermek” (17/7), *tiskin-* “tiksinmek” (15/11), *tiz* “tez, çabuk” (65/29), *toynak* “toynak” (50/13), *toza-* “savrulmak” (81/16), *tohum* “tohum” (52/4), *tokay* “orman” (23/15), *toklu* “toklu, koyun yavrusu” (46/2), *toprak* “toprak” (18/11), *topuk* “topuk” (28/20), *topul-* “saldırmak” (23/4), *tovla-* “burmak” (23/14), *tovsan* “tavşan” (33/18), *tovuk* “tavuk” (24/22), *toy* “dügün” (61/9), *tör* “başköşe” (25/1), *tört* “dört” (28/20), *töre* “töre” 20/3, *töverek* “etraf” (68/18), *tur-* “kalkmak” (71/21), *tut-* “tutmak” (18/10), *tüket-* (25/5), *tüñçä* “demlik” (23/10).

3-Söz başı /b-/ sesi korunmuştur:

bar erdi “var idi” (13/1), *berip bardı* “verip gitti” (24/23). Ancak TrkmT. Standart türünden uzaklaşarak Batı Türkçesinde olduğu gibi /b-/ sesinin düştüğü bir sözcük tespit edilmiştir: *bolmak* > *olmak* “olmak” (37/9, 37/10, 37/11, 37/13, 37/14, 37/15).

4-Söz içi /-g-/ sesi, bir sözcükte Eski Türkçedeki şeklini korumuştur:

eygilik “iyilik (80/3) < ET. edgülik (VEWT, 36).

Bütün bu kullanımlarla birlikte, destan metninde Eski Türkçede emir çekimi için kullanılan -gII biçiminin korunduğu ve Eski Türkçenin söz varlığını yansıtan sözcüklerin kullanıldığı görülmektedir:

bilgil “bil” (43/6), *tutmagıl* “tutma” (38/15).

yazık “günah” (69/20), *añdag* < *anıñ dek* “öyle, onun dek, onun gibi” (13/1).

5-Türkmen Türkçesinde, Türkiye Türkçesinin aksine ilk heceden sonraki hece ünlüleri de Eski Türkçede olduğu gibi dudak benzeşmesi dışında kalır ve düz-dar olarak görülür. Bu durum, Türkmen Türkçesinin uzun ünlülerde olduğu gibi, bu noktada da *Eski Türkçedeki şekilleri koruyuculuğundan* kaynaklanmaktadır. Uyuma girmiş şekilleri de olmakla birlikte aşağıdaki sözcükler düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak kullanılmıştır:

çorı “hizmetçi” (62/14),

dogrı “doğru” (39/14),

gurı “kuru” (23/12),

ogrı “hırsız” (86/6),

okı- “okumak” (69/17).

B) İmladaki Düzensizlikleri Aksettiren Sözcükler

1-Destan metninde edebî dile *uygun* ve *aykırı* kullanımlar ile bazı sözcüklerdeki *ünlü seslerin yazımında* bir istikrarsızlığın olduğu görülmektedir. Bu durum da aynı sözcüğün ifade edilişinde ikiliğe sebebiyet vermektedir:

Türkmen Türkçesi standart türünde *okamak* (26/12, 26/8, 30/14, 64/9); fakat destan metninde standart türdeki kullanımıyla beraber *okımak* “okumak” (42/16, 42/20, 69/17),

TrkmT. standart türünde *ogşamak* (44/10, 44/9, 75/5); fakat destan metninde standart türdeki kullanımıyla beraber *ogşımak* “benzemek” (49/2),

TrkmT. standart türünde *govga*; fakat destan metninde standart türdeki kullanımıyla beraber *kavga/kovgı* “kavga/kovalama” (23/7, 72/16),

TrkmT. standart türünde *huday* (45/3, 46/2, 80/8); fakat destan metninde standart türdeki kullanımıyla beraber *hüday* “hüda” (79/20),

TrkmT. standart türünde *goltuk* (19/1); fakat destan metninde standart türdeki kullanımıyla beraber *goltık* “koltuk” (23/2),

TrkmT. standart türünde *şeker* (65/18); fakat destan metninde standart türdeki kullanımıyla beraber *şäker* “şeker” (37/7),

TrkmT. standart türünde *oturmak* (15/10, 17/17, 20/16, 44/5, 50/5, 50/10, 52/15, 53/13, 53/10); fakat destan metninde standart türdeki kullanımıyla beraber *oturmak* “oturmak” (54/12, 73/19, 75/7) şeklinde ikili kullanımların varlığı dikkat çekmektedir.

2- Destan metninde geçen sözcükler incelendiğinde bazı sözcüklerin *farklı ünsüzlerle yazılmış olmasından*, diğer bir ifadeyle *ımlada istikrarın olmayışından* kaynaklanan ikili ve üçlü kullanımlara rastlanmaktadır. Üçlü kullanımlara örnek teşkil eden “Aşıkaydın” sözcüğünün üç farklı yazılışı şöyledir:

/k/~g/:

Aşıkaydıñ (32/13, 32/19, 32/2, 32/20, 32/21, 33/16, 34/1, 35/25, 36/10, 38/15) “özel isim”.

Aşığaydıñ (38/1, 38/9, 39/13, 39/17) “özel isim”.

/n/~ñ/:

Aşıkaydın (41/5) “özel isim”.

Aşığaydıñ (38/1, 38/9, 39/13, 39/17);

Aşıkaydıñ (32/13, 32/19, 32/2, 32/20, 32/21, 36/10).

/z/~s/:

keniz (74/10, 74/2, 74/5, 74/6, 74/9, 74/11, 75/2, 76/22, 76/24) “hizmetçi, cariye”.

kenis (74/18) “hizmetçi, cariye”.

/d/~z/:

perde (23/14, 27/7, 27/16, 28/18, 28/19, 30/5) “perde”.

perze (38/13, 38/14) “perde”.

C) Türkmen Türkçesi Standart Türünden Sapmalar,

1-Destan metninde Türkmen Türkçesi standart türünden farklılaşan ve ötümlü /-d-/ sesi ile yazılması gerekirken ötümsüz /-t-/ sesi ile yazılan, yine açık /ä/ sesi ile yazılması gerekirken kapalı /e/ sesiyle yazılmış sözcükler tespit edilmiştir:

perişte “ferište, melek” (42/13, 55/9, 55/13),

cahankeşte “seyyah, turist” (16/14).

görmeginç(e) “görmeyince” (69/4).

tirmeginç(e) “dermeyince” (69/6).

ölmeginç(e) “ölmeyince” (69/18).

2-Teklik üçüncü kişi şahıs zamiri “ol” üzerine ilgi hâli eki getirilince Türkmen Türkçesinin standart türünde “*onuñ*” şeklinde ifade edilir. Ancak destan metninde dar yuvarlak /-u-/ sesinin düzleşip /-ı-/ sesiyle yazılması neticesinde Türkmen Türkçesi standart türden uzaklaşarak 42 defa “*onuñ*” biçiminde kullanılmıştır. Bu durum işaret ve dönüşlülük zamirleri için de geçerli olup teklik 1., 2. ve 3. işaret zamirleri ile teklik 1. ve 2. dönüşlülük zamirleri üzerlerine ilgi hâli eki gelince Türkmen Türkçesi standart türünde “*munuñ, şunuñ, şonuñ, onuñ; özüm, özüñ*” biçiminde ifade edilir. Ancak destan metninde standart türden uzaklaşarak 5 defa *şonuñ*, 5 defa *şunuñ*, 12 defa *munuñ*; 6 defa *özüm*, 12 defa *özüñ*, ifadelerine yer verilmiştir.

3-Standart Türkmen Türkçesinde küçük ünlü uyumu yazıda ikinci heceye kadar geçerli olmasına rağmen destan metninde bu kurala aykırı kullanım ile yuvarlaklaşmayı üçüncü heceye taşıyan bir sözcük tespit edilmiştir: standart türde *urupdur* olması gerekirken destan metninde *urupdur* “vuruptur” (27/16) şeklinde kullanılmıştır.

D) Türkmen Türkçesine Batı Türkçesinin Etkisi (Azerbaycan-Türkiye)

1- Türkmen Türkçesi standart türünde *hezret* “hazret” şeklinde ifade edilen sözcük, destan metninde üç defa tıpkı **Türkiye Türkçesinde** olduğu gibi *hazret* (55/11-15; 56/7) şeklinde geçmektedir. Söz varlığında bugün Türkiye Türkçesine daha yakın biçimlerin yer yer kullanıldıkları da görülür: *hazirlen-* “hazırlanmak” (78/11) oysa bu sözcüğün TrkmT. standart türündeki eşdeğeri *tayyarlanmak* sözcüğüdür. Aynı şekilde destan metninde geçen *merhaba* “merhaba” (43/9) sözcüğüne mukabil TrkmT. standart türünde *salam* sözcüğü kullanılır.

TrkmT. standart türünde daha çok *mazmun* “içerik” sözcüğü kullanılmakla beraber nadir bir kullanımı olan *içindekiler* sözcüğüne destan metninde de rastlamaktayız.

2- Destan metninde söz varlığı açısından **Azerbaycan Türkçesi** standart türüne uygun kullanımları aksettiren bazı sözcüklerin varlığı da dikkat çekmektedir: *çoh* “çok” (73/13), *nice* “nasıl” (39/18), *okımışam* “okumuşum” (43/16), *balam* “yavrum/çocuğum” (62/9), *gardaş* “kardeş” (85/1), *olar* “olur/olacak” (37/9, 37/10, 37/11, 37/13, 37/14, 37/15) gibi.

E) Türkmen Türkçesine Çağatay Türkçesinin Etkisi

Destan metninin geneline temelde Türkmen Türkçesinin şekil bilgisi özellikleri hâkimken, kimi zaman Çağatay Türkçesine has şekil bilgisi özelliklerinin yer aldığı görülür:

Çağatay Türkçesinin “yükleme hâli eki, *cigerimni* “ciğeri” (69/16), *yüregimni* “yüreğimi” (76/14); yönelme hâli eki *gayrıga* “gayrıya” (39/11), *patışaga* “padişaha” (30/6), *dünyäge* “dünyaya” (66/2), *näge* “neye” (83/10).

Çağatay Türkçesinde sayıların ardına *-av/-ev* < (*-ağu/-egü*); *-la(sı)/-le(si)/-ele(si)*; *-avla(n)/-evla(n)* eklerinin getirilmesiyle oluşturulan topluluk sayılarının³⁶⁴ işaretini taşıyan bir sözcük tespit edilebildi: *birev* “her bir” (79/15). Bu sözcük olumsuz cümlelerde “*hiçbir, hiç kimse*” anlamında kullanılmaktadır.

F) Türkmen Türkçesine Arapça /Farsçanın Etkisi

Destan metninde Arapça ve Farsçanın etkisiyle kurulmuş tamlamalar şöyle sıralanabilir:

ayş [ü] eşret (f.)	eğlence
can [ı] dil (f.)	cân-ı gönül, içten, samimi
hayran [u] serasim (f.)	şaşkın ve sersem
maksat [ü] mirat (a.)	maksat ve murâd
pasl [ı] bahar (a.)	bahar mevsimi
resim [i] kada (a.)	tören, seremoni, gelenek görenek.
däp [ü] adat (a.)	gelenek görenek

Türkçe sözcüklerden müteşekkil diğer tamlamalar:

sag [u] sol	sağ ve sol
altın [u] kümiş	altın ve gümüş,
deñ [i] duş	akran, yaşıt.

³⁶⁴ J. Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. Günay Karaağaç), Akçağ yay. Ankara, 2003, s. 82.

G) Destan Metninde Kullanılan Bazı Kültür Unsurları:

1-Deyimler: Destan metninde geçen deyimlerden bazıları oldukça seyrek kullanıma sahiptir ve modern Türkmen Türkçesinin deyimler sözlüğünde yer almamaktadır:

Agız süycütme gürrüñlerinden gürrüñ tapmak: Ağzı tatlandırıcı sözler bulmak (26/16).

Agramlı söz aytmak: Ağır söz söylemek (78/18).

Ak pata bermek: İcazet vermek (39/17).

Añrı uci yaracak bolmak: Layık olmak (49/7).

Ayagını sovatmak: Dinlenmek (40/5).

Bil baglamak: Güvenmek (24/7).

Bir rayışa taşlamak: Çaresine bakmak, çözüm yolu aramak (22/11).

Bognı ismazlık: Gücü yetmemek, dili varmamak (74/16).

Çolarak görmek: Uygun anı yakalamak, müsait olduğunu düşünmek (25/3).

Dil bolmak: Dil değmek, nazar değmek (66/19).

Dil yetmek: Dil değmek nazara gelmek (68/3).

Emay bilen çıkmak: Titizlikle hareket etmek (68/19).

Ganat yetirmek: Takılmadan hedefine ulaşmak (42/2).

Garasını görmek: Hayalini kurmak, karaltısını görmek (45/16).

Gövni bitmek: Memnun olmak, minettar kalmak (38/12).

Gövni galmak: Memnun kalmamak, hoşlanmamak (36/9).

Galam çalmak: Dünya hayatına başlamak, yaşam sahibi olmak (55/3).

Gözi düşmek: Gözüne ilişmek (60/15).

Gözüne dönmek: Kendini feda etmek, uğruna kurban olmak (84/3)

Gulak asmak: Dinlemek (33/12).

Nahak gana galmak: Haksız yere katletmek, kanına girmek (22/14).

Işkıñ yeli çalmak: Kara sevdaya tutulmak (68/2).

İnlär siñek bolmazlık: İn cin top oynamak (22/16).

Maksat-mırada yetmek: Umduğuna nâil olmak, murâdına ermek (87/5).

Suvi sıgı bolmak: Tuzu kuru olmak (52/6).

Yazıgı boynuna bolmak: Günahı boynuna olmak (69/20).

2-Atasözleri: Destan metninde sadece bir atasözü tespit edilmiştir:

Tovşana dogduk depe gimmatlıdır

“Tavşana doğduğu tepe kıymetlidir” (33/18).

3-Destan metninde kullanılan önemli sayılar:

- Kırk erenler* “kırk erenler” (33/14).
Kırk gice-gündiz “kırk gün kırk gece” (61/9).
Kırk kâse “kırk kâse” (41/12).
Kırk bir kâse “kırk bir kâse” (41/12).
Yedi aylık oğlan “yedi aylık oğlan” (53/16).
Yedi yıl “yedi yıl” (33/10).
Yedi gat “yedi kat” (28/19).
Yedi gice-gündiz “kırk gün kırk gece” (82/1).
Yetmiş oğlan “yetmiş oğlan” (27/3).
Yüz on yedi yaşında “yüz on yedi yaşında” (67/7).
Otuz yedi gün “otuz yedi gün” (64/6).
Dokuz yıl “dokuz yıl” (27/7).
Dokuz gat perde “dokuz kat perde” (27/16).
Dokuz körpe çit “dokuz küçük kumaş” (72/2).

Destan metninde geçen 7, 9, 40, sayıların Türk kültür tarihinde önemli bir yeri vardır. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi* adlı eserinin 2. cildinde İslamiyet öncesi Türk kültüründe yerin katlarının 7 olduğunu ve göğün katlarının da 9 olduğunu, bu sayıların İslam tasavvufunda *yedi felek/dokuz felek* veya *dokuz eflâk* olarak ele alındığını ve sözkonusu sayılara farklı anlamlar yüklendiğini belirtir³⁶⁵. Ölünün yedisinde mevlüt okunması, kırkının çıkması, elli ikisinde yâd edilmesi gibi ritüeller Türk kültür geleneğinden İslam inancına yansımış durumlar olarak değerlendirilebilir.

Ahmet Özgür Güvenç, gerek Orta Asya ve Ortadoğu ülkelerinin mitolojilerinde gerekse İslam kültür tarihinde 40 sayısına ayrı bir önem atfedilerek adeta kutsal bir sayı olarak telakki edildiğini, 40 sayısının dinde, astronomide, matematikte, astrolojide, edebiyatta, tasavvufta ve mitolojide pek çok açıdan ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini ifade eder. Bektaşilerde *dört kapı kırk makam*'ın olduğunu, Kırklar'ın Türk kültüründe “*Kırk Evliya*” anlamına geldiğini, bu sebeple halk arasında “*Kırklar'a karışmak*” ifadesinin kullanıldığını ve tasavvufi noktadan bakıldığında Kırklar'a karışan erenlerin bir daha başkasına görünmeyeceğine inanıldığını izah eder³⁶⁶.

³⁶⁵ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi., Ankara, 1995, C. 2, s. 158-160.

³⁶⁶ A. Ö. Güvenç, “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2009, S. 41, s. 85-97,

Esasen 40 sayısının Türk edebî geleneğindeki izleri, kırk sayısına referansla kullanılan deyimler ve atasözleri üzerinden takip edilebilir: “*Kılı kırk yarmak, kırk dereden su getirmek, kırk tarakta bezi bulunmak, kırk kere söylemek, kırk çıkmak, kırk parçaya bölünmek, kırk gün/yıl düşünsem aklıma gelmez, bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var, kırk yılda bir, kırk yılın başında, kırkından sonra azmak, kırkından sonra saz çalmak, kırk kapının ipini çekmek, kırk anahtar sahibi, kırk akşamın delisi, kırk katır kırk satır, kırk gün kırk gece, kırk haramiler, kırk çarşamba bir arada, kırk evin nankör kedisi, kırk kürk kırkının da kulpu kırk küp, kırklanmak, kırk para, kırk param yok, kırkında sizi vurur dizine, kırk yalan, kırkları karışmak, kırklar meclisi, kırk budak, kırklar meydanı, kırklar şerbeti, kırk yıllık dost, kırk fırın ekmek yemek, katran kırk yıl kaynamakla olmaz şeker, cinsine tükürdüğüm cinsine çeker, kırktan sonra azanı teneşir paklar, ya kırk adım at ya da sırtüstü yat, kırk hırsız bir çıplağı soyamamış, bir kişiye kırk gün deli dersin deli olur, kırk gün taban eti bir gün av eti, kırkından sonra saza başlayan kıyamette çalar³⁶⁷ vs..”*

4-Destanda geçen yer adları: *Acam (Acem), Badahşan, Balh (Belh), Basra, Eyran (İran), Garabag, Gence, Hindistan, Ispihan (İsfahan), Kufe, Lut, Rum, Tövriz (Tebriz), Turan, Yemen.*

5-Destanda geçen karakterler: *Necep, Aşık Necep, Gul Necep, Necep Bahşı, Necep Can, Necep Oglan, Ahmet Beg, Ahmet Can, Aşığıydın, Aşıkaydın, Aşık Elbent, Aşıkaydın Pir, Cebrayıl, Düldül, Elbent, Elbent Bahşı, Emir Enter, Esen, Esrapıl, Gülçemen, Hazreti Resul, Kırk Erenler, Kırk Peşap, Lukman, Mılayım Can, Mılayım Han, Muhammet, Musa, Mustafa, Nâzli Han, Nesimi, Novruz, Simurg, Soltanesen, Sona, Sona Can, Sona Gelin, Süleyman, Yezid, Ziver Beg, Zülpıkar* olarak sıralanabilir.

6-Necep Oglan Destanı, bahşılıkla ilgili bir destan olduğundan ve Türkmensahra varyantı da bulunduğundan içinde İran Türkmenleri arasında meşhur olduğu söylenen türküler de mevcuttur. Amandurdı Nisârî'nin, *Aydımlar Hazınası* “Türküler Hazinesi” adlı iki ciltlik eserinin birinci cildinde kaynağını Necep Oglan Destanı'ndan alan meşhur türküler şöyle sıralanır: 1-*Gurban Bolayın*, 2-*Adı Sona'nın*, 3-*Mılayım Gız*, 4- *Saba Boldı*³⁶⁸.

³⁶⁷ Ö. A. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, Ankara, 1988, C. 1, s. 359-360; C. 2, s. 928-930.

³⁶⁸ A. Nisârî, *Aydımlar Hazınası*, İlarman yayınevi, Günbet, 2014, C. 1, s. 396.

Destan metninde dörtlüklerle hece vezninde yazılmış 26 şiir bulunmaktadır. şiirlerin genelinde mahlas bulunmakla birlikte bazılarında mahlas kullanılmamıştır. şiirlerde çok defa *Necep can*, *Aşık Necep*, *Necep Bahşı*, *Necep Oglan* olarak geçmekle birlikte sadece bir yerde *Kul Necep* mahlası kullanılmıştır. Mahlassız şiirlerin hangi kahramana ait olduğu nesir kısımlardaki ifadelerden anlaşılmaktadır.

Necep Oglan Destanı Azerbaycan'da Elbent Bahşı adıyla var olduğundan, destan kahramanlarından Soltanesen padişah mekan olarak bugün Azerbaycan topraklarında yer alan Gence-Garabağ'da hüküm sürdüğünden, metinde Azerbaycan Türkçesini anımsatan *balam*, *oh*, *gardaş*, *olar* vb. sözcüklere rastlandığından bu destanın çıkış noktasının Azerbaycan olduğu ve oradan bugünkü Türkmenistan ve Trkmensahra coğrafyasına yayılmış olabileceği düşünülebilir.

Dizin

A

- ab** (f.) su
a.+ dır 42/11, 42/7
- aban-** eğilmek, sarkmak, yüklenmek
a.- ip 15/13, 44/10
- acal** (a.) ecel
a. 25/18, 35/6, 36/17, 38/8, 42/3
- acam** (a.) iranlı, iran'a özgü, acem, arap olmayan
a. 69/7, 72/11
- acap** (a.) acaba, hayret, şaşılacak şey
a. 16/13, 19/12, 30/19, 43/13, 43/15, 58/4, 58/14, 61/15, 62/13, 63/3, 63/7, 70/7, 81/1
- acdarha** (f.) ejderha
a.+ dır 43/5
a.+ nı 43/1
- acı** acı
a. 35/25, 35/26, 36/1, 36/2, 82/12
- aç-** açmak
a.- a 42/28
a.- dımı 70/11
a.- ip 26/16, 54/13, 56/18, 67/1
a.- malı 25/15
a.- sa 33/17
- aç** aç
a. 40/8, 69/11
a. 42/24
- açıl -** açılmak
a.- ip 27/13
a.- ısmagina 28/17
a.- sa 21/11
- ad** ad, isim
a.+ ı 16/17, 16/19, 17/12, 17/16, 17/4, 17/8, 73/5
a.+ ım 68/12, 79/24
a.+ ın 38/2, 38/6
a.+ ina 14/17, 19/12, 61/2, 62/2, 62/5, 62/5
a.+ ına 82/5
- adalat** (a.) adalet
a. 60/16
- adam** (a.) adam, insan, adem
a. 16/9, 26/1, 27/3, 40/15, 40/16, 40/18, 41/12, 45/3, 46/1, 51/11, 51/2, 55/2
a.-gara yok 22/4
a.+ a 55/6
a.+ ımı 18/11, 67/1, 80/7
a.+ ınıñ 71/21
a.+ lar 65/3, 68/14, 68/14
a.+ lara 66/18
a.+ ları 14/14, 30/6, 45/2
a.+ larınıñ 67/2
a.+ sı 26/12
- ag** {ak} ak, beyaz
a.+ ımı 57/5
- aga** abi, büyük kardeş, efendi.
a. 19/12, 19/4, 20/13, 21/22, 80/10, 80/12, 80/2, 80/7, 86/12, 87/1
a. 20/1
a.+ beg 20/3
a.+ lar 16/16, 40/5, 40/7, 45/16, 46/6, 49/20
a.+ larım 85/8
a.+ m 72/15, 73/1, 73/5
a.+ sı 63/4
- agac** ağaç
a.+ ınıñ 44/4, 70/8
a.+ ınıñ 77/3, 77/4, 78/7, 78/8, 78/10, 78/11, 80/5
- agaç** ağaç
a.+ larınıñ 44/2
- agaçlık** ağaçlık
a. 40/13
b. a.+ a 40/15
- agir** ağır, çok
a. 40/6, 63/9, 86/7
- agız** ağız
a. 15/20, 16/1

- agla** - ağlamak
a.- dı 49/14
a.- dım 24/5
a.- maga 33/12, 60/14
a.- p 23/15, 79/1
a.- r 21/10
a.- ya 17/2
a.- yarsıñ 60/15
a.- yıp 23/18
- agram** ağırlık
a.+ lı 78/18
- agşam** akşam
a. 30/21
- agtar** -araştırmak, iyice aramak,
yoklamak, karıştırmak
a.- ıp 40/12, 69/2
- ag{ı}z** ağız
a.+ imdan 79/19
a.+ iñ 75/6
a.+ ina 32/9
a.+ inın 75/4
- ah** ünlem
a. 15/15, 21/10, 21/13
- ahı** (a.) kardeş
a.+ larım 85/10
- ahır** (a.) ahir, son, nihayet
a.+ a 39/21
a.+ ı 40/9
- ahmet beg** ö.i.
a. 78/2, 78/7, 78/9, 78/11, 78/12,
79/1, 79/17, 79/21, 79/25, 79/3,
79/5, 79/9, 79/13, 80/1, 80/10, 80/6,
80/8, 80/13, 81/1, 85/19, 86/1, 86/3,
86/4, 86/10, 86/12, 86/14, 87/3, 87/4
- ahmet can** ö.i.
a. 80/3, 80/6, 80/8, 81/1
- ahov** ünlem, vay be!
a. 15/10
- ak** ak, beyaz
a. 30/8, 39/17, 46/3, 64/12, 65/4,
69/12, 71/12, 71/3, 74/5,
84/24
- ak -** akmak
a.- an 59/12, 76/2
a.- ıp 43/14, 48/21
a.- inan 37/17, 37/21
a.- mak 57/10
a.- maz 35/20, 35/24
a.- yar 50/17
- akıl** (a.) akıl, us
a. tap-ayın 80/10
- akın** akın, toplu olarak yapılan baskın
a. 27/13
- akmak** (a.) ahmak, aptal, budala
a.+ lıkdır 72/8
- al -** almak
a.- a 17/6
a.- agayın 29/2
a.- alın 51/8
a.- alıñ 14/4, 22/15, 52/9
a.- an 51/6, 58/8, 61/15, 69/1
a.- ar 59/19, 63/20
a.- ardı 54/15
a.- arın 18/15
a.- asın 39/17
a.- ayın 43/16, 69/12, 82/3
a.- çağımızı 14/9
a.- çağıñ 68/6
a.- çağını 13/4
a.- cak 22/1, 22/13
a.-da 53/2, 53/3
a.- dı 13/4, 48/12, 48/16, 48/20,
48/6, 48/8, 54/6, 55/12, 55/16, 58/7,
67/16, 68/19
a.- dık 14/9
a.- dılar 33/14, 40/4, 68/15
a.- inyan 43/17, 44/7
a.- iñ 58/11, 61/5, 62/1, 63/12,
66/16, 73/23
a.- ıp 15/1, 16/2, 16/6, 16/7, 18/10,
18/12, 18/14, 24/23, 25/2,
28/19, 30/6, 31/10, 31/16, 32/15,
32/19, 38/13, 38/14, 40/1, 40/7,
40/8, 41/1, 41/14, 41/17, 42/3,
43/21, 44/7, 45/14, 46/1, 48/3,
50/10, 50/11, 50/12, 50/11, 51/5,
52/17, 52/2, 58/1, 58/13, 58/7, 59/1,
61/2, 61/9, 63/14, 63/22, 64/4,
66/14, 67/9, 67/10, 67/12, 68/6,
70/12, 70/15, 70/9, 71/20, 71/3,
72/10, 73/18, 75/5, 76/25, 77/3,
80/7, 4/23, 86/12, 86/3, 87/1, 87/2
a.- madıñ 41/2
a.- magınça 69/10, 70/8
a.- man 40/18
a.- manam 60/7
a.- masam 32/5
a.- masañ 42/1
a.- mazmıñ 59/15

- al** a.- sa 63/21
işte, "almak" fiilinin emir şekli.
a. 16/11, 23/6, 54/5, 61/1, 61/13, 63/17, 71/11, 71/15, 71/19, 71/20, 71/5, 71/7, 77/15, 82/21, 84/1, 84/16, 84/21
- alac** (a.) {alaç} çıkış, yol, çare
a.+ ı 35/27, 36/3, 44/14
- alaç** çıkış, yol, çare
a.+ sız 76/24
- alagayış** atın göğsüne takılan nakışlı kemer
a. 28/7
- albay** avcıların kuşları eğitmek için kullandığı kırmızı kumaşlı bir tür keçe
a. 38/4, 38/8
- aleyk** (a.) aleyküm, selam sözü
a. 25/2, 40/4, 80/2, 86/3
a.+ ine 46/1
- alış** uzak, uzak yer, yabancı
a. 71/4
- alış -** değiş-tokuş etmek, danışmak, fikir alış-verişi yapmak
a.- alı 59/17, 59/25, 59/3, 59/4, 59/7, 59/9, 60/8
a.- manam 59/11, 59/13, 59/21, 60/12, 60/4
a.- masa 59/4
a.- masañ 60/13
a.- sa 59/4
- alış** takas
a. 60/13
- alla{h}** (a.) allah
a. 22/10, 75/3
- alla{h}can** (a.) allah can
a.+ ım 80/10
a.+ larım 28/19, 33/6, 44/14, 45/16, 61/6, 73/18, 75/9, 81/6
- alma** elma
a. 29/16, 82/18
- al{i}n** alın
a.+ ım 41/17
a.+ iñ 42/3
a.+ ında 56/3, 56/7
- al{i}n -** alın
a.- ında 60/18
- altı** altı (rakam)
a. 80/4
- altın** altın
a. 39/6, 57/13, 57/14
- altın [u] kümiş** altın ve gümüş
a.+ i gözeller 28/10
- altmış** altmış
a. 42/19
- aman** (a.) emin, korkusuz, sağ, esen
a. 44/19, 66/13
a.+ a 39/10
- añ** bilinç, idrak
a. 55/11, 55/15
- añ -** anlamak, idrak etmek
a.- ıp 67/1, 83/2
- anbar** (a.) amber, güzel koku
a. 29/8
- añdag** onun gibi
a. 13/1
- añır** geri, arka taraf, öte
a. 44/15
a.+ rak 40/19
a.+ sı 19/4
a.+ sına 67/13
- añırsı** ötesi, gerisi
a.+ na 29/1
- añka** şaşkına dönmek, kendini kaybetmek
a.-tañka bolup 66/18
- añla-** anlamak, kavramak, idrak etmek
a.- p 67/3
- añrı** geri, arka taraf, öte
a. 50/11, 67/13
a.-bäri taşlap 51/11
- añrık** öteye, geriye
a. 81/3
- ar** öç, intikam
a.+ ım 60/18
a.+ ımı 32/5
a.+ ımı 61/1
a.+ larıñ 61/1
- ara** ara, mesafe, ilişki
a. 44/18
a.+ da 42/15
a.+ larından 52/7
a.+ mızda 28/6
a.+ sı 34/12, 34/16
a.+ sına 16/13, 26/17, 27/9, 44/2, 67/1, 81/1
a.+ sında 44/4, 47/24, 51/14, 51/7, 62/16, 62/10, 69/2, 70/8, 73/22, 74/12

a.+ sından 67/2
gelin-gızlarıñ a.+ sından 46/13
a.+ sını 50/3, 56/18
arala - araya girmek, ayırmak
a.-lı 17/15
araçılığ {aracılık} aracılık
a.+ iñ 40/14
arak (a.) rakı, votka, alkol
a.+ sız 35/1, 35/5
arap (a.) {arab} arap
a. 21/1
ard {art} ard, arka, arka taraf
a.+ ina 27/9
a.+ mı 27/6
ardıncıran sesini akort etmek, öksürüp
boğazını temizlemek
a. bol- 64/14
argış tahıl ticareti, tahıl tedariki
a.+ ımızı 14/2
arı temiz, duru, berrak
a.+ yam 79/15
arka arka
a. 31/10, 33/8
a.+ kı 38/13
a.+ ma 60/18
a.+ mda 21/17
a.+ ñda 20/13, 46/4
a.+ sı 33/3
a.+ sına 40/2, 53/11
a.+ sında 20/6, 20/7, 25/2, 40/19,
41/1, 46/12, 55/14
a.+ sındaki 33/18
a.+ sını 33/9
arkala- arkasına almak, terkine almak
a.- mak 31/1
a.- p 30/18
arkan gümüş işlemeli kalın ip, urgan
a. 84/13
arkayım rahat, müsterih
a. 18/14, 67/14
arman ukde, istek, arzu
a. 17/11, 29/13, 32/5, 49/11, 49/15,
49/5, 49/7, 53/19
arrık zayıf, ince
a. 18/9
arслан arslan
a. 55/12, 55/16
arş (a.) arş, dokuzuncu gök
a.+ a 65/5

art - artmak
a.- ar 47/13
artık fazla
a. 54/10
arz (a.) bir büyüğe sunma, gösterme,
önüne koyma
a. 14/6, 16/8
a.+ ım 64/5, 75/11, 80/10, 84/15,
85/4
a.+ ın 80/11
a.+ iñ 64/5
a.+ iñiz 14/7
arzan ucuz, uygun
a. 58/5
arzılı (a.) kıymeti bilinen, değer verilen,
meşhur
a. 26/19
arzu istek, arzu
a. 23/16
as - asmak
a.- man 33/12
a.- 78/7
a.- dı 53/5
a.- ip 19/1
asl (a.) asıl, kök; soy, nesep
a.+ mı 47/2
asla (a.) hiçbir vakit
a. 80/9
aslı (a.) bir şeyin kendisi, orijinalı,
gerçeği
a. 21/1
a.+ n 21/19
asman (f.) gök, sema
a.+ a 79/22
a.+ dan 38/12, 38/13
assa (f.) yavaş, sessiz, uyumlu
a. 19/8, 23/5
a.+ rak 81/9, 81/10
ast alt, aşağı
a.+ ina 84/9
a.+ ında 44/7, 77/4
aşag {aşak} aşağı, dip
a. 24/22, 48/1, 61/2
a. 48/3
a.+ ımı 40/12
aşhana (f.) aşhane, mutfak
a.+ dakı 33/2, 36/6
a.+ niñ 33/18

aşığ	(a.) {âşık} aşık a. 34/9, 36/11 a.+ am 79/10		
aşığaydın	ö.i. a. 38/1, 38/9, 39/13, 39/17		
aşık	(a.) aşık a. 18/4, 28/3, 30/20, 47/19, 48/19, 64/3, 66/1, 69/21, 74/6, 79/24, 81/16, 82/19 a.-mağşuk bolarlı 85/20 a.-mağşuk eken 86/6 a.+ dan 68/3 a.+ dım 28/1 a.+ dır 47/20		
aşıkaydın	ö.i. a. 41/5		
aşıkaydın	ö.i. a. 32/13, 32/19, 32/2, 32/20, 32/21, 33/16, 34/1, 35/25, 36/10, 36/5, 38/14, 38/15, 41/4 a.+ a 32/18, 53/19 a.+ in 32/18, 33/9, 41/9 a.+ inka 41/12 a.+ kıda 32/15		
aşırı	aşırı a. 44/8		
aşlılık	çeviklik, atiklik, hızlı, pratik a.+ da 13/2		
aşna	(f.) {aşına} tanıdık, bilinen, dost a. 82/5		
at	at, binek hayvanı a. 18/16, 24/18, 51/11 a.+ a 76/25 a.+ dan 20/10, 20/10, 27/15, 74/9 a.+ ı 51/10 a.+ in 76/25, 78/10 a.+ ina 53/6 a.+ ını 16/5, 20/8, 53/7 a.+ lar 71/10 a.+ lı 21/1, 49/16, a.+ lılar 78/6		
at	ad, isim a. 49/20, 86/10 a.+ ovazañı 71/20 a.+ ovazası 18/3 a.+ ovazasınıñ 18/1 a.+ beryärler 19/11 a.+ lı 26/5, 78/2		
at -	atmak a.- dı 31/9		
			a.- dı-da hekgerilip 45/1 a.- dılar 51/13 a.- ıp 40/3, 58/8 a.- sa 81/16
ata	dede, babanın babası a. 30/19, 31/7, 50/3 a.+ m 31/15 a.+ mıñ 51/10 a.+ mmı 31/13 a.+ ñ 31/14, 31/16, 59/16 a.+ nıñdır 59/22, 59/24 a.+ sınıñ 31/5, 62/5		
atarmanlık	nişancılık a.+ da 13/2		
ataş	(f.) ateş a.+ ı 82/11		
atıl -	atılmak a.- mayan 37/11, 37/15		
atlan -	ata binmek a.- dı 16/4 a.- ıp 15/2		
atlı	atlı, binekli a. 15/13, 15/14, 56/17, 70/20, 78/6, 81/2, 86/6 a.+ lar 52/2 a.+ ları 78/6 a.+ larıdır 52/3 a.+ larıñ 49/18 a.+ larına 78/9 a.+ nı 15/1, 76/25 a.+ sı 15/10, 78/7, 87/2		
avunç	acı a.+ ina 31/11		
avundur-	avundurmak a.- mazdı 31/14		
ay	ay, zaman dilimi a. 15/6 a.+ a 30/2 a.+ dan 62/9, 30/11, 33/4 a.+ dır 35/13 a.+ lıcak 27/2 a.+ lık 30/11		
ay	ay, gezegen a.+ ı 29/1		
ay	ay, ünlem a. 40/14 a.+ ım 79/19		
ayag	{ayak} ayak a.+ ı 45/10, 60/13, 72/5 a.+ ım 70/11		

- a.+ ımı 40/5
a.+ ina 19/8
a.+ indan 81/17
a.+ ımın 44/7, 53/11
a.+ iñıza 19/2
- ayak** ayak
a. 58/7
- ayal** (a.) kadın, hanım, eş
a. 62/6
a. 48/2
a.+ ina 17/21
a.+ iñiziñ 53/16
a.+ sızdı 15/4
- ayb** (a.) ayıp
a.+ ina 17/19
a.+ iñız 17/20
- ayd -** {ayt-} söylemek
a.- an 15/6, 24/21
a.- anını 75/4
a.- ar 16/14, 17/13, 21/17, 23/15,
27/17, 28/13, 36/1, 38/15, 38/5,
39/13, 43/1, 48/4, 49/3, 60/9, 65/4,
69/2, 71/3, 72/10, 77/4,
79/1, 82/2, 83/3, 84/2
a.- arsinñ 63/21
a.- ayın 47/15, 75/11
a.- iberme 66/8
a.- ıcı 49/20, 52/14, 78/4, 78/13,
80/4, 80/5
a.- ip 14/13, 16/12, 20/16, 46/2,
49/1, 50/5, 62/16, 63/22, 63/9, 64/2,
66/14, 72/1, 81/11, 84/2
a.- işıp 32/5
a.- yan 51/3, 76/19
- aydıl -** söylenilmek, konuşulmak
a.- an 24/18
a.- yan 23/8, 73/17
- aydım** türkü
a. 33/1, 50/5, 62/16, 63/22, 63/9,
66/14
a.-saz övrenmek 34/2
a.+ ı-da özüm 34/4
a.+ ımı 64/10
a.+ ımı 64/2
- aydım-saz** şarkı-türkü, müzik
a.+ ı bilyän 34/6
- aydıñ** ö.i.
a. 34/9, 36/11
- aydış -** atışmak, karşılıklı söyleşmek
a.- andan 38/9
- a.- ar 53/21
a.- arız 54/7
a.- armısınñ 54/6
a.- ip 43/9, 52/15, 53/19, 54/2
a.- maga 34/8, 36/10, 41/13
a.- san 54/8
- ayıplaş-** (a.) öfkelenmek, kin gütmek
a.- masañ 65/1
- ayır -** ayırmak
a.- dı 74/5
a.- ip 43/17
- ayla -** dolamak, sarmak
a.- dı 63/3
a.- p 57/5, 68/18, 70/6
- aylan -** devretmek, dolanmak
a.- ayın 28/13
üç-dört a.- dı 43/23, 45/1
a.- ip 58/11, 62/10
- aylık** aylık
a. 53/16, 80/4
- ayralık** ayrılık
a. 82/12
- ayr-** {ayır-} ayırmak
a.- an 30/5
- ayrı** ayrı
a. 31/3
- ayrıl -** ayrılmak
a.- masın 29/6
a.- sa 21/10
- ayş [ü] eşret** (f.) eğlence
a. eşrete 87/6
a.-ı eşrete 72/2
- ayt-** söylemek
a.- cak 56/19, 66/5, 71/21
a.- dı 59/4, 61/11, 66/8, 67/12
a.- dım 84/20
a.- dınecep 66/5
a.- dıñız 14/15
a.- dırcak 81/4
a.- dırıp 16/11, 50/10, 80/12
a.- madıñız 57/8
a.- maga 16/1, 64/10
a.- magı 64/7
a.- mak 86/11
a.- sa 25/7
a.- sañız 78/18
- ayt** söyle
a. 64/8, 80/11
- az** az
a. 15/21

azat (f.) {azad} kutulmuş, serbest olan
a. 79/13, 79/17, 79/21, 79/25, 79/3,
79/5, 79/9, 86/8

azık yol için alınan yiyecek, erzak
a. 39/22

B

ba ünlem, vay be!
b.-ba acap 58/14

bad (f.) yel, rüzgar
b.+ ı 29/5

badahşan bedehşan vilayeti (Afganistan)
b.+ da 47/16

bag bağ
b. 37/3, 37/7, 43/13, 86/6
b.+ a 17/9, 48/13, 74/2, 76/25
b.+ da 38/3, 38/7, 76/19
b.+ dakı 43/21
b.+ dan 74/16, 76/21
b.+ ı-bossan.ım toya 82/6
b.+ ım 82/9, 82/14
b.+ ımıza 58/2
b.+ ın 74/8, 75/4
b.+ ına 21/15, 74/1, 76/26
b.+ ında 29/15
b.+ ınıñ 17/7
b.+ lar 21/11

bagban (f.) bahçıvan, bağcı
b.+ lar 21/14

bağışla - bağışlamak
b.- mak 80/9
b.- ñ 16/10
b.- p 32/18

bağışla bağışla
b. 38/10

bagla -bağlamak
b.- dı 49/12
b.- dığıñ 29/10
b.- dım 24/7
b.- p 23/14, 38/14, 48/14, 53/7

baglı bağlı
b.+ dır 21/17

baglıg {baglık} baglık
b.+ ın 19/4

baglık baglık
b. 19/4, 24/18

bagr {bagır} bagır, göğüs
b.+ ım 73/10, 77/11

bagşa [bagşı+a] bagşıya
b. 15/14, 18/12, 20/13, 30/8, 58/6,
63/2

bagşı ozan, bahşı, aşık, saz şairi
b. 14/17, 15/10, 15/11, 15/15,
15/18, 15/4, 15/8, 16/13, 16/14,
16/5, 16/7, 16/9, 17/17, 18/12, 19/1,
19/11, 19/13, 19/2, 19/4, 19/8,
20/15, 20/17, 20/2, 20/3, 20/10,
21/22, 21/25, 22/10, 22/12, 22/16,
22/6, 22/7, 22/11, 23/1, 23/15, 23/4,
23/5, 23/7, 23/8, 24/17, 24/22, 25/3,
25/7, 26/18, 26/5, 26/9, 27/10,
27/14, 27/17, 27/5, 27/8, 28/17,
28/19, 29/2, 30/10, 30/15, 30/6,
30/9, 31/3, 31/12, 31/13, 31/16,
31/10, 32/5, 32/6, 32/7, 33/1, 33/2,
38/9, 41/10, 41/6, 41/7, 41/8, 41/9,
43/9, 46/6, 49/2, 49/20, 50/2, 50/4,
50/5, 50/11, 51/3, 51/5, 52/14,
52/15, 52/16, 52/5, 53/11, 53/2,
53/21, 53/5, 53/8, 54/1, 54/11,
54/13, 54/15, 54/6, 57/11, 57/16,
57/3, 57/4, 57/9, 58/1, 59/1, 60/13,
61/11, 61/3, 61/4, 61/9, 62/16,
68/5, 78/6, 85/20
b.+ .m 78/4
b.-da 21/24
b.+ çılık 57/16
b.+ ıçılığında 72/4
b.+ dan 15/3, 22/15, 57/9, 61/7
b.+ dı 61/6
b.+ dır 25/2
b.+ larıñ 56/18
b.+ larını 50/10
b.+ m 61/6, 80/4
b.+ ma 66/17
b.+ mı 22/1, 56/17
b.+ mıñ 46/5, 67/13
b.+ mısıñ 20/14
b.+ mız 51/3, 51/4
b.+ mıza 18/5
b.+ mızı 18/5, 52/4
b.+ mızıñ 17/18
b.+ ñ 80/5
b.+ na 73/21
b.+ ña 68/3
b.+ nı 15/1, 26/17, 30/9, 52/2,
63/13, 80/12
b.+ nıñ 15/9, 16/5, 18/17, 18/4,

19/16, 20/9, 22/6, 22/8, 27/4,
28/19, 29/2, 30/6, 50/13, 53/2, 53/4,
58/14, 58/15, 61/2, 67/16, 68/13
b.+ nız 51/5, 57/7
b.+ nıza 58/3
b.+ nızda 60/18
b.+ sı 14/17, 26/19, 61/11, 61/10,
78/13
b.+ sıdır 32/6, 57/3
b.+ sina 63/1
b.+ sindan 14/4
b.+ sınıñ 81/4
bah ünlem, vah
b. 85/20
baha fiyat, değer, kıymet
b. 58/5
bahana (f.) bahane
b. 66/6
bahar (f.) ilkbahar
b. 29/3
bähbid {bähbit} fayda, yarar, menfaat
b.+ em 60/3
bahr (a.) deniz
b.-ı bazıñ 75/15
bak- bakmak
b.- an 43/21, 63/5
b.- andır 65/9
b.- dı 44/11
b.- dım 53/17
b.- ıp 69/15
baka taraf, yön, karşı
b. 51/10
bakan taraf, yön, karşı
b. 26/14, 63/22, 64/14, 66/14, 70/9,
74/17
bakca bostan, ekin ekilen yer
b.+ lı 29/15
bakgal bakkal
b. 58/9
b.+ ın 58/12, 58/13, 58/3, 58/8
bakın- bakınmak
b.- an 37/18, 37/22
bal bal
b.+ dan 65/23
b.+ ım 72/11
b.+ m 24/10
bala çocuk, bala
b.+ m 31/16, 33/12, 62/9, 81/19
balh belh, vilayet ismi
b. 47/16

bar var
b. 13/1, 14/7, 17/20, 17/21, 20/13,
20/16, 20/6, 25/2, 26/17, 27/1, 33/1,
34/10, 34/12, 34/14, 34/16, 35/27,
35/4, 35/8, 36/3, 38/10, 40/14,
40/19, 41/1, 45/13, 46/4, 49/20,
51/1, 51/3, 52/15, 53/14, 53/15,
60/10, 60/11, 60/9, 61/1, 64/16,
64/5, 68/1, 73/5, 78/4, 78/8, 80/10,
80/4, 81/2, 84/2
b.-da 15/1, 26/13, 74/2, 74/15,
76/22, 79/12,
b.+ dı 14/17, 17/21, 19/17, 46/9,
51/14, 62/6, 62/8, 64/7, 78/2
b.+ dır 19/6, 20/15, 42/15, 46/11,
53/1, 67/5, 76/19, 81/3
b.-ha-bar 24/21
b.+ ı 29/15
b.+ ka 21/25
b.+ kak 22/1
b.+ mı 44/20
b.+ mısın 15/10
b.+ mış 32/2
bar- varmak, gitmek
b.- a barmana 66/17, 76/9
b.- alın 14/3
b.- an 14/1, 14/14, 18/16, 39/17
b.- anda 41/12
b.- añañ 39/1
b.- ar 59/18
b.- arsañ 27/1
b.- ara 15/15, 71/20
b.- arın 66/13
b.- ayarıñ 27/2
b.- cak 66/14
b.- dı 16/13, 24/23, 26/15, 26/5,
27/8, 30/6, 32/9, 33/18, 43/16,
44/9, 45/6, 53/7, 58/8, 60/18, 62/2,
62/14, 73/21, 80/1
b.- dılar 57/6, 77/3
b.- dim 79/6
b.- iber 27/6
b.- ibernin 61/4
b.- ın 57/12, 58/1
b.- ıp 14/6, 15/10, 19/6, 26/11,
27/7, 29/18, 32/18, 33/18, 33/8,
40/19, 44/15, 45/14, 50/14, 50/11,
50/6, 53/2, 53/7, 58/5, 61/2, 64/1,
64/15, 74/16, 74/19, 74/2, 74/5,
76/24, 86/1, 86/2

- b.- ipdım 41/6
b.- ipdiñ 41/5
b.- işda 16/8, 27/7
b.- madığıñ 81/5
b.- maga 67/8, 68/10
b.- man 78/1
b.- mana 26/17, 44/3, 75/5
b.- mazmıñ 59/14
b.- sa 74/8
b.- sak 52/4
b.- sañ 39/5, 81/8
b.- şına 40/13, 43/12, 73/21
b.- yan 21/24, 32/13
b.- yanım 28/19
b.- yanını 23/6
b.- yanlarıñ 51/14
b.- yar 25/5, 27/13, 32/14, 51/7
b.- yardı 32/10, 43/11, 73/20
b.- yardılar 51/12
b.- yarına 45/16
b.- yarıs 32/12
b.- yarka 39/19, 69/1, 73/19
b.- yarlar 22/9
b.- yarsıñ 39/20
b.- yarsıñız 32/11
- bär** beri, bu yana, bu yere
b.+ de 70/9
b.+ den 15/10, 52/4, 75/7
b.+ ki 67/6
- barça** tamamen, bütünüyle, hepsi
b. 36/3
- barı** hepsi
b. 46/10
- bäri** beri, bu yana, bu yere, bu tarafa
b. 15/16, 16/10, 20/10, 27/7, 31/4,
41/1, 57/16, 57/3, 62/17,
62/9, 63/8, 64/15, 64/6, 64/9, 71/2,
84/1, 84/21
- bark** parıldamak
b. urupdur 27/16
- barka** var iken
b. 33/6
- barla** -kontrol etmek
b.- p 27/14, 58/12
b.- yın 78/10
- barlıg** {barlık} varlık
b.+ mı 78/10
- bas** - hücum etmek
b.- dılar 51/6
b.- ipdır 33/10
- basıl** - basılmak, yenilmek, üstüne ağırlık
çökmek
b.- ip 20/16
- basra** basra
b. 56/11, 56/15
- baş** baş, organ adı
b. 16/8, 44/15, 67/11, 68/5, 77/13,
82/19, 87/1
b.+ a 44/14
b.+ da 47/3
b.+ dan 39/21
b.+ dır 76/1
b.+ ı 17/22, 26/21, 28/11, 81/5
b.+ ımda 77/5
b.+ ımdan 30/16
b.+ ımız 49/20
b.+ ımıza 57/5
b.+ iñ 71/11, 71/15, 71/19, 71/7
b.+ ına 43/16, 43/22, 57/13, 57/14,
62/7, 62/8, 75/9
b.+ iña 39/6
b.+ ında 45/13, 73/22, 74/14
b.+ ındaki 74/12
b.+ ından 68/4
b.+ ını 19/11, 27/14, 52/1, 67/12,
75/5, 78/10
b.+ ınıñ 44/14
b.+ larımı 74/2
b.+ lı 59/10, 59/6
- bäş** beş
b. 16/12, 16/14, 19/2, 19/9, 20/17,
23/15, 25/3, 25/7, 27/17, 29/2,
34/11, 34/15, 38/15, 48/4, 49/3,
55/13, 56/13, 59/4, 65/4, 67/10,
69/2, 71/3, 72/10, 74/19, 75/4,
75/10, 77/4, 79/1, 82/2, 83/3, 84/2,
85/1
- başga** {başka} başka
b. 53/14, 63/19, 66/8, 70/10, 80/10,
86/11
- başka** başka
b. 22/5, 49/1, 73/17, 80/8
- başla-** başlamak
b.- dı 28/19, 30/7, 30/9, 33/9,
44/19, 44/2, 46/8, 48/21, 60/14,
61/10, 75/4, 75/5
b.- dılar 36/10, 41/13, 54/9
b.- mazından 78/4
b.- nına 62/18
b.- p 54/10, 54/11

b.- yarın 78/5
başlangıç başlangıç
b.+ ı 47/2
başlı başlı
b. 34/13, 34/9
bat - batmak
b.- ansoñ 22/11, 30/18
b.- ara 71/20
bat gayret, güç, kuvvet
b. 44/15
b.+ lar 71/8
bay zengin, varlıklı
b.+ ın 44/5
bây ünlem, şaşkınlık ifadesi, abo!
b. 74/14
bayak eski, önceki
b.+ ı 23/8, 24/18, 30/11, 44/7,
46/13, 46/9, 48/3, 69/1, 82/1
baytal kısarak
b.+ ın üstine 51/11
baz kartal
bahr-ı b.+ ın 75/15
bazar pazar
b.+ a 58/4
b.+ da 58/5, 62/10
b.+ dan 58/1
b.+ ı 77/5, 81/11, 82/2
becer -tedavi etmek
b.+ eyin 23/11
b.- dim 53/17
b.- ip 30/18
beden beden, vücut
b.+ i 33/5
bedev cins at, binek hayvanı
b. 71/10
beg bey
b. 21/1, 76/25, 76/26, 78/12, 78/2,
78/7, 78/9, 78/11, 79/17,
79/21, 79/25, 79/3, 79/5, 80/1,
80/10, 81/1, 85/12, 85/19, 85/8,
86/1, 86/4, 86/10, 86/12, 86/14,
86/3, 86/4, 87/4
b.+ e 76/24, 78/18, 79/1
b.+ ın 62/6, 87/3
b.+ ler 17/13, 85/4
b.+ leri 21/12, 21/16, 21/2, 21/20,
21/4, 21/8
begenc sevinç, neşe, sürur
b.+ inden 38/14

bela (a.) bela
b. 66/19
belki belki, bağlama edatı
b. 36/7
belli belli, bilinen, aşikâr
b.+ sini 18/12
ben ben, l.tekil şahıs zamiri
b.+ dâñ 82/15
ber- vermek,
b.- cek 80/10
b.- cekmiş 81/4
b.- di 16/8, 18/17, 19/13, 26/11,
26/6, 27/9, 27/7, 30/12, 33/15,
33/16, 39/21, 40/1, 40/4, 40/17,
41/14, 45/16, 54/15, 59/5, 63/13,
76/24, 84/22, 86/2
b.- diler 20/12, 49/19, 64/12, 87/4
b.- e 36/8, 41/10
b.- eligi 53/1
b.- en 46/8, 49/20
b.- er 34/6, 41/2, 78/16
b.- ersiñ 34/6, 63/21
b.- eyin 36/8, 38/13, 44/6, 61/9,
68/6, 80/8, 82/16, 84/2
b.- gin 55/18
b.- ilmedik 19/9
b.- in 19/2
b.- in 52/4, 56/18, 56/19, 58/1
b.- ip 14/6, 18/17, 24/23, 25/7,
30/7, 30/8, 34/6, 36/10, 39/17,
51/9, 52/11, 57/17, 68/19, 76/21,
81/12
b.- me 84/10, 84/14, 84/18, 84/4,
84/6
b.- megi 80/8
b.- mek 86/10
b.- mese 29/2
b.- mezmikâ 18/5
b.- mezler 50/10
b.- se 29/2, 30/13, 30/14
b.- sen 18/16
b.- señ 16/12, 20/16, 33/18, 34/5,
36/8, 38/12, 64/10, 86/11
b.- señiz 14/10, 20/2, 20/6, 49/18,
51/2, 57/16, 58/2
b.- yârin 57/1
b.- yârkâ 54/15
b.- yârler 19/11

- ber-** vermek, yardımcı fiil
 çilim b.- 20/8
 habar b.- 41/1, 76/22
 maslahatını b.- 50/7
 posa b.- 30/3
 ruhsat b.- 29/16
 ölüme b.- çekmiş 81/4, 86/10
 söyüncimi b.- 27/4
 eline b.- di 18/17, 24/23, 26/11,
 31/10, 38/14, 41/14, 43/21, 51/5,
 59/1, 64/12
 molla b.- di 30/12,
 kempire b.- di 26/6,
 iyini b.- ip 30/18
 iym-suv b.- megi 30/23
 pata b.- ip 39/17
- bereket** bereket
 b. 19/8
- berkiräk** daha sağlam, daha muhkem
 b. 80/10
- bes** (f.) yeterli
 b. 34/3
- beter** (f.) daha kötü, yaman/daha güçlü,
 gittikçe güçlenen
 b. 25/16, 46/6, 67/10, 74/19
- betgümanlık** (f.) tamamen inkar etmek,
 münkir
 b. 70/10
- beyan** (a.) beyan, açıklama
 b. 65/1, 65/2
- beyd** - {beyt-} böyle etmek
 b.- ip 26/21, 72/5
- beyhuş** (f.) aklını yitirmiş, kendinden
 geçmiş
 b. 75/1
- beyik** büyük
 b. 24/20
- beyläk** bu tarafa, bu kenara
 b. 33/18, 43/19
- beyle** böyle
 b. 31/14, 75/13, 75/3, 76/15, 84/8
 b.+ de 78/18
 b.+ dir 39/9
 b.+ sine 22/7
- beyleki** bu taraftaki, beri taraftaki
 b.+ ler 33/3
- bezen** - süslenmek
 b. 63/16, 81/6
- biaram** (f.) güçsüz, takatsiz
 b. 81/6
- bibi** (f.) babanın kız kardeşi, sultan,
 hala/ruhanilerin eşlerine verilen
 isim
 b. 74/10, 74/16, 74/17
 b.+ lerim 63/6
 b.+ m 63/14, 70/4, 70/7, 74/8, 75/2
 b.+ si- 74/8,
 b.+ sini 74/9
- bi-çäre** (f.) çaresiz
 b. 82/8
- bi-dövlet** (f.) hayırsız, vefasız/devletsiz,
 mülksüz/zürriyetsiz, nesepsiz
 b. 18/4, 21/24, 30/15, 31/8, 31/10,
 41/1, 44/19, 45/2, 53/13,
 54/12, 57/2, 68/12, 76/26, 80/10
 b.+ ler 22/10
- bi-dövlet** (f.) hayırsız, vefasız/devletsiz,
 mülksüz/zürriyetsiz, nesepsiz
 b.+ i 52/17
 b. + ler 57/8
- bi-habar** (f.) habersiz
 b. 62/18
- bil-** bilmek
 b.- çek 27/3
 b.- çekmi 18/12
 b.- di 54/13
 b.- dim 41/8
 b.- dimi 28/19
 b.- dinmi 41/7
 b.- e 17/14, 17/5, 48/9
 b.- en 41/9, 50/11
 b.- er 52/15
 b.- erin 34/4
 b.- erismi 80/7
 b.- gil 43/6
 b.- ip 82/2
 b.- lere 65/15
 b.- män 38/10, 41/12, 66/19, 69/2,
 74/13
 b.- medi 44/1, 48/22, 57/11, 81/12
 b.- medik 14/12, 66/6
 b.- mediler 67/3
 b.- medim 17/5, 17/6, 17/7, 24/9,
 48/9
 b.- mediñ 28/1
 b.- men 17/14, 41/16, 41/18, 42/16,
 42/8, 42/24, 43/4, 47/12
 b.- menem 76/9
 b.- mersiñ 42/20
 b.- mes 42/12, 42/2, 42/28, 42/4,

- 43/8
b.- meseñ 36/8, 41/10, 76/7
b.- meyän 66/7
b.- mez 34/18, 34/22
b.- mezmikäm 33/7
b.- se 18/10, 18/11
b.- se-bilmese-de egilip 64/13
b.- señ 34/6, 41/10
b.- sin 59/2
aydım-sazı b.- yän 34/6
hemmesi-de b.- yändir 36/6
- bil** bel, sırt, arka
b. 29/10
b.+ im 24/7
b.+ indedir 73/6
b.+ ine 74/5
b.+ iñe 29/9, 83/15
- bilbag** kemer
b.+ dan 72/2
- bilbil** (a.) bülbül
b. 25/12, 29/4, 49/9, 82/10
b.+ den 59/15, 59/19
b.+ ler 21/13, 27/13, 43/14
- bildir** - bildirmek
b.- er 73/3
- bile** birlikte, ile
b. 35/13, 35/9, 48/15, 79/11, 81/15
- bilen** bağlama edatı, ile
b. 15/10, 15/19, 15/9, 17/1, 17/9, 18/15, 18/16, 18/8, 19/1, 19/13, 19/4, 20/11, 20/3, 21/25, 22/8, 23/3, 23/8, 26/20, 27/10, 29/14, 29/2, 30/10, 30/19, 30/20, 30/23, 32/21, 32/5, 33/2, 33/3, 34/15, 41/5, 42/14, 43/11, 43/18, 45/10, 47/2, 48/13, 49/10, 49/8, 49/9, 50/11, 51/4, 52/15, 53/11, 53/21, 54/6, 55/23, 60/13, 61/15, 65/1, 67/9, 68/19, 69/1, 70/19, 72/2, 72/5, 74/18, 76/19, 78/6, 78/7, 80/10, 81/13, 81/15, 83/1, 86/11, 86/6, 86/10, 87/2
edep-ekram b. 47/8, 84/12
resim-kadası b. 14/12
saz-söhbət b. 14/14
- bina** (a.) bina
b.+ lar 71/13
- binova** (f.) garip, mazlum, fakir
b.+ ya 30/3
- binyat** (a.) yapı, inşaat
b. 54/15
- bir** bir, sayı
b. 13/1, 13/2, 13/3, 14/17, 15/1, 15/13, 15/20, 15/6, 15/7, 16/12, 16/14, 16/9, 17/1, 17/21, 18/10, 18/12, 18/16, 18/17, 18/9, 19/14, 19/4, 19/5, 19/6, 19/8, 19/10, 20/1, 20/15, 20/16, 20/17, 20/2, 20/3, 20/6, 22/11, 22/12, 22/6, 23/15, 23/6, 23/8, 23/10, 24/20, 25/1, 25/3, 25/5, 26/17, 26/18, 26/19, 26/5, 27/12, 27/14, 27/17, 27/3, 27/7, 28/12, 28/16, 28/19, 28/2, 28/4, 28/6, 28/8, 29/2, 29/6, 30/15, 30/6, 30/8, 31/13, 31/5, 31/8, 31/10, 32/10, 32/18, 33/15, 33/16, 33/6, 33/8, 34/13, 36/18, 36/8, 37/16, 37/23, 37/24, 38/10, 38/12, 38/15, 38/3, 38/7, 39/14, 39/19, 40/1, 40/12, 40/13, 40/15, 40/3, 40/5, 40/11, 41/10, 41/12, 42/10, 42/15, 42/6, 43/7, 43/12, 43/13, 43/15, 43/16, 43/20, 43/21, 43/22, 43/3, 44/14, 44/16, 44/5, 44/9, 45/1, 5/10, 45/11, 45/13, 45/5, 45/8, 46/10, 6/12, 46/2, 46/3, 46/8, 48/1, 48/4, 49/1, 49/12, 49/17, 49/18, 50/12, 50/2, 50/4, 50/6, 51/14, 51/2, 51/5, 51/6, 52/1, 52/5, 53/18, 53/9, 54/15, 54/2, 54/9, 56/19, 57/13, 57/16, 57/2, 58/1, 58/2, 58/3, 58/5, 58/7, 58/8, 59/2, 59/4, 59/8, 60/10, 60/18, 61/2, 61/7, 61/9, 62/2, 62/12, 62/16, 62/4, 62/6, 62/7, 62/8, 62/9, 63/17, 63/9, 63/18, 64/1, 64/13, 64/14, 64/3, 64/4, 64/5, 64/7, 64/9, 65/4, 66/7, 67/5, 67/9, 69/2, 69/5, 70/2, 70/5, 70/6, 70/10, 71/3, 72/10, 72/13, 72/5, 73/18, 73/20, 73/22, 73/5, 74/12, 74/4, 74/8, 75/10, 76/19, 77/4, 78/2, 78/3, 78/10, 78/11, 79/1, 80/10, 80/12, 80/7, 81/10, 81/15, 81/7, 82/15, 82/2, 83/3, 85/1, 85/20, 86/1, 86/10
b.+ ce 16/16, 84/2
b.+ den 24/18, 74/4, 78/7
b.+ den 23/4
b.+ dir 18/8

- b.+ i 17/17, 20/13, 22/1, 22/11, 22/2, 22/4, 22/8, 31/6, 35/10, 35/14, 45/7, 46/7, 49/18, 50/13, 51/6, 57/16, 58/2, 59/4, 62/18, 67/3, 67/5, 77/18, 78/13, 81/3
b.+ incide 16/10
b.+ ine 51/5, 57/17
b.+ ini 58/15, 58/3
b.+ ilerinden 18/9
b.+ si 56/19
b.+ sine 66/15
- birbiri** birbiri
b.+ ne 21/23, 22/14
b.+ lerine 57/6
- birev** her biri
b.+ iñ 79/15
- birnäçe** birkaç
b. 87/3
- bişek** (f.) şeksiz, şübhesiz
b. 80/6
- bit -** bitmek, nihayete ermek, tamamlanmak
b.- di 52/13
b.- er 18/6
b.- erdi 38/12
b.- di 50/8
- bitakat** (f.) takatsiz, güçsüz, kuvvetsiz
b. 81/6
- bitir-** bitirmek, sonlandırmak
b.- er 19/7
b.- eyin 80/8
b.- ip 14/2
b.- se 26/8
b.- señ 26/9
- bitiş-** bitişmek, birleşmek
b.- en 35/13, 35/9
- bivepa** (f.) vefasız
b.+ nıñ 73/18
- biz** birinci çokluk şahıs zamiri
b. 14/1, 14/12, 14/2, 14/8, 18/2, 18/5, 22/1, 22/14, 27/6, 32/15, 41/10, 41/9, 47/19, 50/13, 52/14, 52/4, 56/19, 78/15, 80/7
b.-ä 51/2
b.+ de 41/10
b.+ den 24/14, 41/15, 48/17, 55/1, 71/9
b.+ e 17/18, 20/16, 50/10, 56/19, 58/8, 61/14, 76/15
b.+ i 32/21, 53/13, 54/4
- b.+ iñ 14/13, 14/14, 17/21, 18/3, 18/5, 21/25, 26/5, 50/12, 50/13, 52/4, 54/6, 60/17, 78/14
b.+ ler 20/16, 21/23
- bogaz** gebe kalma
b. bolup 45/7, 45/9
- bogun** üstesinden gelememe
b.+ ım ısmayar 74/16
- bol-** olmak
b.- a 14/12
b.- an 19/8, 43/9, 53/4, 54/15, 76/24
b.- anda 51/5, 78/18
b.- andır 74/8
b.- anı 45/9
b.- anlarından 43/9
b.- ansoñ 49/19
b.- ar 14/2, 16/12, 16/13, 16/14, 19/4, 32/8, 37/1, 37/2, 37/21, 37/3, 37/5, 37/6, 37/7, 39/22, 40/9, 58/3, 58/4, 61/11, 61/15, 61/10, 62/12, 62/13, 70/7, 76/7, 81/16, 83/6
b.- ar 59/4
b.- arın 30/15, 54/15
b.- arıs 41/9, 50/12
b.- arız 27/6
b.- arka 78/15
b.- arlı 85/20
b.- armı 71/9, 75/13
b.- arsiñ 41/10
b.- ayın 82/5, 83/7, 83/11, 83/15, 83/19, 83/7
b.- aymasa 52/16
b.- çağı 73/18
b.- cak 33/2, 68/9, 86/10
b.- dı 16/8, 19/1, 22/14, 23/4, 24/17, 25/3, 27/10, 27/4, 30/20, 33/5, 40/2, 42/14, 44/12, 44/13, 44/14, 44/8, 45/7, 47/5, 54/15, 56/4, 56/8, 57/15, 61/15, 61/3, 62/18, 67/4, 67/16, 70/2, 70/5, 72/12, 72/13, 72/14, 72/18, 73/10, 73/12, 73/16, 73/4, 73/8, 74/1, 74/6, 77/8, 77/12, 77/3, 79/1, 83/3, 84/2, 85/19
b.- dı 22/8, 22/14
b.- dığı 80/5
b.- dıgımı 80/4
b.- dık 47/19, 86/4
b.- dılar 13/4, 72/2, 72/3, 87/6
b.- dım 44/15, 66/6, 81/13, 81/6

b.- dımı 23/17, 23/19, 24/12, 24/16,
24/4, 24/8, 45/10, 66/19
b.- dıñız 86/5
b.- dıñmı 31/10
b.- dov 29/2
b.- ıberdi 30/19
b.- iñ 41/10
b.- işiñızı 14/16
b.- ma 35/25
b.- mabilseydir 45/3
b.- madı 62/11
b.- maga 41/6, 75/4, 85/1
b.- magına 18/4
b.- magınça 70/8
b.- mak 33/1
b.- man 36/1, 85/20
b.- masın 75/2
b.- mayan 43/8
b.- mayar 22/3
b.- mayarmı 58/6
b.- maz 35/26, 36/2, 36/5, 40/5,
54/4, 71/3, 80/9
b.- mazmıka 43/23, 44/14
b.- sa 15/9, 16/1, 20/16, 20/7,
21/11, 22/12, 23/15, 23/2, 25/5,
26/12, 26/9, 27/9, 28/19, 31/1,
31/14, 31/16, 31/3, 34/7, 36/9,
38/11, 45/15, 50/17, 50/2, 50/11,
50/11, 51/5, 52/3, 52/5, 53/1, 54/15,
58/7, 61/1, 61/9, 63/20, 64/11, 64/2,
66/13, 66/14, 67/14, 68/18, 68/6,
70/18, 71/21, 71/8, 72/1, 72/15,
75/7, 77/1, 80/5, 80/8, 83/1
b.- sa 27/3, 41/3, 57/3, 57/16, 67/9
b.- san 16/11, 31/8
b.- sañ 31/7, 33/2, 34/6, 41/9, 60/7,
80/2
b.- sañız 14/15, 32/13
b.- sın 14/11, 39/17, 41/15, 51/9,
63/6, 85/7
b.- sıñ 55/1
b.- sın-la diyip 47/2
b.- up 14/14, 16/10, 20/10, 22/10,
23/15, 24/20, 24/21, 27/7, 28/5,
29/3, 33/14, 38/10, 39/18, 41/7,
41/8, 41/9, 44/18, 45/9, 46/12,
49/6, 50/6, 51/14, 51/6, 57/16, 57/2,
62/5, 64/13, 64/14, 66/6, 66/18,
67/15, 69/2, 72/4, 74/7, 75/1, 75/8,
78/7, 80/1, 81/6

b.- updılar 20/3
b.- updır 15/18, 18/4, 53/21, 64/6,
74/10
b.- updırın 15/16
b.- up ey 27/6
b.- upsıñ 38/9
b.- uşıp 14/5, 22/6, 23/6, 52/7, 78/1
b.- uşımıza 65/3
b.- uşından 46/6
b.- yan 26/15, 70/18, 71/21, 87/2
b.- yanımız 50/10
b.- yanıñız 78/12
b.- yar 30/19, 34/5, 49/2, 60/16,
77/18, 80/13, 86/13
bol ol, olmak fiilinin emir biçimi
b. 38/9, 65/2, 79/8, 80/2
bolgusız önemsiz, gereksiz, boş
b. 45/6
bolmasa yoksa anlamında edat
b. 23/11, 34/6, 48/1, 52/5, 54/5,
71/20, 78/18, 80/10
bossan(f.) bostan
b.+ ım 82/14, 82/9
bossanlıg (f.) {bossanlık} bostanlık
b.+ a 43/12
boş boş, beyhude
b. 17/22, 27/1
bov şaşkınlığı ifade eden bir ünlem
b.+ lı 26/3
boy boy, pos
b.+ a 84/16
b.+ iñ 24/13, 28/3
b.+ iñi 48/11
boydaş boyu eşit olan, akran manasında.
b.+ ı 46/9
boy{ı}n boyun
b.+ ım 23/18
b.+ ıma 47/9, 69/13, 84/13
b.+ ına 76/25, 77/4
b.+ iña 69/20
b.+ ında 19/1, 79/1
b.+ iñda 28/15
b.+ ından 53/5
b.+ ını 77/4
boyun boyun
b. 29/1
bök- zıplamak
b.- di-de gidiberdi 31/11
bölek bölük, fırka, grup, taife
b. 13/3, 20/16, 20/3, 26/5, 32/10,

40/3, 43/20
b.+ lerini 23/1, 23/13, 23/2
bu bu, işaret zamiri
b. 14/2, 15/11, 15/8, 17/17, 18/4, 19/11, 19/12, 19/2, 20/17, 20/17, 20/3, 21/24, 21/25, 22/10, 22/11, 22/12, 22/14, 23/7, 23/8, 24/17, 24/22, 25/5, 25/6, 26/10, 26/5, 26/8, 28/17, 28/19, 30/22, 30/5, 31/16, 31/8, 32/1, 33/8, 34/13, 36/5, 38/3, 38/7, 38/9, 40/10, 41/16, 41/18, 42/16, 42/24, 42/28, 42/8, 43/21, 43/23, 43/4, 43/9, 44/4, 44/14, 45/12, 45/16, 47/20, 47/23, 48/21, 49/16, 50/9, 50/10, 50/14, 52/12, 52/14, 52/15, 52/5, 53/16, 53/19, 53/21, 54/12, 54/14, 54/15, 57/2, 58/7, 59/4, 59/10, 60/13, 61/7, 61/9, 61/10, 62/1, 62/16, 62/17, 62/18, 63/1, 63/11, 63/2, 66/13, 66/19, 67/1, 68/13, 68/2, 69/2, 70/1, 71/3, 72/7, 73/17, 73/19, 74/10, 75/4, 75/9, 76/17, 76/19, 76/20, 76/21, 76/23, 77/17, 77/18, 78/12, 78/13, 78/16, 80/1, 80/10, 80/2, 80/5, 81/16, 81/6, 82/11, 83/1, 83/20, 84/19, 85/18, 85/19, 85/20
b.+ cağaz 40/8
b.+ cağız 36/5
b.+ dır 39/12, 39/16, 39/2, 39/4, 39/8
b.+ lar 14/5, 21/23, 22/12, 22/9, 45/1, 45/16, 50/11, 50/6, 51/12, 52/8, 56/17, 57/6, 72/3, 87/3
b.+ lara 54/12
b.+ lardan 46/6
b.+ ların 56/18
b.+ larıñ 45/16, 45/7, 45/8, 51/6, 67/3
bula- bulamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak
b.- r 38/4, 38/8
bulak çeşme, pınar
b.+ lar 27/13, 43/14
bulcımuygun
b. 73/20
bulut bulut
b.+ dır 35/21
bur - bir tarafa döndermek, çevirmek
b.- up 23/18, 77/4

burçak burçak, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi
b.-burçak 48/21
bur{ı}n burun
b.+ ı 53/11, 74/4
b.+ ına 82/1
burun burun
b. 55/7
buşlukçı müjdecı, müjde veren
b.+ lara 30/7
buyrug {buyruk} ferman, emir
b.+ ı 16/6, 63/13, 68/15, 77/2
buyur- buyurmak
b.- dı 86/11
b.- mış 84/7
b.- updı 50/4
bük- bükmek
b.- üp 48/3
bürä - bürümek
b.- r 83/9
bütün bütün
b. 33/5
cahan (f.) cihan
c. 46/6
c.+ da 47/15
cahankeş (f.) turist, seyyah
c.+ te 16/14
calatay çıplak
c. 72/5
cam (f.) cam, kadeh
c.+ dır 43/7
c.+ ıma 43/3
camal (a.) cernal, güzel yüz.
c.+ dır 42/5
c.+ ını 42/9
husn-ı c.+ ını 74/6, 75/1, 81/12
can (f.) can
c. 26/16, 26/17, 26/9, 27/1, 31/4, 31/6, 31/7, 33/11, 33/17, 33/3, 36/18, 36/2, 38/7, 39/21, 39/22, 41/14, 43/11, 44/12, 44/14, 44/15, 44/18, 45/1, 46/13, 46/6, 46/8, 47/2, 48/2, 48/21, 48/3, 48/4, 49/3, 51/7, 52/11, 53/12, 54/11, 54/15, 55/6, 57/15, 60/14, 60/16, 61/12, 61/15, 61/2, 64/15, 64/2, 64/3, 66/12, 66/17, 66/5, 67/15, 68/11, 68/16, 68/18, 68/19, 68/9, 69/2, 70/8,

- 70/20, 71/20, 72/1, 72/4, 73/17, 73/20, 74/11, 74/16, 75/11, 77/17, 77/4, 80/1, 80/3, 80/6, 80/8, 80/13, 81/11, 81/13, 81/8, 82/16, 82/2, 83/1, 83/2, 84/2, 84/19, 84/20, 84/22, 86/10
c.-ı dilden 74/6
c.+ a 33/15, 38/15, 39/17, 54/6, 87/3, 83/1
c.+ dan 52/9, 66/16
c.+ ı 27/9, 27/15, 44/18, 46/9, 48/2, 61/12, 77/2, 87/2
can [ı] dil + den 74/6
c.+ ım 48/12, 48/16, 48/20, 48/6, 48/8, 66/13, 72/11
c.+ ım 79/18
c.+ ima 79/8, 84/17
c.+ imda 53/19
c.+ ımı 27/14, 80/8
c.+ iñ 46/2, 50/6, 51/8, 53/11, 59/1, 63/22, 64/1, 64/12, 64/15, 66/11, 67/11, 67/12, 67/3, 68/5, 68/10, 69/1, 70/12, 70/9, 74/6, 77/3, 78/18, 81/16, 82/1
c.+ iña 76/11
c.+ larım 22/10
- canlı** canlı
c. 46/2
- car** (a.) komşu
c. 67/1, 81/3
- carçı** haberci, dellal
c.+ niñ 81/3
- cay** (f.) yer
c. 19/15, 43/15
c.+ a 19/14, 27/12, 87/2
c.+ da 19/16, 38/13
c.+ dı 19/15
c.+ ina 14/6, 26/15, 27/6, 62/14, 70/18
c.+ ında 16/8
c.+ ları 17/14
- cay-ba-cay** (f.) yer yer
c.-cay 23/13
c.-cay 30/5
- ceb{i}r** (a.) zorlama
c. 76/15
c.+ e 47/20
- cebrayıl** (a.) cebrayıl
c. 35/7, 42/17
c.+ iñ 42/13
- cedel** (a.) tartışma, mücadele
c.+ i 22/14
- cellad** (a.) {callat} insan kesen, asan kimse
c.+ a 84/10, 84/14, 84/18, 84/4, 84/6
- cellat** (a.) insan kesen, asan kimse
c. 47/19, 48/12, 48/16, 48/20, 48/6, 48/8, 84/7, 84/20
c.+ dır 47/11
- cem** (a.) toplama, yığma
c. 20/3, 33/14
- cemagat** (a.) {cema'at} cemaat
c. 85/20
- cemende** kalabalık, topluluk, güruh
c.+ si 76/20
- ceñ** (f.) cenk, savaş
c.+ i 55/23
c.+ inden 55/19
- ceset** (a.) ceset
c.+ de 55/4
- ceza** (a.) ceza
c.+ sı 78/16
c.+ sını 80/8
- cıga** sorguç, kâkül
c. 58/14, 58/3
c.-da 58/2
c.+ dan 60/13
c.+ ları 21/3
c.+ lı 59/1
c.+ mı 59/11, 59/13, 59/21, 60/12, 60/4
c.+ mız 59/17, 59/25, 59/7, 59/9
c.+ mızı 59/3
c.+ ñ 59/6
c.+ nı 57/13, 57/14
c.+ niñ 59/2
c.+ sı 59/1
c.+ sını 39/6
- cılav** yular, dizgin
c.+ ı 50/16
c.+ ımı 24/17, 80/10
- cınaza** (a.) cenaze
c.+ m 69/17
- cıññırda**– cıngar çıkarmak, gürültü yapmak
c.- yan 49/8
- ciger** (f.) ciğer
c.+ im 24/6, 69/8
c.+ imni 69/16

c.+ iñ 49/13
cogab (a.) {cogap} cevap
soval- c.+ 1 43/9
c.+ mı 34/6, 36/6
cogap (a.) cevap
c. 25/7, 33/18, 34/5, 34/6, 36/8,
41/10, 41/14, 44/6, 54/15, 59/5,
64/10
cora aralarında dostluk ilişkisi bulunan
kızların birbirine hitap şekli, kız
arkadaş
c. 50/11, 50/11, 51/4, 58/8
c.+ lar 19/2, 22/11, 52/1, 57/2
coş - coşmak, galeyana gelmek,
kaynamak, ajite olmak
c.- up 81/11
cöhid yahudi
c.+ em 60/1
cuda (f.) ayrılık
c. 23/1
cübi (a.) cep
c.+ sine 19/1
cübt (f.) çift, iki
c. 19/8
cüb{ü}t (f.) çift, iki
c. 57/13
cülve (a.) cilve
c. 72/2
cümrlilik (f.) cimri
c.+ de 68/12

Ç

çag {çağ} çağ, zaman dilimi, vakit,
dönem, mevsim, zaman, yüzyıl
ç. 37/1, 37/13, 37/5, 37/9
ç.+ 1 29/2
ç.+ 1 27/12
ç.+ ında 43/12
çaga çocuk
ç.+ m 27/2
çagır- çağırma
ç.- dı 31/4, 54/8
ç.- ıp 61/12, 63/13, 66/5, 71/21,
76/22, 80/4
ç.- ıp ey 50/2, 52/15
ç.- yanımı 63/21
ç.- yar 15/14, 53/2
çagırt - çağırma
ç.- dı 67/1, 81/2
çäh cik-cik ötmek
ç.-çäh urup 43/14

çak - çakmak, iğnesini sokmak, dişlemek
ç.- amagını 23/12
ç.- ıp 23/12, 75/4
çakılığ {çakılık} davetiye
ç.+ 1 30/23
çal- müzik aleti çalmak
ç.- dı 55/20, 55/24, 61/2
ç.- dılar 55/3, 55/6
ç.- ıp 25/18
ç.- ıptır 68/2
ç.- makda 54/13
ç.- manam 60/5
ç.- yar 54/10
çalşır -değiştirmek
ç.- ıp 45/5
çapanpuruş eskici
ç.+ iñ 58/5
çaparmanlık binicilik
ç. 13/2,
çap- çapmak, koşmak
ç.-ar 78/6, 81/2
çäre (f.) çare
ç.+ si 34/10, 34/14, 35/28, 36/4
ç.+ sini 67/1
çarh (f.) çark, döngü, devir
ç.-ı pelekdir 21/6
çarköşe (f.) dört köşe
ç.+ dir 55/5
çarva (f.) hayvancılıkla geçimini sağlayan
kimse, göçebe, göçmen
ç. 43/20, 50/7
ç.+ da 51/11
ç.+ lar 50/10, 50/12
ç.+ niñ 46/12, 52/14
çatlaş- hızlı olmak, acele etmek,
koşuşturmak
ç.- ıp 22/12
çatma çadır
ç. 19/5, 19/6, 24/18, 24/22, 27/3
ç.+ mda 25/4
ç.+ mı 25/3
ç.+ niñ 24/23, 25/1
ç.+ sı 24/21
ç.+ sında 25/3
çay (f.) çay
ç. 19/16, 20/12, 20/8, 23/10, 25/5,
51/4
ç.-nahar çilim 45/14
ç.-suv için 40/9

- çek-** çekmek
 ç.- cek 78/12
 ç.- di 63/22
 ç.- diler 50/7
 ç.- dirme 82/15
 ç.- dirsın 76/23
 ç.- eabilmen 32/1
 ç.- en 50/6
 ç.- endir 65/10
 ç.- er 21/10, 21/13, 77/18
 ç.- erler 77/9
 ç.- eydim 43/2
 ç.- ip 19/11, 19/16, 33/3, 49/19
 ç.- ipey 52/1
 ç.- mäge 78/1, 78/11
 ç.- meli 77/2
 ç.- sinler 77/1
 ç.- ti 27/14
- çekge** yanak
 ç.+ sine 22/6, 22/7
- çekil -** çekilmek
 ç.- meyen 37/2, 37/6
- çemen** çiçek, gül destesi
 ç. 48/14, 62/12, 62/13, 62/14
- çemesi** yaklaşık, takriben
 ç. 46/9
- çenli** kadar
 ç. 44/6
- çermeg** pantolonun iç kısmı, astar
 ç.+ ine 26/10
- çet** bir taraf, kenar, sınır, uç
 ç.+ inden 30/6
- çıbık** çubuk, değenek
 ç. 31/10
- çık -** çıkmak
 ç.- an 51/1
 ç.- ansoñ 37/10, 37/14
 ç.- andır 79/19
 ç.- ar 29/1
 ç.- arsin 76/23
 ç.- aryar 18/11 çıkmak
 ç.- ayalıñ 22/11
 ç.- dı 19/10, 24/21, 31/8, 44/16,
 50/12, 55/11, 55/15, 57/9, 68/19,
 70/7
 ç.- ip 22/1, 22/12, 22/2, 22/4, 24/20,
 31/12, 32/8, 50/3, 60/13, 60/19,
 63/20, 63/21, 64/13, 64/4, 73/18,
 75/7
 ç.- maga 66/6
- ç.- magına 64/15
 ç.- makçı 74/1
 ç.- mayar 16/17, 16/19, 17/12,
 17/16, 17/4, 17/8
 ç.- maz 32/7
 ç.- mazdan 74/2
 ç.- sa 15/13, 24/22, 45/5
 ç.- tı 20/1, 40/15
- çıkâr-** çıkarmak
 ç.- ip 26/6, 57/17, 86/11
 ç.- ipdırın 64/7
 ç.- mayın 61/8
- çıkdaycı** masraf
 ç.+ sız 18/10
- çıkış-** çıkışmak, karşılık vermek
 ç.- ip 58/15, 58/5
- çım** pekiştireç, paramparça olmak
 ç.-pıtrak boldı 22/8
- çın** hakiki, gerçek, içten, samimi
 ç. 31/13, 31/14, 31/15, 31/16
- çınar** (f.) çınar
 ç. 48/11
- çırıl-** bağırarak, seslenmek, feryat etmek
 ç.- p 62/16
 ç.- yar 76/19
- çig** çiğ, ham, olgunlaşmamış
 ç. 40/12, 43/18
- çilik** yuvarlak kemik parçasıyla oynanan
 bir tür oyun
 ç. 30/20
- çilim** sigara, tütün
 ç. 19/16, 20/12, 20/2, 20/6, 20/8,
 45/14, 49/18, 49/19, 49/20, 50/5,
 50/5, 50/6, 51/2, 51/4
 ç.+ i 51/6
- çiñer-** dikkat kesilmek
 ç.- lip 53/8
- çit** bir çeşit kumaş
 ç.+ den 72/2
- çoh** çok
 ç.+ dır 73/13, 73/14
- çola** تنها, seyrek, kalabalığın olmadığı
 yer
 ç. 50/7
- çolar -** seyrekleşmek, azalmak, eksilmek
 ç.- ak 25/3
- çor** el ya da ayaktaki kir
 ç.+ ı 62/14, 62/17
 ç.+ ımı 62/12, 62/13

çorı hizmetçi
ç. 39/19, 39/22, 62/18, 63/14,
63/22, 63/3, 63/5, 64/1, 65/4,
70/10, 70/20,
ç.-da birisine 66/15
ç.+ dan 69/1
ç.+ mı 71/20
ç.+ nı 63/13
ç.+ niñ 62/18, 66/11

çöl çöl, sahra, badiye
ç.+ ini 19/2

çöplä -toplamak
ç.- p 25/5, 33/8

çöreg ekmek
ç.+ ini 43/18

çukur çukur
ç.+ cık 45/6

D

dad (f.) feryat, haykırış, adalet,
doğruluk
d.+ ım 25/17, 79/22

dag dağ
d. 37/2, 37/6
d.+ dır 36/11
d.+ ı 35/18, 35/22

dag (f.) yara
d.+ ı hicran çekendir 65/10
d.+lı 21/18

dağı (a.) dahi
d. 18/7
d.+ niñ 36/15

dagla - (f) dağlamak, ateş ile nişan yapmak
d.- dı 21/9, 49/13
d.- dım 24/6
d.- p 23/14

dakıl - takılmak, ilişmek
d.- iş 18/15
d.- sın 68/12

däl değil
d. 16/11, 27/3, 28/20, 53/3, 57/7,
59/1, 68/9, 72/6, 77/18,
80/10, 86/11
arrık-da d. 18/9
gısğa-da d. 18/9
semiz-de d. 18/9
uzın-da d. 18/9
d.+ dir 41/1
d.+ mi 46/12, 51/10

dam dam, ev
d.+ dır 43/5

dañ tan, seher
d. 85/14
d.-säher çağı 27/12
d.+ ım 17/2

dän - vazgeçmek, verdiği sözü tutmamak
d.- meydır 66/1

dañdan şafak vakti, tan, sabah
d.+ dan 15/16, 16/10

däp [ü] adat (f.) gelenek görenek
d.+ ından 14/4

dapä tepe
d.+ niñ 45/1

dar (f.) idama mahkum olanları asmak
için dikilen direk
d. 77/3, 77/4, 78/7, 78/8, 78/10,
78/11, 80/5
d.+ a 76/23, 77/1, 77/2, 77/9, 77/18,
78/1, 78/12, 78/11, 82/15
d.+ iñ 84/9

darayı ipek kumaş.
d. 44/17

dara - taramak
d.- yardı 51/9

dararı - taranmak
d.- ıp 72/2

darga yelken açan kimse
d. 28/5

darga – yayılmak, dağılmak
d.- p 45/4

dart - çekmek
d.- ar 47/12

daş dış, uzak/taş
d. 86/12
d.+ dakı 52/13
d.+ ı 35/18, 35/22
d.+ ına 45/1, 46/10
d.+ ını 19/2, 33/14, 48/3

daş- taşmak
d.- ar 36/12, 36/16

daşar{ı} dışarı
d. 22/11, 64/13, 64/15, 64/4
d.+ dakı 20/5

daşarık [daşarı+k] dışarıya
d. 22/12

dat (f.) feryat, haykırış
d. 77/7

davut (a.) ö.i.
d. 29/1

dayı annenin erkek kardeşi
d.+mıñ 51/10

dazanakla –hızlandırmak, koşuşturmak
d.- p 62/14
deg - dokunmak, temas etmek
d.- ende 29/3
d.- er 29/5
d.- medik 44/12
d.- meyen 37/12, 37/16, 37/4, 37/8
degre etraf, çevre
d.+ si 21/5, 21/9
dek dek, gibi, kadar
d. 47/17, 49/9, 72/2
delalat(a.) işaret, iz, kılavuz, aracılık
d. 79/8
delil (a.) delil, kanıt, gerekçe
d.+ i 28/5
dem (f.) soluk, nefes
d.+ i 46/2
d.+ ime 43/1
d.+ iñi 61/13
deñ denk, eşit, müsavi
d. 24/17, 50/16
d.+ ine 40/17
d.+ sizlik 60/17
deñ [i] duş akran, yaşıt
d.+ ı bardı 46/9
d.+ iña pendim 39/7
deñlik eşitlik
d. 60/16
dep - tepmek, tekmelemek
d.- di 60/18, 60/19, 61/2
d.- di-de çıkıp 60/13
d.- diñiz 53/13
d.- ip 22/9, 53/11
d.- megimiñ 53/14
depä baş, kafa
d.+ miñ 82/13
d.+ niñ 24/20, 45/5
depe tepe
d. 33/18
d.+ den 24/18
depgi tekme
d. 24/3
oglan-uşaga d. 53/1
der ter
d. 50/17
burçak-burçak d. 48/21
derd (f.) {dert} dert, gam, keder, acı, ağrı
d.+ i 37/6
d.+ im 47/13, 73/13, 76/13
d.+ ini 20/17

d.+ lidir 82/8
dergäh (f.) dergah
d.+ indäki 63/13
d.+ inde 63/7
dergazap (f.) gazapta, sinir, kahır
d. 67/4, 80/1
deri (f.) kapı
d. 81/10
derrev hemen, derhal
d.15/1, 45/14, 53/5, 64/4, 77/1, 77/2
derveze (f.) çift kanatlı kapı
d.+ den 68/19
d.+ sine 74/8
derya (f.) deniz
d.+ dır 36/12, 42/7
deslap önce, önceki
d.+ dan 55/8
dessan (f.) {destan} destan
d. 49/12
desse (f.) {deste} deste
d.+ li 65/4, 71/3, 72/10
dest (f.) el
d.+ inde 56/13, 56/9
d.+ ini 23/15
dınc dinmiş, dinlenmiş
d.+ ımı 43/16
d.+ iñi 61/13
dız {tiz} diz
d.+ dan 72/2
d.+ ı 25/1
d.+ ına 44/14
d.+ ımñ 67/12, 75/5
didar (f.) sevgili, yüz, çehre, görme,
görüşme
d.+ dan 77/14, 82/20
dik- dikmek
d. 37/3, 37/7
d.- ip 71/2
dil (f.) gönül
d. 29/6, 64/3, 68/3
can-ı d.+ den 74/6
d.+ inde 78/14
d.+ den-dil.lere bar 65/18
d.+ li 28/6
dil dil, organ
d. 66/19,
d.+ imden 24/3
d.+ imde 23/11
d.+ inde 16/14, 20/17, 23/15, 27/17,
29/2, 47/2, 69/2

dil -	dilmek, liğme liğme etmek, parçalamak bagrum d.- en 71/6 d.- mişem 69/8	62/17, 62/18, 63/10, 63/21, 64/15, 65/12, 65/16, 65/20, 65/24, 65/3, 65/6, 65/8, 66/10, 66/13, 66/4, 66/7, 67/9, 67/16, 68/13, 68/4, 68/8, 74/17, 76/21, 76/23, 77/18, 77/2, 77/2, 80/10, 80/12, 80/2, 80/3, 80/9, 81/9, 84/1, 84/21, 85/1, 85/19, 86/1, 86/3, 86/10, 86/11, 86/12, 86/13
dilä -	istemek, dilemek d.- p 29/2 d.- yin 29/2	d.- diler 14/16, 19/7, 20/8, 21/22, 32/12, 32/18, 50/11, 51/2, 52/14, 53/2, 57/7, 58/8, 61/10, 85/20
dilber	(f.) gönül alıp götüren güzel d. 17/9, 48/5 d.+ den 17/6	d.- dim 84/15
dile-	istemek, dilemek d.- r 35/19, 38/11, 35/23, 79/12 d.- sek 80/7 d.- seň 80/8	d.- en 13/1, 15/7, 19/16, 20/10, 32/2, 66/11, 67/2, 86/6
dileg	dilek, istek d. 38/12 d.+ i 18/6 d.+ im 38/10, 38/12 d.+ iň 38/11, 80/8	d.- en 13/3, 25/3 d.- eni 24/18 d.- eniň 49/2 d.- eninden 67/10, 74/19 d.- enleri 41/10, 49/1 d.- er 77/13, 84/15 d.- erdiler 14/17, 17/21, 62/2, 62/5 d.- erler 15/8, 63/1, 79/24 d.- ersiň 75/6
din	(a.) Allah'a inanma ve bağlanma d.+ e 60/2	d.- ip 14/1, 14/15, 15/1, 15/10, 15/8, 15/9, 16/13, 16/14, 19/1, 19/11, 19/8, 20/17, 20/6, 21/24, 22/1, 22/10, 23/1, 23/11, 23/5, 24/23, 26/16, 26/5, 26/6, 27/14, 27/17, 27/3, 27/6, 28/19, 29/2, 30/18, 30/6, 31/4, 31/8, 31/10, 32/11, 32/8, 33/12, 33/7, 38/15, 39/17, 39/19, 40/1, 40/14, 40/6, 41/1, 43/16, 43/23, 44/14, 44/15, 44/19, 44/7, 45/12, 45/16, 45/2, 45/3, 46/5, 47/2, 47/24, 48/1, 49/3, 50/13, 50/4, 51/5, 52/12, 52/4, 53/1, 53/19, 53/21, 54/1, 54/12, 54/15, 54/8, 56/17, 58/4, 58/7, 59/3, 59/4, 60/13, 60/16, 61/9, 62/13, 63/13, 63/3, 64/4, 66/17, 67/1, 67/14, 67/4, 68/18, 68/19, 70/11, 70/3, 70/4, 70/7, 70/8, 70/9, 71/20, 71/21, 71/3, 72/10, 72/2, 72/7, 73/18, 73/19, 74/17, 74/2, 74/8, 74/10, 75/2, 75/4, 75/10, 76/19, 77/1, 78/12, 78/15, 78/18, 78/6, 78/7, 78/10, 80/4, 80/13, 81/10, 81/16, 81/2, 81/5, 81/6, 81/8, 82/2, 83/1, 83/3, 83/20, 84/2, 84/20, 86/11, 86/7, 87/1
dinlä -	dinlemek d.- ñ 50/12 d.- diler 50/6	
dinlä -	dinlemek d.- rin 78/6 d.- meli 51/4 d.- yin 80/12	
diri	canlı d.+ leriň 56/10, 56/14 d.+ leyin 42/27	
dirileyin	canlı, cevval, hareketli d. 42/23	
diş	diş d.+ li 29/1 d.+ siz 75/6	
diy-	demek, söylemek d.- di 15/14, 15/16, 16/6, 17/18, 19/2, 20/1, 20/14, 20/16, 20/2, 22/11, 22/3, 22/4, 25/6, 26/13, 26/8, 26/9, 26/21, 27/2, 27/4, 30/18, 31/6, 32/19, 32/21, 33/1, 33/18, 33/2, 36/8, 36/9, 38/10, 38/13, 38/9, 40/5, 40/9, 41/11, 43/9, 45/11, 45/14, 46/6, 46/7, 49/1, 49/16, 49/17, 49/18, 50/13, 50/14, 51/1, 51/10, 52/15, 52/16, 52/7, 54/6, 54/7, 56/18, 56/19, 57/1, 57/13, 57/16, 58/1, 58/14, 58/2, 58/3, 60/15, 60/16, 61/11, 61/14, 61/15, 62/12,	

- d.- ipdirler 20/17
d.- işdiler 14/4
d.- medim 49/4
d.- mediñiz 60/19
d.- r 26/1
d.- se 20/17, 27/2, 29/2, 33/12, 49/20, 59/16, 59/20, 75/10, 78/6, 85/1
d.- sek 14/2
d.- seler 44/6
d.- sem 48/5
d.- señ 54/2
d.- señiz 49/20, 51/3
d.- yäniñ 45/12
d.- yär 45/7, 47/2
d.- yärin 64/10
d.- yäris 14/10
d.- yärler 19/12
d.- yerdiler 61/2, 62/5
- diyil-** denilmek, söylenilmek
d.- en 53/3
d.- ip 78/14
d.- ipdir 33/18
d.- yär 63/2
- diyiş-** atışmak
d.- diler 21/25, 48/2, 57/5
d.- ip 21/23, 22/14, 46/12, 57/6
- diyr** der, söyler
d. 60/5, 71/16, 73/13, 76/13
eglemegin-gülçemen d. 66/3
- dodak** dudak
d. 30/4, 44/12
- dog -** doğmak
d.- dı 44/3, 44/5
- dogga** (a.) dua
d.+ da 38/2, 38/6
- dogan** kardeş
d.+ ı 62/6
d.+ lar 85/1
- dogma** çocuk, evlat
d.+ lar 33/2
d.+ lariñ 36/6
- dogram** parça, bölüm
d.+ m-dogram 73/10
- dogrı** doğru
d. 39/14, 43/22, 78/1
dogrı-da d. 57/6
d.-da dogrı 57/6
d.-da şu 78/1
d.+ sını 57/8
- dokuz** dokuz
d. 27/16, 27/7, 68/6, 72/2
- dol -** dolmak
d.- a 83/13
d.- an 65/15
d.- ar 36/12, 37/12, 37/16, 71/10, 76/5
köñül-derya d.- ar 36/16
d.- dı 26/2
- dolan-** dolanmak
d.- ip 33/6, 50/13
d.- dılar 52/7
- doldır -** doldurmak
d.- ar 73/2
d.- dılar 43/3, 83/16
d.- ip 27/7
- don** elbise, libas, kıyafet
d. 57/12, 58/1
d.+ ı 57/14, 58/15, 58/5, 58/7, 74/5
d.+ ına 76/10
d.+ ını 58/8, 73/18, 73/22
d.+ ını-da üstine 73/22
- doñ-** üşümek, buza çevrilmek
d.- an 68/16
- dost** (f.) dost
d.+ imdan 73/14
d.+ ına 84/8
- doy-** doymak
d.- ar 72/17
d.- dılar 42/21, 42/25
d.- up 77/14, 82/20
- dök-** dökmek
d.- di 53/12
d.- endir 65/11
d.- eyin 28/9
d.- erler 77/10
- dökül-** dökülmek
d.- ip 74/5
d.- miş 29/8
- dön-** kurban olmak, hayran olmak
d.- eyin 82/2, 84/3
- döndir** çevirmek, döndermek
d. 48/17
- dört** dört
d. 30/9, 42/18, 57/17, 58/7, 72/4
gice-gündiz d. 16/11
- döv-** kırmak, parçalamak
d.- üp 76/26

döz-	dayanmak, katlanmak, tahammül etmek d.- e 47/20	40/19, 41/1, 54/9, 84/1, 84/23 d.+ ımı 84/2 d.+ iñ 20/13, 23/1, 23/13, 23/15, 46/4
dul	dul d. 26/5, 26/18	d.+ ımı 16/7, 19/1, 43/17, 46/8, 53/5, 54/6, 68/19, 84/22 d.+ iñi 16/6, 38/12, 41/14, 46/7, 54/5
dulug	yanak d.+ ma 61/2	d.+ ınıñ 23/1, 23/14 d.+ lı 53/9
dumanla-	duman bürümek, sis çökmek d.- p 28/19	duy- duymak d.- ar 50/12, 72/15 d.- masa 81/17 d.- sa 50/10, 73/1 d.- up 44/13, 81/16
dur-	durmak d.- a 66/19, 81/12 d.- an 25/1, 41/17, 42/3, 44/10, 46/13, 48/3, 58/15, 58/5, 64/15, 75/8 d.- andır 31/7, 38/13 d.- anını 46/11, 83/2 d.- ar 83/10 d.- ayın 81/14 d.- dı 16/5, 27/7, 31/10, 41/14, 44/15, 45/8, 74/2 d.- dılar 14/6, 34/8, 42/13, 78/1 d.- ıberdi 83/1 d.- ıberdiler 46/12 d.- iñ 52/1 d.- kalar 78/7 d.- maga 63/10 d.- magı 46/12 d.- malı 66/12 d.- sam 64/10 d.- sın 78/18 d.- sıñ 83/2 d.- şı 31/1 d.- up 55/3 d.+ uşına 44/18 d.- yardı 62/10	duydur- haber vermek, ihbar etmek d.- ayın 75/10 düldül (a.) Hz. Ali'nin katırının adı d.+ iñ 55/17, 55/18, 55/21, 55/22 düñk gürültü d. 66/15 dünyä (a.) dünya, âlem d. 34/13, 55/5, 59/10, 77/5 d.+ de 77/14, 82/20 d.+ den 17/22, 31/16, 62/18, 62/3 d.+ dir 25/11, 25/14, 25/19, 25/9, 26/4 d.+ ge 66/2 d.+ niñ 54/15
dur	durmak fiilinin emir çekimi d. 15/13, 21/22, 23/3, 28/18, 31/1, 41/1, 64/15, 70/8, 78/11	dürli türlü, çeşitli d. 28/9
duş	karşı, karşılaşma, rast gelme d. 61/8 d.+ ından 39/19, 40/18, 40/6, 78/7	düş inmek fiilinin emir çekimi "in" d. 16/6, 20/10
duş-	karşılaşmak d.- dı 39/19	düş- inmek d.- di 19/14, 23/11, 24/23, 43/22, 45/16, 61/2, 65/13, 77/6, 77/8, 77/12, 77/16, 81/6 d.- diler 22/10, 32/18 d.- elim 64/6 d.- en 40/12, 40/9, 40/11, 44/14, 76/1 d.- endir 47/16 d.- ensoñ 30/21 d.- er 84/13 d.- iñ 49/20, 50/13 d.- män 49/19, 49/20 d.- mändi 18/3 d.- medik 18/1 d.- señ 19/6 d.- üp 18/2, 20/9, 32/15, 43/14,
duşman	(f.) düşman, yağı, yov d.+ ı 48/18 d.+ ım 73/14	
dutar	iki telli müzik aleti d. 22/8, 38/13 d.+ a 23/15 d.+ ı 20/6, 20/7, 22/8, 25/2, 38/14,	

44/15, 51/3, 60/15, 65/14, 81/1
d.- ürdi 27/15
d.- ürmäge 74/9
d.- yän 43/23
düşeg döşek
d.+ iñ 25/6
düşek döşek
d.+ de 17/1
düşün -düşünmek
d.- meyän 57/10
düv- bir şeyi kumaşa sarmak,
sarmalamak
d.- üp 23/2
düvme gümüştän yapılan ve ses çıkaran
bir takı
d.+ lerini 65/4
düyä deve
d. 32/17
d.+ ñ 32/16
d.+ ñize 40/5
d.+ lerimiziñ 40/6
düyb dip
d.+ ine 27/6
düyñk ansızın
d. 26/10
düyş düş, rüya
d. 15/6, 16/16
d.+ imde 16/14
d.+ inde 15/7, 18/4, 33/14
d.+ ine 33/18
düz - akort etmek, dizmek, sıralamak
d.- eyiñ 28/10
d.- üp 46/8, 54/9

E

eciz (a.) aciz, çaresiz
e. 82/15
ed- etmek
e.- eliñ 57/4
e.- en 47/23, 66/5, 80/2, 80/4
e.- ende 48/21, 49/16
e.- enden 17/17, 24/17, 30/5, 36/5,
39/17, 56/17, 60/13, 71/20, 73/17,
80/1, 83/1, 83/20
e.- endirin 80/8
e.- er 21/14, 25/12, 25/13
e.- erdi 62/5
e.- erin 54/2, 67/1, 87/1
e.- eyin 65/1, 77/7

e.- iber 63/19
e.- ip 15/15, 20/16, 25/6, 26/5,
27/12, 28/17, 28/20, 40/12, 41/10,
44/18, 45/8, 52/4, 53/11, 53/19,
54/12, 57/16, 57/3, 61/14, 61/7,
63/13, 67/1, 67/10, 74/15, 80/4,
83/2, 83/20, 86/11
toy-tomaşa e.- ip 87/4
patır-putur e.- ip 54/11
tohum-murt e.- ip 78/18
ves-veyran e.- ipdir 76/26
e.- ipsen 28/5
e.- ipsiñiz 14/11
e.- yärdi 75/6
e.- yärler 54/1
edep (a.) iyi terbiye, naziklik
e. 29/14
e.-ekram bilen 47/8
e.-ekräm bilen 84/12
edil tıpkı, aynısı
e. 31/1
edin- edinmek, sahip olmak
e.- ip 73/22
eg- eğmek
e.- ip 16/8
egdeklä – haber beklemek
e.- p 33/18
eger eğer, şayet
e. 18/11, 18/15, 34/6, 50/13, 54/2,
54/3, 63/20, 63/21, 67/13,
78/18, 78/6, 81/15, 81/17
e.-de 41/10
egil- eğilmek
e.- ip 64/13
egin omuz
e.+ lerini 33/5
eg{i}n omuz
e.+ inden 43/17
e.+ ine 57/12, 57/14, 58/15, 58/8,
63/22, 68/19, 73/18
eken imiş
e. 18/1, 23/1, 26/7, 39/22, 51/4,
54/14, 60/16, 63/7, 63/9, 73/18,
74/12, 74/19, 77/18, 86/6
e.+ i 20/13, 20/17, 21/24, 22/12,
22/13, 40/14, 41/12, 47/23, 63/3
e.+ iñ 16/9, 38/9, 43/9, 48/2, 68/4
el el, organ
e. 18/12, 23/2, 50/7
e.+ den 61/8

- e.+ i 51/4
e.+ imde 23/11, 27/2
e.+ indäki 84/1
e.+ iñdäki 84/21
e.+ inde 16/14, 20/17, 23/15, 29/2, 42/19, 53/16, 69/2, 78/18
e.+ inden 50/11, 70/9, 70/13
e.+ ine 18/17, 24/23, 26/11, 31/10, 38/14, 41/14, 43/21, 51/5, 59/1, 64/12
e.+ iñe 16/11, 16/6, 46/7, 54/5, 63/17, 83/19
e.+ ini 44/14, 67/16, 70/15
e.+ inize 78/14
e.+ leri 78/1
- elbend** ö.i.
e.+ i 26/1, 30/1, 39/1
e.+ iñ 25/2, 27/9, 61/1
e.+ iniñ 56/9
- elbent** ö.i.
e. 14/17, 15/10, 15/11, 15/14, 15/15, 15/18, 15/3, 15/4, 15/8, 15/9, 16/13, 16/14, 16/5, 16/7, 16/9, 17/13, 17/17, 18/12, 18/17, 19/1, 19/11, 19/13, 19/16, 19/2, 20/13, 20/15, 20/17, 20/2, 20/3, 20/9, 21/17, 21/21, 22/10, 22/15, 22/16, 22/6, 22/7, 22/8, 23/1, 23/15, 23/4, 23/5, 23/8, 24/15, 24/17, 24/18, 24/19, 24/22, 25/3, 25/7, 26/17, 26/5, 26/9, 27/10, 27/14, 27/17, 27/4, 27/5, 27/8, 28/13, 28/17, 28/19, 29/2, 30/10, 30/12, 30/15, 30/23, 30/5, 30/6, 30/8, 30/9, 31/11, 31/4, 31/10, 32/5, 32/6, 50/2, 52/16, 53/11, 53/13, 53/2, 53/21, 53/5, 53/8, 54/1, 54/10, 54/11, 54/13, 54/15, 54/6, 55/1, 57/11, 57/16, 57/3, 57/4, 58/1, 58/14, 58/15, 59/1, 59/6, 60/13, 60/5, 61/11, 61/2, 61/3, 61/4, 61/6
bar-da e. 15/1
çıksa-da e. 24/23
durdı-daey e. 16/5
- elip** (a.) elif
e. 24/13
- elt-** iletmek
e.- di 76/25
e.- diler 52/10
e.- erler 84/9
- e.- ip 30/13, 30/14, 58/13, 77/1, 77/1, 81/10
- elvan** (a.) renkler, çok renkli
e. 43/14
- emay** dikkat, titizlik
e. 23/3, 68/19
- emeldar** danışman
e. 57/2, 61/12
e.+ ı 61/10
e.+ ını 52/15
e.+ lar 52/15
e.+ larım 56/18
e.+ ların 56/19
e.+ larına 56/18
- emir** (a.) iş buyurma
e. 55/23
e.+ ni 68/11
- emma** (a.) fakat, lakin
e. 13/1, 14/15, 24/18, 41/12, 44/1, 45/2, 56/17, 57/3, 60/16, 60/19, 80/8, 84/20, 86/11
- enarı** nar
e. 29/16
- endam** (f.) vücut, beden, boy, boy pos
e.+ ına 44/17
- ene** anne
e. 31/13, 31/15, 32/1, 32/8, 75/11
e.+ miñ 33/12, 76/26
e.+ ñi 31/10
e.+ si 21/7, 32/9, 55/17, 55/21, 62/8, 62/9, 63/11, 74/1
e.+ sinden 73/23
e.+ sine 75/10
e.+ siniñ 31/13, 31/9, 73/21
e.+ siniñkidigini 69/2
- entek** daha, henüz
e. 21/22, 77/18
- enter** ö.i.
e. 55/23
- enteşe** endişe
e. 78/7
- er-** ermek, vasıl olmak
e.- di 13/1, 13/2
- erada** irade, murat, istek
e. 42/14
- eren** eren, derviş
e.+ ler 33/14
e.+ leriñ 33/15
- eri-** erimek
e.- mez 36/11, 36/15

	e.- r 82/7		e.- dirmedi 23/7
erkin	özgür, bağımsız		e.- mäge 21/15, 32/14, 74/1
	e.+ e 19/9		e.- män 14/15
erkinsire-	şımarmak		e.- me 26/9, 72/2, 76/15
	e.-än 53/11		e.- medim 17/9, 29/12
erte	sabah		e.- mek 50/5, 61/15
	e.+ den 81/3		e.- meli 86/8
ertesi	ertesi		e.- mese 22/13
	e. 31/1		e.- mesin 75/9
ertir	sabah, yarın		e.- mezdiñ 31/8
	e. 30/13		e.- se 22/13, 24/20, 25/2, 32/3
	e.+ den 66/5		e.- seler 50/13
esen	sağ-salim, esenlik		e.- señ 38/12, 65/2
	e. 39/5, 62/2, 65/19, 85/15, 86/6	et	etmek fiilinin emir biçimi
eser	çalışmanın ürünü, zahmetin neticesi		e. 18/12, 79/13, 79/17, 79/21,
	e. 74/14		79/25, 79/3, 79/5, 79/9, 86/11
esrapıl(a.)	israfil		e.-de galanıñ 27/6
	e. 56/2, 56/6	eteg	yamaç, kıyı
esse	kat, misli		e.+ ine 27/5, 61/2
	e. 54/10		e.+ ñe 28/9
essine	akıl, huşu	ey	(a.) ey, ünlem
	e. 74/8		e. 14/12, 16/9, 17/18, 18/3, 18/6,
eşid-	işitmek, duymak		19/11, 19/2, 22/11, 25/6, 25/8,
	e.- enden 63/11		26/12, 26/17, 26/5, 26/8, 26/9, 27/1,
	e.- eris 49/20, 51/3		27/3, 30/15, 31/13, 31/14, 31/6,
	e.- in 15/3		31/7, 31/8, 32/1, 32/18, 33/18, 33/2,
	e.- iñ 50/1, 85/12, 85/8		34/1, 34/3, 34/7, 36/9, 38/12, 38/13,
	e.- ip 81/5, 81/6		39/22, 40/5, 40/6, 40/7, 41/1, 44/19,
	at-ovazañı e.- ip 71/20		45/3. 49/20, 52/12, 53/13, 53/14,
	e.- ipdik 60/16		54/4, 54/6, 56/18, 57/16, 57/2, 58/2,
eşit-	işitmek, duymak		58/8, 60/13, 60/15, 60/16, 60/17,
	e.- di 49/3		61/1, 61/12, 61/10, 62/9, 63/13,
	e.- diñiz 14/1		63/14, 63/6, 64/15, 66/8, 67/13,
	e.- män 75/4		67/5, 70/13, 70/5, 70/20, 72/1,
eşit	işit		74/10, 74/16, 74/2, 76/22, 76/26,
	e. 85/4		78/12, 79/2, 80/12, 80/2, 80/6, 80/8,
eşitgir	iyi işiten		82/2, 83/1, 83/2, 85/1, 85/19, 85/2
	e. 49/2	eyäm	(f.) zaman, devir, dönem
eşret	(f.) eğlence		e. 59/20
	gice-gündiz e.+ de 72/3	eye	sahip, malik
	ayş-ı e.+ e 72/2		e.+ si 75/4
et-	etmek		e.+ sini 43/23, 44/1
	e.- cek 78/16	eyer	hayvan sırtlığı
	e.- di 21/21, 46/13, 47/24, 59/1,		e.+ in 23/4
	67/14, 70/1, 76/17, 76/26, 77/17,	eyerlä-	peşinden gitmek, takip etmek
	84/19, 85/18		e.- p 27/8
	e.- diler 14/1, 26/5	eygerder	bir görevi başaran kimse
	e.- diñ 34/1		e. 57/7
	e.- diñizmi 57/10	eygilik	iyilik
	e.- dirip 18/17		e. 80/3, 80/4

eylä- fiilek
e.- p 23/16
tel-tel e.- p 77/11
eyle- fiilek
e.- di 55/23
e.- diñ 47/7, 84/11
e.- me 39/12, 39/16, 39/2, 39/4,
39/8
eyyam (f.) zaman, devir, dönem
e.+ da 13/1
ezil- ezilmek
e.- ip 44/17

Ä

ädig {ädik} çizme
ä.+ iñ 74/4
ädik çizme
ä.+ li 53/11, 60/13
älem (a.) alem, dünya, cihan
ä.+ e 24/2, 73/3
ä.+ ine 46/6
äsgermezlik muhalif
e. 53/11

G

gaban – kıskanmak
g.- dılar 52/2
gabar - kabarmak, şişmek
g.- yanı 45/9
gabı kap
g.+ na 23/1
gaç - kaçmak
g.- a 23/5, 41/18, 42/4
g.- an 19/7, 23/5, 52/2
g.- ayın 71/20
g.- cagını 44/13
g.- dım 47/5
g.- ip 23/6, 23/8, 30/13, 30/14,
31/9, 45/1, 51/13, 52/2, 57/11
g.- maga 44/12
gaç kaçmak fiilinin emir biçimi
g. 71/11, 71/15, 71/19, 71/20, 71/5,
71/7
gadam(a.) kadem
g. 33/10
gadım (a.) kadim
g. 13/1
gadr (a.) kadir
g.+ mı 59/2
gahar (a.) kahar, sinir
g. 54/6

g.+ a 44/19
g.+ ı 54/15
g.+ ım 53/18
g.+ ına 31/12

gaharlan- sinirlenmek

g.- dı 22/1

gal- kalmak

g.- an 58/6, 58/7, 60/18, 72/4

g.- anıñ 32/9

g.- ar 32/5, 53/19

g.- ayın 58/7

g.- cak 81/6

g.- dı 17/22, 26/5, 44/3, 44/6, 55/4,
56/17, 68/16, 85/18

g.- dık 22/14

g.- dılar 66/18, 70/19

g.- dım 30/1, 33/11

g.- dımı 52/16

g.- ip 15/13, 18/2, 23/4, 44/12,
61/3, 61/7

g.- ipda 18/9

g.- ipdı 62/4

g.- ipdır 68/7

g.- man 30/13, 30/14

g.- manam 60/6

g.- masın 36/9, 49/3

g.- maz 18/16

g.- mazmıñ 40/6

g.- sın 62/1

gala (a.) kale

g. 51/13, 51/6, 52/2, 62/9, 78/9

g.+ dır 42/6

g.+ nı 50/13

g.+ nıñ 27/6

galam (a.) kalem

g. 55/3, 55/6, 71/17

g.+ ı 35/4, 35/8

galdır - kaldırmak

g.- dı 76/18

galıber - kalıvermek

g.- di 64/13

g.- yär 54/11

galıñ kalın

g.+ rak 27/6

galpılda - kımıldamak

g.- p 46/8

gamçı kamçı

g. 19/8

g.+ nı 51/6

gamçıla - kamçılmak
g.- p 40/16
gamiş kemiş
g. 46/8
gan kan
g.+ ı 35/20, 35/24
g.+ ım 77/10
g.+ ıma 79/7, 84/16
g.+ na 22/14
g.+ lı 59/12, 65/11, 69/16, 69/8,
76/2
ganat kanat
g.+ ın 42/2
ganatlan - kanatlanmak
g.- ıp 41/16
gandar (f.) katil, cani
g. 44/15
gandır kandırmak
g. 48/18
ganık kanmış olan, doyan, tatmin olan
g. 53/4
gañtalık kışağı, timar
g.+ lı 23/3
gap çuval
g.+ a 15/13
gapa [gapı+a] kapıya
g. 20/1, 51/5
gapag kapak
g.+ ımı 23/14
gapdal kenar, yan taraf
g.+ ındaki 77/3
g.+ ından 64/15
gapı kapı
g.+ dan 23/3
g.+ ñda 69/17
g.+ ñı 69/11
g.+ sı 67/1
g.+ sina 53/2
g.+ sında 16/5
g.+ sından 50/11
gar kar
g.+ ı 36/11, 36/15
gara - bakmak, görmek
g.- lı 17/14
g.- p 17/17, 18/12, 19/2, 20/17,
22/5, 27/17, 32/21, 38/9, 43/9, 54/6,
56/18, 63/10, 70/13, 73/19, 75/10,
77/1, 78/9, 79/1, 84/20, 85/19
g.- sa 22/16, 68/18

gara kara, siyah
g. 19/4, 19/5, 24/18, 24/20, 24/21,
28/14, 38/12, 38/13, 41/14, 43/20,
44/17, 46/8, 51/9, 65/22, 71/16,
71/17, 74/5, 77/11
g.+ ba-gara ızlap 40/12
g.+ lar 51/9
g.+ sı 19/10, 35/4, 35/8, 45/16
g.+ sını 40/14, 51/12
g.+ sını 41/12
garañkı karanlık
g. 30/21, 68/19
garaş -beklemek
g.- alıñ 77/18
g.- arısmı 78/7
g.- dı 28/17
g.- ıp 64/15, 78/15
gardaş kardeş
g. 41/15
g.+ ın 69/13
g.+ lar 85/1
garga karga
g. 28/6
gargış beddua
g.+ ına 33/11
garış karış
g. 25/1
gar{ı}n karın
g.+ ı 45/9
garra -yaşlanmak
g.- maz 36/13, 36/17
g.- pdir 50/2
garrı yaşlı
g. 52/16, 52/17, 54/1, 54/12, 57/2,
57/3, 57/7, 57/9, 58/2, 58/3, 60/18,
61/2, 62/2, 62/8, 62/9, 67/11, 67/12,
67/13, 67/14, 67/5, 67/9, 67/10,
68/4, 74/1, 75/15, 81/7, 81/9
g.+ lardan 26/3
g.+ lık 37/24
garşılıg karşılık
g.+ ım 26/12
gasñag kasnak
g.+ ına 58/15
gaş kaş
g. 37/16
g.+ ına 39/5
g.+ lı 28/20, 71/17
gat - katmak, ilave etmek
g.- dñ 83/1

g.- ıp 15/10
 g.- masa 81/17
gat kat
 g. 27/7
 g.+ ma 28/19
 g.+ mı 28/19
gati çok, sert
 g.16/9, 67/15
 g.-gati yöröp 33/18
gaturgan - sinirlenmek
 g.- ıp 68/12
gay- kaymak, gebe olmak
 g.- an 51/7
 g.- ıp 51/7
gayd - dönmek, geri gelmek
 g.- aliñ 52/6
 g.- an 41/12
 g.- anok 25/3
 g.- ar 25/3
 g.- arman 13/4, 16/12
 g.- ayınla 44/7
 g.- ıberdiler 43/21, 45/2, 46/1
 g.- ıbermelidir 18/10
 g.- ıp 15/17, 31/1
 g.- ışına 27/4
gaygi kaygı
 g. 26/9
 g.+ sını 72/2
gaym kayınpeder, kaynata
 g. ata 51/10
gaynad – {gaynat-} kaynatmak
 g.- ıp 23/10, 25/5
gayra arka taraf, arka
 g. 27/6
 g.+ ñda 19/4
 g.+ rak 61/2
 g.+ sında 19/5
gayrat (a.) çabalama, çalışma
 g. + ı 63/20
gayrı başka, gayrı
 g. 22/16, 73/15
 g.+ ga 39/11
gayt- dönmek, geri gelmek
 g.- cak 14/10, 22/13
 g.- dı 31/16, 70/9, 87/1, 87/2
 g.- dık 14/2
 g.- dım 33/12
 g.- maga 34/5, 36/8
 g.- sam 33/18

gaytala - tekrarlamak
 g.- yarsiñ 84/20

gaytar - dönmek, geri gelmek
 g.- ıp 66/14

gaz kaz
 g. 29/1
 g.+ iñ 75/17

gazma kazma
 g.+ nı 63/17, 63/22, 65/4, 71/3

geç- geçmek
 g.- di 15/6, 27/11, 30/11, 33/4,
 62/9, 81/17
 g.- e 42/12
 g.- ensoñ 19/14
 g.- er 35/17, 35/18, 35/19, 35/21,
 35/22, 35/23, 36/14, 36/18
 g.- ıp 32/10, 39/19, 63/19, 81/14
 g.- iren 68/4
 g.- irersiñ 26/20
 g.- meli 25/19, 25/9
 g.- ti 19/10, 23/8

geç geçmek fiilinin emir biçimi
 g.+ ıp 33/10

gel- gelmek
 g.- di 13/3, 15/17, 19/16, 21/12,
 21/16, 21/2, 21/20, 21/4, 21/8, 23/8,
 25/3, 30/17, 31/4, 54/15, 57/16,
 70/15, 70/4, 70/10, 76/25, 78/7,
 82/1
 g.- digini 17/5
 g.- diler 67/10
 g.- dim 45/11, 74/13, 85/1, 85/13,
 85/17, 85/3, 85/5, 85/9, 86/7
 g.- diñ 47/8
 g.- din 32/21
 g.- diñmi 82/10, 82/2, 82/14, 82/18,
 82/22, 82/4, 82/6
 g.- ebilmeyärin 33/6
 g.- en 19/1, 29/18, 33/9, 53/16,
 60/18, 64/3, 70/2, 70/5, 71/4
 g.- ende 25/14, 28/19
 g.- enim 81/17
 g.- enini 82/2
 g.- er 19/4, 61/8, 74/8, 83/4
 g.- erine 71/2
 g.- ermi 84/8
 g.- eyin 63/14, 86/1
 g.- iberende 40/15
 g.- ıp 20/9, 23/16, 24/15, 25/9,

31/13, 39/19, 43/19, 43/22, 44/19,
46/12, 49/16, 50/5, 53/18, 53/19,
61/10, 62/9, 63/6, 67/2, 74/8,
75/3, 86/7, 87/2
g.- ip 74/8
g.- ipdik 14/8
g.- ip ey 27/4, 31/10, 68/5, 83/20
g.- işine 43/22, 45/3
g.+ işlerine 46/3
g.+ işleriñe 46/2
g.+ işim 46/4
g.- mäge 15/20
g.- mäge-de yarar 16/1
g.- medigimi 16/10
g.- mediñ 16/9
g.- mesem 64/4
g.- mesin 84/17
g.- meydır 66/2
g.- mez 46/6, 61/8
g.- mişem 69/3, 69/7, 69/9
g.- se 25/18, 31/1, 45/4, 78/8
g.- señ 70/6
g.- sin 65/12, 65/16, 65/20, 65/24,
65/6, 65/8, 66/4, 78/6
g.- şiiñ 41/3
g.- yän 25/3, 29/14, 46/12, 57/3
g.- yänini 30/6
g.- yänler 45/16
g.- yär 30/13, 30/14, 40/16, 46/2,
70/12
g.- yärdi 45/3
g.- yärim 40/5
g.- yärin 26/6
g.- yärkä 33/8
g.- yärsiiñ 70/13
gel gelmek fiilinin emir biçimi
g. 15/1, 16/2, 23/10, 27/17, 31/4,
38/13, 41/1, 47/2, 49/3,
54/8, 59/17, 59/25, 59/3, 59/7, 59/9,
72/10, 72/6, 83/3
g.-ä sonaniñ 20/17
g.-ä şu 27/14, 44/15
g.-de 48/7
g.+ inden 29/2
g.+ niñ 18/12, 26/14, 26/15, 28/17,
30/5, 44/17, 44/18, 44/19,
45/16, 46/9, 47/2, 48/21, 49/1, 49/3
gelin yeni evlenen kız, gelin
g. 15/7, 15/9, 17/21, 18/10, 18/12,
18/14, 18/15, 18/5, 18/7, 18/8, 19/1,

21/23, 21/25, 26/5, 28/12, 28/16,
28/18, 28/2, 28/4, 28/8, 30/10, 30/6,
30/8, 32/11, 32/17, 43/21, 43/22,
44/11, 44/13, 44/14, 44/15, 44/17,
44/5, 44/8, 44/10, 45/2, 45/3, 45/10,
45/13, 45/5, 45/6, 45/8, 46/11, 47/1,
47/10, 47/14, 47/18, 47/2, 47/22,
47/23, 47/4, 47/6, 48/3, 49/1, 49/11,
49/15, 49/5, 49/7, 51/9, 52/6
g.+ de 15/12
g.+ den 15/8, 16/14
g.+ dir 18/7
g.+ e 18/4
g.+ iñ 17/22
g.+ ler 18/9, 46/11
g.+ lerden 47/1
geliñ yeni evlenen kız, gelin
g. 14/3, 18/10, 32/19, 45/14, 52/17,
67/9, 77/18
gelin-gız gelinler ve kızlar
g.+ lar 48/2
g.+ ları 46/12, 46/13
g.+ larıñ 46/13
gel{i}n yeni evlenen kız, gelin
g.+ e 18/16, 48/4
g.+ i 30/5
g.+ iñ 18/3
g.+ inden 51/8
g.+ ini 46/13
geñ şaşkınlık, taaccüp
g. 18/2
g.-enayı kada 14/13
g.-enayı näme 14/1
g.-enayı resim-kada yok 14/14
genc hazine, zenginlik, mülk
g.+ im-hazına.m bilbil 82/9
gence şehir ismi
g.-garabag diyen 13/3
gence-garabag şehir ismi
g.+ a baryan 32/13
g.+ a baryarı 32/12
g.+ a iberip 53/16
g.+ dan gelen 19/1
g.+ dan gelipdik 14/8
g.+ dır canım 21/19, 79/18
g.+ iñ patıçasınıñ 31/16
g.+ iñ şasına 18/17
geñirgen- şaşırmaq, taaccüp etmek
g.- ip 44/9

gep	söz, laf g. 18/4 g.+ imiz 14/2		
gerden (f.)	boyun, gerdan g.+ ine 44/15 g.+ iniñ 44/8		
gerek	lüzumlu, gerekli g. 16/14, 20/1, 20/17, 22/10, 23/15, 25/7, 26/8, 27/17, 29/2, 34/2, 38/15, 39/22, 48/4, 49/17, 58/10, 58/9, 63/10, 65/4, 66/7, 67/13, 68/18, 69/2, 71/3, 72/10, 75/10, 76/21, 77/4, 80/10, 81/6, 82/2, 83/1, 85/1, 86/11 g.+ iñ 26/9		
getir -	getirmek g.- 16/3, 39/3, 63/13 g.- di 38/14 g.- dik 32/18 g.- diler 32/20, 46/3 g.- dim 53/17 g.- diñ 80/4 g.- en 32/18, 32/19, 53/16 g.- ersiñ 25/5 g.- ince 50/3 g.- iñ 50/3 g.- ip 23/12, 26/17, 57/12, 57/13, 64/12, 67/11, 71/21, 75/4 g.- megiñ 63/14 g.- mesinler 65/3		
gey-	giymek g.- di 63/22 g.- dim 24/1 g.- ip 63/16, 73/18, 81/1, 81/6		
geydir-	giydirmek g.- diler 57/14 g.- iñ 78/17 g.- ip 58/15		
geyim	giyim g.+ lerini 78/17 g.+ leriñi 45/5		
gez-	gezmek g.- di 28/6 g.- dirdi 43/19 g.- en 85/11 g.- ende 16/14 g.- er 38/1, 38/5, 66/11 g.- erdi 15/5 g.- iber 33/2, 33/3 g.- iñ 50/3		
			g.- ip 29/7, 51/11
		gezdır-	gezdirmek g.- se 48/3
		gezek	defa, kez g. 28/19, 40/12
		gıgır-	bağırmaq g.- dı 15/10, 19/17, 70/3 g.- ip 45/16
		gıl-	kılmak g.- an 64/13
		gıl	kıl g. 77/3, 79/1
		gılıç	kılıç g. 69/13 g.+ da 13/2
		gınan	-üzülmek, esefle karşılaşmak g.- ip 23/15 g.- yar 86/10
		gınc	üzüntü, esef g.+ ımı 86/11
		gır	kır g. 28/7 g.+ iñ 24/20 g.+ ımı 19/2
		gır-	kırmak g.- ar 52/4 g.- arın 78/18
		gıra	kenar, kıyı g.+ sına 81/10 g.+ sında 23/12 g.+ sından 44/16
		gırıl -	kırılmak g.- dımı 67/4
		gırmızı	kırmızı g.+ yam 79/14
		gıs-	kısmak, sıkmak g.- ip 19/8
		gısqa	kısa g.-da däl 18/9
		gışar -	yatmaq, uyumak, kestirmek g.- şıp 23/12
		gışarıl	-yamulmaq, eğilmek, yaslanmaq g.- dı 22/6, 22/7
		gıtag	eğri, doğru olmayan, dolamaçlı g.+ ımı 68/18
		gıy -	kıymak g.- ip 77/18
		gız	kız g. 62/4, 66/10, 70/19, 70/20, 71/20,

72/1, 76/19, 86/7
g.+ dı 62/7
g.+ ı 21/7, 69/2, 72/5, 86/11, 86/6,
87/4
g.+ ıdır 65/19
g.+ ın 46/12, 66/13
g.+ ımı 86/10
g.+ ınk 69/2
g.+ ıyam 85/15
g.+ ların 66/9
gız- sinirlenmek, köpürmek
g.- ıp 75/9
gızıl kırmızı/altın
g. 27/5, 33/5, 77/10, 79/10, 79/14,
79/15, 84/16
gice gece
g.+ niñ 29/1
g. 15/6, 16/11
gice-gündiz gece-gündüz
g.-gündiz 16/11, 29/13, 61/15, 72/3,
72/4, 78/5, 80/12, 81/13, 82/1, 84/5,
87/4
g.+ den bari 63/8
g.+ ın galıpdır 68/7, 72/4
g.+ lik hizmet 30/7, 61/10, 61/11,
61/14, 61/15, 81/3
giç geç
g. 72/6, 84/8
gid - {git-} gitmek
g.- ebilmezmiñiz 32/13
g.- eli 62/9
g.- en 44/18, 58/15, 60/19, 81/17
g.- eniñ 44/6
g.- er 19/4, 40/9
g.- eris 32/15, 50/11
g.- ermiñ 44/19
g.- ermiyem 69/10, 69/14, 69/18,
69/22, 69/4, 96/6
g.- esi 61/9
g.- eyin 19/2
g.- iber 60/13, 18/15
g.- iberdi 23/8, 24/19, 31/10, 31/11
g.- iberdiler 45/15,
g.- ibereyin 86/12
g.- ibereris 18/16
g.- ibersin 15/2
g.- ibersinler 52/8
g.- ici 19/9
g.- ın 40/7
g.- ip 24/18, 27/12, 40/12, 43/11,

63/15, 76/19, 87/1
g.- ipdi 30/23
g.- iptir 45/4
g.- imizi 50/12
g.- inden 53/19
g.- yärler 40/11
gir- girmek
g.- di 20/3, 43/17
g.- diler 46/12
g.- diñ 84/12
g.- ebilmenem 76/10
g.- eliñ 46/11
g.- ip 20/11, 63/22, 64/1, 76/26,
81/6
g.- megini 20/9
g.- meyen 60/2
g.- se 44/7
g.- sem 48/13
g.- sin 20/8
gir girmek fiilinin emir biçimi
g. 63/15
giryan (f.) ağlayıcı, ağlayan
g. 24/5
git - gitmek
g.- cek 32/4
g.- di 22/7, 23/6, 28/19, 33/13,
33/7, 53/19, 61/2, 63/11, 70/18,
74/7, 81/1
g.- di-he şol 23/6
g.- diler 49/19, 49/20, 58/13
g.- dim 32/8, 71/21
g.- diñmi 31/6
g.- mäge 24/7
g.- mäyin 29/2
g.- me 33/12, 82/3
g.- medim 29/11
g.- megiñ 50/5, 50/7
g.- mekçi 50/10
g.- meli 41/10
g.- meseñ 71/3
g.- mez 36/11, 36/15
g.- sek 40/8
g.- sem 33/7
g.- señ 19/4, 60/6
g.- señiz 14/11, 14/15
git gitmek fiilinin emir biçimi
g. 40/1, 72/12, 72/14, 72/18, 73/12,
73/16, 73/17, 73/4, 73/8
gitgir çabuk yürüyen, atik
g. 18/17

giyev	damat g.+ iñ 76/7		
goç	koç g. 25/10, 39/3		
gol	kol g. 14/6, 17/10, 29/11, 29/14, 37/12, 37/16, 37/4, 37/8, 48/15 g.+ a 77/12, 77/16, 77/6, 77/8 g.+ ım 73/11 g.+ ımda 71/12 g.+ ımdan 17/3 g.+ ma 63/22, 72/10, 84/23 g.+ ında 32/3, 47/2 g.+ ından 30/12, 51/6, 70/12, 81/8		
golay	yakın g. 51/11		
golayla-	yakınlaşmak, g.- n 81/3		
golaylaş-	yaklaşmak g.- ıp 83/1		
goltıg	koltuk g.+ ma 23/2		
goltuk	koltuk g. 19/1		
gor	kor, köz g.+ iñ 23/12		
gork-	korkmak g.+ a 27/11 g.- an 23/7 g.- ılık 53/3 g.- ma 84/20 g.- up 45/16, 83/20		
gorkı	korku g.+ sina 46/6 g.+ sından 46/8		
goşa	çift, ikili g. 17/10, 28/14		
govı	(a.) iyi g. 20/17, 61/9, 72/9 g.+ sı 61/9		
govşur-	sunmak, takdim etmek g.- up 14/6		
goy-	koymak g.- an 31/7 g.- averi 30/18 g.- dılar 42/22, 42/26, 67/11 g.- dıñ 76/14 g.- ıp 23/12, 23/13 g.- ma 71/18 g.- mayardım 64/9		
			g.- up 30/5, 36/14, 36/18, 65/4, 71/3, 77/13, 82/19, 84/23
		goyber -	koyuvermek g.- di 53/11 g.- dim 61/7 g.- eyin 72/10 g.- ip 70/15, 74/15 g.- siñiz 51/9
		goy{u}n	koyun g.+ ıma 84/12 g.+ iñ 82/17 g.+ ıña 69/21
		goyun	koyun, küçükbaş hayvan g. 45/6
		gög	gökyüzü g.+ e 37/18, 37/22
		gök	mavi g. 23/10, 34/15
		göm-	gömmek, defnetmek g.- üp 40/11
		gör-	görmek g.- di 15/6, 15/7, 61/12, 75/8 g.- dik 81/10 kel-teräk g.- dik 14/16 g.- diler 40/10, 67/2 g.- dim 16/16, 53/20, 80/5 g.- düñiz 60/17 g.- eli 28/3 g.- elinle 41/1 g.- en 16/14, 33/18, 41/12, 51/14, 56/19 g.- erin 78/6 g.- eyin 27/14, 28/19, 32/19, 59/3 g.- eyinle 20/17 g.- iñ 58/11 g.- iyärsiñ 27/1 g.- mäge 63/10, 69/3 g.- män 81/6 g.- medik 47/23 g.- medim 24/11 g.- meginçe 69/4 g.- meli 24/23 g.- mez 87/1 g.- mezden 82/2 g.- se 15/12, 16/14, 33/10, 43/13, 43/20, 45/6, 50/16, 53/9, 59/1, 62/15, 63/4, 70/12, 70/8, 73/17, 74/19, 78/8 g.- sek 46/11 g.- sem 18/14, 68/12

g.- seň 42/9
g.- üp 14/1, 16/18, 20/7, 23/6, 25/3,
26/12, 26/8, 30/6, 41/18,
42/4, 43/23, 48/2, 53/13, 65/3,
74/13, 74/6, 75/1, 80/10, 81/12

gör görmek fiilinin emir biçimi
g. 54/2, 76/20
g.-bak näme 47/2

görä göre edat
g. 18/4

görgeç gözbebeği
g. 47/13

görgi cefa, zorluk, zahmet
g.+ mizdir-de diyip 24/23

görkez - göstermek
g.- gin 48/11
g.- me-de üsti-üstine göz 63/19
g.- meseň 86/13

görmek görmek
g. 40/14

görnük edep, adap
g.+ li 57/15

görün - görünmek
g.-di 19/10, 24/18, 40/13, 69/1, 74/4
g.- enden 45/16
g.- mämde 48/1
g.- meyärdi 24/18
g.- yär 24/20

göter - yüceltmek, kaldırmak, taşımak
g.- di 26/14, 56/5, 63/5
g.- ip 44/16, 46/2, 46/3, 66/15

gövin gönül
g.+ imiz 17/18
g.+ iňiz 17/18

gövn {gövün} gönül
g.+ i 14/18, 49/3
g.+ im 38/12, 76/5
g.+ iň 36/9, 39/17
g.+ ine 19/16, 25/3, 70/10, 76/19

gövnet razı etmek, gönlünü etmek
g. 26/13

gövrä gövde
g. 37/7

gövs {gövüs} göğüs
g.+ iniň 65/4, 71/3, 84/23

göyä güya, edat
g. 19/9, 75/6

göz göz
g. 43/19, 48/3, 53/12, 63/10, 63/19,
64/1, 66/19, 70/6, 71/2, 77/18

g.+ den 59/12, 65/11, 76/2
g.+ e 47/19
g.+ i 19/14, 28/19, 33/13, 43/22,
45/16, 59/8, 60/15, 64/1, 70/14,
71/18, 82/2
g.+ im 41/18
g.+ ime 86/13
g.+ imniň 82/13
g.+ iň 42/4, 87/1
g.+ iňdan 28/14
g.+ inden 31/8, 63/19, 75/5
g.+ ine 48/1, 63/22, 69/1
g.+ iňe 82/2
g.+ ini 32/8, 33/17, 63/3
g.+ iniň 22/16, 43/19, 57/5, 61/2,
68/18
g.+ ñiziň 60/18
g.+ ler 48/12, 48/16, 48/20, 48/6,
48/8
g.+ leri 21/3, 54/15, 65/22, 82/4
g.+ leriň 47/11
g.+ li 71/17

gözel güzel
altın-kümüşi g.+ ler 28/11

gözlä -aramak, araştırmak
g.- p 66/6, 73/20
g.- mäge 50/5, 70/7

guba kahverengi
g. 75/17

gucak kucak
güle-güle g. 25/14

gucakla - kucaklamak
g.- p 28/15
g.+ şıp 17/11, 29/11

guç- kucaklamak, bağına basmak
g.- malı 25/11, 26/4
g.- uşıp 15/10

gul kul
g. 56/13, 83/18

gulag kulak
g.+ ı 49/2, 75/4
g.+ ıma 70/5
g.+ ina 49/1, 66/11, 70/2
g.+ ından 25/1

gulak kulak
g. 22/6, 22/7, 33/12, 46/1
g.+ larını 23/14
g.+ tan 46/8, 54/9

gum kum
g.+ a 20/16

gumalak deve ya da koyun tezeği
g. 45/6
g.+ ı 45/6
g.+ ları 45/10

gumluk kumluk
g. 19/4
g.+ dan 19/10, 23/8
g.+ dır 19/4

gumrı kumru
g.+ lar 27/13

gur - kurmak
g.- dım 16/18

guri kuru
g. 23/12, 44/20

gura - kurumak
g.- sañ 61/10

gural - alet, araç, malzeme
g.- an 81/11
g.- dı 77/5

gurb güç, kuvvet
g.+ ı 25/10

gurban kurban
g. 83/10, 83/15, 83/19, 83/5, 83/7
g.+ a 85/13, 85/17, 85/3, 85/5, 85/9,
86/7
g.+ lık 85/1

gurgun sağ-salim
g.+ camısıñ 26/16

gur{u}l - kurulmak
g.- an 21/6, 55/10, 55/14, 82/2

gurra bir çeşit fal
g. 67/2

gurrandaz falcı, büyücü, sihirbaz
g.+ lar 67/2

gursag kursak
g.+ ından 62/18

gursala -
g.- p 67/9

gurt kurt
g. 72/17

gurruk kullanılmayan kuyu
g. 58/13, 58/15

gussa gam, keder
g.+ ya 73/2, 76/5

guş kuş
g. 72/17, 72/2
g.+ dır 38/3, 38/7
g.+ ı 58/12
g.+ iñ 58/8

guşa- kuşatmak
g.- p 33/14

guşgun/kuşkun³⁶⁹
binek hayvanlarının üstündeki
eyeri tutturmak için kullanılan ip
veya kayış
g.+ a 19/8

guşlık kuşluk vakti
g. 44/3, 44/6

gutar - bitirmek, nihayete erdirmek
g.- dı 64/13

gutul - kurtulmak, tehlikeyi atlatmak
g.- dım 47/5
g.- ıp 57/11, 66/7
g.- magiñ 44/14

guzı kuzu
g.+ m 27/3

guzla - kuzulamak
g.- dı 45/7
g.- p 45/9

gül (f.) çiçek, gül çiçeği
g. 21/11, 26/18, 29/4, 62/12, 62/13,
62/14, 84/3
g.+ den 79/15
g.+ e 21/13, 25/12, 43/14, 79/10
g.+ e-gül.e gucak 25/14
g.+ em 79/14
g.+ idir 65/17
g.+ iñ 43/14
g.+ inden 17/7
g.+ ler 27/13, 48/14
g.+ leriñ 73/22, 74/12, 74/4
g.+ leriñden 69/5

gül - gülmek
g.- işdik 18/2
g.- medim 49/6
g.- meginçe 70/8
g.- mez 34/17, 34/21
g.- se 17/19
g.- yâr 17/19, 44/18

gülçemen ö.i.
g. 63/13, 63/14, 63/22, 64/15,
66/11, 66/15, 66/5, 66/8, 69/1,
70/12, 70/13, 70/15, 70/18, 70/3,
70/4, 70/5, 70/9, 70/10, 71/20
g.+ e 70/13
g.+ i 66/14

³⁶⁹ F. S., Barutcu Özönder, *Muhâkemetü'l-Luğateyn*, TDK yay., 1996, s. 86.

gülşen (f.) gül bahçesi
g. 59/14, 59/18

gülüssan (f.) [gül+istan] gül bahçesi
g.+ ım 82/10

gül{i}zar (f.) gül bahçesi, gül tarlası
g.+ ın 65/17

güman(f.) zan, sanma, sezme
g. 76/19, 45/18
g.+ ı 54/4, 54/5

gün gün, güneş
g. 13/3, 15/6, 19/2, 22/11, 25/3, 25/6, 30/14, 30/13, 30/15, 30/18, 31/1, 32/18, 33/6, 33/7, 35/13, 37/10, 37/14, 39/18, 40/12, 40/3, 44/3, 44/6, 50/2, 62/18, 62/9, 64/6, 74/10, 80/5, 81/2, 85/1, 87/3
g.+ be-gün artar 47/13
g.+ be-gün.den halım 25/15
g.+ den 15/6, 30/11, 33/4, 84/13, 84/9
g.+ e 43/14
g.+ i 44/16
g.+ im 73/2, 82/7
g.+ ın 43/14, 64/13, 64/10
g.+ ini 33/9
g.+ lerde 13/3, 25/6, 30/15, 33/6, 50/2, 62/9
g.+ lik 81/3
g.+ lükçe 80/12

günä (f.) günä{h}, Allah'ın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dini suç
g. 78/16
g.+ sini 80/9

günäli suçlu, zanlı
g. 80/7

günbatar batı
g. 19/14, 44/16

gündiz gündüz
g. 16/11
g.+ im-gicä.m saba 72/13

güneş güneş
g.+ inde 45/5
g.+ ine 22/12

günlä- gün saymak
g.- p 19/9

gürleş- konuşmak
g.- ip 66/12
az-ovlak g.- mäge 15/21

gürrün konuşma, sohbet
g. 26/16, 26/5

g.+ iniñ 26/17

güvlä -seslenmek, bağırarak
g.- p 68/14

H

hä ünlem
h. 14/7

habar (a.) son ve yeni havadis, bilgi
h. 14/1, 14/4, 16/14, 17/15, 17/6, 20/1, 41/2, 49/17, 53/3, 54/15, 55/18, 59/15, 59/19, 62/12, 62/13, 63/21, 76/21, 76/22, 76/24, 81/16, 82/3
h.+ a 41/2
h.+ ı 15/3, 22/15, 50/1, 51/8, 52/9, 53/4, 61/5, 62/1, 63/11, 63/12, 66/16, 68/10, 73/23, 81/5, 81/6
h.+ ımı 65/1
h.+ ın 64/16, 66/5, 71/21
h.+ ını 39/21, 41/1, 63/21
h.+ ını 41/1, 64/4
h.+ ınız 51/1
h.+ laş 19/17, 49/16, 50/11
h.+ lı 16/14

habarlaş- haberleşmek
h.- an 20/3

haçan {kaçan} ne zaman, soru zarfı
h. 25/17
h.-da necep 54/11
h.+ dan 62/17

hak (a.) hak
h. 39/10, 39/17
h.+ ın 35/5, 38/6, 42/17, 42/9

hakikat (a.) hakikat
h. 42/11, 47/20

hal (a.) durum, şimdiki zaman oluş, bulunuş
h.-ahval sorap 15/9
h.-ahval soraşdılar 70/17
günbe-günden h.+ ım 15/15, 25/15
h.+ ımız 40/6
h.+ larından 28/14

halas (a.) kurtulma, kurtuluş
h. 67/1

halayık (a.) mahluklar, insanlar
h. 85/18
h.+ lar 25/8, 68/13, 79/2, 85/1, 85/19, 85/2

halıpa (a.) halife, birinin yerine geçen, ardından gelen, halef
h. 41/11, 41/14

h.+ m 38/10, 38/12, 42/1, 42/28
h.+ niñ 32/4
h.+ sı 38/11
h.+ sınıñ 38/10
hals (a.) arı, saf, temiz
h. 19/8, 33/8
hâli (a.) halen, şimdilik
h. 28/18, 53/1, 53/4, 66/14
hâlki (a.) halen, şimdilik
h. 27/11
halk (a.) insanlar
h. 86/10
h.+ iñ-da yaman 86/10
halka (a.) halka, daire
h.+ ları 43/19
ham (a.) olgunlaşmamış
h.+ larını 33/5
hamır (a.) hamur
h.+ ı 40/9, 40/11
han han, hakan
h. 62/13, 62/6, 62/9, 63/12, 65/13,
65/16, 65/20, 65/24, 65/6,
65/8, 66/10, 66/4, 66/7, 66/9, 69/15,
70/16, 72/5, 73/19,
75/7, 75/9, 76/17, 81/12, 81/6, 81/8,
81/10, 83/1, 83/20, 84/20, 84/23,
85/18
h.+ a 84/22
h.+ dan 62/1, 63/12
h.+ ı 51/10, 66/9, 82/2, 87/2
h.+ ima 84/15
h.+ iñ 39/5, 63/11, 63/22, 63/6,
66/7, 68/19, 68/10, 70/2, 70/10,
73/21, 73/23, 74/1, 76/19, 81/3,
83/2, 85/16
h.+ iñkıda 72/4
h.+ lar 85/4
hancar (a.) ucu sivri iki yanı keskin bıçak
h. 73/6
h.+ ı 84/16
hanı {kanı} hani, soru edatı
h. 51/10, 54/2, 54/5, 54/8, 65/2,
68/5
hapa kirli, pis
h. 86/4
har (f.) diken
h. 39/3
harap (a.) yıkık, viran
h.+ dır 42/10, 42/6

hara nere
h.+ yı 77/7
harazm harezim, yer adı
h.+ in 13/1
has (a.) seçkin, mümtaz, elit
h. 47/1, 57/15
hasap (a.) hesap
h. 57/10
hasapla- hesaplamak
h.+ maga 33/9
hassa (f.) yaralı, hasta, sayrı
h. 85/7
hat (a.) mektup, yazı
h. 18/16, 18/17
h.+ ı 26/8, 26/10, 26/11, 26/12
h.+ ını 19/1, 26/6
hatar (a.) {katar} kervan, damlalar dizisi
h. 36/14, 36/18, 47/11
hatıca (a.) hatice ö.i.
h. 56/8
hav ünlem
h. 81/3
malı-talañlıdır h. 81/5
hava evet
h. 15/21
hay güç, kuvvet, ünlem sözü
h. 18/12, 34/6, 38/11, 38/9, 51/9,
57/8, 73/20
h.-hay acap 63/3
h.+ dan-hay kovup 16/2
haybat (a.) heybet
h.+ ımdan 57/8
hayd- hızlı hareket etmek
h.- ap 30/6
hayır (a.) hayır, iyilik
h.+ lı 14/11
hayp (a.) yazık, vah
h. 51/4
hayran (a.) çok tutkun
h. 56/17, 85/18
hayran [u] serasim şaşkın ve sersem
h.+ e bolup 69/2, 74/7
haysı [kankı+sı] hangisi
h. 15/8, 43/10, 51/6, 55/10, 55/11,
56/18, 58/11, 69/2
h.+ mız 83/22
h.+ mıza 21/25
h.+ ndan 20/15, 20/16
h.+ niñ 56/19
h.+ sı 56/18

- hazan** (f.) son bahar, güz
h. 76/6
- hâzir** (a.) huzurda, meydanda, şimdi, derhal, hemen
h. 22/11, 45/14, 52/5, 72/6
- hâzirlen-** huzura çıkmak, hazırlanmak
h.- ip 78/11
- hazret** (a.) bir saygı ifadesi, huzur, mevcudiyet
h. 55/11, 55/15
h.+ i 56/7
- hekgeril** – böbürlenmek, kibirlenmek, kendisini dev aynasında görmek atdı-da h.- ip 45/1
- hekim** (a.) hikmet sahibi, bilge, filozof, tabip
h. 34/23, 67/6
h.+ ler 67/2, 67/4
- helâk** (a.) mahvolma, ölme
h. 75/9, 80/4
- helal** (a.) dinen yasaklı olmayan
h. 29/1
- hem** (f.) kuvvetlendirme edatı
h. 14/10, 14/14, 14/2, 16/11, 18/14, 18/17, 20/15, 20/16, 20/17, 20/17, 21/23, 23/11, 26/18, 26/19, 27/6, 27/8, 28/18, 31/12, 32/15, 32/4, 33/14, 33/16, 33/2, 33/3, 34/6, 38/12, 40/9, 41/12, 41/14, 44/11, 45/10, 46/11, 47/19, 47/2, 49/3, 52/5, 53/1, 54/1, 57/13, 57/15, 57/16, 57/9, 58/15, 58/3, 58/7, 59/10, 59/5, 60/1, 60/18, 60/19, 61/2, 61/7, 62/2, 62/8, 62/9, 63/21, 63/4, 67/6, 68/15, 68/6, 70/10, 72/6, 73/9, 74/18, 74/19, 76/26, 78/15, 78/18, 79/15, 82/14, 82/6, 82/9, 84/2, 86/8, 86/9
- hemişe** daima, her zaman
h. 15/5, 31/7, 51/11
h.+ ki 16/11
- hemme** (f.) hep, bütün
h. 76/24
h.+ mizi 52/4
h.+ si 18/9
h.+ si-de bilyândir 36/6
- hemra** (f.) [hem+rah] yoldaş, yol arkadaşı gice-gündiz h. 81/13
- heniz** (f.) şimdiye kadar, hâlâ
h. 18/3, 44/12
- hepte** (f.) hafta
h. 62/10
- her** (f.) hep, bütün
h. 16/14, 17/19, 20/15, 20/16, 20/17, 27/13, 31/8, 32/3, 33/6, 40/12, 40/9, 40/11, 43/10, 43/14, 44/16, 45/4, 49/1, 51/6, 57/3, 58/5, 62/10, 63/13, 80/8
- heremhana** (a.) yasaklı yer
h. 63/15, 81/6
h.+ sına 63/22
h.+ sınñ 81/1
- hergiz** (f.) asla, hiçbir zaman
h. 34/17, 34/19, 34/23
- hersî** her biri
h. 33/14
- hey** ünlem
h. 15/20, 25/3, 36/14, 36/18, 37/12, 37/16, 37/20, 37/24, 37/4, 37/8, 38/4, 38/8, 52/15, 62/18
- heykelleyin** bir tür takı
h. 19/1, 53/5
- hezil** zevk
h. 44/18
- hezret** (a.) bir saygı ifadesi, huzur, mevcudiyet
h.+ i 55/19
- hına** (a.) kına
h.+ dır 71/12
- hıyal** (a.) hayal, yavaş
h.+ ın 24/9
- hıyallan-** yavaşlamak
h.- dı 72/7
- hızmat** (a.) iş görme, memurluk
h. 32/14, 32/3, 41/10, 53/19, 57/3, 61/14, 61/15, 62/5
h.+ ımı 26/9, 34/1
h.+ ımız 50/8
h.+ ına 15/15, 26/10, 33/9
h.+ ından 66/7, 71/21
h.+ ımı 26/8
h.+ ıñı 19/7
h.+ ıñıza 64/6
h.+ ıñızda 57/16
- hızmatkâr** (a.) iş gören, çalışan
h. 32/18
- hiç** (f.) yok denecek kadar az olan
h. 15/19, 18/10, 21/25, 22/14, 24/18, 38/15, 47/23, 62/11, 67/3, 67/8, 72/2, 84/17

hile h. +bir 14/12, 60/19
(a.) oyun, aldatma
h. 50/11

hol işaret zamiri
h. 23/15, 24/20, 33/18, 38/13

hona işte
h. 61/2

hop tamam anlamını veren cevap sözü,
taklit için kullanılan bir ifade
h. 60/9

hopba sırtına almak, sırtlamak
h. 44/13

horaz (f.) horoz
h.+ in 58/15
h.+ in 58/13

horcun heybe
h.+ inin 24/23

horlug zulüm, cefa, elem
h.+ ı 32/1

hossar akraba, eş-dost, yakın kimse
h.+ larıdır 45/16

hoş (f.) iyi, güzel
h. 48/2, 51/5, 52/14, 61/12
h.+ ı 15/19

hoşlaş - vedalaşmak
h.- ip 27/10

hoşlg güzel vakit
h.+ ı 29/2

hov bir seslenme, yönelme edatı
h. 20/13

hova (a.) hava
h.+ da 38/1, 38/5
h.+ ya 30/1

hovp (a.) tehlike
h.+lı ma 58/11

hovsala (a.) korku, kaygı, vehim
h. 44/15

hovul korku
h. 81/6

hovuz (a.) havuz
h.+ lı 73/21

hov{u}z (a.) havuz
h.+ a 43/21, 44/13, 45/15, 51/8
h.+ ımın 74/14
h.+ ımızn 74/12
h.+ in 27/14, 43/16, 44/16, 45/1,
73/22
bar-da h.+ in 74/2

hödür saygı, hürmet
h. 50/13

hökman mutlaka
h. 45/16

höväs (a.) arzu, istek
h. 25/12, 25/6

höves (a.) arzu, istek
h.+ im 60/11

huda (f.) Tanrı
h.+ ya 40/14

huday (f.) Allah
h. 46/2, 80/8
h.+ ım 45/3

humayun (f.) kutsal, mübarek, padişaha
ait
h. 72/2

husn (a.) güzel, iyi
h.-ı camalını 74/6, 75/1, 81/12
h.-ı zıba 37/13, 37/9

huş (a.) akıl, fikir, şuur
h.+ ına 75/3

huzur (a.) hazır olma, mevcut olma
h.+ ımızda 60/17
h.+ ına 76/25, 80/1
h.+ ında 60/16

hüday (f.) Allah
h.+ ım 79/20

hüsürdeş – hışirtı çıkarmak, şamata
yapmak
gelin-gızları h.- ip 46/12

hüyri (a.) cennet perisi
h.+ dir 21/7

I

ıgıyar (a.) yetkin, seçkin
ı. 54/2

ık rüzgarın yönü
ı.+ inı 30/21

ılga - koşmak
ı.- p 31/5, 38/14, 45/16, 45/2,
50/12, 61/2
ı.- şıp 45/15

incin - incinmek
ı.- masın 29/10, 29/14, 29/18, 29/4,
29/6, 30/4

incit- incitmek
ı.- man 27/2
ı.- sañ 42/10

ınha işte, ünlem
ı. 16/14, 74/5

ıram	konuşma, sohbet 1.+ ından 18/4		i.+ de 19/6, 63/9, 63/7, 74/4, 86/10 i.+ dâki 20/5, 46/11
ıs -	kokmak 1.- mayar 74/16		i.+ den 18/12, 18/14, 20/1, 23/8, 49/17, 50/12, 56/17
ıs	koku 1.+ ı 82/1 1.+ ım 81/15		i.- eyin 23/10 i.- ip 19/16 i.- män 37/1, 37/5 i.- ine 46/3, 67/10, 86/7 i.- iniñ 28/11
ıspahan	isfehan, şehir adı 1.+ da 47/17		
ışarat	(a.) bir şeyi (kaş, göz, parmak, el, baş ile) gösterme 1. 64/1 1.+ ıñ 64/1 1.+ ını 63/19		iç iç kısım i.+ i 31/1, 19/13, 82/17 i.+ sin 20/8
ışk	(a.) şiddetle sevme, aşırı sevgi, aşk 1. 26/2 1.+ ıñ 24/1, 37/6, 68/2, 82/11		içerik içeriye doğru i. 20/11, 20/3, 20/8, 20/9 i.+ k 46/11, 46/12
ız	iz 1.+ a 54/11, 74/18 1.+ ma 34/5 1.+ ımdan 23/10 1.+ ımıza 52/6 1.+ ımızdan 72/16 1.+ ına 40/19, 41/1, 63/5, 66/14 1.+ ından 23/6, 23/11, 31/10, 32/9, 40/12, 40/3, 44/19, 51/11, 51/14, 61/1, 61/2, 62/13, 70/20, 73/19, 81/4 1.+ ıñdan 45/2 1.+ ıñızı 40/9 1.+ larına 52/7		idäg arzu, istek, beklenti içinde olmak, birisinden haber beklemek i. 32/21
ızarla	- takip etmek 1.- p 40/9		ideneke - başı dönmek i.- dıber-di 81/8
ızla -	izlemek, takip etmek 1.- p 40/12 1.- şdı 65/7		iki iki, rakam i. 16/1, 22/12, 25/1, 25/3, 27/5, 34/13, 34/9, 38/10, 44/13, 44/14, 45/9, 46/1, 49/16, 50/16, 50/2, 50/4, 50/5, 51/7, 51/10, 52/15, 53/1, 53/18, 54/9, 56/18, 57/12, 57/14, 57/2, 59/10, 59/6, 61/12, 61/10, 63/19, 66/2, 67/12, 69/1, 69/2, 70/8, 80/7 i.+ çäk 66/12, 70/19 i.+ miziñ 65/3 i.+ nci 16/4, 45/7, 50/11, 51/5, 73/18 i.+ ncisi 51/6 i.+ ncisine 51/5 i.+ si 34/8, 36/10, 41/13, 54/9 i.+ sini 86/8, 86/9, 86/7 i.+ siniñ 27/9
	İ		
iber-	göndermek, yollamak i.- cek 18/5 i.- di 15/1, 53/1, 62/13, 81/2 i.- dim 16/9, 71/20 i.- en 15/10, 50/5 i.- ip 53/16, 62/12 i.- ipdi 78/6 i.- ipmidiñ 41/2		il halk, yurt, ülke, yabancı i. 50/3, 55/1 i.+ de-gün.de bir 60/10 i.+ e 25/13, 29/18 i.+ inden 69/7 i.+ iñe 83/7 i.+ lere 65/13
iç-	içmek i.- digi 43/7 i.- diler 70/17 i.- e 41/12, 42/8, 43/4, 43/8 i.- er 64/13		il - ilişmek i.- män 38/14
			ilat halk, nüfus i.+ a 14/14 i.+ ıñ 30/6

ile	ile, bağlama edatı i. 29/7, 29/8	işik	eşik i.+ den 19/17, 49/16 i.+ e 20/9 i.+ inden 24/23
ilen	bağlama edatı i. 30/2	işlä -	çalışmak, yapmak i.- p 33/2
ilgeri	ileri i.+ de 43/20	işle -	çalışmak, yapmak i.- diñ 44/6 i.- se 33/2 i.- yâr 44/4
ilki	ilki, önceki i. 54/10	it	it, köpek i. 66/6 i.+ e 68/12
iner	güçlü bir erkek deve türü iner 37/20, 37/24, 38/12, 38/13	iteklä-	itekleme i.- p 62/18
iñ	en, karşılaştırma edatı i. 38/9, 61/9	iy-	yemek i.- diler 70/17 i.- dim 24/3 i.- ensoñ 43/19 i.+ enini 77/1 i.- ipdir 77/1 i.- mäge 43/18 i.- män 37/1, 37/5, 42/21 i.- mediginiñ 77/1 i.- mey-iç-mey doydılar 42/25 i.- miş 35/26
inçe	ince i. 23/8, 65/15	iyd-	yedirmek i.- ip 70/12, 70/13
indi	şimdi, şu anda i. 14/10, 15/3, 22/15, 39/10, 50/1, 50/11, 51/8, 52/9, 55/6, 57/15, 63/12, 71/3, 72/12, 72/14, 72/18, 73/12, 73/16, 73/23, 73/4, 73/8, 75/16, 83/1 i.-hä meniñ 23/10	iyım	yemek i. 31/1 i.-suv bermegi 30/23, 31/6
ine	işte i. 18/10, 32/8, 51/5, 53/20, 71/21 i.-de çilim 51/5	iymiş	yemiş, meyve i.+ i 28/9, 36/2
iñlä-	inlemek i.- r 22/16, 22/5, 68/18	K	
intizar	(a.) ihtirasla bekleme, dört gözle bekleme i.+ ım 84/5	kä	kimi, diğeri, gâh k. 40/16, 75/4
ir	erken i. 33/6 i.+ den 33/7	käbe	(a.) Kabe k. 42/10
islä-	istemek i.- pdir 14/18	kad	c boy pos k.+ diñ 24/13
isle-	istemek i.- dik 67/13 i.- señ 29/17 i.- yir 39/1	kada	kanun, kaide, karşılama töreni, karşılama geleneği k. 14/13, 46/12 k.+ da 74/9
isleg	istek i.+ iñ 70/9	kak-	kakmak, dermek k.- anda 23/15 k.- dı 64/1 k.- ıp 46/11 k.- maga 46/8
iş	iş i. 16/18, 75/13, 85/19 i.+ dir 76/3 i.+ i 31/8, 76/24 i.+ i-piše.si aşık 30/20 i.+ im 18/16 i.+ iñ 36/3, 64/11, 77/18, 80/2, 80/4 i.+ li-iş.ine dargap 45/4	kakış -	dürtüşmek, itişmek

k.- maga 54/9
kâkil (a.) kâkül, alnın üzerine sarkıtılan
kısa kesilmiş saç
k.+ in 77/15
k.+ i 45/13, 74/12, 74/5
kamar (a.) ay
k. 29/7
käm (f.) az, eksik
k.+ ine 43/2
kän çok, fazla
k. 62/15
kap (a.) kaf
k. 36/15
käsä (f.) cüzdan
k.+ ni 27/7, 51/6
käse (f.) çanak, tas
k. 33/15, 33/16, 41/12
k.+ sini 23/12
kast (a.) kast
k.+ ıma 84/7
k.+ ına 22/10
k.+ ında 56/10, 56/14
katra (a.) katre, damla
k.-katra göz 53/12
k.+ sından 42/8, 43/4
kayda nerede
k. 30/22, 31/1
kaydan nereden
k. 17/5, 83/4
kaysı hangisi
k. 83/6
kaza (a.) yargılama, hüküm
k. 64/9
k.+ larını 64/10
k.+ sını 64/13
kazı (a.) kadı, yargıç
k. 30/15
kebelek kelebek
k. 51/10
kelam (a.) söz, lakırdı
k.+ dır 43/6
keleme (a.) kelime
k. 16/12, 16/14, 20/17, 23/15, 25/7,
27/17, 29/2, 38/15, 48/4,
49/3, 59/4, 65/4, 69/2, 71/3, 72/10,
75/10, 77/4, 79/1, 82/2,
83/3, 84/2, 85/1
kelle (f.) kafa, baş
k.+ sini 57/8, 75/9, 76/18

kelte eski
k. 14/2
kem (f.) az, eksik
k. 58/7
kemal (a.) olgunluk, yetkinlik
k. 39/17
k.+ a 53/17
keman (f.) yay, kavis
k. 37/16
k.+ dır 37/12
kemer (f.) kemer
k. 29/9
k.+ leyin 47/9
kempir (f.) yaşlı kadın
k. 19/6, 19/7, 25/1, 25/2, 25/6,
26/14, 26/7, 27/9, 27/10, 27/6, 27/7,
67/16, 74/19, 75/1, 75/3, 75/9,
76/18
k.+ e 26/6, 75/10
k.+ iñ 25/3, 25/3, 25/5, 25/5, 27/5
kemsin– eksilmek, azalmak
k.- mez 57/16
kenis cariyeye
k. 74/18
keniz cariyeye
k. 74/10, 74/2, 74/5, 74/6, 74/9,
74/11, 75/2, 76/22, 76/24
k.+ i 76/22
k.+ iñ 74/18
k.+ ine 74/2
kent (s.) şehir, kale
k.+ de 19/11, 67/5
k.+ dir 19/4
k.+ iñ 19/4, 19/12, 39/19
kepderi güvercin
k. 29/1
kerven (f.) kervan
k. 13/3, 19/1, 26/5, 32/10, 36/18,
40/3
k.+ dir 36/14
k.+ iñ 19/8, 24/21
k.+ ler 13/4, 18/15, 19/4, 32/11,
32/12, 32/18, 32/20, 40/10
k.+ lere 40/4
k.+ leriñ 40/12
kes - kesmek
k.- ip 24/6, 33/5, 49/13
kesb meslek
k.+ inden 39/17
kesel (a.) hastalık, dert, sıkıntı

- k. 15/16, 15/18, 16/10, 16/11
k.+ i 67/14, 67/16, 68/1
k.+ ini 67/1
k.+ iniñ 67/13, 67/3
- keselä** - hastalanmak
k.- p 64/15
- kıl-** yapmak, etmek, söylemek
k.- arlar 13/1
k.- ıp 72/2
k.- sam 48/10
- kır** bozkır, kır
k. 41/12
- kırk** kırk, sayı
k. 18/10, 18/12, 18/7, 18/8, 30/7,
33/14, 33/15, 41/12, 61/11,
61/14, 61/15, 61/9, 61/10, 72/4,
73/21, 77/2, 77/2, 77/3, 78/5,
78/7, 78/11, 79/11, 87/2, 87/4
k.-da bir 43/7
- kıyamət** (a.) dünyanın sonu, büyük sıkıntı,
bela
k. 77/12, 77/16, 77/6, 77/8
- kim** soru zamiri
k. 13/1, 15/8, 17/19, 20/17, 20/5,
23/11, 32/3, 34/11, 34/17, 34/18,
34/19, 34/9, 35/17, 35/19, 35/27,
35/28, 37/10, 37/11, 37/17, 37/18,
37/19, 37/20, 37/9, 42/21, 42/22,
42/23, 43/6, 45/4, 46/1, 53/21,
56/11, 56/3, 56/4, 61/10, 63/1, 67/1,
77/14, 78/12, 82/20
k.+ den 83/2, 83/9
k.+ e 55/20, 58/9, 77/7
k.+ iñ 28/20, 46/8, 47/10, 47/14,
47/18, 47/22, 47/24, 47/4, 47/6,
83/14
k.+ indir 59/22, 59/23
k.+ ler 42/14
- kimya** (a.) kimya
k. 57/12, 57/14
- kirey** (a.) kira
k.+ imi 58/7
- kiriş** giriş
k. 38/13
k.+ ini 38/14
k.+ lerini 23/14
- kirpik** kirpik
k.+ iñ 47/11
k.+ dir 37/15
- kise** kese
k.+ sine 58/7
- kişi** kişi, kimse
k. 22/10, 34/22
- kitap** (a.) kitap
k. 42/19
k.+ dır 35/3
- kol** el, organ
k.+ ında 27/18
- kov -** kovmak
k.- an 51/14, 53/10, 54/10, 54/11
k.- ar 72/16
k.- arın 74/17
k.- ayın 72/7
k.- aymasañ 74/16
k.- dılar 23/6, 51/11
k.- maga 44/19, 74/16
k.- mak 76/21
k.- maklığım 72/8
k.- masam-da ukıdan 72/10
k.- up 16/2, 18/11, 31/10, 51/12,
74/15
- kovala** - kovalamak
k.- n 46/9
k.- şıp 32/9, 45/1
- kovgı** (f.) kovalama, takip etme
k. 72/16
k.+ lara 23/7
- köçe** (f.) sokak
k.+ sinde 15/5
- köl** göl
k.+ den 75/17
k.+ im 71/20
- kömeç** börek
k.+ i 40/12
- köne** (f.) {köhne} eskimiş
k. 58/15, 58/5, 58/7
k.-söne-de bolsa 57/16
- köñül** gönül
k. 25/13, 38/5, 42/10
k.-derya dolar 36/16
- köp** çok, fazla
k. 14/11, 20/10, 26/7, 62/9
k.+ den 57/16, 57/3
k.+ dir 17/11, 29/13
k.+ i 51/14, 56/19, 68/4
- köpük** köpük, kabarık
k.+ den 56/6
- kör** kör, görmeyen
k. 28/19

körpä en küçük
k.+ niñ 72/2
köşg (f.) köşk
k.+ e 70/15, 70/9
k.+ i 68/19
k.+ imi 63/21
k.+ in 69/2
k.+ iñ 70/6, 70/7
k.+ inde 62/9
k.+ ine 63/11, 63/6, 66/13, 81/3
k.+ iniñ 70/3, 75/7

köşk (f.) köşk
k. 62/8, 69/1
k.+ de 70/19
k.+ leriñ 69/2
k.+ li 62/7

kövüg –oymak, kazmak
k.- ip 31/1

köy fikir, hayal, kaygı, endişe
k. 15/5
k.+ iñde 30/1

köy - yanmak, acı çekmek
k.- en 59/4

köynek gömlek, entari
k. 44/17

köz göz, ateş
k.+ e 76/14

kulag kulak
häli-şindi k.+ ı 53/4

kül kül
k.+ iñ 40/12

külpet (a.) yük, yükümlülük
k.+ i 57/5

kümüşgümüş
k. 73/6

künceg (f.) köşe
k.+ e 64/1

kündük ibrik, gügüm
k.+ i 44/13, 44/8
k. 43/21, 64/12

L

lahza (a.) an, göz atış süresi
l.+ da 42/6

lal (f.) dili tutulmuş, dilsiz
l. 28/19

läle (f.) lale
l.+ ler 21/11

lapba çok sert, katı
l. 48/1

läş leş
l.+ imizden 72/17

leb (f.) dudak
l.+ de 24/10
l.+ iñden 30/3, 48/7

lemyezal (a.) hâlâ
l. 55/4

libas (a.) libas
l.+ mı 24/1, 81/6
l.+ lar 81/1
l.+ ları 63/22
l.+ larımı 63/16

lukman (a.) hekim, tabip
l. 34/23
l.+ dan 67/6

lut (a.) lut, Hz. İbrahim'in peygamber yeğeni, Ürdün ve İsrail arasındaki büyük bir gölün adı
şähr-i l.+ ı 55/13, 55/9

luv on iki hayvanlı Türk takvimine göre beşinci yılın adı, ejderha yılı
l. 55/15

M

magrac (a.) miraç
m.+ a 55/11, 55/15
m.+ ı 82/11

magrıp (a.) batı
m.+ da 56/16

magrıpet (a.) ustalık, hüner, uzmanlık
m. 39/13

mah (a.) ay
m.-ı tabandır 65/21
m.-ı zeñninden 55/17, 55/21
m.+ larım 85/11

mahal (a.) konak, durak
m.+ dan 74/8
m.+ ında 15/10

mäheddel (a.) sabırsızlıkla beklemek
m. 18/16

maksad (a.) istek, arzu
m.+ ım 33/1
m.+ iñ 72/1

m.+ ma 32/3
m.+ maña 38/9, 67/13
m. 23/17, 23/19, 24/12, 24/16,
24/4, 24/8, 32/21, 41/5

maksat [ü] mırat maksat ve murâd
m.+ a yetdiler 30/10
m.+ larına yetip 87/6

makul (a.) akıllıca, akla uygun
m. 40/8

mal (a.) varlık, servet, bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli şey
m.+ ı 59/24
m.+ ı-talaflıdır hav 81/5

mälä- melemek, koyun gibi ses çıkarmak
m.- r 35/17, 35/21

mälîm (a.) malum, bilinen
m. 18/4, 23/7, 67/16, 68/15

mama nine
m. 26/10, 26/12, 26/9, 27/1, 67/13, 67/5, 67/9, 68/4, 81/7, 81/9
m.+ can 26/5
m.+ ñ 26/8
m.+ nı 67/10, 67/11, 67/10

maña (a.) mana, iç, iç yüz
m. 18/16, 19/2, 23/17, 23/19, 24/12, 24/16, 24/4, 24/8, 28/12, 28/16, 28/2, 28/4, 28/8, 34/5, 38/12, 40/9, 40/14, 45/2, 47/24, 50/4, 79/4, 81/15, 82/7

manı (a.) mana, anlam
m.+ sın 42/20

mañlay alın
m.+ ina 63/19
m.+ ında 64/1

maral (f.) ceylan
m. 29/1

märakä (f.) kalabalık
m.+ niñ 67/1
m. 20/7, 20/10, 48/2, 48/3, 62/15, 63/3, 85/19
m.+ ni 83/1
m.+ niñ 47/24, 62/16, 63/9, 66/17, 81/10, 82/2, 86/7
m.+ den 63/21
m.+ sine 66/14

masgara (a.) şaklabanlılık, kepazelik, rezil
m. 47/24, 54/15, 61/7, 75/2
sazında-da sözünde-de m. 57/2
m.+ bas 67/15

maslahat (a.) idare etme, işin hayırlısını yapma
m. 14/1, 26/21, 52/7
m.-da şu 52/7
m.+ ı 50/8
m.+ ını 50/11, 50/8

maşuk (a.) sevilen kimse, sevgili
m. 64/3
m.+ dan 64/3

mayda çok küçük
m. 23/2

mayıp engelli
m. 70/11

maza (a.) lezzet
m.+ lı 26/16

meger (f.) meğer, oysa ki
m. 52/3, 68/3, 83/13, 83/17

mekan (a.) yer, mahal
m.+ da 55/3

melayık (a.) melekler
m.+ lar 37/13, 37/5, 42/25

melek (a.) Allah'ın, halleri diğer canlılara benzemeyecek şekilde yarattığı varlıklar
m.+ dir 21/7

men ben, birinci tekil şahıs zamiri
m. 17/3, 18/14, 19/2, 26/6, 28/1, 28/3, 29/7, 30/3, 31/7, 32/1, 32/4, 32/8, 33/1, 33/12, 33/6, 36/8, 40/9, 44/15, 44/5, 45/11, 45/14, 47/2, 50/13, 53/17, 53/19, 54/15, 58/7, 59/11, 59/13, 59/18, 59/19, 59/20, 59/21, 59/8, 60/11, 60/12, 60/4, 63/14, 64/9, 66/6, 66/7, 67/2, 69/9, 70/19, 71/20, 71/21, 72/5, 73/9, 78/10, 79/10, 79/16, 80/12, 81/13, 82/15, 84/20, 85/1, 86/1,
m.+ den 39/15
m.+ i 23/11, 31/16, 41/2, 44/19, 45/16, 53/16, 69/19, 71/11, 71/15, 71/18, 71/19, 71/20, 71/21, 71/3, 71/5, 71/7, 73/7, 79/12, 79/13, 79/17, 79/21, 79/25, 79/3, 79/5, 79/9, 80/4, 83/14, 84/10, 84/14, 84/18, 84/4, 84/6
m.+ im 75/9, 75/10
m.+ iñ 23/10, 25/3, 25/6, 26/12, 27/1, 28/19, 31/13, 31/15, 31/8, 32/13, 32/14, 38/12, 38/9, 40/7, 46/6, 47/7, 53/18, 53/21, 56/17, 57/8, 60/18, 61/6, 63/13, 63/16, 63/21, 64/4, 66/19, 66/9, 67/13, 67/4, 74/14, 74/16, 75/2, 77/1, 78/4, 81/15, 81/16, 84/5, 84/11, 84/2, 84/7, 86/11, 86/12, 86/5

m.+iñki 75/12, 75/14, 75/18, 76/12,
76/16, 76/19, 76/4, 76/8
m.+ ki 60/3
meñzâr benzer
m. 82/17
meñzâş benzer
m.+ dirlar 18/9
meñze- benzemek
m.- meyâr 78/16
m.- di 53/10
m.- tdim 30/2
menzil (a.) yollardaki konak yeri
m.+ i 34/12, 34/16
merhaba (a.) karşılama sözü, “ferahlıkla”
m. 43/9
mertebe (a.) derece, basamak
m. 16/9
merver zümrüt
m. 29/1
mes (f.) sarhoş, kendinden geçme, şen,
şakrak, neşe
m. 23/10, 27/7, 46/12
mesgen (a.) oturma yeri, konut
m. 38/3, 38/7
messan (f.) sarhoşa yakışacak şekilde,
sarhoşça
m.+ ım 82/4
mestan (f.) sarhoşa yakışacak şekilde,
sarhoşça
m. 21/3
meşgul (a.) uğraşan, boşta olmayan
m. 72/2
ayş-eşrete m. 87/6
meydan (a.) geniş, açık, düz yer, alan
m. 45/8
meylis (a.) oturma, oturulacak yer, sohbet
toplantısı
m.+ dir 35/1
m.+ i 35/5
m.+ iñde 47/3
mı/mi soru edatı
m. 22/3, 22/4, 40/5, 52/15
m. 21/12, 21/16, 21/2, 21/20, 21/4,
21/8, 80/3
mıdam (a.) daima, sürekli
m. 56/11, 56/3
mıdara (a.) takat, mecal, dayanma gücü,
irade
m. 34/20
m.+ sı 34/24, 35/12, 35/16

mih (f.) çivi
m.+ ı 56/12, 56/16
mihman (f.) konuk, misafir
m. 14/14, 26/17
m.+ lar 14/7, 17/17, 17/18, 17/19,
18/3
m.+ lara 16/12
m.+ lariñ 14/18, 16/13
mılayım ö.i. (a.) Mılayım
m. 62/1, 62/13, 62/6, 62/9, 63/11,
63/13, 63/22, 63/6, 65/12, 65/16,
65/20, 65/24, 65/6, 65/8, 66/10,
66/11, 66/13, 66/4, 66/9, 68/19,
68/10, 69/2, 70/15, 70/16, 70/19,
70/20, 70/2, 70/10, 71/16, 71/20,
72/1, 72/4, 72/5, 72/8, 73/13, 73/17,
73/19, 73/21, 73/23, 74/1, 75/7,
75/9, 76/13, 76/17, 76/19, 79/6,
81/10, 81/12, 81/3, 81/6, 81/8, 82/2,
83/1, 83/2, 83/20, 84/20, 84/22,
84/23, 85/16, 85/18, 86/6,
87/2, 87/4
m.+ lık 15/9
mınasıp (a.) münasip, uygun
m.+ dır 75/4
min - binmek
m.- dimi 31/6
m.- ip 24/17, 25/11, 31/6, 40/5,
53/6
m.- señ 28/7
mindir - bindirmek
m.- di 30/5
m.- ere 40/6
m.- ip 27/9, 32/17
mis bakır, kimyasal element
m. 49/2
miskin (a.) yoksul
m.+ em 82/8
mis{i}l (a.) misli, aynısı, tıpkısı
m. 55/22, 65/17
mive (f.) meyve
m.+ ler 43/14
molla (a.) mevla, veli, hoca
m. 30/12, 30/13
moy kıl, tüy
m. 29/6
möhlet (a.) mühlet, süre
m. 56/19, 57/1
mövsüm (a.) mevsim
m.+ dir 35/2

mu m.+ i 35/6
işaret zamiri, bu
m.+ ña 27/6, 44/19, 53/18, 80/10,
85/18
m.+ ndan 14/1, 19/4, 29/2, 32/5,
38/15, 39/5, 43/10, 44/14, 45/1,
46/12, 50/13, 52/15, 57/16, 61/9,
63/15, 72/9, 76/22
m.+ nı 50/11, 53/13, 53/17, 53/19,
53/20, 72/10, 72/8
m.+ niñ 22/14, 22/2, 23/6, 29/2,
32/7, 36/6, 41/1, 46/1, 54/4, 54/15,
61/9, 81/14

muhammet ö.i.
m. 34/21, 56/15

muhubbet (a.) sevgi
m. 82/12

muhupbet (a.) sevgi
m.+ i-muhupbet.e gatıp 15/10

mukarra (a.) cömert
m.+ dır 42/18

murassag (a.) süslü, bezekli.
m. 29/9

murt bıyık
m. 52/4
m.+ ları 54/15

musa (a.) ö.i.
m.+ nı 42/26
m.+ niñ 56/1

mustafa (a.) ö.i.
m. 34/21

mustapa (a.) ö.i.
m. 56/15

musulman (a.) müslüman
m. 56/4, 56/8

mülhüd (a.) dinsiz, dinden çıkan
m.+ em 60/2

müñ bin
m. 54/10, 72/2, 76/5

mürrel – olgunlaşmak, gelişmek
m.- ip 68/16

müşgil (a.) engel, güçlük, zorluk
m. 76/3

müşk koku, misk
m. 29/8

N

nä soru zamiri
n. 47/12, 59/2, 60/3, 74/14
n.+ derkä 48/1, 54/12

n.+ dersin 54/3, 56/2
nä+ge 83/10
nä+ler 38/1
nä+män 38/1

näçe ne kadar
n. 32/18, 40/12, 40/3

nadan (f.) cahil
n. 34/22

nägehan (f.) ansızın, beklenmedik,
vakitsiz
n.+ dan 16/18

nahag (f.) haksız
n. 22/14

nahar yemek
n. 33/7
n.+ in 33/6

nähili nasıl, ne türlü
n. 31/7, 50/11

nala (f.) inleme, inilti
n. 83/12
n.-ha sövdüğim 83/12

nama (a.) nağme, melodi, ritim
n. 16/12
bir-iki n. 20/16

namart (f.) namert
n. 19/8, 23/5, 83/1
n.+ çılık 83/20
n.+ çılıktır 64/4

namaz (f.) namaz
n. 44/6, 56/13, 66/6
n.+ ı 64/9

näme ne, soru zamiri
n. 14/1, 14/7, 17/20, 19/11, 20/1,
25/6, 32/21, 33/2, 38/11, 41/5, 44/6,
44/6, 46/12, 47/2, 49/17, 51/1,
52/16, 53/13, 53/15, 54/15, 54/2,
60/15, 64/16, 64/5, 66/7, 68/1,
70/14, 70/4, 78/10, 80/2, 80/5,
83/22

n.+ den 86/5
n.+ digini 67/3
n.+ dir 37/1, 37/2, 37/3

nan (f.) ekmek
n. 40/9
n.+ ını 43/19

nar (a.) nar, ateş
n. 69/5
n.+ ın 17/10

- närızı** (f.,a.) itiraz
n. 60/7
- nas** (f.) narkotik madde
n. 26/8, 26/9
- nâz** (f.) naz, oynaş, işve
n.+ in 49/10
n.+ li 17/3, 47/10, 47/14, 47/18,
47/22, 47/4, 47/6, 48/5, 49/11,
49/15, 49/5, 49/7, 69/15
- nazar** (a.) bakış, bakma
n. 27/18
n.+ iñ 28/12, 28/16, 28/2, 28/4,
28/8
- ne** soru zamiri
n. 17/14, 35/1, 35/2, 35/26, 35/3,
36/11, 36/12, 36/13, 36/14,
37/12, 38/3, 38/4, 42/24, 42/5, 42/6,
42/7, 42/9, 50/12, 55/12,
55/2, 55/3, 56/10, 56/12, 66/19,
72/1, 76/1, 76/3
n.-de 50/12
n.+den 56/1
n.+dir 34/11, 34/17, 34/18, 34/19,
34/9, 35/11, 35/17, 35/19, 35/27,
35/28, 35/9, 37/10, 37/11, 37/17,
37/18, 37/19, 37/20, 37/9, 41/16,
41/18, 42/16, 42/21, 42/22, 42/23,
42/24, 42/8, 43/4, 56/11, 56/3
- nebs** (a.) nefis
n.+ im 43/5
- neceb** (a.) {necef<nacaf} ö.i. kum tepesi,
höyük
n.+ e 30/23, 36/10, 38/9, 41/15,
43/9, 68/10, 84/20, 85/17, 85/3,
85/5, 85/9, 85/13, 86/7
n.+ i 30/5, 48/19, 50/11, 52/10,
54/8, 60/13, 69/21, 77/3, 78/7,
83/18
n.+ iñ 30/12, 40/18, 40/6, 40/10,
43/7, 44/19, 45/16, 50/5, 51/6,
56/13, 68/15, 70/15, 73/19, 86/7
- necep** (a.) ö.i.
n. 27/9, 27/15, 30/11, 30/19, 31/3,
31/4, 31/5, 31/6, 33/1, 33/11, 33/15,
33/17, 33/3, 34/13, 36/1, 36/15,
36/9, 38/10, 38/14, 38/15, 38/5,
39/17, 39/18, 39/21, 39/21, 39/22,
40/12, 40/14, 40/17, 40/4, 40/5,
41/11, 41/12, 41/14, 42/1, 43/11,
43/16, 43/19, 44/12, 44/14, 44/15,
44/18, 44/8, 45/1, 46/13, 46/2, 46/6,
46/8, 46/9, 47/2, 47/21, 47/23, 48/2,
48/3, 48/4, 48/21, 49/12, 49/16,
50/5, 51/7, 51/8, 52/9, 52/11, 53/11,
53/12, 4/10, 54/11, 54/15, 54/6,
54/7, 55/5, 6/17, 57/15, 59/1, 59/10,
59/2, 59/5, 0/14, 60/16, 60/9, 61/12,
61/15, 61/2, 63/2, 63/22, 64/1,
64/12, 64/14, 64/15, 64/16, 64/2,
64/3, 66/11, 66/14, 66/16, 66/17,
66/5, 67/11, 67/12, 67/15, 67/3,
68/10, 68/16,
68/18, 68/19, 68/5, 68/7, 68/11,
69/1, 69/2, 70/1, 70/12, 70/16, 70/8,
70/9, 70/20, 71/20, 72/1, 72/4,
73/17, 73/20, 74/6, 77/2, 77/4, 77/6,
77/8, 77/9, 77/12, 77/13, 77/16,
77/17, 78/18, 79/24, 80/1, 81/11,
81/12, 81/13, 81/16, 82/1, 82/19,
82/2, 83/1, 83/2, 83/20, 84/15,
84/19, 84/2, 84/20, 84/22, 87/2,
87/4
- neme** ne, soru zamiri
n. 18/16, 18/17, 20/15, 20/16
- neneñ** nasıl
n. 27/1
n.-niçik bolarka 78/15
- nerdivan** (f.) merdiven
n.+ a 37/19
n. 37/23
- nesib** (a.) nasip
n.+ âm 47/12
n. 15/9, 22/13
- nesihat** (a.) öğüt
n. 39/15
- nesimi** ö.i.
n.+ ni 42/27
- nıkab** örtü
n.+ ın 56/5
- nice** ne kadar
n. 39/18, 41/17, 43/6, 55/4, 55/9,
69/5
- niçik** nasıl
n. 39/9, 60/17, 62/12, 66/9, 70/6,
77/18, 80/8, 85/19
yüziñ-göziñ n. 74/10
n.-de bolsa 57/3
- nigär** (f.) görüntü, resim, idol, tablo
n.+ im 84/2

nika (a.) nikah
n. 72/5
nikäla - nikahlamak
n.- p 30/8, 87/4
nirä nereye
n. 39/20, 71/20, 73/19
n.+ k 32/11
n.+ niñ 76/20
nirde nerede
n.+ siñ 19/1
çıkıldı-da n.+ siñ 68/19
nire nere
n.+ de 31/14, 42/13, 45/12, 51/11
n.+ den 39/20, 41/3, 52/10
nokat (a.) nokta
n. 42/15
novruz (f.) yılbaşı günü
n. 41/14, 41/15, 41/9, 42/1, 43/1,
43/9
nur (a.) aydınlık, parıltı
n.+ ı 56/3, 56/7

O

o işaret zamiri
o. 25/5, 83/1
o.+ lar 14/1, 26/5, 37/10, 37/11,
37/13, 37/14, 37/15, 37/9, 40/6,
40/11, 52/3, 87/6
o.+ lara 49/19
o.+ ları 87/1
o.+ larıñ 40/12, 45/6, 46/10, 51/14
o.+ ña 25/2, 38/4, 38/8, 39/19,
39/20, 40/17, 41/14, 54/15, 57/16,
59/5, 60/15, 60/19, 63/21, 64/3,
74/6, 78/6, 81/8,
o.+ nı 16/18, 21/14, 26/9, 32/8,
34/18, 34/22, 46/3, 50/12, 50/11,
54/10, 54/11, 57/4, 68/7, 70/15,
80/6, 81/4
o.+ niñ 13/3, 14/15, 14/17, 15/10,
17/1, 17/21, 18/1, 19/4, 32/8,
40/13, 40/3, 42/14, 43/22, 44/13,
44/18, 44/10, 53/1, 58/13, 60/18,
61/1, 62/2, 61/2, 62/5, 62/8, 64/11,
64/15, 68/17, 70/13, 74/18, 75/1,
75/2, 75/5, 77/1, 80/9, 81/6, 83/20
o.+ ndan 42/4, 44/2, 46/4, 54/10,
57/2, 61/14, 62/11, 62/4, 65/4, 84/2,
84/20

oba köy
o. 30/6
o.+ dan 43/21
o.+ larına 52/8
o.+ sından 52/14
ocag ocak
o.+ a 40/9, 40/11
od ateş
o.+ ı 26/2
odun odun
o. 33/3, 33/5, 33/8
o.+ a 33/7, 33/9
o.+ ı 33/18
o.+ ımı 25/5
o.+ larından 23/12
og{ı}l oğul
o.+ ım 26/8, 27/4, 27/6, 30/18,
31/14, 32/14, 32/6, 34/1, 34/6,
36/5, 38/11, 38/13, 38/15, 38/9,
59/24, 60/6, 60/17, 61/1, 61/12,
62/4,
o.+ ımı 32/13
o.+ ımı 32/17
oglan oğlan
o. 19/10, 19/11, 30/15, 31/10,
31/13, 31/8, 31/9, 32/18, 32/21,
33/18, 33/2, 34/13, 36/15, 36/9,
39/20, 40/6, 41/1, 41/3, 44/11,
44/12, 44/19, 44/9, 45/13, 45/2,
46/4, 47/23, 48/2, 50/11, 52/15,
53/16, 53/1, 53/19, 54/14, 54/6,
56/17, 57/9, 60/15, 61/7, 62/16,
63/13, 63/2, 63/3, 63/9, 66/8, 71/4,
71/6, 73/19, 73/9, 74/12, 74/14,
74/19, 75/4, 75/10, 76/19, 76/26,
77/18, 78/13, 78/16, 80/6, 86/11,
86/10,
o.+ a 32/21, 53/11, 78/16, 78/18,
80/8, 85/1
o.+ am 60/11
o.+ dan 54/12, 54/15
o.+ dır 53/16, 59/2
o.+ ı 31/10, 32/20, 44/20, 50/12,
51/9, 52/12, 52/14, 53/13, 53/10,
54/1, 54/2, 61/8, 63/14, 68/12,
70/10, 72/7, 72/9, 74/16, 76/21,
76/23, 78/1, 78/11, 80/10
o.+ ın
o.+ iñ 27/3, 30/20, 31/8, 31/10,
33/14, 40/19, 44/10, 44/13, 46/11,

	54/13, 57/11, 57/12, 57/14, 61/9, 63/19, 63/20, 70/15, 74/5, 75/5, 76/25, 78/18, 81/12	62/8, 63/14, 64/13, 66/9, 67/1, 67/5, 70/18, 70/3, 70/7, 73/1, 74/16, 75/8, 75/10, 78/3, 80/10, 80/6, 80/8, 81/15, 81/2, 86/7
	o.+ ınız 86/6	bolsa-da o. 27/4
	o.+ ınızı 32/19	o.+ dır 39/15
	o.+ lar 75/6	
	o.+ lıkdır 37/22	
oglı	oğlu	om{ı}z omuz
	o. 26/1	o.+ ına 40/14
	o.+ m 25/6	on on, sayı
	o.+ nın 62/5	o. 19/2, 19/9, 25/3, 28/20, 67/7, 75/4
ogru	hırsız	oñar - tamir etmek, üstesinden gelmek
	o.+ sı 85/20, 86/6	o.- ın 50/13
ogrılık	hırsızlık	oñat iyi, güzel
	o.+ da 68/12, 79/4	o. 49/20, 51/3
ogşa/ogşı	-benzemek	oñay onay, tasdik
	o.- dı 44/11, 44/9	o. 23/1
	o.- maga 75/5	oñayla - tasdiklemek, kabul etmek
	o.- yan 49/1	o.- p 23/4
ok	ok	onda o halde, öyleyse, o zaman
	o. 37/11, 37/15, 59/22	o. 15/15, 15/9, 17/19, 20/15, 20/17, 20/5, 25/7, 26/9, 27/1, 32/12, 33/1, 34/1, 36/10, 36/9, 39/20, 39/21, 40/6, 40/7, 41/11, 45/12, 46/8, 49/18, 50/11, 51/3, 52/13, 52/16, 52/17, 54/1, 54/7, 56/19, 57/8, 58/3, 60/16, 61/11, 61/15, 62/13, 63/14, 66/8, 67/9, 72/1, 74/11, 77/1, 78/13, 80/3, 80/13, 84/2, 86/1
oka/okı	- okumak	ora- sarmak
	o.- n 26/7, 64/13, 66/6	o.- p 61/2, 83/14
	o.- p 26/12, 26/8, 30/14, 64/10, 69/17	orak orak
	o.- may 42/20	o.+ sız 35/2, 35/6
	o.- mışam 42/16	or{ı}n yer
	o.- yarlar 38/2, 38/6	o.+ ında 62/5
okla-	göndermek, yollamak	orta orta
	o.- dı 86/7	o. 30/14, 55/5, 62/16
	o.- dı-da piriniñ 33/18	o.+na 30/13
ol	o, işaret zamiri	o.+ sı 73/21
	o. 13/4, 15/5, 15/6, 15/9, 17/18, 17/21, 17/22, 18/11, 18/3, 18/9, 19/15, 19/4, 19/5, 20/9, 22/7, 24/18, 27/11, 33/8, 34/11, 34/17, 34/9, 35/1, 35/11, 35/17, 35/19, 35/2, 35/21, 35/26, 35/27, 35/28, 35/3, 35/9, 36/11, 37/1, 37/10, 37/11, 37/14, 37/15, 37/17, 37/18, 37/19, 37/2, 37/20, 37/21, 37/3, 37/4, 37/8, 37/9, 39/20, 40/16, 40/18, 40/3, 41/12, 42/21, 42/22, 42/23, 42/26, 43/21, 43/22, 44/11, 44/19, 45/15, 45/5, 46/11, 47/1, 49/18, 49/3, 51/11, 51/3, 51/9, 52/1, 52/5, 52/13, 52/4, 53/4, 53/10, 54/14, 55/12, 55/16, 56/11, 56/3, 57/16, 58/2, 58/3, 58/5, 58/8, 59/2, 60/16, 60/18, 61/2, 62/18, 62/3, 62/5, 62/7,	o.+ sında 63/9, 66/17, 82/2
		ot ateş
		o. 23/12, 30/18, 31/8, 40/9, 76/11
		otur- oturmak
		o.- dı 54/12, 73/19, 75/7
		o.+ lar 45/6
		o.- ka 62/9
		o.- sını 19/4
		otur şimdiki zaman kipi yardımcı fiili
		o. 25/1, 43/20, 45/5, 48/3, 49/1, 53/9, 62/15, 62/16, 63/4, 72/1,

81/11
otur- oturmak
o.- an 15/10, 17/17, 20/16, 44/5,
50/5, 50/10, 52/15, 53/13, 53/10,
54/12, 63/22, 63/7, 63/9, 64/2,
66/14, 67/1, 67/2, 70/3, 82/2,
85/18, 85/19, 85/20
ya-da o.- an 28/19
o.- andırın 71/2
o.- anından 27/1
o.- cak 16/11, 24/22
o.- dı 15/9, 23/13, 24/18, 33/9,
33/12, 43/18, 52/11, 66/17, 67/12,
81/1
o.- tdılar 58/15
o.- dım 17/1
o.- dıp 30/9
o.- iberdi 45/1, 48/1
o.- iñ 14/13, 86/1
o.- ip 14/1, 24/5, 36/10
o.+ lar 21/22
o.+ lardan 52/16, 57/16, 58/2
o.+ larıñ 46/7, 62/18
o.- ma 83/20
o.- sam 64/6
o.- şına 23/8, 27/12, 33/13
otuz otuz, sayı
o. 46/9, 52/15, 56/18, 57/2, 61/12,
61/10, 62/18, 63/8, 64/6, 64/10,
64/13, 72/4
o.+ a 51/11
ovadan güzel
o. 15/7, 50/8, 64/1, 70/10, 74/19
oval (a.) evvel
o. 47/23, 47/3, 55/19, 55/20, 55/24,
56/4
o.+ dan 49/4, 60/18
o.+ kı 41/9
ovaz ses, avaz
o. 27/13, 48/2, 52/14, 70/2, 70/5
o.+ añ 47/16, 65/13, 65/5
o.+ iñ 49/9
oy- oymak
o.- sa 32/8
oyan - oyanmak
o.- dı 15/11
o.- ip 33/6, 73/17
oyar - uyanmak
o.- ip 72/10

oylan -düşüncelere dalmak
o.- iñ 57/1
o.- ışıp 56/19
o.- mazdan 66/8
oy{ı}n oyun, şaka
o.+ ı 30/19
o.+ ıma 47/7, 84/11
o.+ ına 45/8
o.+ iña 69/19

oyna - oynamak
o.- mak 30/20
o.- p 31/3, 45/6, 49/6
o.- yan 75/6

oyun şaka, espiri, latife
o. 45/10, 45/11, 45/12

ozal önce, evvel
o. 66/7
o.-ha şäherler 55/7

Ö

öç- sönmek
ö.- di 54/15

ökcä/ökce topuktan aşağı olan kısım,
tabanın arka tarafı
ö.+ ni 26/14, 63/5, 66/15
ö.+ si 38/14

ökde usta, üstat
ö. 57/9

ökdela – ustaşalmak, uzmanlaşmak
ö.- n 54/15
sazda-ha ö.- n 54/14

öl- ölmek
ö.- cek 68/9
ö.- di 22/11
ö.- dir 73/7, 83/18
ö.- dirler 45/16
ö.- dür 83/20, 84/10, 84/14, 84/18,
84/4, 84/6
ö.- dürcekdirin 80/6
ö.- dürelin 22/6
ö.- dürerin 86/9
ö.- dürüp 22/9, 77/10
ö.- dürmegiñ 22/10
ö.- dürmeginiz 78/18
ö.- dürmekçi 47/5
ö.- dürmeli 86/8
ö.- dürmesem 68/12
ö.- en 22/10, 83/22
ö.- er 59/20, 73/1
ö.- eyin 81/15

ö.- i 56/14
ö.- idir 56/10
ö.- inçäm 28/3
ö.- mändigine 44/18
ö.- medik 83/1
ö.- meginçe 69/18
ö.- mez 34/19, 34/23, 36/13, 36/17
ö.- mezmiñ 59/16
ö.- se 68/9
ö.- sem 28/15, 81/15
ö.- üm 78/16
ö.- üp 40/6
ölüm ölüm
ö. 80/7, 80/8, 81/11, 82/2
ö.+ den 83/21, 84/20
ö.+ e 81/4, 86/10
ö.+ iñ 36/4
ö.+ li 78/14, 81/5
ö.+ lidir 80/6
ömr (a.) ömür, hayat
ö.+ imize 46/11
ö.+ iñi 26/20
ön- üremek
ö.- en 31/8
öñ ön taraf
ö. 46/12, 74/2, 78/4
ö.+ i 61/2
ö.+ ime 16/6
ö.+ inde 45/6
ö.+ inden 19/4, 19/10, 40/13, 40/15,
57/11
ö.+ ine 32/7
ö.+ ki 34/3, 74/9
ö.+ kice 31/1
ö.+ kisi 23/3
öp- öpmek
ö.- meklik 76/3
ö.- uşip 15/10
ö.- üp 26/4
ör- örmek
ö.- diler 68/14
örän çok, fazla anlamında pekiştireç
ö. 52/14
ört - örtmek
ö.- üp 27/7, 73/22
ös - gelişmek, büyümek
ö.- er 71/8
öt - geçmek
ö.- di 17/22, 31/16, 77/14, 82/20
ö.- üpdi 62/3

ö.- yäris 32/15
ötägit – gidivermek, öteye gitmek,
uzaklaşmak
ö.- di 32/8
ötermen geçici, geçip giden
ö. 20/2, 20/6
ö.+ räk 49/18, 51/2
ötiber -geçivermek
ö.- di 40/18, 81/5
ö.- diler 40/6
ö.- sem 19/16
ötüş - bir şeyin vaktinin geçmesi, mühleti
geçmek
biri-birinden ö.- en 35/10, 35/14
öv - övmek
ö.- diey 46/6
ö.- me 32/8
övgi övgü
ö.+ li 61/6
övir/öbür -evirmek, çevirmek
ö.- di 41/1, 78/10
ö.- ip 51/6
ö.- ipsiñ 80/5
övred- öğretmek
ö.- eniñ 34/3
ö.- 63/14
övren - öğrenmek
ö.- cek 33/1
ö.- ensiñ 36/7
ö.- mek 34/2
ö.- şen 82/1
öväün - övünmek
ö.- ip 53/21
öy ev
ö.+ de 45/3
ö.+ den 31/12
ö.+ e 30/8, 33/6, 33/8, 45/14, 45/4,
51/9
ö.+ iñ 46/10, 46/3, 50/11
ö.+ inde 15/10
ö.+ ine 50/5, 61/3, 61/4
ö.+ iñe 24/22
ö.+ lerine 45/2
ö.+ li 68/18
ö.+ lisi 43/20
öyd- sanmak, öyle olduğunu düşünmek
ö.- en 51/9
ö.- yärmiñ 30/15
ö.- sen 18/15

öylen -evlenmek

ö.- megiñ 15/5

öz öz, kendi

ö. 13/4, 14/13, 17/19, 18/11, 20/17, 30/19, 43/10, 45/4, 47/21, 50/2, 52/7, 52/7, 54/8, 58/7, 61/9, 62/7, 62/8, 63/11, 63/13, 70/18, 75/4, 80/8, 81/16, 86/10, 87/2

ö.+ ara 14/1

ö.+ i 13/2, 22/12, 26/12, 26/18, 33/16, 35/7, 49/1, 50/12, 52/14, 66/14, 67/7, 68/16, 81/11, 81/16,

ö.+ im 19/2, 34/4, 50/13, 74/16

ö.+ imden 31/8

ö.+ ime 48/10

ö.+ iñ 28/1, 31/7, 31/8, 44/19, 71/5, 74/16, 83/18, 83/20, 84/10,

84/14, 84/18, 84/4, 84/6

ö.+ iñ-de dul 26/18

ö.+ inden 22/16, 54/13, 74/7

ö.+ iñden 28/13, 39/11, 39/7

ö.+ ine 73/20

ö.+ ini 20/10, 26/13, 38/15, 46/6, 70/11, 70/10, 86/7

ö.+ iniñ 29/2, 46/13, 53/12, 53/10

ö.+ iñize 23/7, 68/15

ö.+ iyem 85/16

ö.+ lerinden 22/5

ö.+ lerini 50/5

öz-öz öz, kendi

ö.+ ine allacanlarım 28/19

ö.+ ine bu 20/17, 44/4, 54/12, 54/14

ö.+ ine ey 45/3

ö.+ ine gel 47/2

ö.+ ine yok 72/8

ö.+ ineallacan.larım bu 47/23

özge başka

ö. 47/1, 61/9, 78/3

P

paç vergi, gümrük vergisi

p. 69/12

pagta pamuk

p.+ sı 58/15, 58/5

päh peh, ünlem

p. 68/3

pähey hayran kaldığını anlatan ünlem

p. 18/14

pähim düşünce, fikir, idrak

p.+ liräk 51/14

päk pak, temiz

p. 39/17

pakgıldı gürültü

p.+ sı 75/6

pakır (a.) fakir, garip, zavallı, mütevazı olmayı anlatan bir ifade

p. 59/8, 62/3

päkize temiz, saf

p. 26/17, 30/18

paklavuk taşla oynan bir tür oyun

p. 75/6

palan genellikle atlara vurulan bir çeşit eyer

p. 51/11

palçık balçık

p. 44/16

para rüşvet/pare

p. 82/16

p.+ sı 34/10, 34/14

pasl [ı] bahar (f.) bahar mevsimi

p.+ a alma 82/17

pata (a.) iyi dilek, ruhsat, müsaade

p. 39/17

patır gürültü

p.-putur edip 54/11

patışa (f.) padişah, hükümdar

p. 13/1, 14/18, 15/14, 16/9, 17/18,

18/12, 18/14, 26/12, 27/4, 57/7,

57/5, 57/8, 58/14, 58/3, 61/11,

61/12, 61/6, 61/9, 63/8, 54/4, 56/19,

57/16, 60/16, 64/5, 67/5, 67/16,

77/1, 66/19, 67/1, 67/13, 67/4, 67/9,

68/12, 68/1, 68/2, 68/5, 77/1, 80/13,

p.+ nı 57/10, 67/14

p.+ sınıñ 31/16

17/21, 26/10, 26/11, 26/12, 26/6,

30/23, 32/6, 50/5,

p.+ iñ 58/2

p.+ mıza 58/10

p.+ dan 16/6, 50/1, 61/5

p.+ ımız 14/8, 17/20, 50/9, 58/10,

57/7, 61/10

p.+ ımıza 50/9, 58/10

p.+ ga 30/6, 52/11, 58/13, 62/5,

76/26, 80/2,

p.+ lıgını 80/12

p.+ ñız 18/5

p.+ ım 14/12, 14/14, 15/18, 17/19,

17/21, 18/14, 18/16, 18/6, 52/13,

52/16, 53/14, 57/1, 57/6, 60/15,

- 63/7, 64/6,
p.+ niñ 14/1, 14/17, 14/3, 14/5,
14/6, 15/10, 15/15, 15/17, 15/21,
16/8, 30/7, 50/2, 51/11, 53/11,
53/13, 53/2, 54/12, 56/17, 56/18,
57/17, 62/2, 62/14, 63/13, 68/10,
68/15, 71/21, 76/25, 77/2, 78/13,
78/2, 80/1, 80/10, 81/3, 86/1, 86/2,
78/4, 81/3, 86/1, 86/2,
- pelek** (a.) gökyüzü, sema
çarh-ı p.+ dir 21/6
- pelle** yavaş
p. 37/20, 37/24
- penala** – korumak, muhafaza etmek,
saklamak
p.- p 53/13
- pend** öğüt, nasihat
p. 38/15
p.+ im 39/2, 39/4, 39/8, 39/12,
39/16,
- per** tüy, kanat
p.+ i 47/17
p.+ inden 58/3, 58/8
p.+ ini 58/11
- perde** (f.) sazın perdesi
p.+ ni 27/7, 28/19
p.+ lerini 30/5
p.+ li 27/16, 28/18
p.+ sini 23/14
- pereñ** aslan
p. 45/13, 74/12, 83/8
p.+ i 72/2
- perişde** (f.) melek
p. 42/18, 55/13, 55/9
- perizat** (f.) peri, güzel, nazik
p. 63/16, 63/22, 81/6
- peryad** (f.) çığlık
p.+ ım 79/23
- perze** (f.) sazın perdesi
p.+ lerini 38/13
p.+ sini 38/14
- perzent** (f.) evlat, çocuk
p.+ i 31/8, 31/14
- pes** alçak, düşük, aşağı
p. 58/6
- peşşe** (f.) sivrisinek
p. 20/17
- peşab** (f.) cellat
p. 78/11
p.+ a 77/1, 77/2
- p.+ lar 78/1, 78/12, 78/7
p.+ lardan 77/18, 78/13
- peyda** (f.) meydanda, açıkta, fayda
p. 16/8, 19/4, 19/5, 44/7
p.+ sı 46/11
- peykäm** (f.) okun ucundaki sivri demir,
p. 74/4
- peymana** (f.) büyük kadeh, şarap bardağı
p.+ mız 83/13, 83/17
- peysin** (f.) ikinci vakti
p.+ e 30/14
- pılan** (a.) ve saire
p. 52/14, 67/5
- pışırda** – hışırdamak, ses çıkarmak
p.- p 49/1
- pışırdı** hışırtı, uğultu
p.+ sını 49/3
- pıtrat** – gürültü çıkarmak
p.- ip 45/10
- piyada**(f.) yaya
p. 71/14
- pikir** (a.) fikir
p. 19/16, 25/3
p.+ i 80/10
p.+ inde 15/5
- pikirilen** - düşünmek
p.- ip 72/5
- pir** (f.) yaşlı, ihtiyar, bir tarikat önderi
p. 32/19, 32/21
p.-de yok 33/17
p.+ den 41/4, 42/1
p.+ e 41/5
p.+ im 33/1, 33/18, 34/3, 34/7, 36/9
p.+ imiz 32/18
p.+ iñ 32/20, 33/16, 34/6
p.+ iniñ 33/18
p.+ iñkide 32/13
p.+ ler 42/19
- pişik** (f.) kedi
p. 23/4, 24/22
- posa** (f.) buse, öpücük
p. 29/2, 30/3, 48/7
- pul** para
p. 18/17
p.+ dan 58/7
p.+ ı 26/9
p.+ ımı 26/8

R

- rakıp** (a.) herhangi bir işte üstün olmaya çalışanlardan her biri
r.+ lar 79/7
r.+ ların 29/12
- rast** (f.) doğru
r. 22/7, 23/4
- ravı** (a.) söyleyen, hikaye eden
r.+ lar 13/1
- rayış** (a.) rayış, geçerli, cari
r.+ a 22/11
- razi** (a.) rıza gösteren, kabul eden
r. 27/4
r.+ lıkda 60/8
- rehm** (a.) acıma, esirgeme, koruma
r.+ in 84/17
- rehmet** (a.) acıma, bağışlama
r. 43/9
- rekagat** (a.) rekat
r. 64/9
- reñg** (f.) renk
r.+ i 54/15, 55/22
r.+ inden 55/18
- resim [i] kada** tören, seremoni, gelenek görenek.
r. 60/10
geñ-enayı r.-kada yok 14/14
r.+ sı bilen 14/12
r.+ sından aydı 14/4, 14/13
- resul** (a.) peygamber
r.+ in 55/19, 56/7
- rısva** (f.) rezil, maskara
r.+ sı 66/6
- rızk** (a.) Allah'ın her canlıya bahşettiği şey
r.+ ı 35/11, 35/15
- rovan** (f.) yürüyen, giden
r.+ a 19/1, 24/17, 27/10, 39/18, 40/1
- rovayat** (a.) söylenti, haber, söz ya da hadiselerin hikayesi
r. 13/1
- rövşen** (f.) aydın, parlak
r.+ i 82/13
- rugsat** (a.) lisans, müsaade, izin
r. 14/10, 29/16, 34/6, 36/8, 42/1, 43/8, 86/12
r.+ dır 14/11, 14/15, 64/11
- rum** Yunan asıllı kimse
r. 47/17

S

- saba** (a.) sabah, gün doğumu
s. 71/8, 72/12, 72/15, 72/18, 73/12, 73/16, 73/4, 73/8
gündizim-gicâm s. 72/14
- sabah** (a.) sabah, gün doğumu
s. 29/5
- sabır** (a.) sabır
s. 63/10
- säbid** - harekete geçirmek
s.- ip 67/10
- saç** saç
s.+ ım 73/11
s.+ lı 71/16
- sadap** (a.) sedef
s.+ lı 63/17
- sag** sağ, hayatta, canlı
s.-aman sovdım 86/4
s.-aman sovdıñmı 86/3
s.-salamat geçdi 27/11
- sag [u] sol** (f.) sağ ve sol
s.-ı solımda 71/13
- saglıg** vücut esenliği, sıhhat
s.+ ımda 86/5
- sagrı** binek hayvanlarının sırt kısmı
s.+ sına 40/14
- säher** (a.) tan yeri ağarmadan hemen önceki vakit
s. 29/2, 43/12
s.+ in 85/14
- sahıpcamal** güzelliğın sahibi, Allah
s.+ ın 24/11
- sakgal** sakal
s.+ ından 61/2
- sakı** (a.) saki, su taşıyan
s. 36/17
s.+ dır 36/13
- sakit** arz, maruzat
s.+ ım 64/6
s.+ in 30/16
s.+ inı 64/7
- sakla** - saklamak
s.- p 27/3, 74/13
s.- sañ 43/6
s.- sın 39/10
s.- yın 27/2
- sal-** salmak, bırakmak, dinlemek
s.- ar 57/5
s.- dı 23/1, 23/2, 24/22, 30/8, 32/17, 39/17, 46/1, 55/2

- s.- dılar 55/8
s.- dıñ 47/9, 69/19
s.- ıp 19/1, 24/18, 26/10, 50/11,
67/10, 76/25, 77/3
s.- ma 76/11
s.- mağınça 69/14, 69/22
s.- sañ 28/7
- sal** salmak fiilinin emir biçimi
s. 28/12, 28/16, 28/2, 28/4, 28/8
- salam** (a.) selam, sağ ve sağlam olma,
barışık olma, güvende olma
s. 14/6, 16/8, 24/23, 40/4, 40/17,
41/15, 45/16, 52/11, 55/1,
80/2, 86/2
s.+ a 53/7
s.+ ımı 41/2
s.+ ina 25/2, 40/4, 46/1, 86/3
s.+ ını 40/18
- salamlaş** - selamlaşmak
s.- dı 20/11
- salavmaleykim** (a.) selam sizin üzerinize
olsun
s. 45/16
- salgı** adres
s. 19/2, 63/21, 66/14, 69/1
- salgıt** vergi
s.+ dan 67/1
- salım** vakit, mühlet
s. 64/13
- salın** - inşa etmek, kurmak
s.- maz 55/7
- salış** - beraberce salmak, inşa etmek
s.- alı 27/18
s.- ıp 29/11, 48/15
- salla** - sallamak
s.- dı 44/8
s.- nıp 43/21
s.- nişip 43/14
- sama** (a.) sema, gökyüzü
s.+ niñ 68/16
- samra** – semrimek, yağlanmak,
şişmanlanmak
s.- maga 75/4
- san** sayı
s. 45/5, 45/6
s.+ dan 61/7
s.+ nı 27/5, 49/16, 50/16, 50/4,
50/5, 53/1, 57/12, 57/14, 69/1
s.+ ısını 50/2
- sañ** taş
s. 67/15
- sana-** saymak
s.- p 64/6
- saña** sana, ikimci teklik şahıs zamiri
s. 15/8, 28/1, 34/2, 34/6, 36/8,
39/15, 41/2, 48/5, 60/3, 80/10,
82/16, 84/2, 84/20
- sanaç** torba, halta, çuval
s. 40/1
s.+ ı 40/1
s.+ iñ 58/14
- sancar** kale, istihkam, sencer
s. 39/6
- sañç** - vurmak, dürtmek, takmak
s.- dılar 57/14
- sapa** (a.) sefa
s.+ lı 19/15, 27/12, 43/15, 63/22
- sapıyilla** (a.) Allah'ın kılıcı, seyfullah
s. 55/2
- saray** (f.) büyük konak, saray
s.+ ina 32/18
s.+ inda 53/7
s.+ ını 58/12
s.+ lı 62/7
s.+ lıdı 62/7
- sarı** sarı
s. 58/15
- sat-** satmak
s.- çağımızı 14/9
s.- çağını 13/4
s.- dı 13/4 8/8
s.- ıp 14/9
- sataş** - karşılaşmak, rastlamak
s.- dı 81/8
- say** akarsu, say
s.+ ı 46/2
- saya** (f.) gölge, koruma, yardım
s.+ sında 70/8
- saygıl** - kamçılama
s.- maga 31/10
- sayla** - seçmek, ayırmak
s.- dı 58/5
s.- p 18/14
- sayra** -ötmek
s.- p 27/13
s.- yar 43/14
- sayyat** avcı
s. 38/8
s.+ dır 38/4

saz (f.) müzik aleti
s. 20/16, 21/17, 23/15, 33/1, 46/11,
46/8, 54/11, 54/13, 54/9, 65/1
s.-söhbət bilen 14/14, 14/18
s.+ da 54/4, 54/12, 54/14, 57/9
s.+ dı 49/1
s.+ ı 16/14, 20/17, 21/25, 23/15,
27/17, 29/2, 34/4, 47/2, 69/2, 78/18,
84/21
s.+ ım 23/11, 60/5
s.+ ın 49/8
s.+ ına 17/18
s.+ ında 57/2
s.+ ını 23/11, 50/5, 53/2, 72/10
s.+ ını 16/11, 53/3, 61/12
s.+ söhbete başladı 30/9
s.+ söhbetliğin içinde 63/7
s.+ söhbetsiz ugratmakçı 14/16

sazanakla- korkudan titremek
s.- p 67/5

sazanda ozan, müzisyen
s.+ mı 46/5, 46/6
s.+ mısın 20/14

sazla- akort etmek
s.- dı 38/14
s.- p 23/14, 38/13

sebäb (a.) sebep, bahane
s.+ i 53/14, 53/15

seç - seçmek
s.- e 42/16, 42/20

seksen seksen, sayı
s. 18/14

sekiz sekiz
s.+ inci 28/19, 33/10

semavat (a.) gökler
mahıdır-zeñni misli s.+ dır 55/22

semiz şişman
s.-de däl 18/9

sen ikinci tekil şahıs zamiri
s. 18/12, 18/15, 25/6, 28/11, 28/5,
30/15, 31/10, 33/2, 34/5,
34/6, 36/7, 38/9, 39/1, 40/1, 42/12,
42/2, 42/28, 42/4, 43/8,
44/19, 46/12, 47/10, 47/14, 47/18,
47/21, 47/22, 47/24, 47/4, 47/6,
48/17, 48/18, 48/19, 58/8, 60/15,
60/6, 61/14, 61/10, 63/14, 63/15,
64/3, 65/14, 67/13, 68/12, 69/19,
73/9, 74/11, 83/1, 83/4, 83/6, 83/8,
83/9, 83/10, 84/20, 84/5, 86/11

s.-ä maña 45/2
s.-de bir 26/18
s.+ de 49/11, 49/15, 49/5, 49/7,
54/2, 82/2
s.+ den 22/14, 34/6, 36/8, 38/10,
41/10, 41/9, 73/15, 80/7, 82/3
s.+ i 15/14, 39/10, 40/6, 47/13,
49/4, 53/2, 65/7, 69/3, 71/20, 73/7,
79/20, 79/23
s.+ ın 15/9, 19/7, 25/6, 27/3, 31/14,
31/16, 40/8, 45/2, 47/17, 48/13,
59/6, 61/12, 63/20, 64/4, 65/9, 66/6,
68/2, 68/6, 69/9, 70/20, 71/2, 72/1,
74/13, 75/15, 80/2, 80/4, 80/5, 83/1,
87/1
s.+ siz 82/7

sep (a.) saf
s. 46/12

sep- sepmek
s.- ti 75/2

ser (f.) baş, kafa
s. 24/20, 43/16
s.+ ine 84/3

seret- bakmak, görmek
s.- di 53/7
s.- mäge 44/2
s.- me 31/6
s.- mek 30/22
s.- ip 53/10, 64/3, 75/7
s.- se 40/19
s.- yärmidim 31/7

serhov{u}z (f.) havuz başı
s.+ a 74/17
s.+ ın 43/17, 43/22, 43/23, 45/13,
74/2

seril- serilmek
s.- en 24/20

serkerde (f.) hanların ve beylerin başı,
reisi
s.+ si 78/2

sermeneklä - bir arayış içerisinde olmak
s.- p 22/7

serp - serpmek
s.- ip 28/19, 74/5

servi (f.) selvi
s. 70/8

ses ses
s. 75/6
s.-üyn yok 68/17
s.+ e 15/11

s.+ ine 23/15
s.+ siz 53/12
seyil (a.) gezme, dolaşma
s. 74/1
s.+ ine 59/18, 59/14
seyilgä gezilen yer, park, bahçe
s. 73/21
seyr- (a.) seyretmek
s.- etse 23/3
seyran (a.) seyran, gezinti, yürüyüş
s. 17/9, 21/15
sıçan sıçan, fare
s.+ a 23/4
sıçra- sıçramak
s.- p 20/1, 31/10
sıgı derin olmayan, sığ
s.+ dır 52/6
sıhsıh bol- tüyleri ürpermek
s. bolup 54/15
sımrug (f.) simurg
s.+ iñ 35/15
sın dikkatli bakış
s. 24/22, 25/2, 45/8, 46/13, 54/12,
59/1
sın- dikkatle bakmak
s.- ip 58/6
sına (f.) sine, kucak
s.+ larım 21/18
s.+ m 82/8
s.+ mda 26/2
sındır – kırmak
s.- dı 68/11
sır (a.) sır, gizli tutulan şey
s.+ ı 42/28, 76/19
s.+ ım 73/3
s.+ ımı 24/2, 42/24
s.+ laşıp 44/17
sıya (f.) siyah, kara
s.+ dan 65/22
silk- silkelemek
s.- ip 33/18, 67/16, 68/15
silterlä – kılıç sallamak
s.- p 54/6, 83/1
siñe seret- dikkatle bakmak, süzmek
s.- ip 46/13, 54/12
siñek sinek
s. 22/16, 22/5, 68/18
siz ikinci çokluk şahıs zamiri
s. 14/15, 19/2, 50/3, 56/19, 60/19,
78/9, 86/1, 86/5

s.+ de 60/16
s.+ den 17/13, 17/15
s.+ e 32/18, 45/11, 51/5
s.+ iñ 14/12, 14/16, 14/8, 17/20,
19/2, 40/9, 53/16, 57/16, 57/7,
60/18, 78/12, 86/6, 86/10
s.+ lere 63/6
s.+ leri 78/18
sol- solmak
s.- ar 37/4, 37/8, 76/6
sol sol
s.+ ımda 71/13
soltanesen ö.i.
s. 13/1, 14/1, 17/18, 26/12, 26/6,
50/1, 50/2, 50/5, 54/1, 54/12,
60/15, 61/5, 62/5, 68/12, 78/2
somal- dik durmak
s.- ip 25/1
soñ son
s. 17/17, 19/2, 24/17, 26/10, 30/5,
32/18, 36/5, 38/15, 38/9,
39/17, 40/3, 43/10, 43/9, 44/16,
44/2, 45/1, 46/12, 47/23, 52/15,
56/17, 57/16, 57/2, 60/13, 61/14,
61/15, 61/7, 63/11, 65/4, 66/5,
71/20, 72/4, 73/17, 76/22, 80/1,
83/1, 83/20, 84/13, 84/2, 84/20
s.+ ı 77/18
s.+ ına 75/4
s.+ ında 75/3
s.+ kı 38/9, 39/15
sona ö.i.
s. 15/12, 15/7, 16/14, 17/21, 17/22,
18/10, 18/12, 18/14, 18/15,
18/16, 18/7, 18/8, 19/1, 21/12,
21/16, 21/2, 21/20, 21/23, 21/24,
21/25, 21/4, 21/8, 26/14, 26/15,
26/16, 26/17, 26/5, 27/16, 27/17,
27/1, 28/12, 28/16, 28/17, 28/18,
28/2, 28/4, 28/8, 29/2, 30/10, 30/5,
30/8, 32/11, 32/17
s.-da razı 27/4
s.+ dığı 29/2
s.+ ndiriñ 15/9
s.+ nı 22/1, 22/13, 27/9, 27/15
s.+ niñ 16/17, 16/19, 17/12, 17/16,
17/4, 17/8, 20/17, 26/13, 27/6, 27/7
s.+ sısıñ 15/8
soñra sonra
s. 63/6, 64/10, 87/2

sora - sormak
s.- cak 36/9
s.- dı 15/8, 20/9, 32/11, 39/20,
52/12, 54/15, 74/10, 78/12
s.- dılar 45/12, 46/5
s.- lı 17/13
s.- ma 74/11
s.- mag 41/14
s.- n 50/13, 50/5
s.- p 15/9, 20/17
s.- r 34/6
s.- rıs 41/10
s.- rlar 14/1
s.- sañ 21/19
s.- yan 67/4
s.- yar 20/6
s.- yın 36/8, 47/2, 54/15

sora sor
s. 36/9
s.+ ñ 34/7

sorag soru
s.+ ina 25/7
s.+ ını 20/17

soraş - karşılıklı sormak, soruşmak
s.- dı 65/7
s.- dılar 70/17

sov- tamamlamak, nihayete erdirmek,
vazgeçmek, savmak
s.- aydımıka 70/10
s.- dım 86/3, 86/4
s.- up 30/8, 68/7

soval (a.) sual
s. 34/6, 36/10, 36/5, 36/8, 41/10,
54/15
s.- cogabı 43/9
s.-cogap aydışmaga 34/8
s.+ a 36/8
s.+ dan 36/5
s.+ ımıza 41/10
s.+ iñi 41/11
s.+ iñiz 34/7

sovat okuma yazma bilen, eğitimli,
okuryazar
s.+ lı 26/7

sovat - soğutmak
s.- sam 40/5

sovgat hediye
s.+ larımı 32/18

sovuk soğuk
s. 44/12

sovul - sarf edilmek, harcanmak
s.- andır-da diyen 25/3
s.- dı 30/16

soy- soymak
s.- dılar 42/23, 42/27

söhbət (a.) görüşüp konuşma
s. 26/20

sök - sökmek
s.- erler 77/11

sövda alışveriş yapma, ticaret
s.+ ga 76/1

sövdagär tüccar
s.+ ler 17/15

söv- sevmek
s.- digim 83/4, 83/10, 83/10, 83/16
s.- dicegi 56/9

söy - sevmek
s.- äp 33/9, 44/14
s.- gime 69/15

söygili sevgili
s. 29/17, 84/2
s.+ m 82/5, 83/2, 83/20

söyle - söylemek
s.- megiñ 31/7

söyünç sevinç
s.+ i 30/6, 30/7, 63/6
s.+ imi 27/4

söyüncile - müjdelemek
s.- mäge 66/15

söz söz
s. 16/1, 16/14, 20/17, 23/15, 25/7,
27/17, 29/2, 38/15, 48/4, 49/3, 59/4,
62/1, 65/4, 66/8, 69/2, 71/3, 72/10,
75/10, 77/4, 78/18, 79/1, 81/15,
82/2, 83/1, 83/3, 84/2, 85/1
s.+ de 54/12, 54/4, 54/15, 57/9
s.+ den 26/10
s.+ dir 35/23
s.+ i 16/14, 20/17, 20/10, 21/25,
23/15, 27/17, 29/2, 47/2, 66/11,
69/2, 78/18
s.+ idir 65/18
s.+ im 23/11, 60/9
s.+ imiñ 47/2
s.+ in 29/12
s.+ iñ 47/21, 59/4
s.+ inde 57/2
s.+ inden 73/17
s.+ ine 17/18, 38/10

- s.+ ini 17/17, 21/21, 24/17, 26/5, 28/17, 30/5, 39/17, 40/10, 47/23, 48/21, 48/4, 49/16, 50/5, 66/5, 70/1, 71/20, 73/17, 76/17, 77/17, 80/1, 83/1, 83/20, 84/19, 85/18
- s.+ iñi 61/12, 84/20
- s.+ lerden 26/16
- s.+ leri 65/23
- s.+ lerinden 76/19
- s.+ lerini 36/5, 38/9, 56/17, 60/13
- sözlä** - söylemek
s.- p 38/15
- sözle** söyle
s. 47/10, 47/14, 47/18, 47/21, 47/22, 47/4, 47/6
- sözle** - söylemek
s.- señ 47/21
- sur** (a.) İsrâfil meleğin üfleyerek kıyamet gününün geldiğini haber vereceği araç
s.+ ı 56/2, 56/6
- suv** su
s. 31/1, 37/21, 43/17, 43/18, 44/7, 64/13
s.+ a 44/19, 44/8, 46/13, 48/3
s.+ da 85/11
s.+ dan 44/16
s.+ ımı 44/7
s.+ ın 43/23
s.+ iñ 52/6
s.+ ını 75/2
s.+ lı 64/12
s.+ sañ 48/18, 79/7
- süleyman** ö.i.
s. 55/10, 55/14
- süñgi** süngü
s.+ mi 74/13
- sür** - sürmek, yönetmek
s.- üp 19/17, 33/5, 81/10
s.- iberiñ 78/9
- süssüril** - gizlenmek
s.- di 44/15
- süyci** tatlı
s. 26/16, 72/4
s.+ dir 82/12
- süyn** - kaymak, akıp gitmek
s.- en 19/9
s.- di 19/9
- süyrä** - sürüklemek
s.- r 83/8
- s.- dip 76/25
s.-nip 81/10
- Ş**
- şa** (f.) padişah
ş. 39/1, 80/11, 84/7
ş.+ hım 16/10, 16/13
ş.+ lardan 18/6
ş.+ larıñ 18/6, 60/16
ş.+ niñ 19/1, 72/4, 87/1
ş.+ sına 18/17
- şabır** - şapırdatmak
ş.- p 74/5
- şabpat** tokat, dayak
ş. 31/8
- şadan** (f.) mutlu
ş. 79/12
- şägird** (f.) şakirt, çırak
ş.+ i 41/9
ş.+ im 38/9
- şaha** dal, budak
ş.+ larını 76/26
- şahana** (f.) şahane
ş. 81/1
- şahannaz** (f.) müziği seven müzikten haz alan kimse
ş. 62/7
- şäher** (f.) şehir
ş. 55/2
ozal-ha ş.+ ler 55/7
- şahır** (a.) şair, ozan
ş.+ mıñ 46/5
ş.+ mısıñ 20/14
- şäh{i}r** (f.) şehir, il
ş.-i lutı 55/13, 55/9
ş.+ in 55/8
ş.+ ini 82/16
- şäker** (f.) şeker
ş. 37/7
- şalı** ham pirinç, işlenmemiş pirinç
ş. 68/16
- şam** (f.) akşam
ş. 66/13, 82/7
- şarla** - şırıldamak
ş.- p 27/13
- şarpık** tokat
ş. 53/18

şat	(f.) mutlu ş. 27/6, 49/6	51/4, 51/9, 53/12, 53/19, 53/10, 54/12, 54/9, 55/18, 57/17, 58/7, 60/14, 61/2, 63/19, 63/20, 63/5, 63/9, 70/20, 73/21, 73/22, 75/5, 76/26, 77/4, 80/12, 86/11
şatlan	- sevinmek ş.- ip 33/18, 40/12	ş.+ dır 39/13, 67/6, 83/17
şatlık	mutluluk ş. 26/20	ş.+ lar 33/2
şayı	takı, süs ş. 58/7 ş.+ mı 58/7	ş.+ lardan 36/7, 71/2 ş.+ ları 86/13
şek	(a.) şübhe, zan, tereddüt ş. 65/3	ş.+ nı 27/2, 45/14, 64/7, 74/13, 84/2 ş.+ nın 18/2, 19/6, 26/6, 31/7, 32/3
şeker	(f.) şeker ş.-şirin lebde 24/10 ş.+ den 65/18	şoña şuna, işaret zamiri ş. 32/14, 36/8, 54/15, 55/24 ş.+ cık 27/1
şel	engelli ş. 28/19	şöhle (f.) aydınlık, şule ş.+ dir 42/5
şems	(a.) güneş ş. 29/7, 30/2	şu işaret zamiri ş. 18/2, 19/16, 22/1, 23/17, 23/19, 24/12, 24/16, 24/4, 24/8, 26/5, 26/9, 27/14, 30/17, 31/13, 31/16, 32/2, 33/7, 34/8, 41/1, 43/16, 44/6, 44/15, 47/12, 50/11, 52/1, 52/7, 53/20, 54/8, 60/18, 61/9, 67/13, 71/21, 72/3, 73/18, 75/4, 76/19, 77/9, 77/18, 78/1, 78/18, 78/10, 79/8, 80/4, 81/5, 85/1
şerab	(a.) şarap ş. 33/15, 33/16 ş.+ ı 41/12 ş.+ in 41/12 ş.+ dan 27/7 ş.+ dır 43/3	ş.+ cagaz 32/13, 40/1, 40/7 ş.+ lar 16/14, 46/11 ş.+ lardan 20/17 ş.+ mıdı 66/5 ş.+ ndan 45/10
şerigat	(a.) şeriat ş. 39/14, 42/12	ş.+ nın 28/19, 41/1, 48/1, 67/1, 81/15
şert	(a.) şart ş.+ inden 42/12	şum (f.) kötü, uğursuz, şom ş. 36/4
şeyle	şöyle ş. 26/17, 51/5 ş.+ dir 37/4, 37/8	şunça şu kadar ş. 47/24
şikayat	(a.) şikayet ş. 76/26	T
şir	(f.) aslan ş.+ in 65/18, 76/11, 84/17	tä (f.) kadar, dek, değin t. 43/8
şirin	(f.) tatlı, sevimli, cana yakın ş.+ dir 65/23	taban taban mah-ı t.+ dır 65/21
şitde	(f.) kemer ş. 83/14	tabşır – teslim etmek, iletmek t.- dılar 58/13, 58/13 t.- ip 30/23 t.- ıldı 78/14
şive	(f.) şive ş. 72/2 ş.+ li 49/10	täc (a.) hükümdarların başlarına giydikleri cevahirli başlık t.+ i 82/13
şol/şo	şu ş. 14/5, 16/8, 17/6, 18/10, 18/4, 18/5, 19/6, 19/7, 20/1, 23/6, 23/11, 23/8, 24/21, 26/17, 27/4, 27/6, 27/7, 32/10, 32/4, 33/13, 33/2, 33/9, 36/8, 40/13, 40/9, 43/12, 43/22, 44/3, 44/9, 45/16, 45/3, 46/2, 46/3, 46/7, 47/19, 47/2, 48/4, 50/13, 50/11,	

taga³⁷⁰ dayı, annenin küçük erkek kardeşi
t.+ larım 85/6

tagam (a.) yemek, aş
t. 70/16

tagsır padişah ya da sultanlara minnet
duygusunu ifade eden söz
t. 14/14, 14/16, 14/8, 16/10, 17/19,
18/17, 52/16, 56/19, 57/7, 58/2,
58/4, 64/6, 67/5, 76/26, 86/4
aldı-da t. 68/1

tagt (f.) taht
t.+ a 81/1
t.+ dan 70/11
t.+ ı 55/10, 55/14
t.+ ı-süleyman.ım toya 82/22
t.+ ından 81/1
t.+ ınıñ 61/6

tahya (a.) takiye, takke
t. 51/7

takat (a.) takat
t. 63/10, 81/12

talvas dilek, istek, rica
t. 25/13

tam dam
t.+ ınıñ 22/12

tama temenni
t.+ sını 60/13

tamam (a.) bütün
t. 17/17, 21/21, 24/17, 26/5, 28/17,
30/5, 36/5, 39/17, 47/23,
48/21, 49/16, 56/17, 60/13, 66/5,
70/1, 71/20, 73/17, 76/17, 77/17,
80/1, 83/1, 83/20, 84/19, 85/18

tämizle- temizlemek
t. 74/2
t.- mäge 74/3

tana - tanımak
t.- cak 23/11
t.- dı 46/13, 56/4, 56/8
t.- p 18/10, 18/11, 18/12, 18/15,
33/5
t.- ş 14/12

tanap ip
t. 73/21, 77/3, 79/1
t.+ ını 76/25

tap- bulmak
t.- arım 67/14
t.- arın 45/2, 72/9

t.- arıs 52/5
t.- arsiñ 29/17
t.- asın 39/17
t.- ayın 27/7, 80/10
t.- diñiz 52/12
t.- ıp 28/20, 40/12, 44/1, 45/11,
50/4
t.- ılıp 52/7
t.- madılar 58/12
t.- man 31/7
t.- marın 72/9
t.- sa 67/1
t.- sanız 58/11
t.- tık 52/14

tapavutlan- farklılaşmak, ayırışmak
t.- yardı 47/1

tarap (a.) yan, yön
t. 27/3, 27/6, 45/15, 45/2, 51/6,
61/3, 74/8, 78/9
t.+ a 27/13, 43/14, 70/10
t.+ da 19/14
t.+ ma 44/11, 44/9, 81/14, 81/17

tarasla- traşlamak
t.- p 70/10

täret (a.) taharet, temizlik
t. 64/13

tarikât (a.) tarikat
t. 39/14, 42/11

tarıp (a.) etraflıca anlatma
t. 54/1
t.+ ınıñ 47/15
t.+ ınıñ 18/2
t.+ ılı 52/15

taşla- bırakmak, terketmek
t.- dı 20/10, 27/5, 44/13, 44/14,
81/10
t.- dılar 67/2
t.- p 32/13, 51/11, 70/11
t.- rıs 22/11
t.- sañız 40/9
t. 32/16

tavus (a.) tavus
t. 58/12, 58/8, 72/2
t.+ ınıñ 58/3

täy dip, en alt tabaka
t.+ indäki 68/15

tayın hazır
t. 18/17, 41/10

³⁷⁰ F. S., Barutcu Özönder, *Muhâkemetü'l-Luğateyn*, TDK yay., 1996, s. 56.

tayyarla - hazırlamak	t.- yın 45/14 t.- tdi 70/16	t.- eli 29/16 t.- meginçe 69/6 t.- sem 48/14
tâze (f.) körpe, genç	t. 45/11, 46/13, 76/13	tiskin- tiksilmek
tebip (a.) tabip	t. 68/4	t.- ip 15/11
teble sikke, hayvanları bağlamak için yere çakılan demir veya ağaç kazık	t. 71/10	tiz tez, çabuk, acele
tekcä oyuk, çukur	t. 44/7, 72/2 t.+ sine 43/17	t. 65/2, 76/22 t.+ den 57/12, 58/14, 67/9
tekepbirlik (a.) kibirlenme, enaniyet	t. 39/2, 39/3, 39/4, 39/8, 39/12,	tohum tohum
telpeg yöresel kalpak	t.+ ine 58/14 t.+ ini 59/1 t.+ iniñ 58/15	t.-murt edip 52/4, 78/18
ten beden	t.+ de 66/13	tokay orman
teññe madeni para	t. 18/16, 57/17, 58/7	t. 23/15 t.+ iñ 23/12, 23/8 t.+ lıga 23/8 t.+ lıkta 23/11
ter (f.) taze	t. 27/14, 71/12	toklı bir yaşındaki kuzu
terhos temenni, dilek, istek, arzu	t. 21/14	t.+ sı 46/2
terne olgunlaşmamış küçük kavun	t. 68/16	tomaşa (a.) gezinti, seyran, temaşa
terpen - kımıldamak	t.- mesin 30/4	t. 47/7, 84/11
ters ters, zıt	t. 60/13 t.+ ine 29/2	toprag toprak
tersa hristiyan	t.+ yam 60/1	t.+ ından 18/11 t. 56/14
tey dip, en alt tabaka	t.+ inde 67/9, 78/7, 78/10, 80/5 t.+ inden 22/16 t.+ ine 77/3	topuk topuk
tilla altın	t. 63/17, 63/22, 65/4, 71/3, 72/10 t.+ mı 27/5	t. 29/1
til dil	t. 30/4 t.-til gözleri 21/3	topul - hücum etmek, saldırmak
tilsim (a.) tılsım	t. 42/15	t.- cak 23/4
tir- dermek	t.- e 17/7	tovkı başa gelen bela, musibet
		t. 44/14
		tovla - bir şeyi burmak
		t.- dı 23/14
		tov{u}s - sıçramak
		t.- up 20/3, 49/17
		tovşan tavşan
		t.+ a 33/18
		tovuk tavuk
		t. 24/22
		toy bayram, düğün, eğlence
		t. 63/8, 78/5, 87/2 gice-gündiz t. 78/5, 80/12 gice-gündizlik t. 30/7, 61/9, 61/10 t.-tomaşa edip 87/4 t.-tomgı yok 72/5 t.+ a 78/4, 81/8, 82/10, 82/14, 82/18, 82/4, 82/6, 82/22 t.+ da 81/11 t.+ dan 25/3 t.+ ı 30/8, 81/3 t.+ ima 82/2 t.+ ımı 86/3 t.+ ın 61/10, 62/16

t.+ ın 61/11, 63/9
t.+ ını 80/5, 86/3
t.+ ını 48/10
t.+ ınızını 63/1
toynak toynak, ayak bitimindeki tırnak
t.+ larından 50/17
toza - savrulmak
t.- p 81/17
t.- berdi 27/3, 27/6
töhmet (a.) iftira
t.+ dir 79/4
tör başköşe
t.+ inde 25/1, 44/5
törd dört
t.+ i 29/1
t. 75/4
töre töre
aga-beg t. 20/3
tövellaçi öğüt-nasihatte bulunan kimse,
mürebbi veya mürebbiye
t.+ ları 52/7
tövereg çevre, etraf
t.+ e 22/4, 68/18
t.+ i 22/5
t.+ inde 68/17, 78/8
t.+ inden 68/13
t.+ ine 24/20, 43/23, 53/8
t.+ ini 70/7
t.+ lerine 70/6
tövriz ö.i. şehir adı
t. 19/12
t.+ i 19/14
t.+ in 19/13, 21/2, 21/4, 21/5, 21/8,
21/9, 21/12, 21/15, 21/16, 21/20
tur - kalkmak, doğrulmak
t.- dı 71/21
t.- dı-da necebi 60/13
t.- dı-da patışahım 64/4
t.- maga 34/24
t.- ñ 68/13
t.- up 61/2, 68/19, 87/1
t.- up-da bilmedi 48/22
tur turmak fiilinin emir biçimi
t. 61/13, 68/5, 72/12, 72/14, 72/18,
73/12, 73/16, 73/4, 73/8
tur dağ adı
t.+ ı 56/1, 56/5
tut- tutmak
t.- a 18/10
t.- alı 49/20

t.- anıdır 59/23
t.- ar 25/18
t.- ayın 16/14
t. 20/8, 63/17
t.- cak 44/20
t.- dı-da ideneklediberdi 81/9
t.- dılar-da yüzlerini 51/6
t.- dursak 62/12
t.- madım 17/10
t.- maga 21/14, 34/20
t.- magıl 38/15
t.- mak 62/13
t.- maz 38/3, 38/7
t.- uldim 47/3
t.- unar 31/10
t.- up 24/17, 30/12, 31/8, 46/1,
50/16, 70/12, 70/13, 70/9
t.- up 80/12
t.- updır 63/8
tüked - tüketmek
t.- ip 25/5
tüñçä çaydanlık, demlik
t.+ ni 23/10
U
uc uç
u. 50/11
u.+ ına 68/5
u.+ ında 67/11
uç - uçmak
u.- a 41/16, 42/2
u.- an 75/17
u.- maga 35/12, 35/16
ug{u}r amaç, yol, yön
u.+ ında 29/7
ugra - uğramak
u.- dı 16/7, 26/16, 53/21, 58/4,
64/14, 66/14, 68/19, 74/17, 74/18,
81/6
u.- berdi 53/6, 70/11, 73/18
u.- dılar 14/5, 43/10
u.- makçı 78/18
u.- p 50/11
u.- dyarlar 14/14
u.- tmaqçı 14/16
ukı uyku
u.+ a 33/13
u.+ da 72/4
u.+ dan 33/6, 72/10
u.+ sından 72/4

ukla - uyuklamak
u.- p 75/5

ulal - büyümek, gelişmek
u.- an 16/9

ulaş - ulaşmak
u.- dı 65/5

ulu büyük, yüce
u. 23/1, 32/6, 39/7, 63/8, 77/3, 78/8
u.+ mısı 38/15

ulus millet
u.+ dan 83/6

umman (a.) ulu, büyük, engin deniz
u.+ dır 42/11, 42/7

un un
u. 40/1
u.+ ı 40/1
u.+ ımı 40/7
u.+ ını 40/8

ur - vurmak
u.- dı 19/8, 22/8, 30/21, 31/8, 58/7
u.- dıka 66/19
u.- dılar 22/6, 22/7, 22/14, 50/8
u.- dım 53/18
u.- makçı 44/12
u.- ulanına 23/15
u.- up 22/9, 43/14, 53/10, 76/6
u.- updur 27/16

uruş savaş, vuruş
u. 41/10

ussad (f.) üstad
u.+ ına 43/9
u.+ ını 46/8
u. 32/2

uşag uşak, ufak çocuk
u.+ ına 55/1

utanc utanç
u.+ ından 48/22, 70/15

uyal - utanmak
u.- ıp 24/14, 44/11, 83/2

uzad- uzatmak
u.- dı 51/5
u.- ıp 17/10

uzak uzak
u. 29/10, 39/22, 40/5, 86/11
u.+ a 81/2
u.+ da 24/20
u.+ dakı 50/8

uzın uzun
u. 24/13
u.-da däl 18/9

Ü

üç üç
ü. 16/11, 42/19, 51/10, 58/7, 68/7, 80/12, 81/2, 81/3, 81/4, 84/13, 84/9
ü.-dört atlımı 76/25
ü.-dört aylandı 43/23, 45/1
ü.-dört çukurcık 45/6
ü.-dört samı 45/5, 45/6

üçin için
ü. 18/16, 26/6, 40/9, 49/1, 50/11, 53/13, 60/15, 62/13, 64/4, 69/9, 70/16, 71/11, 71/15, 71/19, 71/5, 71/7, 81/11, 86/10

ülke ülke
ü.+ de 32/2, 52/15, 78/3
ü.+ lerinde 67/4
ü.+ mden 86/11

ümedeklä - yalpalamak
ü.- p 44/15

ümmülmez çok büyük, devasa
ü. 62/15

ürküş – tamamı ürkmek
ü.- mesin 29/4

üsse para üstü
ü.+ sine 60/18

üst üst
ü. 44/8
ü.+ i-üst.ine göz 63/19
ü.+ imizde 21/6
ü.+ imizden 62/10
ü.+ inde 23/4, 41/13, 56/11, 56/15, 61/6, 65/4, 68/16, 70/3, 71/3, 72/2, 82/21, 84/23
ü.+ ine 24/20, 24/22, 30/5, 32/16, 44/13, 44/10, 45/1, 45/5, 51/11, 64/1, 67/12, 73/22, 75/5, 75/7, 77/15, 86/7, 87/1

üstaşır bir şeyin üstünden, tepesinden
ü.+ ı 44/14

üstün üstün
ü.+ digini 54/13

üşe - üşümek
ü.- mez 58/1

üşş - üşüşmek, toplanmak
ü.- diler 46/10
ü.- meleñ 78/8

üz - kesmek
ü.- en 60/13

V

vada vaat, verilen söz
v. 68/9, 80/8
v.+ sında 68/9

vagt (a.) vakit, zaman
v. 38/15, 40/9, 50/13, 56/13, 57/17,
61/2, 67/5
v.+ a 44/6
v.+ da 17/18, 32/10, 44/9, 46/11,
46/7, 51/11, 54/12, 70/20
v.+ dan 20/10, 31/13, 44/16
v.+ ı 29/2, 60/18, 60/19, 74/8
v.+ ıdı 44/6
v.+ ımız 51/4
v.+ ımızda 14/1
v.+ ma 33/7
v.+ ında 54/10, 54/11, 66/13
v.+ iñiz 51/5

vah (a.) yazık, vah
v. 15/15, 26/16, 66/17, 66/19, 68/4

vaka (a.) vakıa, olay
v. 62/17, 78/10
v.+ larıñ 75/8

varak (a.) yaprak
v.+ sız 35/3, 35/7

ve (a.) ile, hem
v. 15/8, 30/5, 41/1, 46/12, 56/18,
61/15, 62/4, 69/2, 70/16, 76/25,
81/16, 87/2

vebal (a.) vebal
v. 69/20

vehm (a.) kuruntu, korku
v. 83/2

velayat (a.) vilayet, il
v.+ iñ 26/19
v.+ ma 87/2, 87/3

veli (a.) veli, ermiş, eren
v. 14/14, 22/8, 46/2, 51/4, 61/2,
68/7, 76/19, 80/2, 86/4

veyran (f.) yıkık, yıkılmış
v. edipdir 76/26

vezir (a.) hükümdarın yardımcısı,
danışmanı
v. 17/22, 62/2, 62/5
v.+ i 17/21, 31/16, 62/1
v.+ iñ 65/19, 72/5, 85/15, 86/6
v.+ iniñ 26/5
v.+ iñiziñ 86/10

vicdan (a.) vicdan
v.+ iñ 43/5

Y

ya ünlem
y. 31/13, 31/6, 61/8, 64/3, 72/9,
77/10
y.-da bir 64/3
y.-da bize 17/18
y.-da dara 76/23
y.-da oturan 28/19
y.-da yok 18/12
y.+ şlı 71/18

yabı yük işi için kullanılan tek tırnaklı
yük hayvanı
y.-sabı baytal-saytaliñ üstine 51/11
y.+ sı 23/3
y.+ sınıñ 52/1

yad (f.) anma, hatırlama
y.+ imdan 16/17, 16/19, 17/12,
17/16, 17/4, 17/8, 64/7

yada- yorulmak
y.- dı 33/8
y.- dim 19/2
y.- p 25/3, 30/17, 40/5

yagday durum
y.+ ımı 31/7

yagı düşman
y.+ dır 41/17, 42/3

yaglıg mendil
y.+ ma 23/2

yagşı yahşi, iyi, güzel
y. 14/11, 14/5, 21/25, 22/12, 23/1,
38/12, 39/11, 50/6, 52/7
hem-de y. 26/18
y.-da şol 14/5
y.+ sından 14/4

yagtı nur, parıltı, ışık
y. 47/15, 82/7

yak- yakmak
y.- arsiñiz 40/9
y.- dı 23/12, 82/11
y.- ıp 69/16

yaka yaka
y. 65/4
y.+ sından 31/8
y.+ ña 28/10

yakım güzel
y.+ lı 70/5
y.+ sız 15/11

yakın yakın
y. 15/9, 50/8
y.+ dakı 44/2

y.+ dan 52/13
y.+ laşsa 24/21
yala - yalamak
y.- r 35/18, 35/22
yalan yalan, gerçek olmayan
y. 31/13, 31/7, 81/17
yalañaç çıplak
y. 72/5
yalançı dünya
y. 68/9
yalı gibi, benzetme edatı
y. 14/15, 16/11, 16/14, 18/16, 19/9,
23/3, 23/4, 24/20, 28/20, 31/14,
31/7, 33/3, 40/9, 40/11, 41/12, 41/2,
44/16, 46/11, 46/6, 49/2, 51/7,
51/10, 52/15, 53/21, 54/15, 57/16,
57/7, 58/1, 59/1, 61/1, 64/11, 67/1,
67/15, 8/15, 70/2, 70/5, 71/21, 75/2,
75/6, 77/18, 77/1, 78/16, 81/10,
87/1
yalkım ışık, nur
y. 44/6, 44/7
y.+ a 43/22
y.+ ın 43/23, 44/1
yalnış yalınış
y.+ dır 72/5
yalnız yalnız
y.+ ıyam 79/16
y.+ lığını 53/12
yalpa birdenbire, ansızın
y. 31/8, 33/17
yaman kötü
y. 35/23, 75/13, 86/10
yan yan
y. 22/7, 44/11, 44/9, 53/7
y.+ a 31/6, 71/3, 83/1
y.+ ına 47/8, 63/13, 83/3
y.+ ına 76/9
y.+ na 14/3, 14/5, 15/17, 22/6,
24/21, 26/14, 27/4, 27/7, 31/13,
31/5, 31/9, 32/20, 32/4, 33/18, 50/2,
52/15, 52/10, 53/6, 54/8, 57/6, 58/5,
58/8, 63/13, 66/6, 68/10, 74/14,
76/22, 76/25, 78/11, 79/6, 86/1,
86/2
y.+ ında 15/9, 27/14, 30/9, 53/11,
80/8
y.+ ndan 87/1
y.+ ındaki 49/1
y.+ larına 45/6

yan - yanmak
y.- an 40/12, 43/18
yanag/yañag yanak
y.+ ına 31/10, 44/12
y.+ ından 44/11, 44/9
y. 77/15, 82/21
yandır - yandırmak
y.- dı 48/19, 56/5
yañı yeni, az önce
y. 41/2, 84/20
yañıl - yanılmak
y.- iberdi 64/2
yankecebe insanları taşımak için binek
hayvanlarının üzerine yerleştirilen
oturak
y. 67/9
y.+ niñ 67/10
yañkı az önceki
y. 30/22, 44/10, 51/1, 58/3
yanlan - yankılanmak
y.- dı 23/15
yap- kapatmak
y.- ar 67/1
y.- ın 57/12
y. 24/20
yapış - yapışmak
y.- ıdır 44/17
yaprak yaprak
y.+ lar 43/14
yar (f.) dost, sevgilisi, tanıdık
y. 21/10, 24/14, 25/13, 75/12,
75/14, 75/18, 76/12, 76/16, 76/19,
76/4, 76/8, 77/13, 82/19
y.+ a 23/16, 24/15, 25/17
y.+ dan 21/10
y.+ ı 29/17, 40/12, 43/18, 47/10,
47/14, 47/18, 47/22, 47/24, 47/4,
47/6, 75/3
y.+ ım 15/20, 17/3, 57/17, 73/15,
84/3
y.+ ımdığını 75/10
y.+ ımı 75/9, 81/6
y.+ ın 24/9
y.+ ınıñ 82/2
yara- yaramak
y.- cak 50/11
y.- dı 66/11
y.- dimı 15/20, 15/21
y.- madı 74/9
y.- masa-da getir 16/3

y.- mayar diy-di 67/8
y.- mayarım 15/16
y.- n 16/1
y.- r 16/1, 50/11
y.- sa-da getir 16/3
yara yara
y.+ sı 35/20, 35/24
yaradıl - yaratılmak
y.- dı 56/2, 56/6
yararı (f.) yaren, dostlar
y.+ lar 25/8, 79/2, 85/2
yarış -yaraşmak, yakışmak, barışmak
y.- an 29/9
yasa - yapmak, icra etmek
y.- dı 26/10, 66/15, 72/2, 80/5
yasavul muhafaza memuru,
emir subayı, yasakçı.
y. 15/17, 15/2, 16/4, 58/4
y.+ a 58/3
y.+ ımı 53/1
y.+ lar 53/2, 58/12
y.+ larınıñ 57/17
yasgıla—/yaska³⁷¹
1) yassılamak, düzlemek,
2) yaslamak, dayamak (yastık).
y.- p 40/9, 40/11
yasgıncak kollarını giymeksizin
elbiseyi sırtına alma eyleminin adı
y. 58/8, 73/18
yassık yastık
y. 73/11, 73/22
yaş göz yaşı, taze, genç, doğuştan beri
geçen ve yıl birimiyle ölçülen
zaman
y. 20/1, 39/7, 43/21, 44/10, 46/13,
50/4, 50/5, 53/12, 53/9,
56/17, 59/2, 65/11
y.+ dır 76/2
y.+ ımıñ 75/3
y.+ imdan 64/9
y.+ lıgından 26/7
y.+ ina 67/7
y.+ ımı 75/4
y.+ ımıñ 75/4
y.+ lı 59/8
yaşa - yaşamak
y.- dı 30/11
y.- n 58/13

y.- yan 67/4
y.- yardı 78/3
yaşıl yeşil
y. 28/11, 58/13
yaşlı yaşlı, ihtiyar
y. 59/12
yat - yatmak
y.- an 23/12, 27/7, 61/3, 68/19,
74/12, 74/14, 75/5, 76/18, 76/19,
76/20, 76/25
y.- dım 16/10
y.- iberdi 22/10, 73/22
y.- ır 67/15, 72/4, 74/5
y.- ırdım 16/16
y.- ırka 15/6, 72/3
y.- ırsıñ 25/6
y.- madım 17/11, 29/13
y.- magım 72/5
yat (f.) anımsama, hatırlama
y. 61/13
y.+ lar 71/9
yatla - hatırlamak
y.- p 53/11
yay - yaymak
y.- dım 24/2
y.- ıp 77/15, 82/21
yay yay
y. 59/23
yaydan- ne olacağını bilmeden yürümek,
yaylanmak
y.- ıp 57/8
yayıl - yayılmak
y.- ıp 74/5
yayka - sallamak
y.- p 57/8
yaz - yazmak, sermek
y.- an 26/6
y.- ıp 18/17
yaz yaz, mevsim
y. 29/3, 64/1
y.+ ıñ 44/17, 75/16
yazdır- sermek
y.- ıp 65/4
yazıg günah
y.+ ım 69/20
yedi yedi
y. 27/1, 28/19, 30/11, 33/10, 34/1,
34/2, 41/10, 53/16, 58/13, 62/18,
63/8, 64/13, 64/6, 64/9, 64/10, 67/7,
72/3, 72/4, 81/13, 82/1

³⁷¹ F. S., Barutcu Özönder, *Muhâkemetü'l-Luğateyn*, TDK yay., 1996, s. 154.

yeg	üstün, daha iyi, en iyi y. 71/9		y.+ den 22/14, 25/5, 26/5, 33/8, 37/18, 37/22, 50/11, 58/11, 63/5, 71/4, 83/8
yeke	(f.) tek, yalnız y. 68/16 y.+ den serişmäge 28/19		y.+ e 20/3, 38/14, 46/10, 47/12, 50/13, 54/8, 57/2, 64/14, 67/8, 81/16, 86/11, 87/1
yel	yel, rüzgar y. 67/1 y.+ e 81/14, 81/17 y.+ i 68/2 y.+ leri 29/3		y.+ i 39/20, 42/13, 68/1, 86/3 y.+ im 71/20 y.+ imden 66/6 y.+ ime 66/7 y.+ iň 15/8, 67/9
yeleg	yelek y.+ inden 58/15 y.+ ini 58/13		y.+ inde 18/16, 23/13, 39/17, 42/17, 55/5
yelim	yapıştırıcı y.+ ini 23/12 y.+ li 23/12		y.+ inden 15/13, 27/11, 44/12, 54/15, 58/5, 61/2, 61/3, 64/4, 68/19, 70/3, 71/21, 76/18, 82/2
yelimle	- yapıştırmak y.- mäge 23/13		y.+ ine 43/19, 58/13, 63/22 y.+ iňi 63/19
yelmaya	Türkmen efsanelerinde ayağı yere değmeden yürüyen varlık y.+ nı 67/9, 67/10		y.+ inizde 40/7 y.+ lere-de düşüp 18/2 y.+ lerinde 40/11, 40/12
yeň -	yenmek y.- cek 54/4, 54/5 y.- di 56/17, 57/4 y.- ildi 56/18, 57/2 y.- ilen 61/7 y.- ildi 54/12 y.- ilseň 54/3 y.- ip 56/18, 58/6 y.- mesem 32/8, 53/19 y.- seň 54/2	yet-	yetmek y.- er 25/17 y.- iberende 40/15 y.- mäge 21/13 y.- medi 79/22 y.- medimi 17/18 y.- yärmiş 32/3 y.- cek 45/2 y.- dirmediň 45/2 y.- dirmän 51/12 y.- di 23/8, 30/10, 40/3, 61/2 y.- en 25/10, 38/9, 67/7 y.- sen 67/13 y.- ipdir 68/3 y.- ip 87/6
yeňç -	çekiçle vurmak, dövmek y.- er 73/7 y.- ilen 27/11		yetgincek yetişkin y. 46/13
yene	tekrardan, yine, tekrar tekrar y. 19/4, 22/1, 22/2, 22/4, 22/8, 24/19, 34/2, 36/10, 36/8, 36/9, 58/2, 60/19, 64/14, 66/7, 68/7, 72/8 y.-de 40/2, 48/4, 52/5, 50/14, 50/11, 84/20		yetim yetim y.+ ine 53/10
yeñse	ense y.+ sine 22/8		yetir - ulaştırmak y.- di 79/20, 79/23 y.- ip 42/2 y.- sem 67/13 y.- sen 26/8
yer	yer y. 22/7, 34/15, 37/17, 37/21 y.+ de 25/3, 27/14, 27/17, 27/6, 33/9, 34/8, 43/16, 44/15, 50/11, 50/13, 52/1, 53/20, 54/9, 55/10, 55/12, 56/12, 57/16, 58/2, 60/14, 61/9, 62/1, 62/18, 66/14, 71/3, 77/4, 77/4		yetiş - ulaşmak y.- ende 43/22 y.- ip 33/7 y.- diren 41/9

y.- di 27/12, 43/12
y.- en 29/15, 35/11, 35/15, 62/6
y.- ipdir 74/8
y.- diñ 79/11
y.- diler 87/3

yetmiş yetmiş
y. 27/4

yezid ö.i.
y.+ iñ 56/12, 56/16

yıgcamlan – yaklaşmak, yakınlaşmak
y.- ıp 23/4

yığna -toplamak
y.- nan 48/2
y.- p 23/1
y.- nıp 57/2
y.- nışıp 61/10, 62/15

yık- yıkmak
y.- an 46/13, 48/3, 51/8
y.- dı 55/13, 55/9
y.- ık 25/6
y.- ıp 44/19
y.- ıldı 66/17, 75/1
y.- mış 69/11

yıl yıl
y. 33/10, 34/1, 41/10, 55/11, 55/4
y.+ a 33/10
y.+ dan 27/7
y.+ ı 55/15
y.+ lap 34/2
y. +lık 34/11, 34/15

yıldız yıldız
y. 19/9
y.+ ıyam 85/14
y.+ lar 37/14

yılgır -gülmek
y.- şıpdılar 17/17

yılı ılık
y. 33/6

yigit yiğit
y. 20/1, 20/3, 20/9, 22/12, 23/6,
26/18, 26/19, 26/3, 46/13, 49/17,
49/20, 50/11, 50/12, 51/1, 51/3,
51/14, 53/9, 57/15, 61/2, 62/5,
79/11
y.+ dir 20/7
y.+ ler 16/14, 20/11, 20/16, 20/17,
20/3, 20/5, 25/10, 45/15, 46/4,
50/2, 52/12, 52/2
y.+ e 50/4
y.+ i 39/3

y.+ im 26/17
y.+ iñ 46/12
y.+ lerden 20/13, 22/11, 52/12
y.+ lere 20/17
y.+ leridi 50/5
y.+ lerim 21/1
y.+ leriñ 46/12
y.+ lerinden 50/2
y.+ leriniñ 50/7
y.+ ler 45/12, 52/13
y.+ ligi 21/25
y.+ lik 37/23

yine yine
y. 68/12

yiti keskin
y.-yiti seredip 53/10

yit - kaybolmak
y.- mez 36/13, 36/17
y.- irdi 75/3
y.- irdim 17/3
y.- irim 61/3, 86/11
y.-irmän 51/12

yogsa yoksa
y. 57/5
y.+ m-da 86/8

yok yok
y. 14/14, 15/12, 15/15, 15/19, 18/1,
18/12, 22/4, 22/14, 22/16, 22/5,
23/10, 26/12, 33/17, 34/10, 34/12,
34/14, 34/16, 34/20, 34/24, 34/6,
35/12, 35/16, 35/20, 35/24, 35/28,
35/4, 35/8, 36/4, 36/8, 37/10, 37/14,
40/6, 45/9, 46/2, 47/17, 51/4, 57/5,
60/16, 61/9, 68/17, 68/18, 68/10,
72/5, 72/8, 73/17, 74/15, 80/2,
86/11, 86/12, 87/1
y.+ dır 14/13, 21/25, 73/15
y. +mı 70/14

yol yol
y. 23/8, 29/18, 32/18, 39/17, 39/18,
39/22, 40/12, 40/3, 43/11,
50/11, 55/14, 87/3
y.+ a 16/4, 19/1, 24/17, 27/10,
32/17, 39/17, 39/18, 40/1
y.+ da 32/13, 81/7
y.+ dan 40/5, 80/4
y.+ dır 21/5, 39/14
y.+ ı 46/2
y.+ ın 41/13
y.+ iñ 19/2, 39/22, 77/3

- y.+ ina 43/10, 82/19
y.+ ina 65/9, 77/13, 83/5
y.+ inä 71/14
y.+ indan 66/1
y.+ imı 63/14
y.+ iniz 14/11
y.+ larını 66/14
y.+ uñ 39/17
- yol-** yolmak
y.- indı 56/12, 56/16
y.- ip 58/11, 58/13
y.- up 58/3
- yolagçı** yolcu
y. 20/2, 20/6
- yoldaş** yoldaş
y.+ m 39/17
- yorga** yorga, rahvan, binek atı
y. 18/16, 18/17, 19/8, 19/9, 24/17,
28/7, 30/17, 30/22, 31/1, 31/7
y.-da şonıñ 31/7
y.+ dan 20/10, 24/23
y.+ lara 51/6
y.+ larıñ 50/17
y.+ larınıñ 51/11
y.+ lı 40/15, 40/17, 50/16, 50/5
y.+ lılar 51/12
y.+ lılarıñ 51/12
y.+ nı 19/13, 19/17, 27/7, 30/6,
31/6, 41/1
y.+ nıñ 19/11, 23/4, 27/14, 27/6,
30/18, 30/5, 31/1, 40/16, 51/7
y.+ lı 41/1
- yöne** fakat, ama, lakin
y. 14/14, 41/1, 50/11
- yöneld** -yönelmek
y.- ip 48/4
- yör -** yürümek
y.- dik 21/23
y.- sem 48/15, 71/14
y.-e 47/2
y.- şine 18/2
y.- en 20/7
y.- imez 36/12, 36/16
- yörä -** yürümek
y.- n 20/10, 51/11
y.- nden 40/3
y.- nlerinden 19/2, 32/18
y.- p 33/18, 87/3
y.- di 39/18, 40/12
y.- diler 19/2
- yör** peki, haydi
y. 31/3, 81/9
- yöre** yürü
y. 53/2, 53/3, 81/9
- yöriş** yürüyüş
y.+ in 81/10
y.+ li 29/1
- yukarı** yukarı
y. 25/1
- yumlıg** bir tarafa yönelmek
y.+ aydı 63/22
- yumruk** yumruk
y. 40/9, 40/11, 44/16
y.+lap 22/9
- yum{u}şa -** yumuşamak
y.- dı-la meniñ 25/6
y.-tdı 23/12
- yumuş** vazife, görev
y.+ ımız 52/13
- yüpar** misk, anber
y. 81/15
- yurt** yurt
y. 86/12
y.+ ima 33/18
y.+ da 52/16
y.+ dan 13/3, 76/23
y.+ a 31/15, 61/9
y.+ imdan 86/12
y.+ ında 13/1, 14/1, 61/9
y.+ ı 18/1
y.+ ina 13/3
y.+ larına 13/4
y.+ ınıñ 14/4
y.+ ımıza 14/1, 14/10, 18/3, 26/5
y.+ ımızıñ 26/5
y.+ uñıza 14/8
y.+ ınızıñ 14/12, 14/13
y.+ ımızda 14/13, 14/14, 17/21
- yuvd -** yıkatmak
y.- aydım 43/2
y.- ınıp 53/11
- yuka** ince
y. 44/17
- yuv-** yıkamak
y.- dılar 42/26
y.+ madılar 42/22
- yük** yük
y.+ i 40/6

yürek yürek
y.+ de 32/5
y.+ i 19/8
y.+ im 71/6
y.+ imde 84/2
y.+ imni 76/14
y.+ ine 81/6
yüvrik yürüyen, hızlı olan, pratik
y. 51/10
yüvür - koşturmak
y.- ip 51/9
y.- diler 30/6
yüz yüz
y. 34/11, 34/15, 42/19, 44/12,
49/10, 55/13, 67/7, 72/2
y.+ be-yüz oturup 36/10
y.+ i 27/16, 28/18, 51/9
y.+ iñ 66/17, 74/10
y.+ inde 24/20, 37/17, 37/21, 63/18
y.+ inden 30/5, 74/5, 75/5
y.+ iñden 28/15, 69/12
y.+ ine 27/7, 43/23, 74/5, 75/2
y.+ ini 28/19, 68/19
y.+ iñi 30/2, 48/17
y.+ iñiz 51/9
y.+ leri 28/20, 65/21
y.+ lerinden 48/21
y.+ lerini 51/6
y.+ li 84/3
y.+ ñi 83/9
yüzlen - yönelmek
y.- ip 15/14, 20/13, 80/2
yüzüg yüzük
y.+ in 55/12, 55/16

Z

zat (a.) şey (belgisiz zamir), kendi, saygıdeğer kimse
z. 15/19, 22/14, 24/20, 47/23, 57/16, 60/19, 3/12, 63/19, 73/17
z.+ a 53/18, 57/10
z.+ dan 16/14
z.+ iñ 72/2, 86/11
z.+ larıñ 36/9
z.-da yok 15/12, 33/17
zaman (a.) zaman, vakit, çağ, mevsim
z. 20/1, 40/5, 48/1, 56/19
z.+ a 39/9
zar (f.) ağlayan, inleyen
z. 20/10, 23/18, 79/1
z.+ ımı ağladı 49/14
zehin (a.) zihin, yetenek, istidat
z.+ i 22/2
zemistan (f.) kış mevsimi
z. + dır (75/16)
zenahdan alkım, gökkuşağı
z.+ lım 82/18
zeññi zenci, siyahî, merdiven mah-ı z.+ nden 55/17
zer (f.) altın
z.+ inde 42/18
z.+ li 57/12, 57/14
zıba güzel, muhteşem
husn-ı z. 37/13, 37/9
zıñ- atlamak, sıçramak
z.- dı 23/4
ziver ö.i.
z. 61/2, 62/5, 62/6, 63/4, 63/7, 73/5, 76/24, 76/25, 76/26, 77/2
z.+ e 76/21, 76/22, 77/1
z.+ iñ 62/13, 62/9
zina (a.) zina
z.+ da 55/16
zor (f.) zor
z. 54/1
zövve birdenbire, ansızın, beklenmedik
z. 44/12, 71/21
zülp (f.) zülûf, yüzün iki yanından sarkan saç tutamı
z.+ iñ 47/9
z.+ iñe 29/5, 29/8, 82/21
zülpıkar (a.) Hz. Ali'nin kılıcının adı
z.+ ı 55/20, 55/24

KAYNAKÇA

- AÇA, Mustafa, (2013) *Oğuznamecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznamesi*, Kömen yay., Konya.
- AÇILOVA, Gülcemal, (1977) *Türkmen Dilinde Durnuklu Söz Düzümleri*, Türkmen Dövlət Neşriyat Gulluğı, Aşgabat.
- AKSAN, Doğan, (2000) *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, TDK yay., Ankara.
- AKSOY, Ömer Asım, (1988) *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, Ankara.
- ALBAYRAK, Nurettin, (2007) “Ozan”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı yay. Ankara, C. 34, s. 18.
- ALTAYEV, S., AÇILOVA, G., GÜCÜKOV, S. (1976) *Türkmen Diliniñ Frazelogik Sözlügi*, İlim Neşriyatı, Aşgabat.
- ARSLAN-EROL, Hülya, (2008) *Bozoğlan Destanı (Yusuf Beg-Ahmed Beg)* İnceleme, Metin ve Dizin, Akçağ yay., Ankara.
- ARTUN, Erman, (2011) “Türk Dünyası Destan Söyleme Geleneğinde Türkmen Destanlarının Yeri”, *Nail Tan Armağanı*, Kültür Ajansı yay., Ankara.
- ATAYEV, Kakacan, (1988) *18. Asır Türkmen Edebiyatı*, Türkmen Dövlət Neşr. Gulluğı, Aşgabat.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, (1997) *Türk Edebiyatı Tarihi*, İrfan yayınevi, İstanbul.
- AZMUN, Yusuf, (1994) “Türkmencede Aslı ve Dolaylı Uzun Ünlüler” *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Volume 14, Center for Middle East Studies of Harvard Universty, TDAY-Belleten.
- BANGUOĞLU, Tahsin, (2007) *Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara.
- BARUTCU ÖZÖNDER, F. Sema, (1996) *Muhâkemetü'l-Luğateyn*, TDK yayınları, Ankara.
- , (2008) *Kâşgali Mahmûd Kitabı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara.
- BAŞDAŞ, Cahit, (1998) “Türkmen Türkçesinde İsim Hâl Ekleri” A. Ü. TÖMER, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, Ankara.
- BAYAT, Fuzuli, (2006) *Oğuz Destan Dünyası-Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*, Ötüken yay., İstanbul.
- BAZİN, Louis, (1959) “Le Türkmene (Türkmence)”, (Çev. Efrasiyap Gemalmaz, *Türkmence Metinler*, Erzurum, 1988) PhTF, Wiesbaden.
- BİLGEGİL, Kaya, (1984) *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh yay., İstanbul.
- BOZKURT, Fuat, (1992) *Türklerin Dili*, Cem yayınları, İstanbul.
- BURAN, Ahmet, ALKAYA, Ercan, (1999) *Çağdaş Türk Lehçeleri*, TİSAV, yay., Elazığ.
- CLARK, Larry, (1998) *Turkmen Reference Grammar*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

- CLAUSON, Gerard, Sir, (1972) *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford At The Clerandon press, Oxford University Press, Ely House, Glasgow, New York, Toronto.
- ÇAĞBAYIR, Yavuz, (2007) *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesi'nin Söz Varlığı-Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- ÇAKIR, Ramazan; DİNÇ, Ahmet, (2012) “**Musiki ve İrımrların Türkmenistan Türkmenlerinin Kültüründeki Yeri ve Halk Egitimine Katkısı**”, *Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Çukurova Üniv. Sos. Bil. Enst, Adana.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000) *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ yayınları, Ankara.
- , (2007) *Türk Dünyasında Destan Geleneği*, Akçağ yay. Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1988) *Osmanlıca Türkçesi Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- ECKMANN, János, (2003) *Çağatayca El Kitabı*, (çev. Günay Karaağaç) Akçağ yay., Ankara.
- EKİCİ, Metin, (2006) “**Epik Dönem Destanlar**”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür Bak., yay., Ankara.
- ELÇİN, Şükrü, (1986) *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bak. yay., Ankara.
- , (1988) *Halk Şiiri Antolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, (2007) *Makaleler: Dil-Tarih-Destan-Edebiyat*, (Haz.) Ekrem Arıkoğlu, Akçağ yay., Ankara.
- , (1991) *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.
- , (2007) *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ yay., Ankara.
- , (2011) *Türk Dili Tarihi*, Akçağ yay., Ankara.
- ERDAL, Marcel (2004) *A Grammar of Old Turkic*, Leiden Brill.
- ERDEM, Melek (2002) “**Türkmen Halk Edebiyatında Destan Geleneği**”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yayınları, Ankara. C. 19, s. 1422.
- , (2009) *Modern Oğuz Türkçesi Söz Varlığı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- , (2014) “**Modern Oğuz Türkçesinde Söz Başı t~d**”, *Çağdaş Türkoloji Araştırmaları*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları, Ankara.
- , (1997) *Türkmen Bağlılık Mektepleri*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, C. 12, S. 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- ERGİN, Muharrem, (1985) *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi yay. İstanbul.

- ESENMEDOWA, Amangül, (2010) *Hâzirki Zaman Türkmen Dili-Morfologiya*, TBM neşriyatı, Aşgabat.
- FEDAKAR, Selami, (2003) “**Özbek Destan Geleneği ve Rüstem Han Destanı**”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- GABAİN, V. A., (1988) *Eski Türkçenin Grameri*, Çev. Mehmet Akalın, TDK yay., Ankara.
- GOÇMIRADOV, Hocamırat, (2010) *Türkmen Halk Dörediciligi*, Türkmen Dövlət Neşriyat Gulluğı, Aşgabat.
- GÜNEŞ, Bahadır, (2013) “**Valeh Hacılar’ın Dilinde Arkaik Sözler**”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* S. 2/4.
- GÜRDAL, İrfan (2002) “**Kopuz ve Türk Dünyası Çalgıları**”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, C. 19, s. 106.
- GÜVENÇ, Ahmet Özgür, (2009) “**Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme**”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, S. 41, s. 85.
- GÜZEL, Abdurrahman (2015) *Türk Halk Edebiyatı El kitabı*, Akçağ yayınları, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2008) *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK yayınları, Ankara.
- HAMZAYEV, M. Y. (1962) *Türkmen Diliniñ Sözlüđi*, Türkmenistan SSR İlimler Akademiyasınıñ Neşriyatı, Aşgabat.
- HIDIROV, M., BEGENCEV, N. (1960) *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Türkmenistan SSR İlimler Akademiyasınıñ Neşriyatı, Aşgabat.
- HOCAYEV, N., Agalıyev, P. (1943) *Necef Oglan (Şabende)*, SSSR İlimler Akademiyası Türkmenistan Filialı, Tarih, Dil ve Edebiyat İnstitütü, Aşgabat.
- HUDAYGULIYEV, M. (1992) *Hâzirki Zaman Türkmen Dili, Fonetika*, Aşgabat.
- İLKER Ayşe, (2003) “**Türkmen Türkçesinde -dır Ekinin “ve” Bağlacı İşlevinde Kullanılışı**”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.15.
- KADI, Muraddurdı, (2008) *Necef Oglan Dessanı*, Gül neşriyatı, Meşhed.
- KALENDEROĞLU, İhsan (2010) “**Türkmen Bahşılık Geleneğinde Tirmeci ve Destançı Bahşılar**”, *Türkbilig*, S.19, s. 51.
- KARA Mehmet; KARADOĞAN Ahmet, (2004) *Türkmen Türkçesi –Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Çağlar yayınevi, Ankara.
- KARA, Mehmet, (1998) *Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, Akçağ yay., Ankara.
- , (2005) *Türkmen Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi yay., Ankara.

- , (2007) “**Türkmen Türkçesi**”, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yay., Ankara.
- KÂŞGARLI, Mahmûd, (2005) *Dîvânü Lügâti't-Türk*, (Çeviri, Uyarlama, Düzenleme: Seçkin ERDİ, Serap Tuğba YURTESER) Kabalcı yayınevi, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, (2012) *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ yay., Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1992) *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK yay., Ankara.
- , (2013) *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, TDK yay. Ankara.
- , (2003) *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yay., Ankara.
- LEWIS G. L., (1975) *Turkish Grammar*, Oxford University Press, Oxford.
- MEREDOV, A.; AHALLI, S., (1988) *Türkmen Klassik Edebiyatının Sözlüğü*, Aşgabat.
- MÄMMEDYAZOV, Babiş, (1976) *Türkmen Folklori Hâzirki Zamanda*, İlimlar Akademiyası Neşr., Aşgabat.
- NİSÂRÎ, Amandurdı, (2014) *Aydımlar Hazınası*, İlarman yayınevi, Günbet, C. 1-2.
- NURMUHAMMEDOV, A., (2011) *Türkmen Dilinin Grammatikası-Morfologiya*, Aşgabat, Türkmenistan İlimlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı.
- ÖGEL, Bahaeddin, (1995) *Türk Mitolojisi 1-2*, Türk Tarih Kurumu Basımevi., Ankara.
- ÖZEK, Fatih (2009) “**Arapkir/Malatya Ağzında Birincil Uzun Ünlüler**”, *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8 Fall.
- ÖZKAN, Mustafa, (2001) *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- PİRLİYÄV, G., SÖYEGOV M., SARIHANOV, M., GULBAYEV, G. (1996) *Türkmen Dili VI. Klas Üçin Okuv Kitabı*, Magarif Neşriyatı, Aşgabat.
- RÄSÄNEN, Martti, (1969) *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki.
- REICHL, Karl. J., (2008) “**Karakalpak Destanları: Gelenek Destancılar ve Destan Anlatımı**”, *Türkbilig*, 2008, S. 15., s. 64-77.
- SAĞLIK, G. Selcan (2001) “**Türkiye ve Türkmen Türkçelerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ŞAHİN, Halil İbrahim, (2007) “**Necep Oğlan Destanı'nda Türkmen Bahşuların Eğitimi ve İcra Ortamları**”, *Milli Folklor*, S. 76.
- , (2009) “**Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları**”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Doktora Tezi), Balıkesir.

- , (2010) *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği*, Kömen yay., Konya.
- SARIYEV, Berdi, GÜDER, Nurcan, (1998) *Türkmencenin Grameri (Ses Bilgisi)*, MYB yay., Ankara.
- SEREBRENNİKOV, B. A., GADJİEVA, N. Z. (2011) *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı-Tarihî Grameri*, (Çev. Tevfik Hacıyev, Mustafa Öner) TDK yay., Ankara.
- SEVER, Mustafa, (2013) *Türk Halk Şiiri*, Ankara Üniversitesi yayınevi, Ankara.
- SEYİTMİRADOV, Kakabay, (1976) *Necep Oglan (Dessan)*, Türkmenistan Neşr., Aşgabat.
- SÖYEGOV, Mıratgeldi, (2000) *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*, Magtımğulı Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Aşgabat.
- ŞAMIRADOV, Bayram, (2000) *Âşık ve Bahşı Gelenekleri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TABAKLAR, Özcan, (1994) “**Türkmen Türkçesinde Ünlülerin Uzun Okunmasını Gerektiren Durumlar**”, *TDAY-Belleten*, Ankara.
- TAYLOR, Paul Michael; SMİTH, William Bradford, (2011) *Turkmenistan Ancient Arts Today*, Smithsonian Institution Press.
- TEKİN, Talat vd., (1995) *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Simurg yay., Ankara.
- TEKİN, Tekin, (1995) *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg yay, Ankara.
- , (2003) “**Türkçedeki En Eski Ödünç Sözler**”, (Haz.) Emine, Yılmaz; N. Demir, *Talat Tekin Makaleler II Tarihi Türk Yazı Dilleri*, Öncü Kitap yay. Ankara.
- , (2005) *Makaleler 3*, (Haz.) Emine, Yılmaz; N. Demir, *Talat Tekin Makaleler 3 Çağdaş Türk Dilleri*, Grafiker yay. Ankara.
- TENİŞEV,P. vd., (1969) *Drevnetyurkskiy Slovar*, Akademiya Nauk SSSR Institut, Leningrad
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, (1992) *Eski Anadolu Türkçesi*, TKAE yay. Ankara.
- ÜSTÜNER, Ahat, (2013) “**Türkçedeki -+A pekiştirme ekinin Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kullanılışı**”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 1, Elazığ.
- YAZIMOV O., BALAKAYEV D., İŞANGULİYEV, I., (1993) *Türkmen Edebiyatı - V Klas için Okuv Kitabı*, Turan-1 Neşriyatı, Aşgabat.
- YILDIZ, Naciye Ata, (2015) *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*, Akçağ yay., Ankara.
- YILDIZ, Naciye, (2009) “**Türk Destancılık Geleneği**”, *MTAD*, , C. 6, S. 1, s. 13.
- ZEYNELOV, Ferhat, (1993) *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Aktaran: Yusuf Gedikli), İstanbul.

ÖZET

(YILMAZ, Emrah, “**Türkmen Halk Destanı Necep Oglan**”, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. G. Selcan Sağlık Şahin, Ankara, 2016)

Doğrudan doğruya bir bahşı adayının çıraklığını ve bahşıçılığa geçiş sürecini anlatmasıyla diğer Türkmen destanlarından farklı bir konumda olan Türkmen şifahî halk ürünü Necep Oglan Destanı'nın fonetik ve morfolojik açıdan incelemesini hedefleyen bu çalışma, xxvii+260 sayfadan ibaret olup beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamıza kaynak teşkil eden eser; Türkmenistan'da ilk olarak 1939 yılında derlenmiş ve B. A. Garriyev'in editörlüğünde N. Hocayev ve P. Agalyev tarafından 1943 yılında Aşgabat'ta “Necep Oglan” adıyla Kril harfli Türkmen alfabesinde yayımlanmış, toplam 90 sayfadan ibaret, mensur ve manzum olarak karışık biçimde yazılmıştır. Manzum kısımlar metinde mensur kısımlardan daha azdır ve şiirler dörtlüklerle kurulmuştur.

Birinci bölümde; Necep Oglan Destanı'nın yayılma alanları, derleyicileri ve mevcut varyantları hakkında kısa bilgiler verildi. İkinci bölümde; destan metninin ses özellikleri ele alınarak fonetik ve morfolojik açıdan dil incelemesi yapıldı. Üçüncü bölümde; destan metni sayfa ve satır numaraları belirtilerek Latinize edildi. Dördüncü bölümde; destan metni Türkiye Türkçesine aktarıldı.

Son bölümde ise; metnin dizini yapılarak sözcüklerin kökeni ve anlamları hakkında kısa açıklamalara yer verildi.

Abstract

(YILMAZ, Emrah, “**Turkmen Folk Epic of Necep Oglan**”, Master's Thesis, Advisor: Assistant Professor Doctor. G.Selcan Sağlık Şahin, Ankara, 2016)

This study consists of five chapters and xxvii+260 pages, which is aimed to examine one of Turkmen stories Epic Necep Oglan perfectly different than the other Turkmen epics by telling directly the apprenticeship of an erudite candidate and his process of being an erudite. This work as a source of our study; firstly compiled in Turkmenistan in 1939 year and published by the name of Necep Oglan with Turkmen cyrilic alphabet in Aşgabat in 1943 year by N. Hocayev and P. Agalıyev by edited B. A. Garrıyev, it consists of a total 90 pages, also has been written the prose and poetical in mixed form. The poetical part is less than poetical part and the poems has been created with quatrains.

The first chapter has been given brief information about the spread areas, compilers and existing copies of Epic Necep Oglan. In the second chapter, has been made the language examination by considering the sound characteristics of the epic text in terms of phonetic and morphological.

In the third chapter, the epic text has been translated to Latin by specifying the page and line numbers. In the fourth chapter, the epic text has been transferred to Turkey Turkish.

And in the last chapter, was given in the brief explanation about the origin and meaning of the word by making index the text.